

NOU

Norges offentlige utredninger **2011:5**

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2011

Norges offentlige utredninger 2011

Seriens redaksjon:
Departementenes servicesenter
Informasjonsforvaltning

1. Bedre rustet mot finanskriser.
Finansdepartementet.
2. Mellomlagerløsning for brukt reaktorbrensel og langlivet mellomaktivt avfall.
Nærings- og handelsdepartementet.
3. Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet.
Kommunal- og regionaldepartementet.
4. Mat, makt og avmakt.
Landbruks- og matdepartementet.
5. Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2011.
Arbeidsdepartementet.

NOU

Norges offentlige utredninger **2011:5**

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2011

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.
Avgitt til Arbeidsdepartementet 5. april 2011.

ISSN 0333-2306
ISBN 978-82-583-1085-0

07 Xpress AS

Forord

Beregningsutvalget la 21. februar 2011 fram en foreløpig utgave av sin hovedrapport foran årets inntektsoppgjør. Utvalget legger med dette fram den endelige utgaven av rapporten. Rapporten gir oversikt over utviklingen i de senere årene i lønninger, inntekter, priser og konkurransevne mv. Det gis også anslag for prisutviklingen i inneværende år. Rapporten inneholder også korte beskrivelser av utsiktene for internasjonal og norsk økonomi.

Siden februar er det innarbeidet ny statistikk og annet materiale. Dette gjelder særlig tall for lønnsutviklingen, for forholdet mellom kvinners og menns lønn, lønn etter utdanning og lederlønn. Dessuten legges det fram en del statistikk som kaster lys over fordelingen av inntekt for personer.

Utvalget vil som vanlig også komme med en rapport etter inntektsoppgjørene i juni som vil redegjøre for resultater av lønnsoppgjørene i 2011. Dette materialet offentliggjøres som en nettverson i juni, og blir trykket i NOU-serien i april til neste år.

Ådne Cappelen fra Statistisk sentralbyrå overtok som leder av utvalget fra 1. januar 2011. Torill Lødemel kom i november 2010 inn som nytt medlem fra Næringslivets Hovedorganisasjon.

Beregningsutvalget ble ved kongelig resolusjon av 16. november 2007 gjenopnevnt for en ny periode inntil 30. september 2011 med følgende mandat:

«Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Arbeidsdepartementet.»

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Bjørn Henriksen, Arbeidsgiverforeningen Spekter, Pål Skarsbak, HSH, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Klemet Rønning-Aaby, Landsorganisasjonen i Norge, Rolf Stangeland, Unio, Eirik Solberg og Anders Kleppe, KS, Ørnulf Kastet, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund,

Svein Sjølie, Akademikerne, Arnulf Leirpoll, Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet, Roger Bjørnstad, Hilde Midsem og Kornelie Korsnes, Statistisk sentralbyrå.

Oslo, 5. april 2011

Ådne Cappelen
leder
Statistisk sentralbyrå

Ann Lisbet Brathaug
Statistisk sentralbyrå

Stein Gjerding
Arbeidsgiverforeningen
Spekter

Ellen Horneland
Landsorganisasjonen i
Norge

Lars Haartveit
HSH

Grete Jarnæs
Fornyings-, administrasjons-
og kirke departementet

Torill Lødemel
Næringslivets
Hovedorganisasjon

Synnøve Nymo
Arbeidsdepartementet

Erik Orskaug
Unio

Stein Reegård
Landsorganisasjonen i
Norge

Tove Storrødvann
Akademikerne

Bjørn Tore Stølen
Yrkesorganisasjonenes
Sentralforbund

Per Kristian Sundnes
KS

Yngvar Tveit
Finansdepartementet

Tormod Belgum,
Arbeidsdepartementet,
sekretariatsleder
Runar Aksnes,
Finansdepartementet
Torbjørn Eika,
Statistisk sentralbyrå
Harald Lunde,
Statistisk sentralbyrå
Ragnhild Nersten,
Arbeidsdepartementet
Victoria Sparrman,
Finansdepartementet
Siri A. Holte Wingaard,
Finansdepartementet

Innhold

1	Lønnsutviklingen i senere år ..	7	2.2.3	Utvalgets anslag på konsumprisveksten i 2011	49
1.1	Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere	8			
1.2	Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder	16	3	Utviklingen i norsk industris konkurranseevne	52
1.2.1	Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO-NHO-området	16	3.1	Innledning	52
1.2.2	Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området .	18	3.2	Indikatorer for industriens kostnadsutvikling	53
1.2.3	Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter	20	3.2.1	Lønnskostnadsvekst	55
1.2.4	Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer under ett i NHO- bedrifter (både heltid og deltid)	20	3.2.2	Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land	56
1.2.5	Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet	21	3.2.3	Andre kostnader	61
1.2.6	Lønnsutviklingen i offentlig sektor	22	3.3	Produktivitetsutviklingen	63
1.2.7	Lønnsutviklingen i Spekter-området	23	3.4	Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten	65
1.3	Lønnsoverhenget	25	3.5	Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene	68
1.4	Lønnsutviklingen for ledere	26	4	Makroøkonomisk utvikling	70
1.4.1	Lønnsutviklingen eksklusive opsjons- og naturalytelser for ledere i enkelte næringer	26	4.1	Internasjonal økonomi	70
1.4.2	Lønnsutviklingen for ledere inklusive opsjons- og naturalytelser	27	4.2	Norsk økonomi	75
1.4.3	Lønnsutviklingen for toppledere i næringsvirksomhet basert på LTO-registeret	27	4.2.1	Konjunktursituasjonen	75
1.4.4	Lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor	27	4.2.2	Arbeidsmarkedet	78
1.5	Lønnsutviklingen for kvinner og menn	28	4.2.3	Utsiktene for 2011	82
1.6	Lønnsutviklingen etter utdanning	34	5	Inntektsutviklingen for husholdningene	85
1.7	Lønnsutviklingen for deltidsansatte	37	5.1	Disponibel realinntekt i husholdningssektoren	85
1.8	Lønnsfordelingen før skatt for lønnstakere 1997-2010	38	5.2	Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger	88
2	Konsumprisutviklingen i Norge	43	5.2.1	Reallønn etter skatt fra 2008 til 2010	88
2.1	Prisutviklingen i senere år	43	5.2.2	Endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2010 til 2011	89
2.1.1	Hovedlinjer i prisutviklingen	43	5.3	Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden	90
2.1.2	Prisutviklingen for ulike konsumgrupper	46	5.3.1	Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2008	90
2.2	Anslag på konsumprisutviklingen i 2011	47	5.3.2	Endringer i skattereglene for pensjonister fra 2008 til 2011	92
2.2.1	Forutsetninger for modellberegningene	47	5.4	Fordeling av inntekt	93
2.2.2	Modellresultater	49	5.4.1	Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede	93
			5.4.2	Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede	96
			5.4.3	Utviklingen i inntektsfordelingen .	97
			5.4.4	Fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn	99

6	Den samlede		Vedlegg	
	inntektsutviklingen	102	1	Lønnsoppgjør i 2010
6.1	Disponibel inntekt for Norge	102	2	Definisjoner av en del
6.2	Faktorinntekt og funksjonell			lønnsbegreper m.m.
	inntektsfordeling	104	3	Kursutviklingen for norske kroner
			4	Tabellvedlegg
			5	Lønnskostnadsandeler i Norge
				og andre land
				147

Kapittel 1

Lønnsutviklingen i senere år

- Veksten i *gjennomsnittlig årslønn* fra 2009 til 2010 for lønnstakere under ett er av Beregningsutvalget foreløpig anslått til 3¾ prosent.
- Årslønnsveksten fra 2009 til 2010 i NHO-bedrifter er beregnet til 3,6 prosent for industriarbeidere og til 4,3 prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig lønnsvekst i dette området var 4,1 prosent. Årslønnsveksten i HSH-bedrifter i varehandelen er beregnet til 3,6 prosent. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten beregnet til 5,9 prosent. Økte bonusutbetalinger trakk lønnsveksten opp. For ansatte i staten og i kommunene er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 4,5 prosent og 3,7 prosent. Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer virkninger av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng og omlegging av beregningsmetode som bidro med 0,3 prosentpoeng. Årslønnsveksten i Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er beregnet til 3,5 prosent. I helseforetakene er lønnsveksten beregnet til 3,7 prosent på grunnlag av Spekters lønnsdatamateriale. Statistisk sentralbyrå har på grunnlag av lønnsstatistikken for helseforetakene og på oppdrag fra Beregningsutvalget, beregnet lønnsveksten til 3,1 prosent.
- Utvalget anslår *gjennomsnittlig lønnsoverheng*¹ til 2011 til 1,9 prosent. Dette er 0,7 prosentpoeng høyere enn til 2010. Gjennomsnittlig overheng i årene 2008 til 2010 var på 1,8 prosent. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,2 prosent og for industrifunksjonærer til 1,9 prosent. Overhenget for ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen og i finanstjenester er beregnet til 1,2 prosent. For ansatte i staten og kommunene er overhenget beregnet til henholdsvis 2,3 prosent og 2,4 prosent. I Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er overhenget beregnet til 0,9 prosent. I helseforetakene er overhenget til 2011 beregnet til 1,7 på grunnlag av Spekters lønnsdatamateriale og til 2,2 prosent på grunnlag av Statistisk sentralbyrås lønnsstatistikk for helseforetakene.
- *Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn* ble i følge lønnsstatistikken og utvalgets beregninger redusert fra 2009 til 2010 i nesten alle forhandlingsområdene. Endringene var ikke større enn det en vanligvis ser fra det ene året til det andre. Likelønnstiltakene i lønnsoppgjøret i 2010 kan ha hatt en effekt. I tiårsperioden fra 2001 til 2010 var det en tilnærming eller stabilitet mellom kvinners og menns lønn for de fleste forhandlingsområdene med unntak av ansatte i finanstjenester.
- Lønnsstatistikk for alle ansatte, viser at lønnsforskjellen samlet sett mellom kvinner og menn (både heltid og deltid) ble redusert fra 2009 til 2010. Kvinners gjennomsnittlige lønn utgjorde 85,0 prosent av menns i 2010 mot 84,7 prosent i 2009. For heltidsansatte utgjorde kvinners lønn 87,2 prosent av menns i 2010, mot 86,7 prosent året før.
- Gjennomsnittslønnen for *administrerende direktører* i næringsvirksomhet steg med 4,9 prosent fra september/oktober 2009 til samme tidspunkt i 2010, mot et fall på 1,1 prosent året før. For *ledere av små foretak* var lønnsveksten 3,1 prosent eller 0,6 prosentpoeng høyere enn året før.
- *Toppledere i offentlig sektor* økte gjennomsnittslønnen med 4,6 prosent fra oktober/desember 2009 til samme tidspunkt i 2010, mot 6,6 prosent året før. Statistikken omfatter øverste administrative leder i kommuner og fylkeskommuner, øverste leder i etater, direktorater, forvaltningen m.v. i staten og administrerende direktører i helseforetakene.
- Fra 1997 til 2010 økte de 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10) sin andel av samlet lønnssum med 1,4 prosentpoeng til 19,5 prosent, og desil 9

¹ Omfatter ansatte i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner og for ansatte i offentlig forvaltning inklusive helseforetakene.

økte sin andel med 0,4 prosentpoeng til 12,9 prosent. Lønnstakergrupper med lavere og midlere lønninger har fått sin andel redusert i denne perioden.

- Områder med lavere lønn enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO-NHO-området har tradisjonelt vært definert som lavtlønnsområder. Med denne grensen var 17 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte i 2010. Andelen har samlet vært ganske stabil over tid, men har gått noe ned for kvinner.

1.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram statistikk og beregninger for lønnsutviklingen fra 2009 til 2010 for hovedgrupper av lønnstakere. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2011 for ulike grupper. I kapitlet gis det også en oversikt over lønnstilleggene i 2010 i en del tariffområder. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjørene i 2010 gis i vedlegg 1.

Ved avslutningen av arbeidet med denne rapporten forelå det forhandlingsresultater i det sentrale oppgjøret i 2011 mellom LO og NHO og mel-

lom YS og NHO. I avsnitt 1.2 er forhandlingsresultatet for en del bransjer omtalt. Utvalget kommer nærmere tilbake til resultatene av lønnsoppgjøret i flere områder i junirapporten.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Tabell 1.1 viser at årslønnsveksten fra 2009 til 2010 i NHO-bedrifter er beregnet til 3,6 prosent for industriarbeidere og til 4,3 prosent for industri-funksjonærer. Gjennomsnittlig lønnsvekst i dette området var 4,1 prosent. Årslønnsveksten i HSH-bedrifter i varehandelen er beregnet til 3,6 prosent. I finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring, er lønnsveksten beregnet til 5,9 prosent. Økte bonusutbetalinger trakk lønnsveksten opp. For ansatte i staten og i kommunene er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 4,5 prosent og 3,7 prosent. Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer virkninger av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng og omlegging av beregningsmetode som bidro med 0,3 prosentpoeng. Årslønnsveksten i Spekter-bedriftene ekskl. helseforetakene er beregnet til 3,5 prosent. I helseforetakene er lønnsveksten beregnet til 3,7 prosent på grunnlag av Spekters lønnsdatamateriale. Statis-

Boks 1.1 Lønnsbegreper og grunnlaget for beregning av årslønnsvekst

Beregningene av årslønn og lønnsvekst i tabell 1.1 bygger på lønnsstatistikk for de enkelte gruppene, og på opplysninger om lønnstillegg og reguleringstidspunkter i de enkelte år.

Beregningene er basert på oppgaver over time- eller månedslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Månedslønnen består av avtalt lønn, uregelmessige¹ tillegg og bonuser. Derimot inngår ikke fordel ved opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Noen av lønnskomponentene som inngår, kan være bransjespesifikke tillegg, slik som f.eks. skifttillegg og ulempetillegg.

For gruppene/tariffområdene i tabell 1.1 beregnes årslønn for alle grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for inneværende år og året før. For de fleste er tellingstidspunktet per oktober. En kan dermed anslå økningen i månedslønnen siden oktober året før.

Økningen i månedslønnen over denne 12-månedersperioden deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-månedersperioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene, bl.a. ut fra kunnskap om virkningstidspunkt for lokalt avtalte tillegg. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg på slutten av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, legger utvalget til grunn at lønnsnivået på tellingstidspunktet for lønnsstatistikken holder seg på samme nivå ut året. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig lønnsnivå for det aktuelle året.

1 Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

tisk sentralbyrå har på grunnlag av lønnsstatistikken for helseforetakene og på oppdrag fra Beregningsutvalget, beregnet lønnsveksten til 3,1 prosent. Videre har Statistisk sentralbyrås på grunnlag av lønnsstatistikk for helseforetakene og den kvartalsvise lønnsindeksen beregnet årslønnsveksten til 1,6 prosent fra 2009 til 2010. Forskjellen mellom dette tallet og de andre beregningene skyldes ulik periodisering av lønnsveksten gjennom året, bl.a. av lønnstilleggene for Akademikerne medlemsgrupper i 2010, se avsnitt 1.2.7 for nærmere omtale.

I rapportene i 2010 ble det sagt at lønnsutviklingen i 2009 i enkelte områder kan se ut til å være påvirket av andre forhold enn tillegg ved tariffoppgjørene, bl.a. var det store sysselsettingsendringer fra 2008 til 2009 i noen næringer/sectorer som følge av finanskrisen. Utvalget har sett på om endringer i sysselsettingen etter kjønn, etter alder, etter næring/bransje, etter utdanningsgrupper, etter stillingsgrupper og arbeidsinnvandring enkeltvis har påvirket lønnsutviklingen fra 2008 til 2009 i de store forhandlingsområdene. Utvalget konkluderer med at sysselsettingsendringene med et par unntak i liten grad påvirket lønnsutviklingen. For industrifunksjonærgruppen i NHO-bedrifter var det en sterk nedgang (ca 10 prosent) i antall sysselsatte over 60 år som isolert sett trakk

lønnsveksten ned med 0,4 prosentpoeng. I helseforetakene var det en stor vekst i antall lege- og psykologårsverk fra 2008 til 2009, som bidro med om lag $\frac{1}{2}$ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2008 til 2009.

Statistisk sentralbyrå har tatt i bruk en ny versjon av norsk Standard for næringsgruppering (SN2007) i sine næringsstatistikker, se boks 1.2. Det er nå publisert lønnsstatistikk etter den nye standarden for september/oktober i årene 2008 til 2010. For enkelte områder i tabell 1.1 innebærer dette et brudd i tidsserien mellom 2008 og 2009.

Tabell 1.1 viser at årslønnsveksten tok seg opp fra 2001 til 2002. Sett bort fra finanstjenester var det jevnt over avtakende lønnsvekst i årene 2003 til 2005. I 2006 tok lønnsveksten seg noe opp igjen og varierte mellom 2,6 og 5,6 prosent. I 2007 og 2008 tok lønnsveksten seg ytterligere opp. I områdene i tabell 1.1 varierte lønnsveksten i disse årene fra 3,6 til 6,7 prosent. Unntaket er finanstjenester der høye bonusutbetalinger i 2008 trakk opp lønnsveksten til 9,2 prosent. I 2009 og 2010 falt samlet lønnsvekst. Lønnsveksten i enkelte år er påvirket av spesielle tillegg, for eksempel skolepakkene for undervisningspersonell fra 2000 til 2002 og ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten i 2010.

Tabell 1.1 Årslønnsvekst fra året før i prosent for noen store forhandlingsområder. Per årsverk.

	NHO-bedrifter i industrien				HSH- bedrifter i varehandel ²	Finans- tjenester ³	Stats- ansatte	Kommuneansatte			Spekterbedrifter		
	Industri i alt	Industri- arbeidere	Industri- funksjonærer ¹	Industri- bedrifter i				Kommune- ansatte i alt ⁴	Undervisnings- personell ⁵	Helse- foretakene (Spekter) ⁹	Helse- foretakene (SSB) ⁹	Øvrige bedrifter	
2001	5,1	4,9	5,3	4,8	4,7	4,2	3,5	7,8	-	-	-	-	
2002	5,6	5,0	6,1	5,0	6,2	5,9	6,0	8,2	5,3	-	5,5	5,5	
2003	4,0	3,5	4,6	4,4	4,5	4,3	4,4	5,4	7,0	-	3,8	3,8	
2004	3,8	3,6	3,8	3,5	4,0	3,7	3,8 ⁶	3,2	3,0	-	3,4	3,4	
2005	4,0	3,4	4,3	3,9	7,7	3,4	3,4	3,0	3,3	-	3,6	3,6	
2006	4,3	3,6	4,6	4,2	5,6	4,5	3,9	2,6	3,7	3,0	4,8	4,8	
2007	5,3	5,5	5,7	5,0	5,2	5,1	4,8	3,6	4,9	6,8	5,3	5,3	
2008	6,1	5,7	6,3	4,4	9,2	6,7	6,7	5,7	6,5	5,1	6,2	6,2	
2009	4,2 ⁷	3,9 ⁷	4,5 ⁷	1,8 ⁷	0,4 ⁷	4,4	4,6	4,4	5,1	4,9	4,0	4,0	
2010	4,1	3,6	4,3	3,6	5,9	4,5 ¹⁰	3,7	3,6	3,7	3,1	3,5	3,5	
2000-2005	24,6	22,1	26,5	23,4	29,3	23,4	22,9	30,7	-	-	-	-	
Gj. sn. per år	4,5	4,1	4,8	4,3	5,3	4,3	4,2	5,5	-	-	-	-	
2005-2010	26,4	24,4	28,1	20,5	29,0	27,8	26,0	21,5	26,3	25,0	26,2	26,2	
Gj. sn. per år	4,8	4,5	5,1	3,8	5,2	5,0	4,7	4,0	4,8	4,6	4,8	4,8	
Årslønn 2010, per årsverk	466 700	378 600	580 000	-	-	450 300	398 500	445 700	445 700	-	424 000	-	
Årslønn 2010, heltidsansatte	-	-	-	397 200	556 000	-	-	-	-	458 800	-	-	
Antall årsverk 2010	165 400	96 100	69 300	84 000 ⁸	30 500 ⁸	135 000	353 000	89 600	85 100	-	42 100	-	

¹ For industrifunksjonærer er lønnsvektstallene for heltidsansatte i 2001, men per årsverk i årene etterpå.

² Lønnsvektstallene er for heltidsansatte.

³ Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet som omfattes noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Lønnsvektstallene er for heltidsansatte. Bortsett fra 2009 trakk bonusutbetalinger opp lønnsveksten i perioden 2005-2010, se nærmere omtale i avsnitt 1.2.5.

⁴ Omfatter ansatte i kommunene, fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS, herunder bedriftsmedlemmer. Fram til 2005 er Oslo kommune ikke inkludert.

⁵ Undervisningspersonell ble en del av det kommunale tariffområdet fra 1. mai 2004, mens det tidligere var en del av det statlige tariffområdet. I 2004 og 2005 omfattet tallene undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Fra 2006 er Oslo kommune inkludert.

⁶ Fra og med 2004 omfatter tallene også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse.

⁷ Lønnsveksten fra og med 2008 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien. Omtale av ny næringsstandard er gjort i boks 1.2.

⁸ Heltidsansatte

⁹ Forskjellen mellom Spekter og SSB i de enkelte år skyldes i hovedsak ulik periodisering av lønnsveksten, se avsnitt 1.2.7.

¹⁰ Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer virkninger av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng og 0,3 prosentpoeng som skyldes omlegging av beregningsmetode.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 1.2 Ny standard for næringsgruppering

Statistisk sentralbyrå har tatt i bruk en ny versjon av norsk Standard for næringsgruppering (SN2007) i sine næringsstatistikker. Den nye standarden gir en oppdatert beskrivelse av aktivitetene i næringslivet og offentlig sektor. De største endringene i grupperingen av virksomheter har skjedd i tjenesteytende næringer.

Standarden samsvarer med EU sin nye standard NACE Rev. 2. Dette bidrar til sammenlignbarhet på tvers av landegrensene. Den nye næringsstandarden er tatt i bruk i alle europeiske land.

Standarden bestemmer hvordan enheter som danner grunnlag for statistikken grupperes sammen, og hvordan næringer avgrenses. Samtidig legger den en del føringer på hvilke næringsgrupper det publiseres statistikk for.

Noen vesentlige endringer i standarden er:

- Reparasjon og installasjon av industrimaskiner skilles ut som egen næring under industri
- Forlagsvirksomhet flyttes fra industri til informasjon og kommunikasjon
- Utvikling av byggeprosjekter (boligbyggelag og utvikling og salg av egen fast eiendom) blir en del av bygge- og anleggsvirksomheten
- Bensinstasjonene blir en del av detaljhandelen
- Informasjon og kommunikasjon er skilt ut som et eget næringshovedområde

- Reparasjon av datamaskiner, husholdningsvarer og varer til personlig bruk er samlet i egen næring
- Det etableres flere nye hovednæringsområder innenfor tjenesteytende næringer: IKT, Vannforsyning, avløps- og renovasjon, Eienomsdrift og Kultur og underholdning

Den nye standarden har 18 næringsområder i privat sektor mot 14 tidligere.

I lønnsstatistikken har SSB publisert tre årganger av alle tall som berøres av omleggingen, både 2008, 2009 og 2010. Tall lengre tilbake finnes bare etter gammel standard i den årlige lønnsstatistikken.

I første omgang var det bare *lønnskapitlet* i Beregningsutvalget som ble direkte berørt av omleggingen, og i tabell 1.1 i første rekke industri og varehandel.

Nasjonalregnskapet publiserer sitt endelige årsregnskap for 2009 etter ny standard i 2011 med tidsserie tilbake til 1970. Kvartalsvis nasjonalregnskap publiseres med ny standard fra og med 3. kvartal 2011 med tidsserie tilbake til 1978.

I tabell 1.1 er staten, kommunene og helseforetakene uberørt av omleggingen. Det samme gjelder bedrifter utenom helseforetakene i Spekter-området. Finanstjenester er også i liten grad berørt.

Tabell 1.2 viser beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle grupper og for tre hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i varehandel
- ansatte i offentlig forvaltning

Vekst i gjennomsnittlig årslønn fra 2009 til 2010 for lønnstakere under ett er av Beregningsutvalget foreløpig anslått til 3¾ prosent. Utvalget vil se nærmere på dette anslaget fram mot junirapporten. SSB har på grunnlag av lønnsstatistikk (strukturstatistikk) for alle ansatte som er en sammenstilling av de næringsvise lønnsstatistikkene, og informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen som viser lønnsveksten gjennom året, beregnet veksten til 3,5 prosent. Ulik periodisering av lønnsveksten gjennom året synes å være hovedforklaringen på forskjellen mellom utvalget og SSB. Utvalget gir også tall for lønnsveksten for

ansatte i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner og for ansatte i offentlig forvaltning inklusive helseforetakene. Vekst i gjennomsnittlig årslønn samlet for denne gruppen anslår utvalget til 4 prosent fra 2009 til 2010. Denne beregningen omfatter gruppene i tabell 1.1, enkelte grupper² i vedleggstabell 4.12 og fra avsnitt 1.2.2. Til sammen utgjør disse gruppene om lag 60 prosent av alle lønnstakerårsverk i 2010.

Det brukes litt forskjellige beregningsprinsipper for beregning av årslønnsvekst i forhandlingsområdene i tabell 1.1 og i SSBs årslønnsberegninger for næringsområder. Innholdet i lønnsbegrepet er imidlertid det samme og begge tar utgangspunkt i to årganger av lønnsstatistikken. Bereg-

² Arbeider- og funksjonærgrupper i NHO-bedrifter utenom industrien. Omfatter bl.a. bygg og anlegg, transportsektoren, olje- og gassutvinning, hotell og restaurantvirksomhet og personlig og forretningsmessig tjenesteyting.

Boks 1.3 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid eller endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. endringer i sysselsettingen etter aldersgrupper og endringer i andelen menn/kvinner). Utvalget vil peke på at en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke forskjell-

lig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabell 1.1.

I de siste årene fram til og med 2. kvartal 2008 var det en sterk økning i sysselsettingen, bl.a. av unge arbeidstakere 15-24 år. Det har også vært sterk økning i arbeidsinnvandringen. Disse endringene i sysselsettingen kan bidra til å trekke gjennomsnittlig lønnsvekst ned. I perioder med stagnasjon eller med nedgang i sysselsettingen som det var i enkelte næringer fra 2008 til 2009, kan effekten være motsatt ved at andelen yngre arbeidstakere og arbeidsinnvandrere blir redusert. I tillegg kan bortfall av virksomheter ha betydning.

ningsprinsippene for forhandlingsområdene er beskrevet i boks 1.1. Fordelingen av total lønnsøkning mellom to årganger av lønnsstatistikken bygger på kunnskap om virkningstidspunkter for tariff tillegg (f. eks. 1. april eller 1. mai) og forutsetninger om når annen lønnsøkning (lønnsglidningen) kommer. I SSBs beregninger er det utviklingen i den kvartalsvise lønnsindeksen for avtalt lønn som gir fordelingen av lønnsøkningen gjennom året. Uregelmessige tillegg og bonus legges inn som en flat størrelse for hver måned.

Lønnsstatistikken og den kvartalsvise lønnsindeksen opererer med utbetalt/avtalt lønn og ikke påløpt. Det kan føre til at lønnsøkning/tariff tillegg i den kvartalsvise lønnsindeksen blir registrert med et annet virkningstidspunkt enn det faktiske som er det som legges inn i beregningene for tariffområder. Dette synes å være hovedforklaringen på at beregningsoppleggene kan gi forskjellig lønnsvekst i et bestemt år for et område. Sett over flere år vil imidlertid forskjellen forsvinne.

Tabell 1.2 viser lønnsutviklingen for industrien totalt. Om lag $\frac{3}{4}$ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter.

I tabell 1.3 er årslønnsveksten i årene 2006-2010 for hovedgruppene i tabell 1.1 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tariff tillegg og bidrag fra lønnsglidning gjennom året. Normalt betyr lønnsglidningen mer for årslønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. Dette skyldes at lønnsglidningen i beregningsåret påvirker størrelsen på overhendet til neste år. Samme betraktning gjelder også for tariff tilleggene. For ansatte i staten og i kommunene har bidraget fra lønnsglidningen i perioden ligget i størrelsesorden 0,3-1 prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har den til og med 2008 variert mellom 1 og vel 3 prosentpoeng unntatt for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring (finans tjenester) i 2008 og 2010. I disse årene var lønnsglidningen særlig høy i finans tjenester, noe som skyldtes store bonusutbetalinger. I 2009 var det et negativt bidrag fra lønnsglidningen i HSH-bedrifter og i finans tjenester. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales stort sett alle tillegg lokalt, slik at lønnsveksten kan defineres som lønnsglidning.

Tabell 1.2 Årslønnsvekst¹ fra året før i prosent for alle grupper og for tre hovedsektorer i økonomien.

	Alle grupper ²	Industrien	Varehandel ³	Offentlig forvaltning ⁴
2001	4,8	4,5	5,2	4,5
2002	5,7	5,8	4,4	6,4
2003	4,5	4,5	4,6	5,1
2004	3,5	3,6	3,9	3,6
2005	3,3	3,6	3,7	3,4
2006	4,1	3,9	3,4	4,0
2007	5,4	4,9	5,9	4,9
2008	6,3	6,6	4,3	6,7
2009	4,2 ⁵	4,2 ⁶	3,0 ⁶	4,6
2010	3,5 ⁷	2,9	2,9	3,8/3,9
2000-2010	55,7	54,5	49,8	58,4
Gj. sn. per år	4,5	4,4	4,1	4,7
2005-2010	25,8	24,6	21,0	26,5
Gj. sn. per år	4,7	4,5	3,9	4,8
Årslønn 2010, per årsverk	434 900	434 000	392 000	417 700
Årslønn 2010, heltidsansatte	451 400 ⁸	437 500 ⁸	419 500 ⁸	428 300

¹ Lønnsveksten er per årsverk i hele tiårsperioden for «alle grupper» og offentlig forvaltning. For varehandel og for alle bedrifter i industrien er lønnsveksten for heltidsansatte fram til og med 2009, men per årsverk i 2010.

² I årene 2003 til 2009 er årslønnsveksten beregnet med utgangspunkt i nasjonalregnskapet på grunnlag av det lønnsbegrepet som brukes i utvalgets rapporter, dvs. fast avtalt lønn, inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Overtidsgodtgjørelse, naturalytelser og ansatte på langtidssykefravær (over 16 dager) er holdt utenom. Utenlandske sjøfolk på norske skip, vernepliktige rekrutter og lønnstakere i primærnæringene ble holdt utenom i perioden 2003-2007. Fra 2009 til 2010 er samlet lønnsvekst beregnet på grunnlag av SSBs lønnsstatistikk (strukturstatistikk) for alle ansatte som er en sammenstilling av de næringsvise lønnsstatistikkene, og informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen som viser lønnsveksten gjennom året.

³ Inklusive motorkjøretøytjenester.

⁴ Omfatter det kommunale og det statlige tariffområdet og de statlig eide helseforetakene. I beregningen av samlet årslønnsvekst i offentlig forvaltning er Spekters tall for årslønnsveksten i helseforetakene lagt til grunn fram til og med 2009. For 2010 er årslønnsveksten 3,9 prosent i offentlig forvaltning med Spekters og 3,8 prosent med SSBs tall for årslønnsveksten i helseforetakene, se tabell 1.1.

⁵ Nedjustert fra 4,5 prosent i utvalgets junirapport i 2010.

⁶ Lønnsveksten fra og med 2008 til 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien. Omtale av ny næringsstandard er gitt i boks 1.2.

⁷ Utvalget anslår lønnsveksten foreløpig til 3¾ prosent fra 2009 til 2010.

⁸ Beregnet på grunnlag av SSBs lønnsstatistikk for alle ansatte, som er en sammenstilling av de næringsvise lønnsstatistikkene.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 1.3 Årslønnsvekst fra året før i prosent dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns glidning.

	2006	2007	2008	2009	2010	Gj.sn. 2006-10
<i>Industriarbeidere i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	3,6	5,5	5,7	3,9 ¹	3,6 ¹	
Herav:						
- Overheng	1,0	1,4	1,8	1,8	1,0	
- Tariff tillegg	0,9	1,3	1,3	0,5	1,0	
- Lønns glidning	1,7	2,8	2,6	1,6	1,6	2,1
<i>Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter:</i>						
Årslønnsvekst	4,6	5,7	6,3	4,5 ¹	4,3 ¹	
Herav:						
- Overheng	1,6	2,0	2,5	2,0 ²	1,7	
- Lønns glidning	3,0	3,7	3,8	2,5	2,6	3,1
<i>HSH-bedrifter i varehandel:</i>						
Årslønnsvekst	4,2	5,0	4,4	1,8 ¹	3,6 ¹	
Herav:						
- Overheng	1,1	1,2	1,6	0,9	0,7	
- Tariff tillegg	0,9	1,2	1,3	0,6	0,7	
- Garantit tillegg	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3	
- Lønns glidning	2,0	2,3	1,1	÷0,1	1,9	1,4
<i>Finanstjenester:</i>						
Årslønnsvekst	5,6	5,2	9,2	0,4 ¹	5,9 ¹	
Herav:						
- Overheng	1,1	1,4	1,3	2,0	1,0	
- Tariff tillegg	0,8	0,9	2,5	0,5	1,0	
- Lønns glidning	3,7	2,9	5,4	÷1,9	3,9	2,8
<i>Statsansatte:</i>						
Årslønnsvekst	4,5	5,1	6,7	4,4	4,5	
Herav:						
- Overheng	0,7	2,9	1,4	3,4	0,9 ⁵	
- Tariff tillegg	3,0	1,5	4,2	0,4	2,3	
- Ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten					0,6	
- Lønns glidning	0,8	0,6	1,0	0,5	0,7	0,7

Tabell 1.3 Årslønnsvekst fra året før i prosent dekomponert i overheng, tariff tillegg og lønns glidning.

	2006	2007	2008	2009	2010	Gj.sn. 2006-10
<i>Kommuneansatte³:</i>						
Årslønnsvekst	3,9	4,8	6,7	4,6	3,7	
Herav:						
- Overheng	0,4	1,6	1,4	2,4	1,1	
- Tariff tillegg	3,0	2,5	4,3	1,8	2,1	
- Lønns glidning	0,5	0,7	1,0	0,4	0,5	0,6
<i>Undervisningspersonell i kommunene⁴:</i>						
Årslønnsvekst	2,6	3,6	5,7	4,4	3,6	
Herav:						
- Overheng	0,4	1,1	1,2	2,2	1,0	
- Tariff tillegg	2,4	2,6	4,2	2,2	2,3	
- Lønns glidning	÷0,2	÷0,1	0,3	÷0,1	0,3	0
<i>Spekter, helseforetakene:</i>						
Årslønnsvekst	3,7	4,9	6,5	5,1	3,7 ⁶	
Herav:						
- Overheng	0,9	1,7	1,4	3,6	2,0	
- Tariff tillegg	2,5	3,0	4,3	1,2	1,5	
- Lønns glidning	0,3	0,2	0,8	0,3	0,2	0,4
<i>Spekter, øvrige virksomheter:</i>						
Årslønnsvekst	4,8	5,3	6,2	4,0	3,5	
Herav:						
- Overheng	1,1	1,5	1,3	1,6	0,9	
- Tariff tillegg	2,7	3,2	4,6	2,0	2,4	
- Lønns glidning	1,0	0,6	0,3	0,4	0,2	0,5

¹ Lønnsveksten i 2009 og 2010 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien.

² Overhendet til 2009 ble endret fra 2,5 til 2,0 prosent som følge av ny næringsstandard.

³ Inklusive Oslo kommune og undervisningspersonell i kommunesektoren.

⁴ Undervisningspersonell med i hovedsak sentral lønnsdannelse. Inklusiv Oslo kommune.

⁵ Omlegging av beregningsmetode drar opp overhendet til 2010 med 0,3 prosentpoeng i forhold til tidligere beregning, jf. tabell 1.7 i NOU 2010:4.

⁶ Tallet er beregnet av Spekter. Statistisk sentralbyrå har på oppdrag fra Beregningsutvalget beregnet årslønnsveksten til 3,1 prosent.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, KS, Spekter og Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet.

1.2 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

1.2.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO-NHO-området

For *industriarbeidere* steg lønn per årsverk (både heltid og deltid) med 3,6 prosent fra 2009 til 2010, mot 3,9 prosent året før.

Lønnsoverheng og tariff tillegg bidro til årslønnsveksten fra 2009 til 2010 med 2 prosentpoeng, mot 2,3 prosentpoeng året før. Bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen i løpet av 2010 er beregnet til 1,6 prosentpoeng, det samme som året før.

Tabell 1.5 viser lønnsveksten mellom måletidspunkt 1. oktober til 1. oktober hvert år og fordelt på tariff tillegg og lønnsglidning. Fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 var lønnsveksten 3,9 prosent for industriarbeidere. Våren 2010 ble det gjennomført forbundsvise tariffoppgjør med ulike virkningstidspunkter. Gjennomsnittlig nivåøkning av tariffmessige tillegg er beregnet til 1,5 prosent og inkluderer generelle tillegg, lavlønnstillegg, likelønnsstillegg og anslåtte endringer i

minstelønnsatser, skifttillegg etc. Målt fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 er lønnsglidningen i perioden beregnet til 2,4 prosentpoeng.

Lønnsveksten for industriarbeidere i LO-NHO-området er basert på opplysninger om lønn og antall årsverk knyttet til om lag 50 tariffområder og disse tariffområdene er vektet sammen for arbeidere innenfor industri. Totalt utgjør gruppen om lag 40 prosent av alle arbeidere i NHO-området. De senere årene har sysselsettingen variert mer mellom bransjer/yrker enn tidligere og dette har påvirket gjennomsnittlig lønnsvekst.

For hvert tariffområde bestemmes lønnsveksten av endring i grunnlønn, gjennomsnittlig bonus (over et helt år) og gjennomsnittlig skifttillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg. Det lønnsstatistikken registrerer som utbetalt bonus for et år, kan være opptjent året før. I innrapporteringen fra bedriftene kan fordelingen på de enkelte lønnskomponentene variere. Mens utviklingen i bonus og uregelmessige tillegg påvirket den gjennomsnittlige lønnsveksten i svært liten grad fra 2008 til 2009, bidro bonus svakt negativt fra 2009 til 2010, mens uregelmessige tillegg bidro til høyere lønn.

Tabell 1.4 Gjennomsnittlige tariff tillegg for industriarbeidere, (inklusive den direkte effekten av skifttillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art).

Våren/sommeren 1998: ¹	432 øre/time	3,7 prosent
Per 1. april 1999:	28 øre/time	0,3 prosent
Per 9. mai 2000:	220 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2001:	148 øre/time	1,1 prosent
Våren 2002: ¹	386 øre/time	2,8 prosent
Per 1. april 2003:	80 øre/time	0,5 prosent
Våren 2004: ¹	168 øre/time	1,1 prosent
Per 1. april 2005:	106 øre/time	0,7 prosent
Våren 2006: ¹	207 øre/time	1,3 prosent
Per 1. april 2007:	273 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2008: ²	289 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2009:	112 øre/time	0,6 prosent
Våren 2010: ¹	282 øre/time	1,5 prosent
Per 1. april 2011: ²	219 øre/time	1,1 prosent

¹ Gjennomsnittstallet er summen av alle nivåmessige tillegg gitt i de forbundsvise områdene inklusive generelle tillegg, lavlønnstillegg, fagarbeidertillegg, ansiennitetstillegg, minstelønnsatser, skifttillegg etc. De fleste forbundsvise tariff tilleggene ble gitt med ulik virkningstidspunkt mellom 1. april til 1. juni.

² Utslaget av generelt tillegg, lavlønnstillegg og forbundsvise tilpasninger.

Kilde: NHO.

Tabell 1.5 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester¹ omregnet til 37,5 t/uke. Endring i prosent fra tilsvarende periode året før.

	Lønnsøkning per time	Herav:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsøkning
		Tariff tillegg	Lønnsglidning ²	
2000	4,5	1,2	3,3	73
2001	4,9	1,5	3,4	69
1. okt	4,3	1,1	3,2	74
2002	5,0	2,4	2,6	52
1. okt	5,9	2,8	3,1	53
2003	3,5	0,9	2,6	74
1. okt	3,3	0,5	2,8	85
2004	3,6	0,9	2,7	75
1. okt	3,4	1,1	2,3	68
2005	3,4	0,9	2,5	74
1. okt	3,4	0,7	2,7	79
2006	3,6	0,9	2,7	75
1. okt	4,0	1,3	2,7	68
2007	5,5	1,7	3,8	69
1. okt	5,9	1,7	4,2	71
2008	5,7	1,7	4,0	70
1. okt	5,8	1,7	4,1	71
2009	3,9	0,5	3,4	87
1. okt	3,2	0,6	2,6	81
2010	3,6	1,2	2,4	67
1. okt	3,9	1,5	2,4	61

¹ Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

² Lønnsglidningen er basert på at hele lønnsveksten mellom tilsvarende registreringsperioder i to påfølgende år er dekomponert i tariff tillegg og lønnsglidning. Dette avviker fra dekomponeringen i tabell 1.3 hvor kalenderårslønnsveksten er dekomponert i lønnsoverheng (som består både av tariff tillegg og lønnsglidning), samt bidrag til kalenderårslønnsveksten fra henholdsvis tariff tillegg og lønnsglidning.

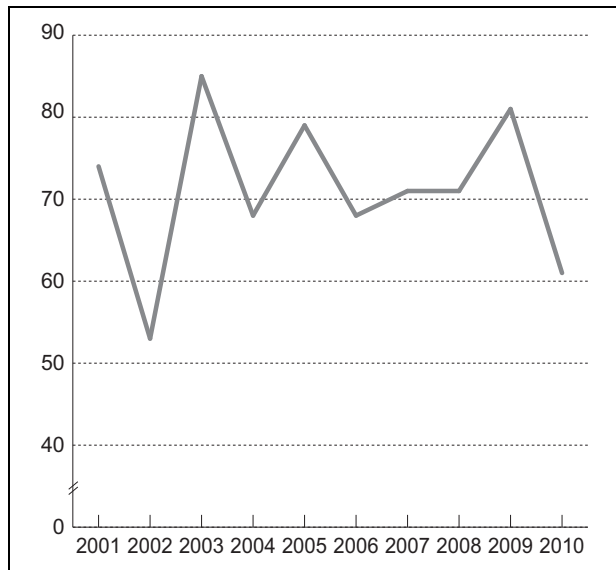
Kilder: Grunnlagsmaterialet til SSBs strukturstatistikk, NHO.

2009 var et år med store endringer i sysselsetting mellom bransjer eller avtaleområder. Isolert bidro slike endringer med 0,2 prosentpoeng til veksten fra 2008 til 2009, mens denne effekten fra 2009 til 2010 bidro med 0,1 prosentpoeng.

For industriarbeidere var lønnsoverhenget inn i 2011 1,2 prosent. De avtalte tilleggene i det sentrale lønnsoppgjøret er beregnet å gi en gjennomsnittlig nivåheving på 1,1 prosent fra 1. april 2011. Dette bidrar til årslønnsveksten fra 2010 til 2011

med vel 0,8 prosentpoeng. I disse beregningene er det tatt hensyn til generelt tillegg, lavlønns tillegg og automatiske virkninger av uregelmessige tillegg som skift etc. Før bidrag fra lønnsglidning i 2011 er lønnsveksten for industriarbeidere beregnet til vel 2,0 prosent fra 2010 til 2011.

I 2010 ble det avtalt en del nye automatiske reguleringer som finner sted i 2011. Disse bestemmelsene er utformet i ulike varianter og erstatter i noen grad tidligere ordninger. Denne type lønns

Figur 1.1 Lønnsglidningen som andel av total lønnsvekst fra 1. oktober til 1. oktober for industriarbeidere i NHO-bedrifter.

Kilde: NHO.

vekst har tidligere vesentlig framkommet som lønnsglidning. I 2010 bidro lønnsglidningen med 1,6 prosentpoeng til årslønnsveksten.

1.2.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området

For arbeidere i *byggevirksomhet* var det en årslønnsvekst på 4,0 prosent fra 2009 til 2010, mot 3,9 prosent året før.

Arbeidere innenfor byggevirksomhet utgjør knapt 25 prosent av alle arbeidere i NHO-området og består av to hovedgrupper, arbeidere innenfor elektrofag (om lag 1/3) og andre byggfag (om lag 2/3) som tømrere, murere, grunnarbeid innenfor stein-, jord- og sementarbeid, bygge- og tømmermestere, heisfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere etc.

Bak gjennomsnittstallene er det betydelige strukturelle effekter. Lønnsveksten i de to hovedgruppene avviker en del også i 2010, på samme måte som året før. Mens lønnsveksten i elektrofagene fra 2009 til 2010 var 5,1 prosent, som i stor grad skyldes sentrale tillegg og etterskuddsvise automatiske regulering/ garantiordning, er økningen innenfor andre byggfag 3,5 prosent.

Andre byggfag (d.v.s. utenom elektrofagene) er sannsynligvis den bransjen hvor effekten av finanskrisen har betydd mest i forhold til gjennomsnittlig lønnsvekst og strukturelle endringer. Gjennomsnittlig årslønnsvekst utjevner de store

fluktuasjonene i lønnsvekstratene gjennom året. Endring i lønnsvekst for byggevirksomhet knyttet til finanskrisen og konjunktorene avspeiler seg klart dersom man måler lønn fra 1. oktober til 1. oktober. Mens arbeiderne innenfor denne gruppen hadde en gjennomsnittlig lønnsvekst fra 1. oktober 2007 til 1. oktober 2008 på 5,7 prosent (før finanskrisen), var veksten fra 1. oktober 2008 til 1. oktober 2009 1,8 prosent og fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 4,7 prosent.

Arbeidstakere som er med på to sammenlignbare tidspunkt, kan ha en annen lønnsvekst enn gjennomsnittlig lønnsvekst for alle arbeiderne over samme periode. Grunnen til at ikke alle er med i begge årene, kan være at noen er nytilsatt eller har sluttet i perioden, men det vil også være utskifting av bedrifter (særlig småbedrifter) i statistikkutvalget. Det er sannsynlig at disse forhold i særlig grad har påvirket lønnsutviklingen for byggfag (eksklusive elektrofagene) de siste årene. Detaljert lønnsinformasjon viser at en sterk netto sysselsetningsøkning trakk lønnsveksten ned både i 2007 og 2008 og i mindre grad i 2009. For 2010 er det motsatt. En reduksjon i netto sysselsetting bidrar til en vekst i gjennomsnittlig lønn. Dette fordi arbeidere som ikke er med i statistikken i 2010, men var med i 2009, hadde et noe lavere lønnsnivå enn gjennomsnittlig lønnsnivå i bransjen.

For byggarbeidere utenom elektrofagene ble det i 2010 gitt et generelt tillegg på 1 kr/time, et likelønnstillegg på 0,50 kr/time, samt økning av akkordsatser, offshoret tillegg, minstelønnsatser etc. På grunn av streik har de fleste tariff tillegg virkning først fra 17. april. Før lønnsglidning ble lønnsveksten beregnet til 2 prosent, om lag som for året før. Det betyr at lønnsglidningen i 2010 bidro med 1,5 prosentpoeng til årslønnsveksten.

Bidraget fra lønnsglidningen i 2010 var for hele byggevirksomheten 2 prosentpoeng, mot om lag $\frac{3}{4}$ prosentpoeng året før.

Lønnsoverhenget inn i 2011 for arbeidere innenfor byggevirksomhet er beregnet til 1,5 prosent.

I mellomoppgjøret 2011 blir det innenfor fellesoverenskomsten for byggfag gitt et tariff tillegg på 2,00 kr/time fra 1. april 2011. Sammen med lønnsoverhenget gir dette en lønnsvekst på 2,2 prosent fra 2010 til 2011 før lønnsglidning. For den største delen av byggevirksomhet er det i 2010 avtalt at minstelønnsatser i 2011 skal heves, mens elektrobransjen har bransjevis garantiordning som vil slå ut i 2011.

Transportsektoren (arbeidere) i NHO-området omfatter blant annet rutebilsektoren, spedisjons-

firmaer, innenriks sjøfart, godstransport, og i noe mindre grad grossistbedrifter, oljeselskaper m.v. For arbeidere innenfor transportsektoren i NHO-området samlet, var det en årslønnsvekst fra 2009 til 2010 på 3,4 prosent, mot 4,5 prosent året før. Lønnsveksten fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 ble 3,6 prosent, hvorav 0,4 prosentpoeng er knyttet til uregelmessige tillegg som skift, turnus og andre tillegg knyttet til arbeidets art. Fra 1. oktober 2008 til 1. oktober 2009 var totalveksten 2,8 prosent.

Om lag 50 prosent av årsverkene i transportsektoren er avtaler med lokal forhandlingsrett.

I 2006 ble det i rutebilsektoren, som utgjør om lag 50 prosent av arbeiderne i transportsektoren i LO-NHO-området, inngått bransjeavtaler knyttet til nye eller reforhandlede kontrakter, som slår ut i lønnsvekst etter hvert som slike avtaler reforhandles fram til 2012. I overgangen har dette ført til en betydelig lønnsvekst for landtransport.

I bussbransjen ble det i det forbundsvisse lønnsoppgjøret i 2010 gitt et generelt lønnstillegg på kr 1,50 per time fra 1. april 2010, samt kr 1 per time i sjåført tillegg og et likelønnsstillegg på kr 0,50 per time fra 1. juli. Dessuten ble det gitt tillegg knyttet til fire kompetansenivåer innenfor bussbransjen.

Samlet for bussbransjen, inklusive både sjåførere med bussbransjeavtale og uten, var det en gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 2009 til 2010 på 3,6 prosent, mens veksten fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 var 3,7 prosent.

I mellomoppgjøret i 2011 blir det gitt et gjennomsnittlig tariff tillegg som bidrar til årslønnsveksten med 1,3 prosentpoeng. I tillegg til et lønns-overheng på 0,7 prosent gir dette en årslønnsvekst på 2 prosent fra 2010 til 2011 før andre lønns- og sysselsettingsmessige virkninger i løpet av 2011, blant annet virkninger via bussbransjeavtalen.

Arbeidere innenfor *oljevirkosomhet, offshore* består av operatørarbeidere (om lag halvparten), oljeboring – og oljeservicearbeidere. Den siste gruppen utgjør en stadig større andel av totalgruppen for arbeidere. Ingeniører og sivilingeniører klassifiseres som funksjonærer og er ikke med i gruppen overfor. For offshorearbeidere samlet sett var det en økning i årslønn fra 2009 til 2010 på 4,5 prosent, inklusive avtalt lønn, bonusutbetalinger samt uregelmessige tillegg, mot 7 prosent året før.

Økningen i utbetalt lønn fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 var 4,4 prosent mot 4,9 prosent året før. Økning i antall utførte timer for personer med noe lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet trakk lønnsveksten ned.

Gjennomsnittlig lønnsutvikling for arbeidere i oljesektoren, offshore fra 2008 til 2009, ble sterkt påvirket av sammenslåingen av Statoil/Hydro og påfølgende periodisering av lønnsutbetalinger og harmonisering av lønn i det nye selskapet, fordi det sammenslåtte selskapet omfatter en såpass stor andel av gruppen. I 2009 ble det registrert utbetalte bonuser som knytter seg til opptjening i perioden fra sammenslåingen av Statoil/Hydro i 4. kvartal 2007 frem til årsskiftet 2008/2009, mens det ikke ble utbetalt særlige bonuser i 2008. Dette forhold dro isolert årslønnsveksten fra 2008 til 2009 opp med om lag 3½ prosentpoeng for arbeidere innenfor oljebransjen totalt sett. Utbetalinger av bonuser før sammenslåingen i 2007 og lave bonuser i 2008 dro likeledes lønnsveksten fra 2007 til 2008 kraftig ned. I siste halvdel av 2008 ble det også gjennomført en harmonisering av lønnsnivå for like stillinger i det sammenslåtte selskapet (Statoil/Hydro). Fra 2009 til 2010 er denne tilpasningen praktisk talt gjennomført.

Tallmaterialet innebærer et lønns-overheng for arbeidere i oljebransjen inn i 2011 på 0,9 prosent. En automatisk virkning av ansiennitetstillegg per 1. januar hvert år bidrar med minst ½ prosentpoeng til årslønnsveksten.

For *hotell og restaurantvirksomhet* var det en økning i årslønn fra 2009 til 2010 på 3,1 prosent, det samme som året før.

Gjennomsnittlig alder for ansatte i bransjen var i 2010 om lag 10 år lavere enn gjennomsnittsalderen for alle ansatte i NHO-bedrifter. Bransjen er preget av høy turnover. Vanligvis er bare om lag halvparten av de samme arbeidstakerne med i lønnsstatistikken fra et år til et annet. Strukturelle endringer i arbeidskraften mellom grupper og virkninger via høy turnover har trukket gjennomsnittlig lønnsvekst noe ned i alle de tre siste årene.

Generelt tillegg, lavlønnsstillegg, likelønnsstillegg og garantit tillegg avtalt i 2010 utgjorde kr 4,02 per time. Med unntak av likelønnsstillegg på kr. 0,50 per time som ble gitt fra 1. juli, var virkningstidspunktet 1. april. Sammen med lønns-overhendet fra 2009, ga dette en lønnsvekst på 2,5 prosent fra 2009 til 2010. Lønns-glidningen i løpet av 2010 utgjorde vel ½ prosentpoeng, om lag det samme som året før.

Innenfor hotell og restaurant var lønns-overhendet 1,0 prosent inn i 2011. Det ble gitt et garantit tillegg på 1 kr/time fra 1. april 2011. I det sentrale lønnsoppgjøret 2011 blir det gitt et generelt tillegg på 2,00 kr/time og et lavlønnsstillegg på 1 kr/time fra 1. april 2011. Sammen med lønns-overhendet bidrar tariff tilleggene i 2011 til en årslønnsvekst fra 2010 til 2011 på 3 prosent før even-

tuell lønnsglidning i 2011. Lønnsglidningen de tre siste årene har bidratt med om lag ½ prosentpoeng.

1.2.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter

Industrifunksjonærene i NHO-bedrifter utgjør om lag 1/3 av alle funksjonærer i NHO-bedrifter. Årslønsvekst fra 2009 til 2010 ble 4,3 prosent, mot 4,5 prosent året før. Fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 var lønsveksten samlet for industrifunksjonærer 4,5 prosent, mot 4 prosent i tilsvarende periode året før.

Ny standard for næringsgruppering ble av SSB innført for alle sektorer fra 2009, med tilpassing bakover slik at 2008 og 2009 er sammenlignbare. Dette gjaldt også NHO-bedrifter. Om lag 10 prosent av funksjonærene i industri i NHO, vil i offisiell statistikk fra 2009 bli plassert utenfor industri i «Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting».

Av hensyn til kontinuiteten i forhold til beregninger av lønsvekst for funksjonærer i industri, vil klassifiseringen for NHO-bedrifter i tariffsammenheng og i utvalgets rapportering, fortsatt avvike noe fra offentlig klassifisering på dette punkt. Virkningene blir omtalt i fotnotene i tabellene.

Lønsveksten inneholder både endring i grunnlønn, bonus og uregelmessige tillegg som skift etc. Basert på data for hvilken måned lønsreguleringen skjer innenfor de enkelte bransjegrupper, er årslønn beregnet ved at de ulike bransjene blir vektet sammen til industrifunksjonærer totalt og totalt for alle bransjer. Som i andre områder forutsettes ingen endringer etter registreringstidspunktet 1. oktober. Dette danner grunnlag for beregninger av årslønsvekst. Også for funksjonærer kan det være ulike arbeidstidsordninger. Dette er det tatt hensyn til i den grad bedriftene har innberettet dette i datamaterialet.

Lønsoverhenget for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter inn i 2011 er beregnet til 1,9 prosent, mot 1,7 prosent inn i 2010.

Funksjonærgrupper ellers i NHO-områder er ansatte innenfor bergverk, skogbruk, fiskeoppdrett, kraftforsyning, oljevirkosomhet, bygge- og anleggsvirkosomhet, samferdsel, forskning og undervisning, personlig og forretningsmessig tjenesteyting, hotell og restaurant og IKT – bedrifter. Disse utgjør til sammen om lag 2/3 av alle funksjonærer i NHO-bedrifter.

Gjennomsnittlig lønsvekst for *alle funksjonærer i NHO-området* ble 4,4 prosent fra 2009 til

2010. Spesiell periodisering av lønsstillegg (bonus) innenfor oljebransjen i 2007-2009 (se beskrivelse i NOU:2010:4) knyttet til sammenslåingen av Hydro/Statoil, innebærer at man ikke har reelle sammenlignbare lønnsstall for året før inklusive olje. Uten olje økte samlet funksjonær-lønn med 4 prosent fra 2008 til 2009.

Gjennomsnittlig lønsvekst for alle funksjonærer i NHO-bedrifter fra 1. oktober 2009 til 1. oktober 2010 var 4,7 prosent.

Tallene ovenfor inkluderer både tekniske og andre funksjonærgrupper inklusive lederstillinger. Ansatte med minstelønnsavtaler innenfor funksjonærgruppene i NHO-bedrifter, omfatter ikke mer enn anslagsvis 10 prosent av alle funksjonærene.

I tillegg til lønsstatistikk for arbeidere og funksjonærer er det grupper innenfor håndverk, handel, helse, organisasjoner etc. hvor man ikke kan skille mellom arbeidere og funksjonærer. I tillegg utgjør bemanningsbedrifter, som omfatter mange forskjellige yrkesgrupper i klassifikasjonene, etter hvert en stor gruppe. Disse gruppene utgjør nå om lag 10 prosent av alle årsverk i NHO-bedrifter og er ikke med i forhandlingsstatistikken verken for arbeidere eller funksjonærene.

1.2.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer under ett i NHO-bedrifter (både heltid og deltid)

Ny internasjonal næringsklassifisering fra 2009 (jf. boks 1.2), hvor industrien er noe annerledes definert enn tidligere, påvirker også fordelingen av årsverk mellom arbeidere og funksjonærer i NHOs industribedrifter.

Endringen i styrkeforholdet mellom funksjonærer og arbeidere bør også reflekteres i totaltallet for lønsvekst. Av mangel på sammenlignbare vektorer benyttet man faste vektorer mellom arbeidere og funksjonærer fra 2008 til 2009. Årsverksfordelingen mellom funksjonærer og arbeidere i NHOs medlemsregister gir ikke et fullgodt bilde av nivået og endringen man kan se i innkommet materiale fra 2009 til 2010, fordi det har vært raske skiftende sysselsettingsendringer mellom gruppene og registerfordelinger ligger noe tilbake i tid.

Fra 2009 til 2010 har man derfor basert fordelingen mellom arbeidere og funksjonærer på det utvalgsbaserte datamateriale som gir et mer oppdatert bilde av bevegelsene i funksjonær- og arbeiderandelene, selv om innsamlet materiale er et utvalg (60-70 %). Vektforholdet mellom arbeidere

Tabell 1.6 Fordeling av årsverk i NHOs statistikkregister og lønnssum basert på årslønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer. (Prosentandeler)

		Arbeidere	Funksjonærer
Årsverk:	2000	59,6	40,4
	2001	59,2	40,8
	2002	59,1	40,9
	2003	59,1	40,9
	2004	58,8	41,2
	2005	58,3	41,7
	2006	57,7	42,3
	2007	58,3	41,7
	2008	58,0	42,0
	2009 ¹	59,6	40,4
Rev.	2009 ²	56,5	43,5
	2010 ²	56,2	43,8
Lønnssum:	2000	51,5	48,5
	2001	51,0	49,0
	2002	50,6	49,4
	2003	50,4	49,6
	2004	49,3	50,7
	2005	48,6	51,4
	2006	47,7	52,3
	2007	48,2	51,8
	2008	47,9	52,1
	2009 ¹	49,2	50,8
Rev	2009 ²	46,1	53,9
	2010 ²	45,6	54,4

¹ Ny næringsklassifisering fra 2009 og brukt som faste vekter i veksten fra 2008 til 2009. Tallene i 2008 og bakover er ikke revidert med ny bedriftsvis næringsklassifisering. Tallrekene ovenfor innebærer derfor et skift, knyttet til endring i industridefinisjonen fra 2009.

² Endring i fordeling mellom funksjonærer og arbeidere basert på innkommet materiale. Veksten fra 2009 og 2010 er basert på denne. Beregning av lønnssum basert på revidert modell vil bli publisert når endelig statistikk er klar.

Kilder: NHO og SSB.

og funksjonærer er derfor revidert noe for 2009, men slik at 2009 og 2010 er metodisk like.

Det er store forskjeller i lønnsnivå og lønnsvekst for industriarbeidere og industrifunksjonærer. Tallene for industrifunksjonærer omfatter også ledere, både toppledere og mellomledere.

Funksjonærene har utgjort en økende del av antall ansatte (med unntak fra 2006 til 2007), noe som isolert har bidratt til en økning i samlet gjennomsnittslønn for funksjonærer og arbeidere i industrien.

Basert på lønnsvekst og lønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer i industrien, ny næringsklassifisering med en relativ fordeling av årsverk innenfor industrien med 43,5 prosent funksjonærårsverk og 56,5 prosent arbeiderårsverk i 2009 og 43,8 prosent funksjonærårsverk og 56,2 prosent arbeiderårsverk i 2010, er det beregnet en årslønnsvekst på 4,1 prosent for alle ansatte i NHOs industribedrifter fra 2009 til 2010, mot 4,2 prosent året før.

Ansatte som arbeider deltid er med i tallene og inngår som heltidsekvivalenter, på samme måte både for arbeidere og funksjonærer. I tabell 1.6 vises fordelingen av industrisyssetningen mellom arbeidere og funksjonærer basert på henholdsvis årsverk og lønnssum, ifølge lønnsopplysninger fra SSB og opplysninger fra NHOs statistikkregister.

1.2.5 Lønnsutviklingen i andre områder i privat næringsvirksomhet

I hovedoppgjøret *i bank og forsikring* i 2010 ble det enighet mellom Finansforbundet og Finansnæringen Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringen Arbeidsgiverforening om at det fra 1. mai 2010 gis et generelt tillegg på 1,4 prosent på lønnsregulativet. Tillegget ble anslått til å bidra med 0,95 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2009 til 2010.

Ifølge lønnsstatistikken for 2010 økte den gjennomsnittlige månedslønnen for finanstjenester, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet³ bank og forsikring, med 5,9 prosent for heltidsansatte fra 1. september 2009 til

³ Antall ansatte som forhandlingsområdet omfatter, er begrenset til ansatte som omfattes av Sentralavtalen som Finansnæringens Arbeidsgiverforening har med Finansforbundet, og som lønnes etter regulativets satser. Det vil si at ansatte som har høyere lønn enn kr 756 403 per 1. mai 2010, ikke er med i beregningene. Dette omfatter fondsmedglere, assurandører, ledere og spesialister, til sammen om lag 5 000 ansatte.

1. september 2010. Avtalt lønn steg med 4,2 prosent i det samme tidsrommet. Bonusutbetalingene bidro til å trekke opp lønnsveksten.

Bonus har de siste årene fram til 2009 utgjort en økende andel av månedslønnen. I 2003 og 2004 utgjorde bonus i gjennomsnitt om lag 3,5 prosent av månedslønnen i alt. Denne andelen vokste til 6,5 prosent i 2005, videre til 8,5 prosent i 2007 og til 11,9 prosent i 2008. I 2009 falt andelen til 7,2 prosent, men økte igjen til 8,8 prosent i 2010.

For finans tjenester har utvalget på grunnlag av lønnsstatistikken for 2009 og 2010 og lønnstilleggene i 2010, beregnet årslønnsveksten fra 2009 til 2010 til 5,9 prosent.

I *varehandel* ble det i hovedoppgjøret i 2010 på Landsoverenskomsten mellom Handel og Kontor og HSH gitt et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,- per time og et ytterligere tillegg fra samme dato på kr 3,- per time på minstelønnsattsene i trinn 1-5. Det ble også gitt et lav- og likelønns tillegg fra 1. april på 0,50 per time til alle. Trinn 6 ble økt tilsvarende.

For tillegg på andre overenskomster i HSH-området samt overenskomster innen HUK-området, vises det til vedlegg 1.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom HK og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2010 på kr 3,77 per time.

Ifølge lønnsstatistikken for 2010 steg den gjennomsnittlige månedslønnen for heltidsansatte i varehandelen under ett med 3,5 prosent fra 1. september 2009 til 1. september 2010. For alle heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var veksten i månedslønnen 4,1 prosent i det samme tidsrommet.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2009 og 2010 og lønnstilleggene i 2010, har utvalget beregnet årslønnsveksten fra 2009 til 2010 for alle heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen til 3,6 prosent.

For varehandelen totalt har SSB på grunnlag av lønnsstatistikken per 1. september 2009 og 2010 samt informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen, beregnet årslønnsveksten fra 2009 til 2010 til 2,9 prosent.

1.2.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

Hovedoppgjøret i staten i 2010 gikk til mekling. Den 27. mai la Riksmeklingsmannen fram et meklingsforslag som senere ble godkjent av partene. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønnstabellen med virkning fra 1. mai 2010. Tillegget var kr 7 100 per år i lønnstinn 1 stigende til kr 9 700 i lønnstrinnene 30 til 59. I lønnstrinnene 60 til 95 ble det gitt et prosentvis tillegg på 2,1 prosent. Gjennomsnittlig tillegg per 1. mai 2010 ble beregnet til 2,3 prosent.
- Det ble gjennomført sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent med virkning fra 1. juli 2010.
- Det ble avsatt 0,8 prosent av lønnsrammen til lokale forhandlinger med virkning fra 1. september 2010. I tillegg kom midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) på 0,1 prosentpoeng.

Tilleggene i 2010 bidro til årslønnsveksten fra 2009 til 2010 med 2,3 prosentpoeng.

Alle elementene i oppgjøret inklusive det generelle tillegget, hadde en likelønns- og lavlønnsprofil, se vedlegg 1 for nærmere omtale.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2009 og 2010 og tariff tilleggene i 2010, er årslønnsveksten fra 2009 til 2010 i det statlige tariffområdet beregnet til 4,5 prosent. Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer virkninger av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng og omlegging til ny beregningsmetode som bidro med 0,3 prosentpoeng.

Lønnsveksten som følge av ny beregningsmetode har i hovedsak sammenheng med at den nye beregningsmetoden legger økningen i faste og variable tillegg inn fra 1. januar, mens de i den gamle ble registrert sammen med glidningen og vanligvis lagt inn om lag midt i året.

Kommunesektoren/KS-området

Hovedoppgjøret i KS-området i 2010 gikk til mekling. Den 27. mai ble det brudd i meklingen og det ble iverksatt streik. Den 9. juni møttes partene til ny mekling og meklingsmannen la fra et forslag som partene anbefalte og som senere er godkjent av partene. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et generelt tillegg på 2,1 prosent eller minst kr 7 100,- fra 1. juli 2010. Tillegget ble gitt til alle ansatte på hovedtariffavtalens kapittel 4.
- Det ble gitt et generelt tillegg på kr 2 000 til ansatte i stillinger med krav om høyskoleutdanning, og et generelt tillegg på 1,15 prosent til

undervisningsstillinger i hovedtariffavtalens kapittel 4C. Tilleggene ble gitt med virkning fra 10. juni.

- Det ble avsatt 1,1 prosent av lønsmassen til lokale forhandlinger i henhold til hovedtariffavtalens kapittel 4, pkt. 4.A.1. Forhandlingene skulle føres samlet, og slik at 0,85 prosent av lønsmidlene ble gitt med virkning fra 1. august 2010 og 0,25 prosent av lønsmidlene med virkning fra 1. januar 2011.
- Minstelønssatsene i kapittel 4 ble regulert med de generelle tilleggene. Enkelte minstelønssatser ble ytterligere hevet, mest for de med 10 års ansiennitet og mer.
- Per 1. mai 2010 skal arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet⁴ ikke ha lavere grunnlønn enn kr 311 200. Beløpet skal deretter reguleres med den prosentvise endringen pr 1.5 av folketrygdens grunnbeløp basert på foregående års G-regulering.

Partene i de lokale forhandlingene skulle gi kvinner en andel av den avsatte potten som var større enn det fordelingen av antall årsverk mellom kvinner og menn tilsa, se vedlegg 1 for nærmere omtale.

For stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tarifftilleggene i KS-oppgjøret i 2010 til lønnsveksten fra 2009 til 2010 med 2,2 prosentpoeng.

For en del grupper i KS-området (kapittel 3 og 5) fastsettes lønnen gjennom lokale lønnsforhandlinger i den enkelte kommune og fylkeskommune uten noen sentral ramme. Virkningsdato for lønnstillegg er 1. mai med mindre annen dato avtales lokalt.

I *Oslo kommune* ble partene enige om et meklingsforslag som ga følgende tillegg:

- Et generelt tillegg på kr 6 000 til og med lønnstrinn 32. Fra lønnstrinn 33 til og med lønnstrinn 53 var tillegget på kr 8 500. For lønnstrinn over dette ble det gitt et generelt tillegg på 1,8 prosent. Disse tilleggene ble gitt med virkning fra 1. mai 2010.
- Det ble avsatt 0,3 prosent av lønsmassen på årsbasis til sentrale lønsmessige tiltak med virkning fra 1. juni.
- Det ble avsatt en pott på 0,6 prosent av lønsmassen på årsbasis til lokale forhandlinger med virkning fra 1. august.

Forordelingen av midlene både i de lokale forhandlingene og i de sentrale justeringene, skulle ha en likelønnsprofil.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2009 og 2010 og tarifftilleggene i 2010, er årslønnsveksten fra 2009 til 2010 for hele kommunesektoren, inkl. undervisningssektoren, Oslo kommune og diverse bedriftsmedlemmer, beregnet til 3,7 prosent.

Undervisningspersonell

Tilleggene ved lønnsoppgjøret i KS-området i 2010 er også gjeldende for ansatte i undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4).

For undervisningsstillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse bidro tarifftilleggene i KS-oppgjøret i 2010 til lønnsveksten fra 2009 til 2010 med 2,4 prosentpoeng.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2009 og 2010 og tarifftilleggene i 2010, er årslønnsveksten fra 2009 til 2010 for undervisningsstillinger i hele kommunesektoren beregnet til 3,6 prosent.

1.2.7 Lønnsutviklingen i Spekter-området

I tråd med forhandlingsmodellen i Spekter forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom Spekter og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet og hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

For Spekter-Helse er det for LO, YS, noen av Unios forbund og Den norske legeforening de siste årene avtalt et nasjonalt nivå II (A2) der det forhandles mellom Spekter-Helse og de enkelte foreninger/forbund i hovedorganisasjonene om særskilte lønns- og arbeidsvilkår for den enkelte forenings medlemmer.

I hovedoppgjøret i 2010 ble det på A-nivå mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2010 på kr 1 950 per år. Det ble videre gitt en lav- og likelønns pott på kr 0,50 per time per ansatt fra 1. juli. Partene kunne i de lokale forhandlingene avsette ytterligere midler til potten. For LO Stat og YS Spekter bidro de avtalte tilleggene på A-nivå med om lag 0,4 prosentpoeng til lønnsveksten fra 2009 til 2010.

⁴ Arbeidsretten skal behandle en tvist mellom tariffpartene om virkningstidspunkt i 2010.

Det ble videre ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg. I gjennomsnitt bidro lokale tillegg avtalt på den enkelte virksomhet med om lag 1¾ prosentpoeng til lønnsveksten fra 2009 til 2010.

For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2009 og 2010 og de avtalte tilleggene gitt i forhandlingene i de ulike virksomhetene i 2010, er årslønnsveksten fra 2009 til 2010 i Spekter-området ekskl. helseforetakene beregnet til 3,5 prosent.

Meklingen i 2010-oppgjøret i *helseforetakene* mellom Unio og Spekter i de sentrale forbundsvisе forhandlingene (A 2) førte ikke fram. Etter en kortvarig streik møttes partene til ny mekling og de godtok et forslag fra meklingsmannen, og streiken ble avsluttet. Meklingsforslaget ga følgende generelle tillegg per år fra 1. august 2010:

- Sykepleiere, fysioterapeuter, ergoterapeuter og førskolelærere fikk kr 11 000
- Spesialsykepleiere, jordmødre, pedagoger med spesialkompetanse, spesialfysioterapeuter og spesialergoterapeuter fikk kr 14 000
- Ledere som omfattes av overenskomsten fikk kr 16 000
- Andre stillinger fikk kr 11 000

Minstelønnsatsene ble hevet tilsvarende det generelle tillegget, men det ble gitt kr 2 000 ekstra på 10-årstrinnet.

I hovedoppgjøret i 2010 ble det enighet i de sentrale forbundsvisе forhandlingene (A 2) mellom Spekter og forbundene i LO i oppgjøret for helseforetakene og Lovisenberg Diakonale Sykehus. Det ble gitt et generelt tillegg på kr 11 000 per år. Arbeidstakere med høyskoleutdanning med spesialkompetanse fikk et tillegg på kr 14 000 og ledere som leder virksomheter hvor flertallet av arbeidstakerne har høyskoleutdanning, fikk et tillegg på kr 16 000. Tilleggene ble gitt fra 1. oktober 2010. Minstelønnsatsene blir hevet tilsvarende det generelle tillegget. I tillegg ble det gitt kr 2 000 ekstra på 10-årstrinnet. YS-forbundene brøt forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Mekling ble gjennomført uten resultat. YS-forbundene iverksatte streik fra 29. juni. Regjeringen besluttet 13. juli å foreslå tvungen lønnsnemnd og streiken ble avsluttet.

Ved kjennelse av 21. oktober 2010 fra Rikslønnsnemnda ble YS-forbundene gitt de samme

tilleggene som LO-forbundene. Spekter og YS kom til enighet etter mekling for forbund uten sentral overenskomstdel (A 2).

I oppgjøret mellom Spekter-Helse og Den norske legeforening kom partene til enighet i de sentrale forbundsvisе forhandlingene (A 2). Turnusleger fikk et tillegg på kr 11 500 per år og leger i spesialisering fikk tillegg fra kr 13 000 til kr 16 000. Tilleggene til overleger ble fastsatt i lokale forhandlinger på de enkelte helseforetak.

For helseforetakene presenterer utvalget beregninger av årslønnsveksten fra 2006 til 2010 både etter SSBs lønnsstatistikk (strukturstatistikk) og Spekters lønnsmateriale for helseforetakene. Beregningene på grunnlag av lønnsstatistikken for helseforetakene har SSB utført på oppdrag fra Beregningsutvalget. Forskjellen i lønnsvekst mellom Spekter og SSB i de enkelte år skyldes i hovedsak ulik periodisering av lønnsveksten. F. eks. må lønnsveksten i SSBs lønnsstatistikk per 1. oktober 2010 ses på bakgrunn av at en del av lønnstilleggene i helseforetakene i 2010 ikke er kommet med, mens derimot lønnstillegg høsten 2009 først kom med per 1. oktober 2010. Spekter har innhentet lønnsstatistikk for helseforetakene etter tellingstidspunktet 1. oktober både i 2009 og 2010 slik at de nevnte lønnstilleggene er blitt registrert. For 2010 har Spekter beregnet lønnsveksten til 3,7 prosent og SSB til 3,1 prosent. Sett over perioden 2006 til 2010 er samlet lønnsvekst om lag den samme i Spekters og i SSBs beregning.

SSB har også publisert en beregning av gjennomsnittlig årslønnsvekst for ansatte i helseforetakene basert på lønnsstatistikken (strukturstatistikken) og informasjon fra den kvartalsvisе lønnsindeksen om lønnsutviklingen over året. Beregningen viser en vekst fra 2009 til 2010 på 1,6 prosent. Som allerede redegjort for operer lønnsstatistikken og den kvartalsvisе lønnsindeksen med utbetalt/avtalt lønn og ikke påløpt. Det kan føre til at lønnsøkning/tariff tillegg i den kvartalsvisе lønnsindeksen blir registrert med et annet virkningstidspunkt enn det faktiske som er det som legges inn i beregningene for tariffområder. F. eks. er virkningene av oppgjøret for Akademikernes medlemsgrupper i helseforetakene i 2010 først registrert i kvartalsindeksen da det ble utbetalt høsten 2010 som er senere enn faktisk virkningstidspunkt.

Utvalget vil framover arbeide med å komme fram til et omforent opplegg for beregning av lønnsveksten i helseforetakene.

1.3 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Gjennomsnittlig overheng til 2011 anslås til 1,9 prosent for ansatte i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner og for ansatte i offentlig forvaltning inklusive helseforetakene. Dette er 0,7 prosentpoeng høyere enn til 2010. Gjennomsnittlig overheng i årene 2008 til 2010 var på 1,8 prosent. For områdene i tabell 1.7 varierer overhenget til 2011 fra 0,9 prosent for ansatte i Spekter-bedrifter utenom helseforetakene til 2,4 prosent for ansatte i kommunene. For industriarbeidere i NHO-bedrifter var overhenget 1,2 prosent.

I tillegg til lønnsoverhenget til 2011 vil lønnsveksten fra 2010 til 2011 i enkelte områder bli påvirket enten av allerede avtale tariff tillegg for

2011 eller av garantiordninger og satsreguleringsbestemmelser.

Garantiordninger og satsreguleringsbestemmelser sikrer områder en (automatisk) lønnsvekst, gjerne i forhold til en fastlagt referansegruppes lønn. For 2011 er nye ordninger kommet til, blant annet for regulering av minstelønnsatser i LO – NHO- området.

Virkninger av alle avtalte tillegg inklusive slike ordninger, defineres som tariff tillegg når de er kjent. En del av disse tilleggene vil ikke være klare før endelig statistikk foreligger. Utvalget vil komme tilbake med mer presist tallmateriale når man har endelig statistikk.

Prinsipielt står allerede avtalte lønnstillegg for neste år i en noe annen stilling enn det ovennevnte. Ved å avtale lønnstillegg i et tariffoppgjør for neste år, legger en føringer for årslønnsveksten året etter. På denne bakgrunn bør beregninger av lønnsoverheng til et år suppleres med opplysninger om eventuelle allerede avtalte tillegg for det samme året. I KS-området ble det under oppgjøret i 2010 enighet om å avsette 0,25 prosent av

Tabell 1.7 Lønnsoverhenget fra året før i prosent. 2006-2011.

Område/gruppe:	2006	2007	2008	2009	2010	2011
NHO-bedrifter i industrien i alt:	1,3	1,6	2,2	1,9	1,4	1,5
– Industriarbeidere	1,0	1,4	1,8	1,8	1,0	1,2
– Industrifunksjonærer	1,6	2,0	2,5	2,0 ¹	1,7	1,9
HSH-bedrifter i varehandel	1,1	1,2	1,6	0,9	0,7	1,2
Finanstjenester ²	1,1	1,4	1,3	2,0	1,0	1,2
Staten	0,7	2,9	1,4	3,4	0,9 ⁴	2,3
Kommunene ³ :	0,4	1,6	1,4	2,4	1,1	2,4
- Undervisningspersonale	0,3	1,1	1,2	2,2	1,0	2,4
Ansatte i Spekter-bedrifter:						
- Helseforetakene	0,9	1,7	1,4	3,6	2,0	1,7 ⁵
- Øvrige bedrifter	1,1	1,5	1,3	1,6	0,9	0,9
Veid gjennomsnitt ⁶	1,1	2,0	2,0	2,3	1,2	1,9

¹ Overhenget til 2009 ble endret fra 2,5 til 2,0 prosent som følge av ny næringsstandard, se avsnitt 1.2.3 i NOU 2010:4.

² Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.

³ Inkl. undervisningspersonell.

⁴ Omlegging av beregningsmetode drar opp overhenget til 2010 med 0,3 prosentpoeng i forhold til tidligere beregning, jf. tabell 1.7 i NOU 2010:4.

⁵ Overhenget til 2011 er beregnet til 2,2 prosent av SSB.

⁶ Overhenget er et gjennomsnitt for flere grupper enn de som er med i tabell 1.7. For 2010 og 2011 er beregningen for ansatte i virksomheter som er medlemmer av arbeidsgiverorganisasjoner og for ansatte i offentlig forvaltning inklusive helseforetakene.

Kilde: Beregningsutvalget.

lønnsmassen til lokale forhandlinger i henhold til hovedtariffavtalens kapittel 4, pkt. 4.A.1 med virkningsdato 1.1.2011.

1.4 Lønnsutviklingen for ledere

1.4.1 Lønnsutviklingen eksklusive opsjons- og naturalytelser for ledere i enkelte næringer

I dette avsnittet presenteres lønnsveksten fra 2009 til 2010 for ledere i en del næringer basert på samme lønnsbegrep som i tabell 1.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus. Tallene er basert på SSBs ordinære lønnsstatistikk. Lønnsveksten er regnet som endring i månedslønn fra september/oktober det ene året til samme tidspunktet året etter.

Det presenteres tall for to grupper av ledere i næringsvirksomhet:

- Gruppen med yrkeskode 1210, «administrerende direktører» i store og mellomstore foretak, dvs. foretak med 10 eller flere ansatte. Gruppen kan omfatte flere personer med lederfunksjoner i hvert foretak.
- Gruppen med yrkeskode 1300, «ledere av små foretak», dvs. foretak med færre enn 10 ansatte.

Totalt omfattet utvalget til lønnsstatistikken i 2010 om lag 26 400 heltidsansatte personer innen disse to ledergruppene.

Tabell 1.8 viser at lønnsveksten fra september/oktober 2009 til september/oktober 2010 for administrerende direktører varierte ganske mye mellom næringene som er med i tabellen, fra minus 4,7 prosent i forretningsmessig tjenesteyting til 10,8 prosent i varehandel. For administrerende direktører i industrien var lønnsveksten 0,3 prosent, og i finanstjenester 9,3 prosent. Økte bonusutbetalinger fra 2009 til 2010 for administrerende direktører i finanstjenester trakk gjennomsnittslønnen opp. Uten bonus var lønnsveksten 1,5 prosent. For ledere av små foretak var lønnsveksten i 2010 høy i finanstjenester, mens veksten varierte mellom ±1,5 og 6,4 prosent i de andre næringene i tabell 1.8. Gjennomsnittslønnen for administrerende direktører under ett steg med 4,9 prosent fra september/oktober 2009 til samme tidspunkt i 2010, mot et fall på 1,1 prosent året før.

I foretningsmessig tjenesteyting, industri, bygg og anlegg, samferdsel og hotell- og restaurantvirksomhet var lønnsveksten for administrerende direktører fra september/oktober 2009 til samme tidspunkt i 2010 lavere enn for lønnsstakerne ellers i disse næringene. I de andre næringene i tabell 1.8 var det omvendt.

Tabell 1.8 Gjennomsnittslønn¹ per september/oktober 2010 for administrerende direktører² og ledere³ av små foretak i enkelte næringer. Eksklusive opsjons- og naturalytelser. Lønnsvekst fra året før i prosent.

	Administrerende direktører			Ledere av små foretak		
	Lønnsvekst	Lønnsnivå	Antall i utvalget 2010	Lønnsvekst	Lønnsnivå	Antall i utvalget 2010
Industri	0,3	932 400	1 171	6,1	561 600	675
Bygg og anlegg	0,8	734 400	646	6,4	560 400	1 115
Varehandel	10,8	727 200	2 983	3,2	462 000	7 401
Samferdsel	0,5	878 400	532	0,7	537 600	325
Hotell- og restaurantvirksomhet	1,9	516 000	590	-1,5	405 600	531
IKT	4,9	1 030 800	935	2,1	698 400	200
Finanstjenester	9,3	1 400 000	702	15,1	942 000	302
Forretningsmessig tjenesteyting	-4,7	798 000	337	1,8	555 600	346
Alle næringer	4,9	820 800	11 868	3,1	517 200	14 509

¹ Månedslønn ekskl. overtid*12. Lønnsbegrepet omfatter avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus.

² Administrerende direktører i foretak med 10 eller flere ansatte.

³ Ledere av små foretak med færre enn 10 ansatte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken.

1.4.2 Lønnsutviklingen for ledere inklusive opsjons- og naturalytelser

Utvalget kommer tilbake til 2010-tall for ledere basert på lønnsstatistikken inkludert opsjons- og naturalytelser fra LTO-registeret i februarrapporten 2012.

1.4.3 Lønnsutviklingen for toppledere i næringsvirksomhet basert på LTO-registeret

Utvalget kommer tilbake til 2010-tall i februarrapporten 2012.

1.4.4 Lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor

Utvalget presenterer i dette avsnittet tall for lønnsutviklingen for toppledere i offentlig sektor fra 1. oktober/1. desember 2007 til samme tidspunkt i 2010. Følgende grupper inngår i denne statistikken:

- *Øverste administrative leder* (rådmenn) i kommuner og fylkeskommuner
- *Øverste leder* i forvaltningen, etater, direktorater og finansieringsinstitusjoner i staten.
- *Administrerende direktør* i de regionale helseforetakene herunder også de forskjellige helseforetakene.

Utplukket av ledere er basert på SSBs ordinære lønnsstatistikk. Lønnsbegrepet har samme innhold som ellers i kapittel 1, dvs. fast avtalt lønn (grunn-

lønn/regulativlønn) og faste og variable tillegg. I staten omfatter utplukket både toppledere som er lønnet etter lederlønnssystemet⁵ i staten og toppledere av etater som er lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen i staten.

Lønnsveksten for toppledere i offentlig sektor var i gjennomsnitt 4,6 prosent fra oktober/desember 2009 til oktober/desember 2010, mot 6,6 prosent året før. For toppledere i kommuner og fylkeskommuner var lønnsveksten fra desember 2009 til desember 2010 5,4 prosent, mot 6,3 prosent året før. I staten var veksten fra oktober 2009 til oktober 2010 3,7 prosent, mot 8,4 prosent året før. Gjennomsnittlig lønnsvekst for toppledere i offentlig sektor omfatter også administrerende direktører i helseforetakene. Lønnsnivået for denne gruppen i helseforetakene var per oktober 2010 1,3 mill. kroner, og lønnsveksten for alle var i gjennomsnitt 3,4 prosent fra oktober 2009 til oktober 2010, mot 6,7 prosent året før.

Gjennomsnittlig lønnsvekst for toppledere fra oktober/desember 2009 til samme tidspunkt i 2010 var med unntak for kommuner og fylkeskommuner lavere enn for lønnstakere ellers i offentlig sektor. Fra oktober/desember 2008 til

⁵ Staten inngår individuelle lederlønnskontrakter med alle ledere tilknyttet lederlønnssystemet. Stillingens ansvar, omfang og kompleksitet avgjør om den innplasseres. Systemet består av to elementer; basislønn/grunnlønn og et individuelt tillegg. Det er ca. 300 toppledere som er tilknyttet systemet, blant annet departementsråder og ekspedisjonssjefer i departementene samt toppledere i større etater og institusjoner, fylkesmenn og politimestere.

Tabell 1.9 Gjennomsnittslønn¹ per oktober/desember for toppledere i offentlig sektor. Alle ledere. Lønnsvekst fra året før i prosent.

	Antall	Gjennomsnittlig		Lønnsvekst	
		2010	2010	2008	2009
Kommuner og fylkeskommuner	391	745 800	7,7	6,3	5,4
Staten	245	973 200	6,7	8,4	3,7
– Toppledere på lederlønnssystemet ²	136	1 056 000	8,6	9,4	3,7
– Toppledere ³ lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen	110	871 500	4,7	6,2	3,6
Offentlige toppledere i alt ⁴	662	854 900	6,8	6,6	4,6

¹ Omfatter grunnlønn, faste og variable tillegg. Gjennomsnittlig årslønn er definert som månedslønn per oktober/desember*12.

² Dersom det er flere ledere lønnet etter lederlønnssystemet på ulike nivåer innen samme enhet, er bare topplederen tatt med.

³ Den høyeste lønte i hvert foretak

⁴ Inkluderer administrerende direktører i helseforetakene

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

samme tidspunkt i 2009 var lønnsveksten høyere for topplederne i alle områder.

Per desember 2010 var gjennomsnittslønnen for toppledere i kommuner og fylkeskommuner om lag 746 000 kroner. I staten tjente topplederne i gjennomsnitt om lag 973 000 kroner per oktober 2010. Lønnen var en del høyere for toppledere på lederlønnssystemet enn for toppledere lønnet etter lønnsregulativet i hovedtariffavtalen.

1.5 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn avspeiler bl.a. forskjeller i utdanning, stillingsplassering og sektor/bransjetilknytning. Ulike konkurranseforhold sektorer og bransjer imellom kan også bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn. Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan også avspeile ulike former for lønnsdiskriminering.

Fra og med 2009 ble det tatt i bruk ny næringsklassifisering av Statistisk sentralbyrå jf. boks 1.2. SSB har også publisert lønnstall etter ny næringsklassifisering for 2008. Dette har for en del områder medført endring i tidligere publiserte tall for 2008. Omleggingen har påvirket det relative lønnsnivået mellom kvinner og menn. Dette gjelder både etter næring, alder, utdanning og totalnivå. Det er derfor i de fleste tabellene presentert tall for 2008 både etter ny og gammel næringsklassifisering.

Lønnsforskjeller etter forhandlingsområder

Tabell 1.10 viser lønnsutviklingen per årsverk for kvinner og menn i en del forhandlingsområder. Tabellen tar utgangspunkt i TBUs årslønnsberegning, jf. boks 1.1. Tabellen viser gjennomsnittlig årslønn for kvinner i forhold til gjennomsnittlig årslønn for menn i perioden 2001-2010. Det oppgis også gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2010.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn ble i følge lønnsstatistikken og utvalgets beregninger redusert fra 2009 til 2010 i nesten alle forhandlingsområdene og spesielt for ansatte i Spekterområdet eksklusive helseforetakene og ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen. Endringene er allikevel ikke større enn det en vanligvis ser fra det

ene året til det andre. Likelønnsiltakene i lønnsoppgjøret i 2010 kan ha hatt en effekt.

I den siste 10-årsperioden har det vært flere brudd i seriene for de ulike forhandlingsområdene. Tatt hensyn til disse bruddene har det over en tiårsperiode (2001-2010) vært tilnærming eller stabilitet i kvinner og menns lønn for de fleste forhandlingsområdene med unntak av finanstjenester.

I hovedgruppene i tabell 1.10 er det forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Imidlertid er disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. Blant industriarbeidere er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i finanstjenester og i helseforetakene der en også finner de største lønnsforskjellene mellom kvinner og menn.

Lønnsforskjellen mellom alle sysselsatte kvinner og menn

Når en veier alle grupper sammen, får en et samletall som uttrykker de totale lønnsforskjellene mellom heltidsansatte kvinner og menn i Norge (se tabell 1.11).

Fra 2009 til 2010 har lønnsforskjellene mellom heltidsansatte kvinner og menn blitt redusert med 0,5 prosentpoeng. De heltidsansatte kvinnene tjente i gjennomsnitt 87,2 prosent av menns lønn i 2010 mot 86,7 prosent i 2009. Også når deltid inkluderes, har lønnsforskjellene blitt redusert fra 2009 til 2010 (tabell 1.12). Lønnsnivået for kvinner beregnet i heltidsekvivalenter utgjorde i gjennomsnitt 85,0 prosent av nivået for menn i 2010 mot 84,7 prosent i 2009.

Lønnsforskjeller etter næring

Tabell 1.11 viser heltidsansatte kvinners lønn som andel av menns fordelt etter næring. Det er her tatt utgangspunkt i SSBs næringsklassifisering og offisielle månedslønnsstatistikk (per september/oktober/desember). I boks 1.4 forklares forskjellene i datagrunnlaget mellom tabell 1.10 og 1.11.

Gjennom den siste ti-årsperioden har det vært en tilnærming for de fleste næringer med unntak av ansatte i finanstjenester.

For utviklingen av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn fordelt etter næring (2001-2010) og hvor deltid er inkludert, vises det til tabell 4.14 i vedlegg 4.

Tabell 1.10 Gjennomsnittlig årslønn¹ for kvinner i forhold til gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store forhandlingsområder. Per årsverk.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Årslønn Menn 2010	Årslønn Kvinner 2010	Kvinne andel ² 2010
Industriarbeidere i NHO-bedrifter	89,0	90,1	89,1	89,3	89,1	89,5	88,3	88,5	88,3 ³	88,4	389 000	344 000	19
Industri- funksjonærer i NHO-bedrifter	78,3	76,8	77,1	77,3	77,1	77,6	77,7	78,2	78,9 ³	79,4	616 300	489 300	29
HSH-bedrifter i varehandel ^{4,10}	86,2	86,4	88,1	87,6	87,5	87,4	87,8	85,6 ³	85,3 ³	85,9	421 758	362 252	42
Ansatte i hotell og restaurant i NHO-bedrifter	93,3	92,3	93,0	93,7	94,6	94,3	94,8	94,4	94,1 ³	94,4	310 700	293 200	60
Finanstjenester ^{4,5}	76,2	76,0	75,6	75,9	75,2	74,1	74,1	72,1 ³	73,1 ³	73,4	638 100	468 400	49
Statsansatte ^{4,8,11}	89,1	89,0	88,9	89,8	89,9	90,9	91,4	91,5	90,9	91,2	480 200	438 000	44
Ansatte i kommunene ^{6,9}	86,9	90,6	90,8	90,0	89,9	90,9	90,4	91,3	91,4	91,8	434 200	398 400	74
Herav undervis- ningspersonell ^{7,9}	94,2	95,0	95,5	96,2	97,0	96,4	96,6	96,7	96,8	96,9	465 700	451 300	65
Statlige eide helseforetak i Spekter-området ¹²	76,7	78,6	76,0	76,1	78,2	78,2	79,5	80,8	81,7	81,5	525 600	428 400	78
Spekter-området ekskl. statlige eide helseforetak	-	-	90,5	92,8	93,1	94,1	94,3	93,6	94,2	95,1	436 300	414 900	38

¹ Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

² Andel heltidsansatte kvinner/årsverk kvinner innenfor det enkelte område

³ Tallene er beregnet etter ny næringsstandard. Sammenlignet med tidligere år vil det være et brudd i tidsserien.

⁴ Gjelder heltidsansatte.

⁵ Omfatter heltidsansatte i bank og forsikring, (Norges Bank er ikke inkludert). Statistikken omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.

⁶ Sykehusene ble skilt ut fra kommunene/fylkeskommunene fra og med 2002

⁷ Undervisningspersonale i skoleverket ble overført fra statlig tariffområde til kommunalt/fylkeskommunalt tariffområde fra og med 1. mai 2004. Oslo kommune er inkludert fra og med 2006.

⁸ Månedslønn per oktober*12 fra og med 2007.

⁹ Månedslønn per 1. desember *12 fra og med 2008.

¹⁰ Tallet for ansatte i HSH-bedrifter fra og med 2008 er ikke sammenliknbart med tallene for foregående år. Lønnsstatistikken for HSH-bedrifter er lagt om ved at populasjonen er utvidet med nye ledergrupper fom 2008. Disse gruppene har en klar overvekt av menn. Inkludering av disse gruppene medfører et nivåskift i tabellen, dvs. at kvinners lønn som andel av menns lønn blir lavere som følge av denne omleggingen.

¹¹ Kvinners andel av menns lønn er fra og med 2009 påvirket av ny beregningsmetode. Tallet for 2010 er påvirket av ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten.

¹² Månedslønn per 1.oktober*12 (heltidsekvivalenter) Kilde: SSBs lønnsstatistikk.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 1.11 Kvinners gjennomsnittslønn per dato¹ i forhold til menns gjennomsnittslønn etter næring. Heltidsansatte.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 ³	2009 ³	2010 ³	Månedslønn per dato ^{1*12}		Andel heltidsansatte kvinner ⁴
												Menn	Kvinner	
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	81,3	86,6	88,8	87,0	87,7	89,1	90,9	89,6	89,7	91,0	90,8	704 400	639 600	20
Industri	88,2	88,2	87,8	88,5	89,6	89,9	89,0	90,4	88,5	89,0	89,6	451 200	404 400	20
Kraftforsyning	89,5	90,8	88,7	89,1	91,5	90,4	91,2	90,5	92,0	91,2	92,6	536 400	496 800	18
Bygge- og anleggsvirksomhet	94,7	93,8	96,3	97,4	98,1	99,4	98,2	99,8	99,1	98,8	101,4	418 800	424 800	7
Varehandel i alt	82,8	83,6	84,5	85,1	84,2	84,4	83,1	85,0	84,0	84,1	84,8	442 800	375 600	37
Samferdsel	86,6	88,1	88,1	89,0	90,0	89,8	89,6	89,4	89,4	89,5	89,3	450 000	402 000	22
Hotell- og restaurantvirksomhet	88,8	89,5	88,2	89,9	89,1	89,7	89,3	90,5	91,3	92,5	90,8	364 800	331 200	50
Informasjon og kommunikasjon									82,9	83,3	83,8	591 600	495 600	30
Finanstjenester i alt	73,1	73,4	72,9	73,3	71,9	69,5	68,6	66,2	65,3	69,1	69,0	708 000	488 400	47
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting									76,9	78,2	78,4	612 000	480 000	35
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	77,5	78,1	78,6	79,6	80,0	80,8	80,9	81,8	-	-	-	-	-	-
Forretningsmessig tjenesteyting									90,6	89,9	90,1	412 800	372 000	39
Omsetning og drift av fast eiendom									81,8	82,7	81,9	558 000	457 200	37
Privat undervisning	84,4	86,5	87,9	87,9	88,2	88,0	87,2	86,9	87,4	88,5	89,5	466 800	417 600	51
Private helse- og sosialtjenester	87,4	85,3	85,2	84,0	84,2	83,8	83,5	84,5	83,4	84,1	84,8	435 600	369 600	70
Sosiale og personlige tjenester	87,1	86,4	87,3	87,2	88,5	88,0	86,4	87,7	-	-	-	-	-	-
Personlige tjenester									79,2	78,6	76,9	483 600	372 000	55

Tabell 1.11 Kvinners gjennomsnittslønn per dato¹ i forhold til menns gjennomsnittslønn etter næring. Heltidsansatte.

												Månedslønn per dato ^{1*12}		Andel heltidsansatte kvinner ⁴
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 ³	2009 ³	2010 ³	Menn	Kvinner	
Ansatte i staten	89,0	89,2	88,7	90,3	90,8	90,7	91,2	91,3	91,3	90,6	91,3	483 600	441 600	44
Kommune og fylkeskommune	91,7	92,4	92,8	92,3	91,9	92,6	92,2	92,1	92,9 ²	92,9	93,2	444 000	414 000	65
Undervisningspersonale i skoleverket	94,5	95,4	95,7	96,4	97,0	96,9	97,2	97,2	97,2	97,3	97,7	466 800	456 000	62
Helseforetak	76,8	77,7	75,1	75,2	76,3	76,3	77,8	79,3	79,4	80,3	80,1	537 600	430 800	69
Gjennomsnitt heltidsansatte	85,5	86,0	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	87,1	86,3	86,7	87,2	478 800	417 600	41

¹ Per september/oktober/desember.

² Ansatte i kraftforsyning (hvor bedriften er medlem i KS) og undervisningspersonell i skoleverket er med fra og med 2008.

³ Tallene er beregnet etter ny næringsstandard. Se boks 1.2

⁴ I prosent av alle heltidsansatte i næringen

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 1.4 Forskjeller i statistikkgrunnlag i tabell 1.10 og 1.11

Tabell 1.10 viser lønnsutviklingen for kvinner og menn etter forhandlingsområdene. Tabell 1.11 tar utgangspunkt i næringer etter SSBs standard for næringsgruppering. Når vi sammenligner disse tabellene, kan utviklingen bli noe forskjellig innenfor den enkelte gruppe siden grupperingen ikke er helt den samme. Bl.a. er også uorganiserte virksomheter med i tabell 1.11 og det skiller her heller ikke mellom arbeidere og funksjonærer. I tabell 1.11 er toppledere inkludert i

statistikkgrunnlaget. Disse er i stor grad ikke med i tabell 1.10 siden topplederne for de fleste områdene ikke er en del av forhandlingsområdet. Endelig beregnes årslønnsnivået på forskjellig måte da tabell 1.10 for de fleste områdene tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig årslønn for hele året, mens tabell 1.11 tar utgangspunkt i registrert månedslønn *12 per september/oktober/desember.

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn etter utdanning

Tabell 1.12 viser kvinners lønn som andel av menns etter utdanningslengde.

Fra 2009 til 2010 har lønnsforskjellene mellom kvinner og menn blitt redusert for ansatte innenfor alle utdanningslengder. Det har vært størst reduksjon for de med grunnskoleutdanning og de med høyere utdanning lengre enn 4 år.

Det er minst lønnsforskjeller for de som har kortest utdanning, dvs. de som har grunnskoleut-

danning eller videregående skoleutdanning. Størst lønnsforskjeller er det for ansatte med universitets- eller høgskoleutdanning til og med 4 år.

For utviklingen av lønnsforskjeller mellom heltidsansatte kvinner og menn fordelt etter utdanningsnivå og næring (2001-2010) vises det til tabell 4.13 i vedlegg 4.

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter alder

Tabell 1.13 viser heltidsansattes kvinners lønn som andel av menns etter alder. Fra 2009 til 2010

Tabell 1.12 Kvinners gjennomsnittslønn per dato¹ i forhold til menns etter lengste utdanning. Per årsverk²

	2001	2002	2003	2004	2005 ³	2006	2007	2008	2008 ⁴	2009	2010	Månedslønn per dato ^{1*12}	
												Menn	Kvinner
Utdanning på grunnskolenivå	84,8	85,1	85,3	85,9	89,7	89,2	88,8	89,3	88,5	88,1	89,4	363 600	325 200
Utdanning på videregående skolenivå	84,2	84,6	85,0	85,4	83,8	83,4	82,3	82,7	81,8	82,0	82,1	450 000	369 600
Universitets- eller høgskoleutdanning, tom 4 år	79,1	80,1	80,2	81,1	80,5	79,6	79,2	79,0	78,8	79,6	79,7	555 600	442 800
Universitets- eller høgskole- utdanning lengre enn 4 år	82,1	81,7	82,3	82,5	82,4	81,9	81,1	80,5	80,4	81,1	81,4	670 800	546 000
Gjennomsnitt per årsverk ²	83,3	83,9	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	83,9	84,7	85,0	471 600	400 800

¹ Per september/oktober/desember.

² Gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

³ Endrede definisjoner på utdanningsnivåene fra og med 2005. I forhold til tidligere statistikk er det noen flere som har grunnskole og noen færre som har videregående skole som høyeste utdanning.

⁴ Talle for 2008 og etterfølgende år er beregnet etter ny næringsstandard.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 1.13 Kvinners gjennomsnittslønn per dato¹ i forhold til menns fordelt på aldersgrupper. Heltidsansatte.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 ²	2009	2010	Månedslønn per dato ^{1*12}		Andel heltidsansatte kvinner
												Menn	Kvinner	
- 24 år	94,3	93,8	93,4	94,0	93,4	93,6	92,7	92,9	91,9	91,7	91,5	312 000	285 600	35
25 – 29 år	93,0	93,9	93,2	93,9	93,8	93,4	92,7	93,1	92,0	92,7	92,7	393 600	364 800	43
30 – 34 år	90,9	91,7	90,6	91,2	90,9	90,6	90,1	90,3	89,3	90,3	91,1	446 400	406 800	42
35 – 39 år	87,7	88,2	88,7	88,7	88,9	88,8	87,6	88,0	87,0	87,6	88,0	492 000	433 200	41
40 – 44 år	83,2	84,0	84,9	85,3	86,5	86,8	86,5	86,8	85,8	86,7	87,1	512 400	446 400	41
45 – 49 år	81,4	82,0	82,5	82,7	83,0	83,1	83,2	84,2	83,3	84,0	85,5	528 000	451 200	42
50 – 54 år	81,2	81,3	82,1	82,9	82,9	82,7	82,3	82,5	81,8	82,4	82,8	531 600	440 400	42
55 – 59 år	80,2	81,2	81,5	81,9	82,1	82,1	82,0	82,7	82,3	82,7	82,8	523 200	433 200	41
60 og over	81,4	81,7	81,0	81,7	81,5	80,9	80,7	81,6	81,0	81,2	82,0	519 600	426 000	38
Gjennomsnitt heltidsansatte	85,5	86,0	86,2	86,6	86,8	86,8	86,5	87,1	86,3	86,7	87,2	478 800	417 600	41

¹ Per september/oktober/desember.

² Tallet for 2008 og etterfølgende år er beregnet etter ny næringsstandard.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

har lønnsforskjellene blitt redusert i alle aldersgrupper utover 30 år. Reduksjonen har vært sterkest for aldersgruppen 45-49 år.

Tabell 1.13 viser at lønnsforskjellen mellom kvinner og menn øker med økende alder.

Likelønnstrekk ved oppgjørene i 2010

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom det ofte er flere kvinner enn menn i lavlønnsgruppene.
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

I hovedoppgjøret 2010 ble det i frontfaget mellom Fellesforbundet og Norsk Industri avtalt et generelt tillegg på kr 1,- per time i områder med lokal forhandlingsrett. Der de ikke hadde/praktiserte lokal forhandlingsrett, ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,50 per time. Det ble videre gitt et lav- og likelønnstillegg på kr 0,50 per time per ansatt til fordeling på den enkelte bedrift. Minstelønnsatser ble regulert.

Likelønnstillegget skulle partene lokalt gjennom forhandlinger benytte til å rette opp skjevheter som måtte være på bedriften, og som skyldes forskjellsbehandling på grunn av kjønn. I forhandlingene om likelønnsputten skulle de lokale parter bl.a. fremskaffe oversikt over lønn for ulike grupper, fordelt på kvinner og menn, for å klarlegge om eventuelle forskjeller skyldes kjønn. Det skulle også klarlegges hvilke kriterier som skulle benyttes for ansiennitetstillegg, herunder skulle partene vurdere om lønnsystemet hadde tatt tilstrekkelig hensyn til at kvinner i sterkere grad enn menn har ulønnet permisjon for å påta seg omsorgsoppgaver. Man skulle også gjennomgå kriteriene for lønnsfastsettelse med sikte på å sørge for at kriteriene ble kjønnsnøytrale og sjekke at arbeidstakere som har permisjon med rett til fødselspenge eller adopsjonspenge etter Folketrygdloven § 14-4 og § 14-14 er blitt vurdert på samme måte som andre arbeidstakere ved lokale forhandlinger. Dersom dette ikke var gjort, kunne likelønnsputten brukes i denne sammenheng.

Det ble også inngått en felleserklæring om likestilling mellom kjønnene (se vedlegg 1 for nærmere omtale). Avtalen fra frontfaget er fulgt opp for avtalene ellers i LO-NHO-området.

Mellom *HK og HSH* og *HK og Samfo (samvirkeforetakene)* ble det enighet om å gi et generelt

tillegg på kr 1,- per time, et ytterligere tillegg på kr 3,- per time på de laveste satsene og et lav- og likelønnstillegg på 0,50 per time til alle.

Mellom *YS* og *HSH* ble det gitt tilsvarende tillegg på Kontroverenskomsten og på Funksjonæravtalene.

I det *statlige tariffområdet* ble det gitt et tillegg på kr 7 100 per år i lønnstinn (ltr) 1 stigende til kr 9 600 i ltr 29. I ltr 30 til ltr 59 er tillegget kr 9 700. Fra ltr 60 til ltr 95 ble det gitt et prosentvis tillegg på 2,1 prosent. I de sentrale justeringsforhandlingene med en økonomisk ramme på 1 prosent var partene enige om å fordele midlene slik: 300 millioner fordeles slik at kvinner skulle ha minst 66 prosent. Dette ble gjort gjennom særskilte likelønnstiltak som i hovedsak tilgodeså stillingskoder med minst 60 prosent kvinner og hvor flertallet med tre års utdanning eller mer ble prioritert. 285 millioner skulle fordeles slik at minst 60 prosent gikk til kvinner. I de lokale forhandlinger med en økonomisk ramme på 0,8 prosent var partene enige om at kvinner skulle ha en større andel av midlene enn fordelingen av antall årsverk mellom kvinner og menn tilsa.

I *KS-området* ble det gitt et generelt tillegg på 2,1 prosent eller minst kr 7 100. Det ble i tillegg gitt et generelt tillegg på kr 2 000 til ansatte i stillinger med krav om høyskoleutdanning (med unntak av høyskoleutdannede i skoleverket), og et generelt tillegg på 1,15 prosent til undervisningsstillinger i skoleverket. Minstelønnsatsene ble regulert med de generelle tilleggene. Dessuten ble enkelte satser hevet mer på topplønnen. Minstelønnsnivået ved 20 års ansiennitet på kr 311 200 for stillinger uten særskilt krav om utdanning, skulle i framtiden reguleres med den prosentvise endringen per 1. mai i folketrygdens grunnbeløp basert på foregående års G-regulering.

Partene i de lokale forhandlingene skulle gi kvinner en andel av den avsatte putten som var større enn fordelingen av antall årsverk mellom kvinner og menn tilsa. Lokale lønnstillegg kunne avtales individuelt, fordeles til grupper med høy kvinneandel eller brukes til andre lønsmessige tiltak som fremmet likestilling i virksomheten. Kvinner i lederstillinger skulle prioriteres. Lønnsrelasjoner mellom ledere og dem de er satt til å lede skulle hensyntas.

Mellom *Spekter og LO Stat* og *Spekter og YS Spekter* ble det (på A-nivå) enighet om et generelt tillegg på kr 1 950 per år. Det ble videre gitt en lav- og likelønnsputt på kr 0,50 per time per ansatt. Partene kunne i de lokale forhandlingene avsette ytterligere midler til putten. Partene lokalt skulle gjennom forhandlinger benytte denne putten til å

rette opp skjevheter som måtte være på bedriften, og som skyldes forskjellsbehandling på grunn av kjønn.

Mellom *Spekter* og *Unio-Spekter* ble det enighet om følgende: Sykepleiere, fysioterapeuter, ergoterapeuter og førskolelærere får kr 11 000. Spesialsykepleiere, jordmødre, pedagoger med spesialkompetanse, spesialfysioterapeuter og spesialergoterapeuter får kr 14 000. Ledere som omfattes av overenskomsten får kr 16 000. Minstelønnsatsene ble hevet tilsvarende det generelle tillegget.

Det vises til vedlegg 1 for en nærmere omtale av lønnsoppgjørene i 2010.

1.6 Lønnsutviklingen etter utdanning

I tabell 1.14 vises lønnsutviklingen⁶ for heltidsansatte etter næring og utdanningslengde for perioden 2001-2010. Tabellen er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot utdanningsregistre-

⁶ Lønnsutviklingen i tabell 1.14 baserer seg på datolønnsvekst, dvs. fra 1.oktober/1.september/1. desember ett år til samme tidspunkt neste år. En sammenlikning av datolønnsveksten fra ett år til et annet *mellom* næringer blir ofte vanskelig gjort av at lønnsstatistikken først registrerer en del lønnstillegg året etter at de er gitt. F. eks. har dette vært tilfelle for staten og skoleverket. Dette er forhold som en korrigerer for ved beregning av årslønnsvekst, men som forstyrrer sammenlikningen når en ser på datolønnsveksten mellom to år. Over tid vil årslønnsveksten og datolønnsveksten være tilnærmet lik for samme næring/gruppe.

ret. Tabellen viser at fordelingen av ansatte på de ulike utdanningslengdene varierer mellom næringene. I 2010 var det innenfor industri, bygg- og anlegg og varehandel 72 prosent eller flere av de ansatte som hadde grunnskole og videregående skole (inklusive fagutdanning) som lengste utdanning. I skoleverket var tilsvarende andel 3 prosent, blant ansatte i helseforetakene 27 prosent og blant statsansatte 33 prosent.

Samlet vekst fra 2005-2010 etter utdanningsnivå

For grunnskoleutdannede har den høyeste veksten de siste fem årene vært for ansatte i staten (28,2 prosent). For personer med utdanning på videregående skole nivå er det ansatte i kommuner og fylkeskommuner som har hatt høyest vekst (30,8 prosent), mens for fagutdannede er det ansatte i staten (30,7 prosent). For universitets- eller høyskoleutdannede til og med 4 år er det ansatte i bygge- og anleggsvirksomhet som har hatt høyest vekst (30,3 prosent), mens det for universitets- eller høyskoleutdannede lengre enn 4 år er ansatte i kommuner og fylkeskommuner (30,5 prosent).

I enkelte av næringene er andelen personer i noen av utdanningslengdene ganske liten. F.eks innenfor skoleverket er det kun 0,4 prosent av de ansatte i utvalget som har grunnskoleutdanning. I disse tilfellene bør tallene tolkes med varsomhet.

Tabell 1.14 Gjennomsnittslønn¹ per dato² for heltidsansatte etter næring³ og utdanningslengde⁴.
Vekst fra året før i prosent.

	Andeler ⁵		Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2005 til 2010	Månedslønn per dato ^{2*12} 2010
	2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010			
<i>Industri i alt</i>	100	4,4	6,4	3,7	3,6	3,6	4,3	6,0	6,2	4,1 ⁸	3,7	26,9	442 800	
Utdanning på grunnskolenivå	20	3,7	5,6	3,0	3,1	3,6	4,1	5,4	5,8	3,6	3,1	24,0	357 600	
Utdanning på videregående skolenivå	52	4,2	5,7	3,5	3,6	3,2	4,5	7,3	6,2	3,0	3,5	26,9	427 200	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	31	4,5	5,2	3,7	3,3	3,2	4,7	8,0	6,4	3,0	3,2	27,9	429 600	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	5,0	6,7	2,3	2,5	3,7	4,5	6,4	6,0	4,0	3,2	26,5	584 400	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	6	5,2	7,5	2,2	2,0	3,3	5,8	6,1	6,6	2,2	4,2	27,4	744 000	
<i>Bygge- og anleggsvirksomhet i alt</i>	100	4,6	6,0	2,8	3,5	3,4	4,1	6,0	5,9	2,7 ⁸	2,6	23,2	420 000	
Utdanning på grunnskolenivå	21	4,6	5,6	3,4	3,7	2,1	3,3	4,7	6,4	2,1	1,7	19,5	349 200	
Utdanning på videregående skolenivå	58	4,9	5,7	2,7	3,8	3,4	4,9	7,1	6,3	2,9	3,1	26,7	435 600	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	43	5,7	6,1	2,5	4,1	3,8	4,7	7,7	6,2	2,6	3,1	26,7	435 600	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	9	5,2	7,5	3,4	2,0	5,1	5,0	6,2	9,1	3,1	3,9	30,3	579 600	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	4,4	5,7	6,4	0,0	7,8	7,5	2,7	8,5	0,5	6,9	28,7	742 800	
<i>Varehandel i alt</i>	100	4,9	5,1	3,3	3,1	4,4	5,0	5,1	3,6	2,1 ⁸	3,5	20,9	421 200	
Utdanning på grunnskolenivå	24	5,3	5,3	2,9	4,9	3,8	3,9	4,1	1,6	2,5	3,9	17,0	355 200	
Utdanning på videregående skolenivå	53	4,3	4,3	3,7	3,5	4,4	4,3	6,4	4,0	2,1	3,3	21,7	415 200	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	20	5,6	4,1	4,1	3,2	4,8	3,7	7,1	5,5	2,2	2,7	23,0	408 000	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	7,1	5,4	0,0	2,6	2,9	6,8	4,2	5,4	2,4	3,5	24,3	537 600	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3	9,0	3,5	2,8	-3,5	4,4	6,8	7,5	4,7	-1,1	4,1	23,8	645 600	
<i>Finanstjenester i alt⁷</i>	100	4,4	5,8	2,9	4,1	8,4	7,2	6,2	10,8	-3,8 ⁸	6,1	28,6	607 200	
Utdanning på grunnskolenivå	5	4,2	6,5	3,4	5,0	5,4	5,4	6,0	7,5	-2,7	6,4	24,3	457 200	

Tabell 1.14 Gjennomsnittslønn¹ per dato² for heltidsansatte etter næring³ og utdanningslengde⁴.
Vekst fra året før i prosent.

	Andeler ⁵	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før											Samlet vekst fra 2005 til 2010	Månedslønn per dato ² *12 2010
		2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010		
Utdanning på videregående skolenivå	42	4,2	6,4	1,6	4,9	6,5	5,7	5,5	7,7	-1,5	5,5	24,8	502 800	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	3	4,3	5,7	5,1	3,1	8,0	0,9	7,5	7,3	-0,5	5,0	21,6	477 600	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	39	3,9	3,6	2,8	2,9	10,0	6,7	5,9	11,1	-5,5	5,4	25,0	676 800	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	11	0,2	4,6	2,1	3,8	6,4	6,8	4,4	13,1	-7,2	6,3	24,4	807 600	
<i>Statsansatte i alt</i>	100	3,9	6,6	3,2	3,9	3,5	4,8	4,7	7,8	2,8	5,2	27,9	464 400	
Utdanning på grunnskolenivå	5	4,4	4,0	2,2	3,6	3,4	4,7	4,4	7,8	2,7	5,9	28,2	386 400	
Utdanning på videregående skolenivå	28	2,7	6,3	2,4	3,3	2,6	4,5	4,6	7,9	2,9	5,5	28,0	411 600	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	7	3,1	6,1	2,2	2,7	2,5	5,1	4,9	9,4	2,9	5,3	30,7	406 800	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	32	4,1	6,2	1,5	3,6	3,2	4,9	4,8	7,8	2,6	6,0	28,9	463 200	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	31	5,4	6,6	2,3	3,5	3,5	4,6	4,6	7,2	2,9	4,0	25,5	530 400	
<i>Skoleverket i alt</i>	100	4,3	10,5	2,5	3,4	1,9	3,1	3,6	6,3	3,4	4,9	23,2	459 600	
Utdanning på grunnskolenivå	0,4	1,2	9,6	2,0	6,4	1,8	8,1	6,7	4,2	3,0	5,4	30,5	394 800	
Utdanning på videregående skolenivå	3	5,4	10,3	3,2	3,0	0,3	5,2	5,4	5,6	3,1	5,1	26,9	423 600	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	1	3,9	8,2	1,4	3,9	0,4	4,6	6,1	6,0	2,7	5,2	27,1	433 200	
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	83	4,2	10,5	2,4	3,6	2,1	3,0	3,6	6,2	3,4	5,0	23,0	454 800	
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	13	3,9	9,8	1,9	3,1	0,7	3,1	3,5	7,5	3,1	4,2	23,2	506 400	
<i>Kommune og fylkeskommune i alt</i>	100	4,7	6,2	2,9	5,1	2,6	5,8	5,2	7,7	4,2	5,3	31,5	406 800	
Utdanning på grunnskolenivå	11	5,4	6,7	1,9	4,9	2,3	5,0	4,7	7,3	2,3	5,6	27,4	342 000	
Utdanning på videregående skolenivå	37	4,7	6,4	2,3	4,8	2,4	5,5	5,1	8,1	3,5	5,4	30,8	373 200	
Av dette:														
– Fagutdanning ⁶	14	3,8	8,0	2,0	4,9	2,7	5,0	5,0	8,3	3,9	5,1	30,4	368 400	

Tabell 1.14 Gjennomsnittslønn¹ per dato² for heltidsansatte etter næring³ og utdanningslengde⁴.
Vekst fra året før i prosent.

	Andeler ⁵		Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før										Samlet vekst fra 2005 til 2010	Månedslønn per dato ^{2*12} 2010
	2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010			
Universitets- eller høyskole- utdanning, til og med 4 år	43	5,0	6,0	3,0	5,5	2,4	5,6	4,8	7,5	3,9	5,2	30,0	436 800	
Universitets- eller høyskole- utdanning, lengre enn 4 år	7	4,8	5,2	2,6	4,8	2,7	5,4	5,8	7,2	4,0	5,0	30,5	526 800	
<i>Helseforetak</i>	100	-	7,9	5,9	3,4	2,4	3,5	8,1	5,3	4,1	2,7	26,0	464 400	
Utdanning på grunnskole- nivå	6	-	8,2	1,4	3,6	3,4	2,4	7,0	7,2	1,5	2,2	21,8	330 000	
Utdanning på videregående skolenivå	21	-	8,6	1,6	4,0	3,3	2,7	8,6	7,2	2,8	1,0	24,1	360 000	
Av dette:														
- Fagutdanning ⁶	7	-	-	1,8	5,6	3,6	3,3	9,0	8,3	5,1	0,6	28,9	374 400	
Universitets- eller høyskole- utdanning, til og med 4 år	49	-	9,4	3,7	3,4	3,1	2,8	8,9	5,6	3,0	2,9	25,3	429 600	
Universitets- eller høyskole- utdanning, lengre enn 4 år	22	-	10,1	11,9	0,2	1,0	3,5	2,5	1,3	2,8	3,7	14,6	674 400	

¹ Registrert månedslønn per dato*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

² Per september/oktober/desember.

³ NOS Standard for næringsgruppering (SN07).

⁴ NOS Standard for utdanningsgruppering. Fra og med 2005 er nivå tallene for utdanning basert på nye definisjoner av hvor mye utdanning som kreves. Endringene i utdanningsgrupperingen medfører først og fremst endringer i fordelingen mellom videregående utdanninger og utdanninger på grunnskolenivå.

⁵ Andeler av utvalget i den enkelte næring

⁶ Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.

⁷ Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting.

⁸ Lønnsveksten fra og med 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien. Ny næringsstandard er omtalt i boks 1.2.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

1.7 Lønnsutviklingen for deltidsansatte

Tabell 1.15 viser lønnsutviklingen for deltidsansatte per heltidsekvivalent etter næringshovedområde fra 2009 til 2010. Tabellen viser også lønn for deltidsansatte som andel av lønn for heltidsansatte.

Deltidsansatte hadde en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) per heltidsekvivalent i 3. kvartal 2010 (september/oktober/desember) på kr 367 200, en vekst på 4,4 prosent fra 3. kvartal 2009. Til sammenlikning hadde alle heltidsansatte en gjennomsnittlig årslønn (månedslønn*12) på

kr 457 200, en vekst på 4,1 prosent. I kommunene (inkl. undervisningssektoren) og varehandel, som er to områder med stor andel deltidssysseting, var lønnsveksten per heltidsekvivalent for deltidsansatte henholdsvis 4,5 prosent (5,1 prosent for heltidsansatte) og 5,5 prosent (3,5 prosent for heltidsansatte) fra 2009 til 2010.

Der antallet deltidsansatte er lite, blir lønnsnivået for disse lettere påvirket av endringer i syssetingen, arbeidstid og sesongvariasjoner. I enkelte områder har lønnsveksten for deltidsansatte vært høyere enn for heltidsansatte. For andre områder har det vært motsatt.

Tabell 1.15 Vekst i prosent fra året før i gjennomsnittlig årslønn¹ per heltidsekvivalent² for deltidsansatte etter næring³. Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

	Vekst fra 2009 til 2010	Månedslønn*12 per 3. kvartal 2010	Lønnsandel ⁴
Alle næringer	4,4	367 200	80,3
Herav:			
Industri	3,6	376 800	85,1
Varehandel	5,5	301 200	71,5
Samferdsel	5,8	393 600	89,1
Hotell- og restaurantvirksomhet	1,8	267 600	76,9
Informasjon og kommunikasjon	4,9	465 600	82,6
Finanstjenester	8,5	430 800	70,9
Faglig, teknisk og vitenskapelig tjenesteyting	2,7	451 200	80,0
Forretningsmessig tjenesteyting	2,0	303 600	76,2
Kommuner og fylkeskommuner (inkludert undervisning)	4,5	390 000	91,8
herav undervisning	5,0	402 000	88,9
Helseforetak	2,6	429 600	92,5
Staten	5,1	421 200	90,7

¹ Registrert månedslønn i alt per 1/9/1.10/1.12*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 1.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 1.1, dvs. fast avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

² Omfatter deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Månedslønnen per heltidsekvivalent for deltidsansatte er regnet ut på grunnlag av gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for de heltidsansatte, dvs. alle med avtalt arbeidstid på 33 timer per uke eller mer. Dersom gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte er 37 timer i uka, vil for eksempel en deltidsansatt som arbeider 15 timer i uka ha en vekt på 0,41 (15/37) regnet som heltidsekvivalent. Lønnen for deltidsansatte regnet per heltidsekvivalent framkommer ved å multiplisere lønnen til vedkommende deltidsansatt med 2,47 (37/15).

³ NOS Standard for næringsgruppering (SN07).

⁴ Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, lønnsstatistikken.

Lønnen til deltidsansatte per heltidsekvivalent som andel av heltidsansattes lønn, varierte i 2010 fra om lag 70 prosent for ansatte i finanstjenester og i varehandel til 92,5 prosent for helseforetakene, med et gjennomsnitt for alle på 80,3 prosent. Forskjellen i lønn mellom gruppen deltidsansatte og gruppen heltidsansatte knytter seg blant annet til faktorer som yrke, stilling, utdanning og alder. For eksempel er deltidsansatte i varehandel relativt unge og jobber i lavere stillinger enn heltidsansatte. I skoleverket derimot er deltidsansatte og heltidsansatte mer like i alder og utdanning. Også andre forhold kan virke inn, for eksempel at deltidsansatte i enkelte områder stort sett har høyere turnover enn heltidsansatte.

1.8 Lønnsfordelingen før skatt for lønnstakere 1997-2010

Tallene som presenteres i dette avsnittet, omfatter en sammenveing av lønnen for alle⁷ lønnstakere basert på et materiale fra Statistisk sentralbyrå. Lønnsbegrepet er det samme som benyttes i tabell 1.1, dvs. fast avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

⁷ I datamaterialet er lønnen til deltidsansatte omregnet til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte.

Tabell 1.16 Fordelingen av samlet lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte. Per september/oktober/ desember 1997, 2009 og 2010.

	1997		2009	2010		Vekst i årslønn i prosent 1997-10
	Årslønn ¹	Andel ²	Andel ²	Årslønn ¹	Andel ²	
<i>Alle</i>	241 500	100	100	440 400	100	82,4
Desil 1	155 200	6,4	5,7	247 400	5,6	59,4
Desil 2	178 700	7,4	6,9	305 500	6,9	70,9
Desil 3	191 700	7,9	7,6	333 900	7,6	74,2
Desil 4	203 400	8,4	8,2	359 800	8,2	76,9
Desil 5	214 400	8,9	8,8	385 900	8,8	80,0
Desil 6	227 100	9,4	9,4	413 000	9,4	81,8
Desil 7	242 500	10,0	10,1	445 400	10,1	83,7
Desil 8	263 400	10,9	11,1	488 500	11,1	85,4
Desil 9	300 800	12,5	12,9	568 000	12,9	88,8
Desil 10	437 600	18,1	19,4	856 500	19,5	95,7
Gini-koeffisient		0,165	0,194		0,195	
Herav desil 10 oppdelt i persentilene:						
91	338 000	1,4	1,5	645 800	1,5	91,1
92	348 900	1,4	1,5	666 700	1,5	91,1
93	359 100	1,5	1,6	691 600	1,6	92,6
94	372 200	1,5	1,6	719 100	1,6	93,2
95	388 700	1,6	1,7	751 700	1,7	93,4
96	408 600	1,7	1,8	791 900	1,8	93,8
97	433 100	1,8	1,9	842 500	1,9	94,5
98	467 000	1,9	2,1	913 000	2,1	95,5
99	521 600	2,2	2,4	1 035 700	2,4	98,6
100	738 900	3,1	3,4	1 507 200	3,4	104,0
<i>Menn</i>	259 300	100	100,0	471 100	100,0	81,7
Desil 1	160 700	6,2	5,3	250 400	5,3	55,8
Desil 2	187 000	7,2	6,7	313 800	6,7	67,8
Desil 3	200 400	7,7	7,3	345 500	7,3	72,4
Desil 4	212 500	8,2	7,9	372 900	7,9	75,5
Desil 5	225 700	8,7	8,6	401 900	8,5	78,1
Desil 6	241 400	9,3	9,2	434 500	9,2	80,0
Desil 7	260 500	10,1	10,1	475 000	10,1	82,4
Desil 8	287 600	11,1	11,3	532 400	11,3	85,1
Desil 9	333 800	12,9	13,4	631 200	13,4	89,1
Desil 10	483 200	18,6	20,2	952 900	20,2	97,2
Gini-koeffisient		0,178	0,213		0,213	

Tabell 1.16 Fordelingen av samlet lønn per heltidsekvivalent for alle ansatte. Per september/oktober/ desember 1997, 2009 og 2010.

	1997		2009	2010		Vekst i årslønn i prosent 1997-10
	Årslønn ¹	Andel ²	Andel ²	Årslønn ¹	Andel ²	
<i>Kvinner</i>	217 000	100	100,0	400 900	100,0	84,7
Desil 1	150 400	6,9	6,2	244 900	6,1	62,8
Desil 2	172 100	7,9	7,5	297 500	7,4	72,8
Desil 3	181 800	8,4	8,1	322 700	8,1	77,5
Desil 4	192 500	8,9	8,6	344 600	8,6	79,0
Desil 5	202 900	9,4	9,2	369 600	9,2	82,2
Desil 6	212 900	9,8	9,8	392 700	9,8	84,5
Desil 7	224 000	10,3	10,4	417 700	10,4	86,5
Desil 8	237 900	11,0	11,2	448 500	11,2	88,5
Desil 9	257 500	11,9	12,3	492 600	12,3	91,3
Desil 10	338 100	15,6	16,8	678 100	16,9	100,6
Gini-koeffisient		0,126	0,154		0,157	

¹ Gjennomsnittlig årslønn per september/oktober/desember.

² Andel av samlet lønnssum i prosent.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1.16 viser fordelingen av samlet lønn for alle ansatte i 1997, 2009 og 2010. Den viser hvor stor del av samlet lønnssum de ulike lønnsgruppene (desilene) mottar. I 2010 mottok de 10 prosentene (desil 1) med lavest lønn 5,6 prosent av samlet lønnssum, mens de 10 prosentene med høyest lønn (10. desil) mottok 19,5 prosent.

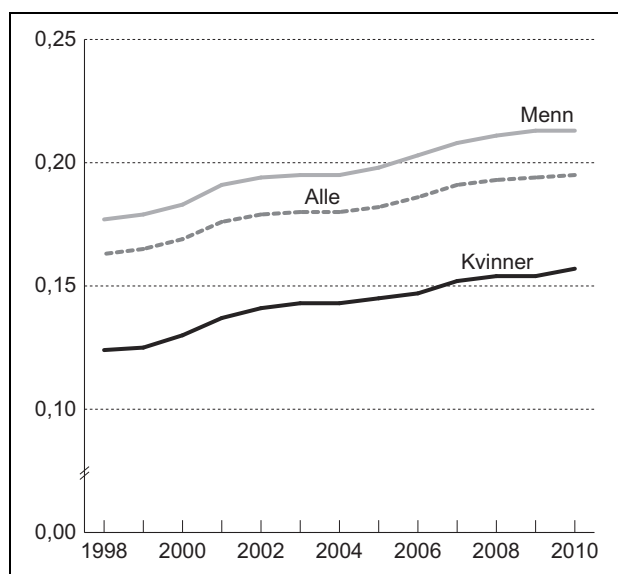
Fordelingen av samlet lønnssum blant lønnstakere fra 1997 til 2010 viser en forskyvning i lønnsfordelingen over denne perioden mot høyere andeler av samlet lønn for gruppene (desilene) med de høyeste lønningene. Gini-koeffisienten har økt fra 0,165 til 0,195. Gini-koeffisienten er et summarisk mål på inntektsulikhet og antar verdier mellom 0 og 1. Verdien 0 tilsier at inntektene er helt likt fordelt, mens en Gini-koeffisient lik 1 tilsier at en person mottar all inntekt. De 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10), har økt sin andel av samlet lønn med 1,4 prosentpoeng til 19,5 prosent og desil 9 har økt sin andel med 0,3 prosentpoeng til 12,9 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av desilene 1-5. Siden personer vil kunne bevege seg mellom lønnsgrupper i perioden, kan ikke fordelingen si noe direkte om lønnsutviklingen for den enkelte.

Tabell 1.16 viser også en oppsplitting av desil 10 i persentiler. Andelen som hver av persentilene 91 til 100 mottok av samlet lønnssum økte med 0,1-0,3 prosentpoeng fra 1997 til 2010. Persentil 100 (prosenten med høyest lønn) hadde 3,1 prosent av samlet lønn i 1997 og 3,4 prosent i 2010. For denne gruppen, som besto av om lag 19 000 lønnstakere i 2010, var gjennomsnittslønnen dette året 1 507 200 kroner.

Siste kolonne i tabellen viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig lønnsinntekt fra 1997 til 2010. Samlet sett økte gjennomsnittlig lønnsinntekt i perioden med 82,4 prosent. Det var økende lønnsvekst fra desil 1 til 10. I desil 1 var lønnsveksten 59,4 prosent og i desil 10 95,7 prosent. Oppsplittingen av desil 10 viser også en økende lønnsvekst fra persentil 91 til persentil 100.

Tabell 1.16 viser også fordelingen av lønn blant menn og kvinner. Spredningen i lønn målt ved Gini-koeffisienten er større blant menn enn kvinner; 0,213 for menn og 0,157 for kvinner i 2010. På den annen side har økningen i spredningen i prosent fra 1997 til 2010 vært større blant kvinner enn for menn, jf. figur 1.2.

Kvinner er i større grad enn menn i de laveste desilene. I 2010 var 12 prosent av kvinnene og 9 prosent av mennene i desil 1. Desil 10 omfattet 14

Figur 1.2 Utviklingen i Gini-koeffisienten for lønnstakere. 1997-2010.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene. I desilene 1-5 var 58 prosent av kvinnene og 45 prosent av mennene, se tabell 1.17. Fra 1997 til 2010 er andelen av kvinnene i laveste desil gått ned, mens den har økt i de fire øverste desilene.

Lavlønn

I forbindelse med tariffoppgjørene har det vært benyttet ulike grenser for utmåling av lavlønnsstil-

Tabell 1.17 Andelen av kvinner og menn i de ulike desilene. Lønnstakere. 1997 og 2010. Prosent

Desil	Menn		Kvinner	
	1997	2010	1997	2010
1	7	9	15	12
2	7	8	14	13
3	9	9	11	12
4	9	10	11	10
5	9	9	11	11
6	10	9	11	11
7	10	9	10	11
8	11	10	8	9
9	13	13	6	7
10	15	14	3	4
Alle	100	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

legg. Det har også vært brukt ulike prinsipper for omfanget av de lavlønnsstillegg som er gitt. Ofte har avtaleområdets gjennomsnitt vært avgjørende, ved andre anledninger bedriftens eller den enkeltes lønnsnivå.

Tabell 1.18 Andel lavtlønte¹, beregnet lavtlønnsnivå¹, gjennomsnittlig årslønn og median² årslønn for alle. 2001-2010. Prosent og kroner.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
I alt	18	17	18	17	17	16	17	17	18	17
Menn	14	13	15	14	14	14	15	15	16	15
Kvinner	25	23	24	22	22	21	22	21	21	21
Lavtlønnsnivå ¹	226 400	237 700	246 600	252 600	260 600	270 100	284 600	301 200	312 300	321 800
Gj. sn. årslønn, alle ³	306 100	326 700	337 400	349 400	361 700	378 700	400 600	424 800	439 000	456 800
Median årslønn, alle	276 100	295 000	304 200	315 000	325 000	339 500	360 000	381 500	394 300	410 100

¹ Definert som lønnsnivå lavere enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO-NHO-området.

² Median årslønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakerne etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten.

³ Månedslønnen per september/oktober/desember*12.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

En grense som også ble benyttet for den såkalte lavtlønnsgarantiordningen for LO-NAF-området (nå LO-NHO-området), var 85 prosent av industriarbeiders gjennomsnitt i dette tariffområdet. En slik definisjon av lavtlønns grensen ville tilsvare kr 321 800 for et fullt årsverk uten overtid i 2010.

Med denne grensen for lavtlønn var 17 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte i 2010, mot 18 prosent i 2009, jf. tabell 1.18. I perioden 2001-2010 har andelen vært stabil mellom 16 og 18 prosent. Blant kvinner var andelen lavtlønte 21

prosent i 2010 og blant menn 15 prosent. Fra 1997 til 2010 er andelen blitt lavere for kvinner og har vært om lag stabil for menn.

Lavtlønns grensen i 2010 på kr 321 800 tilsvarer om lag 70 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for alle heltidsansatte (på kr 456 800). Dette kan tilskrives flere forhold:

- lønnen på kr 456 800 kan skrive seg fra mer enn ett normalårsverk
- industriarbeidernes lønnsnivå er noe lavere enn gjennomsnittet for alle.

Kapittel 2

Konsumprisutviklingen i Norge

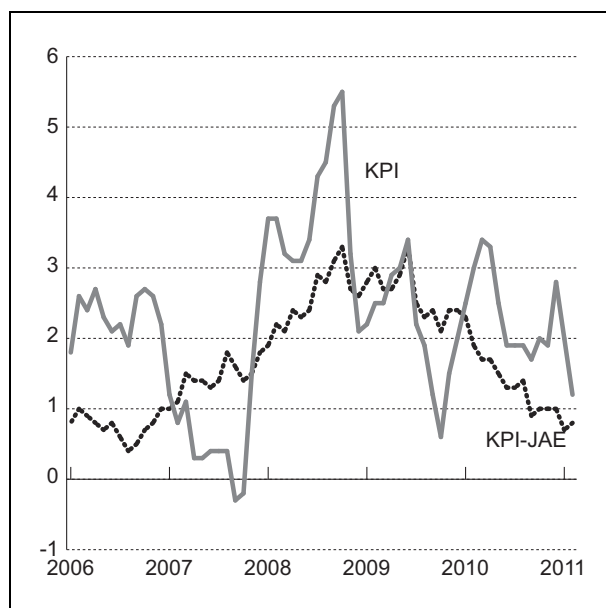
- Beregningsutvalget anslår at veksten i konsumprisindeksen (KPI) fra 2010 til 2011 blir *om lag 2 prosent*.
- Fra 2009 til 2010 økte konsumprisindeksen (KPI) med 2,5 prosent. Økningen i prisene på elektrisitet inkludert nettleie bidro med én tredjedel av årsveksten i KPI, men også beregnet husleie for selveiere samt prisene på drivstoff og smøremidler var viktige bidragsyttere. I motsatt retning trakk særlig prisene på klær og audiovisuelt utstyr. KPI justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) steg med 1,4 prosent i 2010.
- De siste fem årene har KPI i gjennomsnitt steget med 2,3 prosent årlig. Lavest var prisveksten i 2007 med en vekst på 0,8 prosent og høyest i 2008 med en vekst på 3,8 prosent. KPI-JAE steg i samme periode med 1,8 prosent i gjennomsnitt.
- Svingninger i prisene på elektrisitet forklarer mye av variasjonen i veksten i KPI gjennom 2010. Tolvmånedersveksten i KPI økte gjennom de tre første månedene av 2010, fra 2,5 prosent i januar til 3,4 prosent i mars. I løpet av våren og sommeren avtok prisveksten igjen, og i september var den nede i 1,7 prosent. Deretter steg tolvånedersveksten i KPI til 2,8 prosent i desember før den igjen avtok til 1,2 prosent i februar 2011.
- Tolvmånedersveksten i KPI-JAE falt fra 2,3 prosent i januar til 0,9 prosent i september 2010. Tolvmånedersveksten lå deretter stabilt på 1,0 prosent ut året. I begynnelsen av 2011 falt den igjen og var i februar 0,8 prosent. Utviklingen gjennom 2010 og inn i 2011 må særlig ses i sammenheng med utviklingen i prisene på importerte konsumvarer. Prisene på importerte konsumvarer i KPI-JAE falt i fjor med 0,6 prosent, etter en vekst på 1,4 prosent i 2009.

2.1 Prisutviklingen i senere år

2.1.1 Hovedlinjer i prisutviklingen

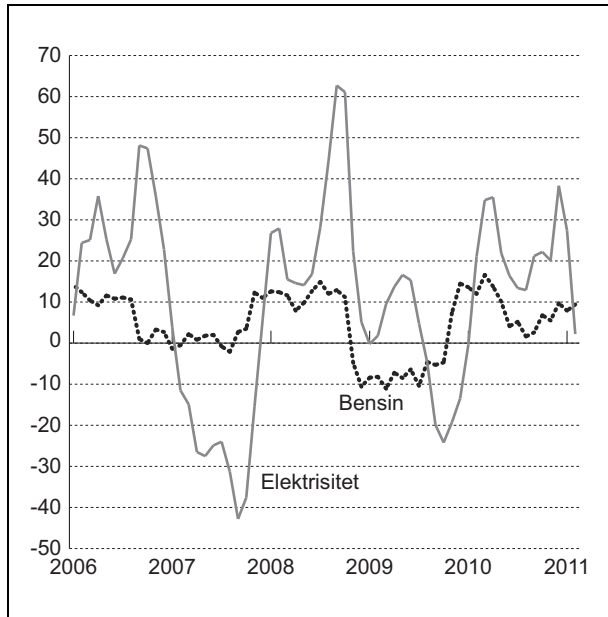
Konsumprisindeksen (KPI) økte med 2,5 prosent fra 2009 til 2010, mot 2,1 prosent året før. Målt på tolvmånedersbasis varierte prisveksten i 2010 mellom 3,4 prosent (mars) og 1,7 prosent (september), jf. figur 2.1. Konsumprisveksten har avtatt betydelig i starten av inneværende år, og i februar 2011 var tolvmånedersveksten 1,2 prosent. I de siste fem årene har KPI i gjennomsnitt steget med 2,3 prosent årlig, mot 1,8 prosent i den foregående femårsperioden. Den laveste veksten de siste fem årene var i 2007 med en vekst på 0,8 prosent og den høyeste var i 2008 med en vekst på 3,8 prosent.

Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) brukes ofte som et mål på den underliggende inflasjonen. Fra

Figur 2.1 KPI og KPI-JAE. Prosentvis vekst fra samme måned året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

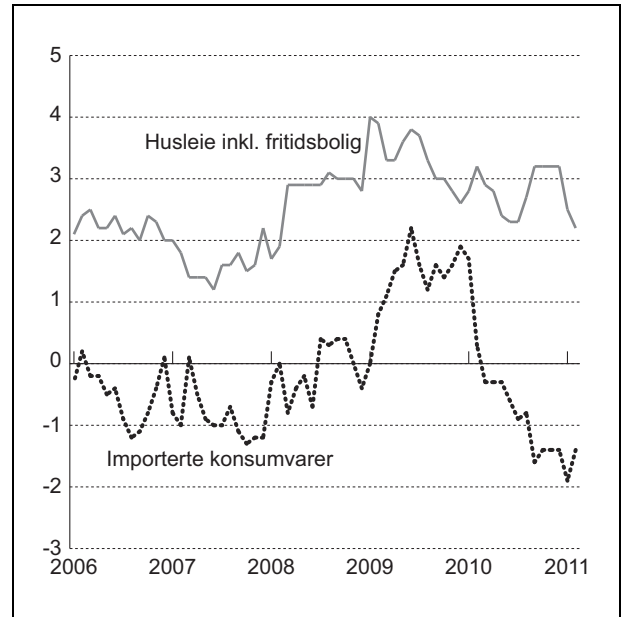

Figur 2.2 Energivarer i KPI. Prosentvis vekst fra samme periode året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2009 til 2010 steg KPI-JAE med 1,4 prosent, ned fra 2,6 prosent året før. Tolv månedersveksten var høyest i januar med 2,3 prosent og lavest i september med 0,9 prosent. Fra oktober og ut desember lå tolv månedersveksten i KPI-JAE stabilt på 1,0 prosent. Ved inngangen til 2011 var det på nytt en nedgang i inflasjonen og i februar lå KPI-JAE 0,8 prosent høyere enn samme måned året før. De siste fem årene har KPI-JAE i gjennomsnitt steget med 1,8 prosent. Dette er lavere enn den gjennomsnittlige veksten i KPI, noe som i hovedsak skyldes at prisene på energivarer har steget mer enn prisene på andre varer i denne perioden.

Figur 2.2 viser prisutviklingen for energivarene elektrisitet og bensin. Samlet sett gikk elektrisitetsprisene til husholdningene (inkl. nettleie) opp med 21,3 prosent i 2010 etter et fall på 3,4 prosent året før. Elektrisitetsprisene bidro med én tredjedel av årsveksten i KPI i fjor, og prisutviklingen på elektrisitet har hatt stor betydning for KPI-forløpet gjennom hele 2010. Tolv månedersveksten i prisene på elektrisitet steg kraftig gjennom de tre første månedene, fra -0,4 prosent i januar til 35,5 prosent i april. Elektrisitetsprisene falt deretter gjennom våren og sommeren før de igjen steg mot slutten av året, og i desember nådde tolv månedersveksten hele 38,3 prosent. Svakere prisvekst i de to første månedene av 2011 enn i samme periode i fjor medførte at tolv månedersveksten falt kraftig, til 2,2 prosent i februar. Prisene på drivstoff og smøremidler økte med 8,3 prosent i 2010, opp fra et fall på 4,8 prosent i 2009.

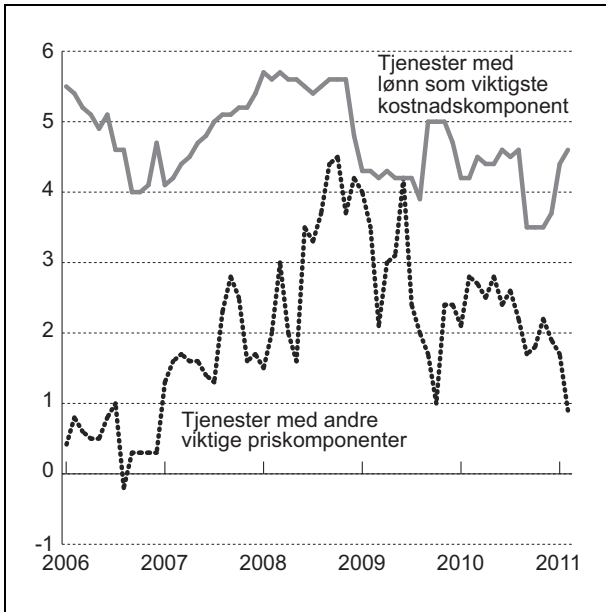
Figur 2.3 KPI-JAE etter leveringssektor: Importerte konsumvarer og husleie inkl. fritidsbolig. Prosentvis vekst fra samme periode året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Prisveksten tiltok mot slutten av 2010, og i februar 2011 var tolv månedersveksten 9,4 prosent.

Reelle avgiftsendringer trakk KPI-veksten opp med 0,1 prosentpoeng i 2010. Dette skyldes særlig økt avgift på tobakk fra januar 2010, og innføring av moms på enkelte tjenester fra juli.

Tabell 2.1. viser utviklingen i veksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer etter leveringssektor. Moderat prisstigning internasjonalt og vridning i handelsmønsteret mot økt import fra lavkostland har de senere år bidratt til prisnedgang på importerte konsumvarer, jf. figur 2.3. Prisene på disse varene påvirkes ellers av kronkursen og av avansen hos detaljister og grossister i Norge. Etter en prisstigning på 1,4 prosent i 2009 falt prisene på importerte konsumvarer igjen i 2010, med 0,6 prosent i gjennomsnitt. Tolv månedersveksten falt fra 1,7 prosent i januar til -1,6 prosent i september, og lå deretter stabilt på -1,4 prosent ut desember. Etter å ha falt til -1,9 prosent i januar 2011 var tolv månedersveksten tilbake på -1,4 prosent i februar. Utviklingen må sees i sammenheng med valutakursforløpet gjennom 2009 og 2010, da endringer i kronkursen typisk påvirker konsumprisutviklingen med et tidsetterslep. Etter en markert svekkelse av kronen i kjølvannet av den internasjonale finanskrisen styrket kronen seg gradvis gjennom 2009 og i januar 2010 var kronen, målt ved den importveide kronkursindeksen, tilbake på om lag samme nivå som i august 2008. Kronen svek-

Figur 2.4 KPI-JAE etter leveringssektor: Tjenester. Prosentvis vekst fra samme periode året før.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

ket seg deretter noe frem til slutten av november 2010, men ved inngangen til 2011 var kronen igjen tilbake på nivået fra begynnelsen av året. Som årsgjennomsnitt var den importveide verdien av kroner 3,7 prosent høyere i 2010 enn i 2009.

Husleieindeksen i KPI-JAE består av beregnet husleie og betalt husleie. Betalt husleie er husleie fra leietakere, mens beregnet husleie skal

uttrykke verdien på tjenesten selveiere og andelseiere får av boligen sin. Verdien av denne tjenesten antas å følge utviklingen i leieprisen på tilsvarende boliger i leiemarkedet. Figur 2.3. viser utviklingen i husleiene inkludert fritidsbolig. Fra 2009 til 2010 økte husleiene med 2,8 prosent, ned fra en vekst på 3,4 prosent i 2009. Tolvmånedersveksten i husleiene svingte noe gjennom de første åtte månedene av 2010, men lå deretter stabilt på 3,2 prosent ut året. Opphevingen av husleiereguleringene av førkrigsboliger i Oslo og Trondheim bidro trolig til å øke veksten i husleiene i 2010. I februar 2011 var tolv månedersveksten 2,2 prosent.

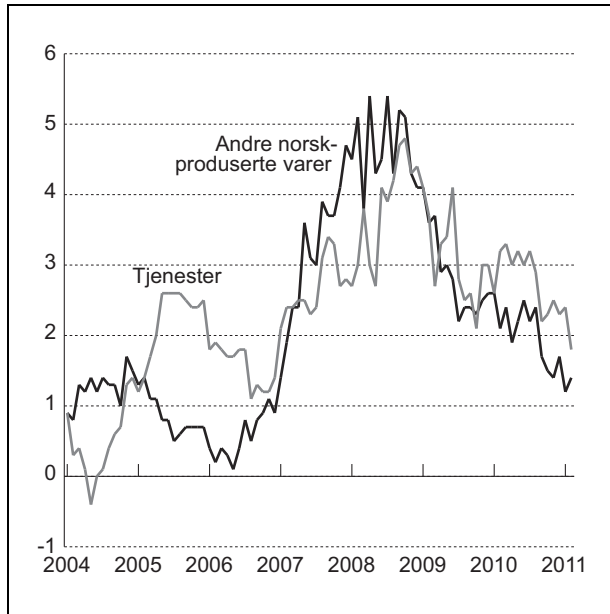
Figur 2.4 og 2.5 viser prisutviklingen for tjenester. Prisene for tjenester med lønn som dominerende priskomponent økte med 4,1 prosent i 2010 etter en vekst på 4,5 prosent i 2009. Eksempler på slike tjenester er tjenester utført av håndverkere, tannleger og frisører. Tolvmånedersveksten for prisene på disse tjenestene økte fra 4,2 prosent i januar til 4,6 prosent i august, men falt deretter igjen til 3,7 prosent i desember. I februar 2011 var tolv månedersveksten 4,6 prosent. For tjenester som også har andre viktige priskomponenter enn lønn økte prisene med 2,3 prosent i 2010, mot en vekst på 2,6 prosent i 2009. Denne typen tjenester omfatter bl.a. barnehager, restaurantbesøk, flyreiser, finanstjenester og telefonsamtaler. Tolvmånedersveksten avtok mot slutten av 2010 og var i februar 2011 nede i 0,9 prosent.

Tabell 2.1 Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor.

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før						
		2006	2007	2008	2009	2010	jan.11	feb.11
Totalt	1000	0,8	1,4	2,6	2,6	1,4	0,7	0,8
Jordbruksvarer	66,8	-0,3	2,4	4,7	3,6	-0,3	-2,4	-2,3
Fiskevarer	12,8	-1,7	0,6	4,1	3,9	0,0	-1,8	8,6
Andre norskproduserte konsumvarer	149,9	0,5	3,1	4,7	2,8	2,0	1,2	1,4
Importerte konsumvarer	265,2	-0,5	-0,9	-0,1	1,4	-0,6	-1,9	-1,4
Husleie inkl. fritidsbolig	187,8	2,2	1,7	2,7	3,4	2,8	2,5	2,2
Andre tjenester	317,5	1,6	2,6	3,8	3,1	2,8	2,4	1,8
- med arbeidslønn som dominerende priskomponent	68,2	4,8	4,8	5,5	4,5	4,1	4,4	4,6
- også med andre viktige priskomponenter	249,2	0,4	1,8	3,1	2,6	2,3	1,7	0,9

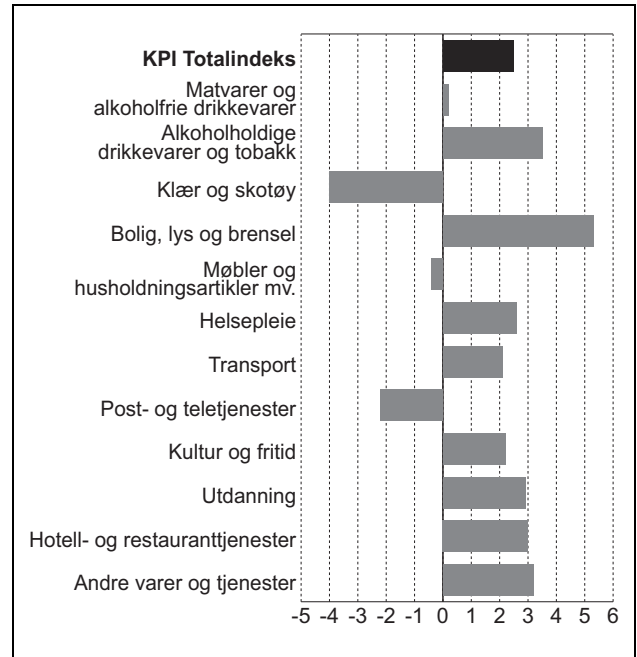
¹ Vektene gjelder fra januar 2011 til desember 2011. Vektene er basert på nasjonalregnskapets tall for konsum i husholdninger.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5 KPI-JAE etter leveringssektor: Tjenester og andre norskproduserte varer. Prosentvis vekst fra samme periode året før.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå.

Figur 2.6 Konsumprisindeksen. Årsvekst for ulike konsumgrupper fra 2009 til 2010. Prosent.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.1.2 Prisutviklingen for ulike konsumgrupper

I tabell 2.2 og figur 2.6 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper*. Klær og skotøy falt i pris i 2010 og det samme gjorde møbler og husholdningsartikler samt post- og teletjenester. Prisindeksene for transport, kultur og fritid samt matvarer og alkoholfrie drikkevarer økte mindre enn gjennomsnittet, mens øvrige hovedvaregrupper økte mer enn gjennomsnittet. Konsumgruppen bolig, lys og brensel gav i 2010 det klart største bidraget til veksten i KPI.

Prisene på *Matvarer og alkoholfrie drikkevarer* var om lag uendret i 2010, med en økning på bare 0,2 prosent mot 4,2 prosent i 2009. Prisveksten i fjor var dermed den laveste for denne konsumgruppen siden 2002, og det var særlig prisutviklingen på undergruppene kjøtt, frukt og sukkervarer som trakk ned. Tallene for 2010 står i kontrast til den seneste internasjonale utviklingen med markert vekst i matvareprisene. I februar økte imidlertid prisene på matvarer og alkoholfrie drikkevarer med 2,7 prosent.

Prisutviklingen for de typiske importvarene *Klær og skotøy* bidro til å dempe veksten i KPI i fjor med et samlet prisfall på 4 prosent. Årsveksten i prisene på denne konsumgruppen har nå vært negativ i alle år etter 1995.

I 2010 gikk prisene for konsumgruppen *Bolig, lys og brensel* opp med 5,3 prosent mot en vekst på 1,8 prosent året før. Prisveksten for denne konsumgruppen ble i fjor i stor grad trukket opp av den sterke økningen i elektrisitetsprisene. Også husleiene økte i 2010 mer enn økningen i den samlede konsumprisindeksen.

Prisene på *møbler og husholdningsartikler* falt med 0,4 prosent fra 2009 til 2010. Til sammenlikning var det en prisøkning på henholdsvis 3,2 og 3,3 prosent i 2008 og 2009.

For konsumgruppen *Transport* økte prisene i gjennomsnitt med 2,1 prosent i fjor, mot 1,5 prosent året før. Utviklingen henger i stor grad sammen med prisene på drivstoff og smøremidler som steg med 8,3 prosent i fjor etter å ha falt med 4,8 prosent året før. Prisene på transporttjenester falt med 0,9 prosent i 2010, etter en vekst på 2,4 prosent i 2009. Forløpet skyldes hovedsakelig at prisene på flyreiser falt med 6,4 prosent i 2010, mot et fall på 1,5 prosent året før.

Kultur og fritid hadde samlet en prisstigning på 2,2 prosent i 2010. Det var imidlertid store variasjoner innad i denne konsumgruppen. Tjenester innen kultur og fritid har i de senere år bidratt til å trekke prisveksten opp mens prisutviklingen på audiovisuelt utstyr har gått i motsatt retning. Slik var det også i 2010 da prisene på førstnevnte gruppe steg med 6,9 prosent mens prisene på sistnevnte falt med 3,8 prosent.

Tabell 2.2 Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe.

	Vekt ¹	Endring i prosent fra samme periode året før						
		2006	2007	2008	2009	2010	jan.11	feb.11
Totalt	1000	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5	2,0	1,2
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	133,1	1,5	2,6	4,3	4,2	0,2	-1,6	0,4
02 Alkoholdrikker og tobakk	42,3	1,9	1,5	3,8	5,0	3,5	5,9	6,0
03 Klær og skotøy	56,8	-3,5	-5,1	-4,0	-3,4	-4,0	-6,7	-5,5
04 Bolig, lys og brensel	214,9	6,1	-0,9	6,8	1,8	5,3	6,0	2,2
<i>Herav: Betalt husleie</i>	<i>32,5</i>	<i>2,3</i>	<i>1,9</i>	<i>3,0</i>	<i>3,5</i>	<i>2,8</i>	<i>2,5</i>	<i>2,2</i>
<i>Beregnet husleie</i>	<i>125,3</i>	<i>2,2</i>	<i>1,5</i>	<i>2,7</i>	<i>3,3</i>	<i>2,8</i>	<i>2,6</i>	<i>2,1</i>
<i>Elektrisitet, fyringsoljer oa. brens.</i>	<i>40,1</i>	<i>24,7</i>	<i>-17,8</i>	<i>25,4</i>	<i>-3,2</i>	<i>18,8</i>	<i>24,1</i>	<i>2,7</i>
05 Møbler og husholdningsart.	60,2	-1,5	1,9	3,2	3,3	-0,4	-1,1	-0,5
06 Helsepleie	30,0	3,5	2,5	3,3	3,3	2,6	3,0	2,5
07 Transport	133,7	3,3	1,9	3,9	1,5	2,1	1,6	1,8
<i>Herav: Kjøp av egne transportmidler</i>	<i>44,8</i>	<i>0,9</i>	<i>0,5</i>	<i>1,3</i>	<i>1,9</i>	<i>0,6</i>	<i>0,5</i>	<i>0,5</i>
<i>Drift og vedlikehold av tr.midler</i>	<i>57,3</i>	<i>6,2</i>	<i>3,7</i>	<i>7,9</i>	<i>0,4</i>	<i>5,5</i>	<i>5,6</i>	<i>6,7</i>
<i>Transporttjenester</i>	<i>31,6</i>	<i>3,9</i>	<i>2,9</i>	<i>4,4</i>	<i>2,4</i>	<i>-0,9</i>	<i>0,0</i>	<i>-4,2</i>
08 Post- og teletjenester	27,5	1,3	-2,0	-4,9	-4,6	-2,2	-3,3	-3,3
09 Kultur og fritid	134,8	0,5	0,9	1,6	3,2	2,2	0,7	-0,3
10 Utdanning	2,7	2,2	2,0	2,5	4,2	2,9	2,3	2,3
11 Hotell- og restauranttjenester	50,3	3,2	4,3	5,1	3,8	3,0	3,0	2,6
12 Andre varer og tjenester	113,8	-1,0	2,0	3,6	4,0	3,2	3,0	2,6

¹ Vektene gjelder fra januar 2011 til desember 2011. Vektene er basert på nasjonalregnskapets tall for konsum i husholdninger.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2.2 Anslag på konsumprisutviklingen i 2011

Utvalget har gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen Kvarts.

2.2.1 Forutsetninger for modellberegningene

De viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen og som anslaget for KPI bygger på, er summert opp i tabell 2.3. Utviklingen i *importprisene* er viktig for prisutviklingen i Norge. Konsumprisindeksen definerer knappe 25 prosent av produktene (målt ved budsjettandeler) som importerte konsumvarer. Prisene på disse varene inneholder imidlertid også betydelige hjemmekostnadselementer knyttet til distribusjon og avgifter. Samtidig er det

direkte og indirekte import knyttet til produktinnsatsen i produksjon av varer og tjenester som leveres fra norske næringer, slik at priser på importert vareinnsats også har betydning.

Importprisforløpet påvirkes bl.a. av utviklingen i kronekursen, verdensmarkedsprisene på råvarer, prisstigningen hos handelspartnere og vridninger i importen i retning lavkostland. Økte råvarepriser internasjonalt trekker isolert sett i retning av at prisene på importerte konsumvarer vil være høyere i år enn i fjor. Usikkerheten knyttet til utviklingen i valutakursen er stor. Den importveide verdien av kronen falt noe fra januar til november 2010, men var i løpet av desember tilbake på nivået fra begynnelsen av året. Fra årsskiftet og fram til 1. april 2011 var kronen i gjennomsnitt 1,3 prosent sterkere enn årsgjennomsnittet for 2010. Det legges til grunn for beregningen at kronen, målt ved den importveide

kronekursen, på årsbasis vil styrke seg med 1 prosent fra 2010 til 2011.

I modellberegningene er importprisene på konsumrelaterte varer (regnet i norske kroner) uendret fra 2010 til 2011. I en følsomhetsberegning anslås virkningen av at den importveide kronekursen blir 2 prosent sterkere eller svakere enn det som er lagt til grunn. Det vil bidra til å endre samlet prisvekst med 0,2 prosentpoeng i 2011, jf. tabell 2.4.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt 484 kroner pr. fat i 2010, mot 388 kroner pr. fat i 2009. Mot slutten av 2010 var det en markert økning i oljeprisen. Gjennomsnittlig oljepris steg fra i overkant av 480 kroner (78 USD) i oktober til om lag 550 kroner (92 USD) i desember. Uro i Midtøsten og Nord-Afrika har bidratt til at prisene har steget ytterligere siden årsskiftet, og gjennomsnittlig oljepris for første kvartal 2011 endte på 601 kroner (105 USD). Mye av pristigningen skyldes imidlertid *usikkerheten* rundt den videre utviklingen i Midtøsten og Nord-Afrika. Dersom vi legger til grunn at situasjonen etter hvert normaliseres er det rimelig å anta at oljeprisen også vil falle noe tilbake. Det siste halve året har oljeprisen i gjennomsnitt vært 556 kroner. Utvalget har i modellberegningene lagt til grunn en gjennomsnittlig oljepris i 2011 på 550 kroner pr. fat, noe som innebærer en økning på 13,5 prosent fra 2010. Oljeprisforutsetningene er forenlig med en oljepris på 98 USD per fat, og en dollarkurs på 5,60 kroner som gjennomsnitt for 2011. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på

fyringsolje. Økte bensinpriser øker også produksjonskostnadene i annen norsk vare- og tjenesteproduksjon noe som bidrar til høyere priser generelt. Dersom oljeprisen pr. fat blir 100 kroner høyere eller lavere enn lagt til grunn anslås dette å endre den samlede prisstigningen med om lag 0,3 prosentpoeng, jf. tabell 2.4.

Som årsgjennomsnitt økte *elektrisitetsprisene* med 21,3 prosent fra 2009 til 2010. Den daglige systemprisen på Nord Pool (spot) steg kraftig i løpet av de siste månedene av 2010, fra 34 øre pr. kWh i august til hele 65 øre pr. kWh. i desember. Fra årsskiftet fram til 1. april falt prisene noe igjen, og gjennomsnittlig pris for perioden var i underkant av 52 øre pr. kWh. Systemprisene i første kvartal gir sammen med terminprisene for elektrisitet i 2011 pr. 31. mars en gjennomsnittlig systempris på rundt 47 øre pr. kWh i år, mot en gjennomsnittlig systempris på 43 øre pr. kWh i fjor. Inkludert avgifter økte nettleien i gjennomsnitt med 1,1 prosent ved inngangen til 2011, etter en vekst på 8,9 prosent i 2010. Det legges til grunn at nettleien som vanlig ikke endres gjennom året. På denne bakgrunn legger utvalget til grunn at elektrisitetsprisene inkludert nettleie vil øke med 5 prosent fra 2010 til 2011. Usikkerheten knyttet til utviklingen framover er imidlertid betydelig. Ifølge Statnett er magasinutfyllingene nå vesentlig lavere enn normalt for årstiden, noe som gjør kraftsituasjonen særlig sårbar for den videre utviklingen i værforholdene. Terminprisene for 2011 steg også markert etter jordskjelvet i Japan i mars i år da det skapte usikkerhet rundt elektrisitetsforsyningen fra kjerne-

Tabell 2.3 Viktige forutsetninger for Kvarts-beregningen av konsumprisvekst fra 2010 til 2011. Prosentvis vekst fra året før.

	2010	2011
Importveid valutakurs ¹	-3,8	-1,0
Importpriser, tradisjonelle varer	-0,4	1,5
Konsumrelaterte varer ²	-3,9	0,0
Øvrige varer	12,8	6,0
Råolje i NOK	24,7	13,4
Priser på jordbruksvarer ³	2,0	2,9
Elektrisitetspris ⁴	21,6	5,0

¹ Negativ endring betyr appresiering av norske kroner (appresiering vil si at hjemmevalutaen styrker seg).

² Foredlede jordbruks- og fiskeprodukter, drikkevarer og tobakk, tekstil- og bekledningsprodukter, diverse industriprodukter, verkstedprodukter, biler mv. og matvarer og råvarer.

³ Prisen på jordbruksprodukter til produsent eksklusive subsidier og avgifter.

⁴ Prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler i følge KPI.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

kraftverk framover. I tabell 2.4 er det gjengitt modellberegninger som viser at 10 prosentpoeng høyere eller lavere vekst i elektrisitetsprisene enn lagt til grunn vil endre prisveksten med 0,5 prosentpoeng i forhold til referansebanen.

Utviklingen i *prisene på norskproduserte jordbruksvarer* vil bl.a. avhenge av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut gjennom prisendringer. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Siden sommeren 2010 har prisene på matvarer steget kraftig på verdensmarkedet, blant annet som følge av naturkatastrofer og avlingssvikt i viktige produsentland. I tillegg til å kunne øke prisene på importerte matvarer kan høyere råvarepriser internasjonalt indirekte bidra til prisstigning gjennom produktinnsatsprisene for bearbejdede norskproduserte varer. Importvernet for norske jordbruksprodukter bidrar imidlertid til at økte priser på verdensmarkedet slår mindre ut i matvareprisene i Norge enn i mange andre land. Dette er også erfaringen fra 2008 da internasjonale matvarepriser nådde forrige topp. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisenivået for norskproduserte jordbruksvarer øker med 2,9 prosent fra 2010 til 2011.

Den antatte veksten i basisprisenivået for norskproduserte jordbruksvarer tilsier sammen med øvrige forutsetninger en økning i norske matvarepriser på 3,5 prosent i 2011. Til sammenlikning økte prisene i 2008 med 4,3 prosent i kjølvannet av den kraftige internasjonale prisoppgangen på matvarer gjennom 2007 og inn i 2008. Forventninger om noe svakere vekst i 2011 enn i 2008 må særlig sees i sammenheng med prisøkningene som fulgte av jordbruksoppgjørene i 2007 og 2008 samt et negativt overheng på matvareprisene inn i 2011. Norske matvarepriser viste en svak utvikling gjennom 2010, med negativ tolv månedersvekst siden juni. Utviklingen ser imidlertid ut til å ha snudd i februar i år da matvareprisene steg med 2,7 prosent. Dersom veksten i matvareprisene i KPI blir 3 prosentpoeng høyere enn i vår beregning, vil det isolert sett påvirke veksten i KPI med 0,4 prosentpoeng.

Prisene på varer til konsum påvirkes av det *avgiftsopplegget* som Stortinget vedtar. Avgiftsopplegget for 2011 innebærer noen endringer i forhold til referansesystemet med økte avgifter på mineralolje, alkohol, snus og andre tobakkvarer samt innføring av merverdiavgift på elektroniske tjenester fra utlandet. Endringene antas å bidra med i underkant av 0,1 prosentpoeng av den samlede veksten i konsumprisindeksen fra 2010 til 2011.

2.2.2 Modellresultater

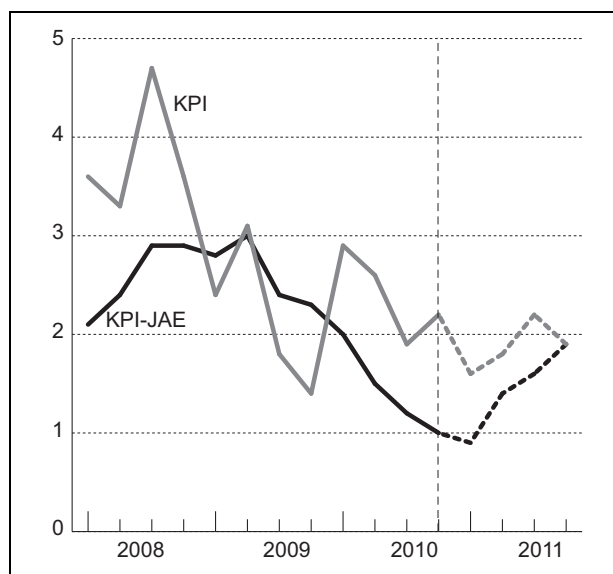
Beregningen som er blitt gjennomført med Kvarts, gir en økning i konsumprisindeksen (KPI) på 1,9 prosent fra 2010 til 2011. Det innebærer en reduksjon på 0,6 prosentpoeng fra i fjor, da KPI økte med 2,5 prosent. Den underliggende prisveksten forventes å øke svakt; KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer øker i modellberegningen med 1,5 prosent, mot en vekst på 1,4 prosent i fjor.

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at den underliggende prisveksten målt ved KPI-JAE vil stige gradvis fra første til fjerde kvartal 2011. Prisveksten målt ved KPI antas å svinge noe gjennom året.

2.2.3 Utvalgets anslag på konsumprisveksten i 2011

Basert på forutsetningene omtalt ovenfor, gir beregningen på Kvartsmodellen en vekst i KPI på 1,9 prosent fra 2010 til 2011. Slike modellbaserte beregninger vil alltid være beheftet med usikkerhet.

Usikkerheten i prisvekstanslaget for 2011 er blant annet knyttet til utviklingen i energiprisene, som ofte svinger sterkt gjennom året. Det er også stor usikkerhet knyttet til kronkursen, samt utviklingen i internasjonale råvarepriser. Med bakgrunn i de beregningene som er foretatt og ovennevnte vurderinger, anslår Beregningsutvalget en gjennomsnittlig vekst i KPI på *om lag 2 prosent* fra 2010 til 2011.

Figur 2.7 KPI og KPI-JAE. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før.¹

¹ Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 2.4 Modellresultater. Beregnet vekst i KPI og KPI-JAE fra 2010 til 2011 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
KPI	1,6	1,8	2,2	1,9	1,9
KPI-JAE	0,9	1,4	1,6	1,9	1,5
<i>Prisvirkninger av:</i>					
10 prosentpoeng høyere/lavere elektrisitetsprisvekst	+/-0,4	+/-0,5	+/-0,5	+/-0,5	+/-0,5
2 prosent svakere/sterkere krone	+/-0,1	+/-0,2	+/-0,3	+/-0,3	+/-0,2
100 kroner høyere/lavere oljepris	+/-0,2	+/-0,3	+/-0,3	+/-0,4	+/-0,3

Boks 2.1 Omlegging av konsumprisindeksen

Fra og med januarindeksen 2011 ble beregningsrutinene for KPI lagt om. Noen viktige endringer er:

1. Nye vektorer innarbeides i januarindeksen hvert år og desember blir ny prisreferansemåned, mot henholdsvis august og juli tidligere.
2. Nasjonalregnskapet (NR) erstatter forbruksundersøkelsen (FBU) som primærkilde for vektorer.
 - a. Det er nå NRs tall for konsum i husholdninger to år tilbake i tid som benyttes, mens vektene tidligere var basert på et gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene.
 - b. Enkelte definisjonsforskjeller mellom NB og FBU bidrar til endringer i vektene.

Endringene i vektorer knytter seg spesielt til ulike prinsipper i NR og FBU for håndtering av reparasjon og vedlikehold av boliger som regnes som investering og ikke konsum i NR. Konsum-elementet av forsikringer og finansielle tjenester er også ulike i de to kildene. NR bygger dessuten på et bredere informasjonsgrunnlag enn FBU.

I tabellene 2.5 og 2.6 er vektene som gjelder fra og med januar 2011 ført opp sammen med

vektene som gjaldt fra august 2009 ut desember 2010. Endringene i vektene fra 2010 til 2011 er først og fremst en følge av omleggingen, men også endringer i konsumsammensetningen over tid kan ha spilt inn. Den største vektendringen gjelder husholdningenes konsum av varer og tjenester tilknyttet bolig, med en vektnedgang på om lag 10 prosentpoeng. Endringen medfører et betydelig fall i vektene til konsumgruppen bolig lys og brensel jf. tabell 2.5. For de fleste andre konsumgrupper øker vektene. Blant annet som følge av økte vektorer for livsforsikring og finansielle tjenester samt hotell og restaurant tjenester gjelder dette særlig konsumgruppen andre varer og tjenester.

SSB har foretatt analyser der prisindeksserier for KPI med NR som vektgrunnlag er beregnet tilbake til 2001. Analysene viser at det kun er ubetydelige forskjeller i vekstratene på totalnivå når testserien basert på vektorer fra NR sammenliknes med publiserte KPI-tall. Forskjellene er også små ved sammenlikninger for publiserte hovedgrupper. På mer detaljert nivå kan det i enkelttilfeller forekomme noen større forskjeller, men disse preges i liten grad av systematiske avvik. Historiske serier for KPI vil ikke bli revurdert.

Boks 2.1 (forts.)

Tabell 2.5 Vekter i KPI for tidsperioden august 2009 til desember 2010 mot nye vekter fra og med januar 2011 – etter konsumgruppe.

	Vekter aug. 2009 - des. 2010. FBU som vektgrunnlag	Vekter jan. 2011 - des. 2011. NR som vektgrunnlag	Endring
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	114,4	133,1	19,3
Alkoholdrikker og tobakk	25,5	42,3	2
Klær og skotøy	56,3	56,8	0,5
Bolig, lys og brensel	304,7	214,9	-89,8
Møbler og husholdningsartikler mv	61,8	60,2	-1,6
Helsepleie	26,1	30	3,9
Transport	172,1	133,7	-38,6
Post- og teletjenester	22,7	27,5	4,8
Kultur og fritid	120,6	134,8	14,2
Utdanning	2,4	2,7	0,3
Hotell- og restauranttjenester	35,3	50,3	15
Andre varer og tjenester	58,1	113,8	55,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6 Vekter i KPI-JAE for tidsperioden august 2009 til desember 2010 mot nye vekter fra og med januar 2011 – etter leveringssektor.

	Vekter aug. 2009 - des. 2010. FBU som vektgrunnlag	Vekter jan. 2011 - des. 2011. NR som vektgrunnlag	Endring
Importerte konsumvarer	305,3	265,2	-40,1
Andre norskproduserte varer	174,9	149,9	2,0
Jordbruksvarer	63,1	66,8	3,6
Fiskevarer	7,5	12,8	5,3
Andre tjenester	226,3	317,5	91,1
Husleie	222,8	187,8	-35,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kapittel 3

Utviklingen i norsk industris konkurransevne

- Den kostnadmessige konkurransevnen målt ved relative timelønnskostnader i industrien i felles valuta anslås å ha svekket seg med i gjennomsnitt 2,9 prosent per år de siste ti årene. Av dette kan 1,7 prosentpoeng tilskrives høyere lønnskostnadsvekst i Norge enn hos handelspartnerne, mens 1,2 prosentpoeng skyldes en styrking av kronen. I 2010 økte de relative timelønnskostnadene målt i felles valuta med 6,9 prosent.
- Gjennomsnittlige timelønnskostnader i norsk industri var i 2010 anslagsvis 51 prosent høyere enn et handelsvektet gjennomsnitt av våre handelspartnere i EU, målt i felles valuta. For industriarbeidere alene anslås de norske timelønnskostnadene å ligge 54 prosent høyere enn hos handelspartnerne i EU, regnet i felles valuta.
- De siste ti årene har produktiviteten i norsk industri, målt ved bruttoprodukt per timeverk i faste priser, økt med i gjennomsnitt 2,7 prosent per år. Dette er om lag på linje med utviklingen hos handelspartnerne. Dersom en ser på produktivetsutviklingen målt ved bruttoprodukt i løpende priser per timeverk, er imidlertid bildet for norsk industri langt mer positivt. Dette gjenspeiler i stor grad at norsk industri har hatt sterkere prisvekst på sine produkter enn industrien hos handelspartnerne.
- Lønnsomheten i norsk industri, målt ved brutto driftsresultatandel, viste sterk utvikling fra 2002 til 2006, men har de siste årene falt noe tilbake. Målt ved denne indikatoren har lønnsomheten i norsk industri de siste ti årene vært noe lavere enn i industrien hos handelspartnerne.
- Hjemmemarkedsandelene for norske tradisjonelle varer har de siste ti årene vist en fallende tendens, og var i fjor 11 prosent lavere enn i 2001. Eksportmarkedsandelene har samlet sett over de siste ti årene holdt seg om lag uendret.

3.1 Innledning

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å oppnå en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet mot utenlandsk konkurranse.

Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil imidlertid bli vesentlig redusert hvis Norge ikke samtidig kan sørge for en effektiv ressursutnyttelse, herunder full sysselsetting og en akseptabel inntektsfordeling. Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebytet må over tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. *Et lands konkurransevne uttrykker evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

Det er viktig å skille mellom konkurransevnen for enkelt næringer og for Norge som helhet. Konkurransevnen for en næring beror på næringens lønnsomhet og dens evne til å trekke til seg investeringer. En lønnsom næring må også kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre norske næringer i arbeidsmarkedet. Man kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurransevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurransevnen for et helt land. En økonomi i vekst og der det skjer omstillinger vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurransevnen for de enkelte næringene. Videre kan en bedring i konkurransevnen for én næring, f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene, gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurransevnen i samfunnsøkonomisk forstand.

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer for utviklingen i industriens konkurransevne. Avsnitt 3.2.1 tar for seg utviklingen i lønnskostnader, herunder tall for lønnskostnadsutviklingen i privat sektor. Forskjeller i lønnskostnadsnivåene i industrien i Norge og andre land omtales i avsnitt 3.2.2. I avsnitt 3.2.3 ser vi på noen andre utvalgte

Boks 3.1 Konkurransetsatte og skjermede næringer

Tradisjonelt har konkurransetsatte næringer blitt assosiert med industrien, mens skjermede næringer som regel har blitt assosiert med tjenesteproduserende næringer (varehandel, transporttjenester, finansiell tjenesteyting, annen privat tjenesteyting etc.). Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har imidlertid bidratt til at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet.

Begrepene konkurransetsatte og skjermede næringer er nærmere drøftet i Holdenutvalgets rapport NOU 2000:21, vedlegg 8 (av professor Asbjørn Rødseth). I teorien blir skjermede næringer definert ved at de produserer varer eller tjenester som verken eksporteres eller importeres, mens konkurransetsatte næringer produserer varer eller tjenester som eksporteres eller importeres. Denne inndelingen kan ses i lys av en sonndring mellom rotløse næringer og andre næringer. Rotløse næringer er næringer som ikke har noen naturlig geografisk forankring, og som dermed kan relativt enkelt flytte produksjonen til et annet land dersom dette viser seg lønnsomt.

For de konkurransetsatte næringene vil produsentprisene i stor grad bli bestemt på verdensmarkedet, mens produsentprisene i de skjermede næringene i større grad vil reflektere forholdet mellom tilbud og etterspørsel innenlands. I praksis er det imidlertid vanskelig å avgrense hvilke næringer som er konkurransetsatte og hvilke som er skjermede, fordi mange næringer er i en mellomstilling.

Rene konkurransetsatte næringer kjenne-tegnes av bedrifter som produserer for et internasjonalt marked ved hjelp av arbeidskraft som eneste lokale (ikke-mobile) produksjonsfaktor. (Bedriftene bruker også kapital, men er ikke bundet til å investere denne i Norge). For konkurransetsatte næringer vil utviklingen i lønnsnivået over tid bestemme om næringen blir værende i Norge eller ikke. Blir lønnsnivået for høyt sammenliknet med produktiviteten, reduseres lønnsomheten, noe som kan føre til at det ikke blir investert i nye arbeidsplasser. Lønnsnivået i de rene konkurransetsatte næringene binder samtidig opp lønnsnivået i resten av økonomien dersom en skal ha samme lønn for samme arbeid uavhengig av næring.

indikatorer for utviklingen i industriens konkurranseevne, herunder kapitalkostnader og andre kostnader. Videre i avsnitt 3.3 gir vi en beskrivelse av utviklingen i produktiviteten de siste ti årene, mens vi i avsnitt 3.4 omtaler utviklingen i lønnsomheten. Endelig i avsnitt 3.5 gis det en oversikt over utviklingen i markedsandeler for tradisjonelle eksportvarer hjemme og ute.

TBU presenterer på vanlig måte et bredt sett av tallfestede indikatorer for å beskrive norsk næringslivs konkurransesituasjon internasjonalt. Flere av disse komponentene peker i retning av en svekket situasjon for norske bedrifter de siste årene. Dette bildet står noe i motsetning til de resultater som fremstår når det gjelder sysselsetting og faktisk produksjonsutvikling. Samlet sett fremstår disse både for industrien og for økonomien samlet bedre enn for mange andre land. Dette kan ha sammenheng med at norsk næringsstruktur avviker mye fra andre land.

3.2 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har medført at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet. Mange tjenesteytende næringer, bygg og anlegg mv. har i de senere årene blitt stilt overfor stadig sterkere konkurranse fra utenlandske tilbydere. Det kan være vanskelig å overskue hvilke næringer som i framtiden vil være utsatt for internasjonal konkurranse. Blant eksport- og importkonkurrerende næringer i fastlandsøkonomien er likevel fortsatt industrien den viktigste enkeltnæringen. En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne kravet til balanse i utenriksøkonomien imøtekommes med en mindre industrisektor.

Boks 3.2 Norges handelspartnere

For å vurdere utviklingen i konkurranseevnen til norsk næringsliv, sammenliknes gjerne ulike indikatorer i Norge med tilsvarende størrelser hos våre handelspartnere. Ved beregning av handelspartneraggregat, legger utvalget til grunn beregninger av OECD av Norges handelspartnere. I Beregningsutvalgets rapport i fjor (NOU 2010:4 Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2010) benyttet utvalget oppdaterte vekter fra OECD for Norges handelspartnere for perioden 1970 – 2007. Utvalget har lagt til grunn de samme vektene i årets rapport.

Vektene til OECD gjenspeiler handelsstrømmene med de enkelte landene i hvert av årene i perioden, og er derfor forskjellige for hvert år i perioden 1970 – 2007. Utvalget har lagt de 25 landene med størst vekter i 2007 til grunn som landsammensetning for handelspartneraggregatet. Denne landsammensetningen er benyttet for alle år, selv om det i perioder har vært variasjoner mhp. hvilke 25 land som har hatt størst vekter. Basert på landsammensetningen og OECDs vekter for de ulike årene, er det beregnet et vektet handelspartneraggregat for hvert år i perioden 1991 – 2007. Vektene i 2007 er videreført for årene 2008 – 2010.

Tabell 3.1 illustrerer landsammensetningen som er benyttet i årets rapport. I tillegg viser tabellen vektene som er benyttet for årene 2007 – 2010.

Beregningen av konkurransevekter

Sammenlikninger med handelspartnere benyttes for å vurdere utviklingen i konkurranseevnen til norske bedrifter. OECD har i stor grad basert sine beregninger av landvektene på bakgrunn av omfanget av import og eksport av industrivarer mellom Norge og andre land. I tillegg er det tatt hensyn til konkurranse mellom norske og utenlandske bedrifter i tredjeland.

I en beregning av landsammensetning og vekter som skal danne grunnlag for å vurdere konkurranseevnen til norske bedrifter ovenfor bedrifter i andre land, burde i prinsippet alle faktorer som har betydning for konkurranseevnen tas med. Flere forhold av kvalitativ karakter er imidlertid vanskelig å fange opp i slike beregninger.

OECD har gjort en del forenklinger i sine beregninger. For det første har OECD bare sett på handel med industrivarer, og ikke handel med tjenester eller varer produsert i andre sektorer. I

Tabell 3.1 Sammensetning av handelspartneraggregatet. Prosent.

Nr.	Land	Vekter for 2007 - 2010
1	Sverige	20,2
2	Tyskland	16,1
3	Storbritannia	7,6
4	Danmark	7,4
5	Nederland	6,2
6	USA	5,6
7	Kina	4,2
8	Finland	4,1
9	Frankrike	3,6
10	Polen	3,5
11	Italia	3,4
12	Belgia	2,8
13	Spania	2,7
14	Japan	2,4
15	Sør-Korea	1,5
16	Østerrike	1,2
17	Sveits	1,1
18	Tsjekkia	1,0
19	Irland	1,0
20	Russland	0,8
21	Singapore	0,8
22	Hong Kong	0,7
23	Tyrkia	0,7
24	Canada	0,7
25	India	0,5
SUM		100,0

Kilder: OECD og Beregningsutvalget.

2010 utgjorde industriprodukter 26 prosent av Norges eksport, og 59 prosent av Norges import.

Videre har OECD ikke brutt handelsstrømmene ned til hver enkelt varetype for å kunne gi et grunnlag for å vurdere i hvilken grad det faktisk er direkte konkurranse mellom norske og utenlandske bedrifter, eller om det i stedet handles med varer det ikke er konkurranse om¹.

¹ En enkel illustrasjon av dette kan være en hypotetisk situasjon der Norge er alene i verden om å eksportere en bestemt industrivare. Eksport av denne industrivaren vil trekke opp konkurransevekten til de landene som importerer denne varen, til tross for at dette er en vare det ikke eksisterer konkurranse om.

Men petroleumsinntektene innebærer ikke at konkurranseutsatt sektor på varig basis kan ha svakere konkurransevne enn konkurrentene i våre handelspartnerland.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i næringslivet. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader, transportkostnader og andre kostnader til innenlandsk produsert produktinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Videre vil også produktivitetsutviklingen og offentlige avgifter og subsidier være av betydning for konkurranseevnen.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurransevne avhenger også av *produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv*. Disse næringene leverer produktinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene er, desto bedre blir industriens internasjonale konkurransevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om innsatsfaktorer som bl.a. arbeidskraft. Lavere lønninger i andre næringer kan bidra til en bedring i industriens konkurransevne ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapi-

talvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan også bidra til å styrke næringslivets konkurranseposisjon. For en liten, åpen økonomi som den norske vil det være svært vanskelig å oppnå en stabil realøkonomisk utvikling uten at en samtidig har en relativt stabil nominell utvikling, herunder at en unngår sterke utslag i *valutakursen*.

3.2.1 Lønnskostnadsvekst

Tabell 3.2 og figur 3.1 viser utviklingen i lønnskostnader per time for ansatte i industrien i Norge og i industrien hos våre handelspartnere målt i felles valuta.

I løpet av de siste ti årene har den kostnadsmessige konkurranseevnen i industrien, målt ved relative timelønnskostnader i felles valuta, i gjennomsnitt svekket seg med 2,9 prosent per år. Av dette kan 1,7 prosentpoeng tilskrives høyere lønnskostnadsvekst i Norge enn hos handelspartnerne, mens resten skyldes en styrking av kronen.

Veksten i timelønnskostnadene i industrien i Norge var høyere enn i industrien hos handels-

Tabell 3.2 Timelønnskostnader for alle ansatte i industrien. Prosentvis endring fra året før.

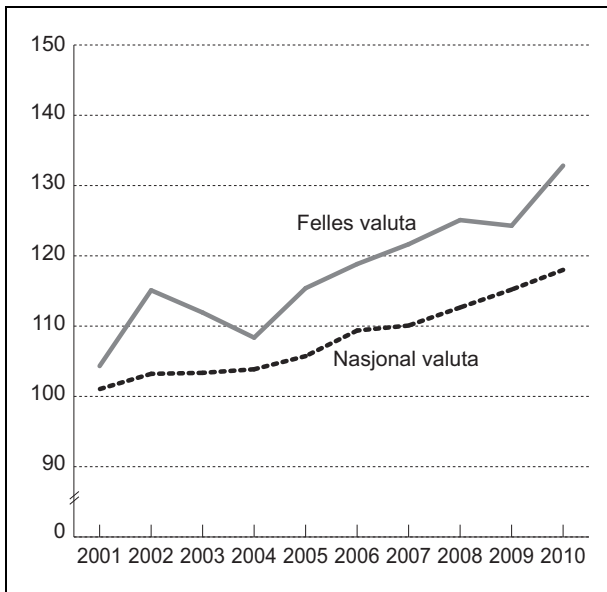
	Gj.snitt										
	2001-2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vekst i lønnskostnader pr. time											
Norge ¹	5,0	6,0	6,0	4,1	3,3	4,7	6,1	4,7	5,6	5,5	3,8
Handelspartnerne ²	3,3	4,9	3,8	4,0	2,8	2,9	2,6	4,0	3,2	3,2	1,3
Relativ timelønnskostnadsvekst i nasjonal valuta	1,7	1,0	2,1	0,1	0,5	1,7	3,4	0,7	2,3	2,2	2,5
Relativ timelønnskostnadsvekst i felles valuta	2,9	4,3	10,3	-2,8	-3,2	6,5	2,9	2,4	2,8	-0,7	6,9
<i>Memo:</i>											
Valutakurs ³	1,2	3,1	7,4	-3,0	-3,8	4,4	-0,5	1,7	0,5	-2,9	4,2

¹ Lønnskostnad per utførte timeverk i industrien, jf. nasjonalregnskapet.

² Tallene for årene 2001-2009 er fra Bureau of Labor Statistics (BLS). For 2010 er tallgrunnlaget hentet fra Eurostat. Kildegrunnlagets andel av handelspartneraggregatet er 93-96 prosent for årene 2001-2009 og 76 prosent for 2010. Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, jf. boks 3.2.

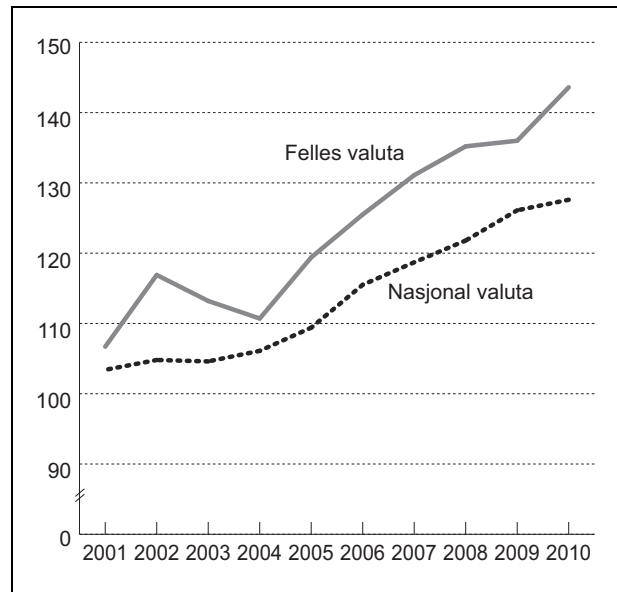
³ Industriens effektive valutakurs. Et positivt endringstall innebærer en effektiv styrking av norske kroner målt ved industriens effektive valutakurs. Utviklingen i industriens effektive valutakurs kan avvike betydelig fra kronens verdi mot enkeltvalutaer. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bedriftene eller bransjene står ovenfor.

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat, SSB og Beregningsutvalget.

Figur 3.1 Utviklingen i relative timelønnskostnader i industrien. Indeks 2000 = 100.

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat, SSB og Beregningsutvalget.

Figur 3.2 Utviklingen i relative lønnskostnader per ansatt i privat sektor. Indeks 2000 = 100¹.

¹ Kildegrunnlaget dekker 92-95 prosent av handelspartneragregatet.

Kilder: OECD Economic Outlook 88 (jf. tabell 4.4 i vedlegg 4).

partnerne i perioden 2001-2010¹. Utviklingen i valutakursen har variert mye fra år til år, og bidratt til at det har vært langt større svingninger i den relative timelønnskostnadsveksten målt i felles valuta enn i nasjonal valuta, jf. figur 3.1. Kronekursutviklingen er nærmere omtalt i vedlegg 3.

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var veksten i timelønnskostnadene i norsk industri i 2010 på 3,8 prosent, dvs. 2,5 prosentpoeng høyere enn timelønnskostnadsveksten hos handelspartnerne. En styrking av kronen på over 4 prosent fra 2009 til 2010 gjorde at de relative timelønnskostnadene anslås å ha økt med 6,9 prosent dette året.

Også om vi går ut over industrien og ser på *privat sektor* i bredere forstand har den kostnadmessige konkurranseevnen svekket seg i Norge. Ifølge tall og anslag fra OECD for perioden 2001 – 2010 økte lønnskostnadene per ansatt i privat sektor med i gjennomsnitt 2,5 prosentpoeng mer per år i Norge enn hos våre handelspartnere, jf. figur 3.2 og vedleggstabell 4.4. En styrking av kronen gjorde at de relative lønnskostnadene målt i felles valuta i gjennomsnitt økte med nesten 3,7 prosent per år i denne perioden.

OECD anslår at lønnskostnadsveksten i privat sektor i 2010 var 1,2 prosentpoeng høyere i Norge enn hos våre handelspartnere. En styrking av kronkursen bidro til at de relative lønnskostnadene

per ansatt målt i felles valuta anslås å ha økt med 5,6 pst. fra 2009 til 2010.

OECD anslår veksten i lønnskostnadene per ansatt i privat sektor til 2,5 prosent i 2011 i våre konkurrentland målt i nasjonal valuta og vektet med Norges konkurransevekter.

3.2.2 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land

3.2.2.1 Industrierbeidere

Timelønnskostnadene for norske industrierbeidere er høyere enn for industrierbeidere hos våre handelspartnere, noe som reflekterer norsk økonomis høye produktivitet og inntektsnivå, men også en sterkere lønnsvekst de siste årene. Sammenlikninger av nivået på timelønnskostnadene mellom Norge og andre land vil i tillegg til direkte lønn for arbeidet tid også omfatte indirekte arbeidskraftkostnader og variasjoner i valutakursen. En viss variasjon av datakvaliteten for enkeltland, enkelte år etc. kan innebære at enkelte sammenlikninger er usikre og vil kunne føre til revisjoner senere.

Tabell 3.3 viser timelønnskostnadene for norske industrierbeidere sammenliknet med industrierbeidere i utvalgte grupper av europeiske land, målt i felles valuta.

¹ Tallene for Norge for 2009 og 2010 er foreløpige nasjonalregnskapstall.

Tabell 3.3 Timelønnskostnader for industriarbeidere i Norge i forhold til utvalgte grupper av europeiske land (handelsveide grupper av land = 100)¹.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Alle ²	121	128	139	132	129	136	140	144	145	141	154
Nordiske land ³	110	119	127	118	116	122	126	127	129	128	134
Eurosonen ⁴	124	127	138	129	127	134	137	143	141	131	149

¹ Ny europeisk og tilpasset norsk næringsklassifisering fra 2009 definerer industrien på en noe annerledes måte enn tidligere. Blant annet er forlagsvirksomhet tatt ut av industrien. I materialet til BLS er det justert for dette bakover i tid for alle landene i oppstillingen.

² Jf. land inkludert i tabell 3.4. Det foreligger nivå tall fram til og med 2009. Nivåene i 2010 er basert på fremskriving av lønnsnivået i 2009 med anslått lønnsvekt for enkeltland. Indekser over lønnskostnadsutviklingen i tabell 3.2 dekker flere land enn landene vi har informasjon over lønnskostnadsnivå for i tabell 3.3.

³ Danmark, Sverige og Finland.

⁴ Eurosonen i tabellen: Tyskland, Finland, Nederland, Belgia, Frankrike, Irland, Italia, Spania og Østerrike.

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat, SSB, OECD og Beregningsutvalget.

Nivåforskjellene økte med om lag 30 prosentpoeng fra 2000 til 2010, hvorav økningen kan knyttes til ulike komponenter av lønnskostnadene og endringer i valutakurser. Forskjellen i timelønns-

kostnadene økte sterkt i årene 2004 til 2007, i stor grad som følge av at lønnsveksten i Norge var høyere enn hos handelspartnerne i disse årene. En styrking av den norske kronen i den samme

Tabell 3.4 Timelønnskostnader¹ for industriarbeidere i felles valuta². Indeks Norge = 100.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 ³	2010 ³
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Danmark	97	96	90	96	96	93	92	90	91	99	89
Sverige	91	81	75	81	83	79	75	75	73	70	70
Belgia	100	96	87	95	97	92	89	85	87	94	84
Østerrike	90	86	79	83	83	81	79	76	78	86	74
Finland	80	78	73	77	80	77	76	73	75	81	69
Nederland	84	85	79	86	87	84	81	77	80	85	76
Tyskland	88	84	77	81	81	77	75	71	72	76	67
Irland	61	63	60	65	67	66	65	63	63	68	59
Italia	65	63	59	65	68	65	64	61	62	67	57
Frankrike	72	70	64	68	69	67	66	63	64	67	61
Storbritannia	75	71	63	62	69	66	65	63	55	51	48
Spania	48	46	43	47	48	47	47	46	47	52	46
Tsjekkia	13	14	14	15	16	16	17	18	21	21	20
Polen	12	13	12	11	11	12	12	13	15	14	13

¹ Lønnsbegrepet er lønn og indirekte personalkostnader per arbeidet time.

² Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser.

³ Av mangel på data fra lønnsnivå i lokal valuta for industriarbeidere fra BLS etter 2009 er 2009-nivåene framskrevet til 2010 ved hjelp av vekstprosenten for alle ansatte i industrien fra vedleggstabell 4.3 med data fra Eurostat. Anslagene for 2010 baserer seg på lønnskostnadsindekser. For Polen og Irland har man brukt vekstprosenten fra OECD.

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat og SSB.

Tabell 3.5 Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i 2009¹. Nivå tall i norske kroner og indirekte personalkostnader som prosentpåslag på lønn for arbeidet tid.

	Gjennomsnittlig timefortjeneste per arbeidet time i norske kroner ²	Indirekte personalkostnader per arbeidet time i prosent av lønn for arbeidet tid ³	Totale lønnskostnader per arbeidet time i norske kroner ²
Norge	188 ⁴	52,6 ⁴	286
Danmark	203	39,5	283
Tyskland	126	72,9	218
Sverige	120	67,3	200
Belgia	136	97,6	268
Østerrike	131	86,8	245
Finland	135	71,0	231
Nederland	141	73,4	244
Storbritannia	100	45,6	146
Irland	138	40,8	195
Frankrike	107	77,6	191
Italia	105	83,1	192
Spania	80	85,1	148
Tsjekkia	33	81,8	61
Polen	21	87,7	39

¹ Flere av komponentene i lønnskostnadstallene er anslått på usikkert grunnlag. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land.

² Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser

³ Indirekte personalkostnader per faktisk arbeidet time. Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, feriepenger, bevegelige helligdager) og andre indirekte personalkostnader og arbeidsgiveravgifter.

⁴ BLS oppgir i siste publikasjon bare totale lønnskostnader for Norge. Utvalget har foreløpig anslått fordelingen av totale lønnskostnader på gjennomsnittlige fortjeneste pr. arbeidet time og indirekte personalkostnader.

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), SSB, NHO.

perioden, bidro i samme retning. Tallene for 2010 er som for alle ansatte i industrien fremskrevet fra 2009-nivå på grunnlag av tall fra Eurostat/OECD, jfr. vedleggstabell 4.3. En svekkelse av den norske kronen i kjølvannet av finanskrisen bidro imidlertid til at det relative lønnskostnadsnivået gikk svakt ned fra 2008 til 2009. Overfor land i eurosone falt relative lønnskostnader klart fra 2008 til 2009, men har økt vesentlig fra 2009 til 2010.

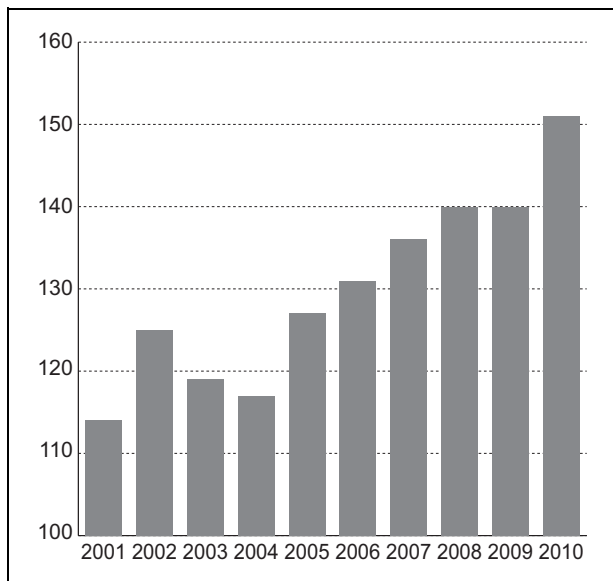
I 2010 var timelønnskostnadene for norske industriarbeidere 54 prosent høyere enn hos våre handelspartnere i EU, mot 41 prosent året før, en relativ økning på vel 9 prosent. Nesten 6 prosentpoeng av denne kan tilskrives endringen av valutakursene i forhold til de 14 landene man sammenligner med, mens 3 prosentpoeng skyldes høyere lønnskostnadsvekst for norske industriarbeidere.

Sammensetningen av lønnskostnadene

Strukturen på timelønnskostnadene varierer mye fra land til land. I mange land utgjør indirekte personalkostnader en viktig kostnadskomponent. Tabellen nedenfor viser lønn pr. arbeidet time og hvilke gjennomsnittlige prosentpåslag indirekte personalkostnader målt pr. arbeidet time i de enkelte landene. I de indirekte personalkostnadene inngår sykefravær, ferie og annen lønn for ikke-arbeidet tid samt arbeidsgiveravgifter og andre kostnader som er knyttet til arbeidsforholdet.

3.2.2.2 Alle ansatte i industrien

Funksjonærene utgjør en stadig større andel av lønnsmassen i industribedrifter. Nye produksjons-

Figur 3.3 Timelønnskostnader i industrien i Norge i forhold til industrien hos handelspartnerne i EU i felles valuta. Handelspartnerne i figuren = 100.¹

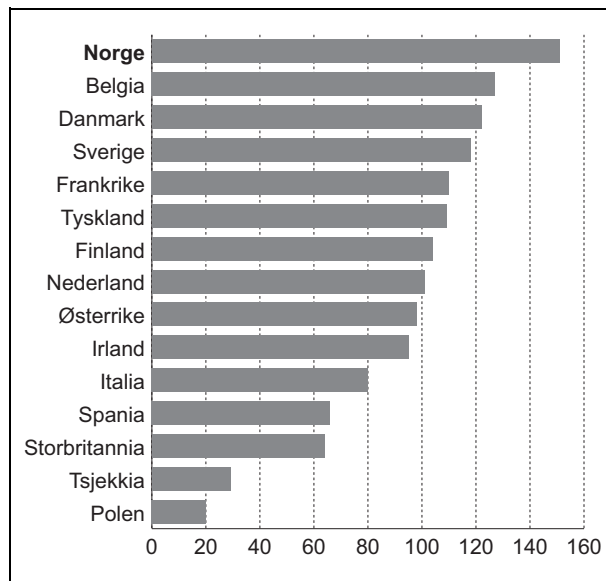
¹ Handelspartnerne i EU utgjør vel 80 prosent av handelspartneraggregatet. Eurostat har ikke publisert tall for vekst i arbeidskraftkostnader i industrien i Irland og Finland for 2010. Som anslag på veksten i timelønnskostnadene i industrien i Irland og Finland dette året, er det derfor lagt til grunn anslag på vekst i lønn per ansatt i privat sektor fra OECD, jf. vedleggstabell 4.4.

Kilder: Eurostat, OECD og Beregningsutvalget.

prosesser har bidratt til at arbeidsinnholdet på mange industriarbeidsplasser har endret seg betydelig og at avgrensningen mellom arbeidere og funksjonærer er mindre tydelig enn tidligere. For industriarbeidere avtales vanligvis sentrale tillegg, mens for funksjonærer avtales sentrale tillegg bare for en begrenset gruppe. Kollektive føringer fra f.eks. industriarbeidere kan ha stor betydning også for den lokale og individuelle lønnsdannelsen for alle grupper.

I NHO-bedrifter utgjør industrifunksjonærer i dag om lag 40 prosent av avtalte årsverk og om lag 50 prosent av lønnssummen totalt i industrien. Om lag ¼ av industrisysselettingen er utenfor NHO-bedrifter. Nivåsammenligningene i dette avsnittet omfatter også disse.

Differansen mellom timelønnskostnadene i industrien i Norge og i industrien hos handelspartnerne i EU avtok fra 2002 til 2004, men har deretter vist en oppadgående trend, jf. figur 3.3². I 2010 var timelønnskostnadene i norsk industri anslagsvis 51 prosent høyere enn i industrien hos våre konkurrentland i EU. Nivået var med det 11 prosentpoeng høyere enn året før. Av denne oppgangen kan om lag 4 prosentpoeng tilskrives høyere vekst i timelønnskostnadene i norsk industri

Figur 3.4 Timelønnskostnader i industrien i Norge i forhold til industrien hos handelspartnerne i EU¹ i felles valuta i 2010. Handelspartnerne i figuren = 100.

¹ Figuren omfatter alle EU-landene i handelspartneraggregatet, jf. boks 3.2. Det vektete gjennomsnittet er beregnet ut fra Norges konkurransevæker.

Kilder: Eurostat, OECD og Beregningsutvalget.

enn hos handelspartnerne i EU, mens resten skyldes utviklingen i valutakursene.

Figur 3.4 og vedleggstabell 4.5 illustrerer forholdet mellom lønnskostnadene per timeverk i industrien i Norge og i industrien hos handelspartnerne i EU i 2010. Figuren viser at lønnskostnadsnivået i industrien i Norge dette året var høyere enn i alle de andre landene i sammenlikningen. Av handelspartnerne er det Belgia, Danmark og Sverige som har det høyeste lønnskostnadsnivået. Sistnevnte opplevde en kraftig økning i lønnskostnadene målt i felles valuta fra 2009 til 2010, noe som hovedsakelig må ses i sammenheng med en markert styrking av den svenske kronen mot euro. Landene med lavest lønnskostnadsnivå i 2010 var Polen og Tsjekkia.

² For EU-landene er det brukt nivåfall fra Eurostats arbeidskostnadsundersøkelse. For de fleste landene er nivåfallene fra 2007, 2008 eller 2009. For Italia er det brukt nivåfall for 2004. For årene det ikke foreligger nivåfall, er disse fremskrevet med Eurostats tall for vekst i arbeidskraftkostnader, korrigert for valutakursendringer. For Norge publiserer Eurostat bare tall for arbeidskostnader per årsverk. Beregningsutvalget har tatt utgangspunkt i tall for utførte timeverk og normalårsverk fra nasjonalregnskapet for 2008 for å regne om dette til arbeidskraftkostnader per timeverk. Nivåfallet for 2008 er fremskrevet til 2009 og 2010 ved å legge til grunn veksten i arbeidskraftkostnadene.

Boks 3.3 Lønnsbegreper og lønnskomponenter i sammenlikningene

Lønnsbegrepene som brukes av BLS faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader (se for øvrig boks 3.4). Basis for beregningene i tabellene 3.3 til 3.5 er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidet time i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær etc. betalt av bedriften) vil komme som påslag i forhold til arbeidet tid.

Av andre indirekte lønnskostnader vil bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger utgjøre en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen elementer av indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f. eks. kafeteria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenlikning når man ser bort fra disse kostnadene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

De indirekte lønnskostnadene skal i prinsippet (i tabellene) også inkludere arbeidsgivers bidrag til pensjon, uførhet og andre ordninger som innebærer innbetaling til «fond» som kommer til utbetaling nå eller senere. Dette betyr at en del av kostnadene for bedriften er relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke

realiserte lønnskostnadselementer («utsatt inntekt»).

For de fleste konkurrentlandene i tabellen har tyngdepunktet i aldersfordelingen beveget seg oppover. Dette innebærer sannsynligvis en økt kostnadmessig belastning på lønnskostnadene pr. time fra pensjonsordninger. Det finnes en rekke ordninger som er svært ulike mellom land. For eksempel i Italia og Storbritannia fungerer slike ordninger vanligvis som forsikringsordninger. I slike land vil slike kostnader være lettere å plassere regnskapsmessig og innrapporteres som lønnskostnad. For andre land kan fordelingene være noe mer usikre mellom lønn og andre kostnadskomponenter. I land med ordninger som mer er basert på arbeidstakers innbetalinger, vil sannsynlig dette reflekteres i lønnsnivået i de respektive land.

Flere forhold taler for at nåværende pensjonskostnader bare delvis er med i tallene foran. Kildematerialet for slike kostnader er basert på undersøkelser noe tilbake i tid, samtidig som det har vært en betydelig økning i slike kostnader de siste årene (i alle fall etter årtusenskiftet) i flere land. Sannsynligvis er lønnskostnadene som følge av dette undervurdert noe i de fleste landene. Samtidig kan det være store forskjeller mellom land som ennå ikke er kommet tilsyne i de statistiske sammenlikningstallene. Utvalget vil på bakgrunn av en standardisering av lønnskostnader, særlig innenfor EØS-området, ta slike forhold med ved sammenlikning av lønnsnivå mellom land når slike opplysninger foreligger.

Et annet viktig element er bonusutbetalinger. Dette skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Lønnskostnadene per timeverk for industriarbeidere anslås å ha vært 54 prosent høyere i Norge enn hos våre handelspartnere i EU i 2010, jf. tabell 3.3. Samtidig anslås timelønnskostnadene for alle ansatte i industrien å ha vært 51 prosent høyere enn hos handelspartnerne i EU, jf. figur 3.3 og 3.4. Mens tallene for industriarbeidere i avsnitt 3.2.2.1 hovedsakelig er hentet fra Bureau of Labor Statistics (BLS), kommer tallene for beregning av nivået på timelønnskostnadene for alle ansatte i industrien i dette avsnittet i all hovedsak fra Eurostat. Forskjellen i bruk av kilder gjør

at man må være svært varsom med å sammenlikne det anslåtte nivået på timelønnskostnader for industriarbeidere opp mot det anslåtte nivået på timelønnskostnader for alle ansatte i industrien. I vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport i 2001 (NOU 2001:26) ble ulike kilder for lønnskostnader drøftet. Noen av forskjellene er også diskutert i boks 3.3 og 3.4. Utvalget vil framover se nærmere på tallgrunnlaget for sammenlikninger av arbeidskraftkostnader mellom land, og vurdere hvilke implikasjoner bruk av ulike kilder har på de anslåtte nivåene.

Boks 3.4 Sammenlikning av lønnskostnader

Noen sentrale forhold knyttet til sammenlikninger av lønnskostnader mellom land, jf. bl.a. NOU 2000:26, vedlegg 6:

Arbeidstid.

For kostnadssammenlikninger av arbeidskraft mellom land vil kostnader per arbeidet tid være det mest relevante begrepet. I kildematerialet fra BLS for lønnskostnadsnivå og –vekst for ansatte i industrien hos handelspartnerne er kostnadene i prinsippet målt i forhold til arbeidet tid. For noen land kan imidlertid kostnadene være målt i forhold til betalt tid. Som eksempel på betydningen av dette forhold viste summariske oppstillinger (NOU 2000:26) og beregninger basert på forskjellig arbeidstid pr. fulltidsårsverk i 1999 i ulike land i forhold til Norge at for eksempel Japan kunne ligge ca. 10 prosentpoeng høyere i kostnader pr. årsverk (jf. betalt tid) enn per arbeidet time. Motsatt ytterlighet var Tyskland med kort effektiv tid, hvor kostnadene per årsverk ble 10 prosent lavere enn per arbeidet time. Gjennom-

snittlig vektete kostnader for alle landene var omlag de samme for betalt tid som for arbeidet tid.

I nivåssammenlikningene for lønnskostnader per timeverk i avsnitt 3.2.2.2 for alle ansatte i industrien benyttes Eurostat som kilde. Videre er det i vekstsammenlikningene for privat sektor i avsnitt 3.1.1 benyttet tall fra OECD for lønnskostnadsvekst per ansatt.

Lønnskostnadsbegreper.

Lønnskostnadsbegrepene er i prinsippet godt sammenfallende i materialet for alle ansatte i industrien fra BLS og Eurostat. Den viktigste forskjellen er at Eurostat under indirekte personalkostnader tar med opplæringskostnader og visse former for naturalytelser som ikke er med i BLS-sammenstillingene, fordi slike kostnader gjerne har vært regnet som øvrige driftskostnader i ikke-europiske land. En annen forskjell kan være hvordan ikke-kontante godtgjørelser eller naturalytelser prises.

3.2.3 Andre kostnader

I tillegg til lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av andre innsatsfaktorer og kapital viktige for industrien. Tabell 3.6 gir en oversikt over noen indikatorer som kan antyde noe om den relative kostnadsutviklingen knyttet til renter, priser og energikostnader.

Kapitalkostnadene kan i teorien gjenspeiles i den såkalte brukerprisen på kapital. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften, kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. I praksis er det vanskelig å måle brukerprisen på kapital, men man har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen, f.eks. renter.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter (SMB) som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunn-

skap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også SMB'er kan imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med de gjennomsnittlige lånekostnadene hos våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

De siste ti årene har den norske pengemarkedsrenten med tremåneders løpetid i gjennomsnitt vært 4,1 prosent, dvs. 1,1 prosentpoeng høyere enn hos et vektet gjennomsnitt av handelspartnerne, jf. tabell 3.6. En styrking av kronen på i gjennomsnitt 2,1 prosent per år har isolert sett bidratt til at forskjellen i bedriftenes lånekostnader i Norge og hos handelspartnerne har vært enda høyere. Tremåneders pengemarkedsrente i Norge var i gjennomsnitt 2,5 prosent både i 2009 og 2010. En nedgang i rentenivået hos handelspartnerne fra 2009 til 2010, bidro imidlertid til at renteforskjellen økte dette året, fra 1,1 til 1,4 prosentpoeng.

Tabell 3.6 Andre kostnader. Prosentvis endring fra året før.

	Gj.snitt 1991-2000 ¹	Gj.snitt 2001-2010 ²	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Pengemarkedsrente med tremåneders løpetid:</i>												
Norge	6,9	4,1	7,2	6,9	4,1	2,0	2,2	3,1	5,0	6,2	2,5	2,5
Handelspartnerne ³	6,2	3,0	4,1	3,6	2,8	2,5	2,5	3,2	4,3	4,5	1,4	1,0
Rentedifferanse	0,7	1,1	3,0	3,2	1,3	-0,5	-0,3	-0,1	0,7	1,6	1,1	1,4
Rentedifferanse korr. for endringer i valuta- kurs	-0,1	2,3	6,3	11,4	-1,7	-4,1	4,3	-0,6	2,4	2,1	-1,8	5,8
<i>Konsumpriser:</i>												
Norge	2,3	2,0	3,0	1,3	2,5	0,4	1,6	2,3	0,8	3,8	2,1	2,5
Handelspartnerne ⁴	3,3	2,0	2,5	2,0	1,8	1,5	1,7	1,9	2,4	3,6	0,6	1,7
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	-0,9	0,1	0,5	-0,7	0,7	-1,1	-0,1	0,4	-1,6	0,2	1,5	0,8
Relative konsumpriser i felles valuta	-1,6	1,3	3,8	7,3	-2,2	-4,7	4,5	-0,1	0,1	0,7	-1,4	5,2
<i>Industriens el.priser i øre pr. kWh:</i>												
Norge	15,0	22,9	17,7	17,6	19,2	20,5	21,6	25,3	25,2	29,3	30,4	
Handelspartnerne ⁵	46,6	56,1	45,4	42,9	52,4	51,5	52,2	59,1	59,8	70,1	73,9	
Relative elektrisitets- priser, prosent ⁶	32,2	40,6	39,0	41,0	36,6	39,8	41,4	42,8	42,1	41,8	41,1	

¹ 1993-2000 for industriens el.priser.

² 2001-2009 for industriens el.priser.

³ Tallgrunnlaget dekker 97-100 prosent av handelspartneraggregatet.

⁴ Tallgrunnlaget dekker 98-100 prosent av handelspartneraggregatet.

⁵ Tallgrunnlaget dekker 87-97 prosent av handelspartneraggregatet.

⁶ Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået hos handelspartnerne.

Kilder:

– Pengemarkedsrenter fra OECD og Reuters Ecwin.

– Konsumpriser fra OECD, IMF, Reuters Ecwin og SSB.

– Elektrisitetspriser fra IEA, Eurostat og SSB.

Utviklingen i pengemarkedsrentene vil ikke fullt ut reflektere forskjeller i bedriftenes lånekostnader i eget land. For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av næringslivets opplåning både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid og noen bedrifter tar opp lån i utenlandsk valuta. Omfanget av opplåning i utenlandsk valuta må bl.a. ses i sammenheng med bedriftenes eksponering på inntekts- og utgiftssiden. Graden av rentebinding kan variere mellom land. Et tredje forhold er at en indikator basert på pengemar-

kedsrentene ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Særlig i perioden 2008-2010, år med store svingninger risikopremier, vil renteindikatoren i tabell 3.6 være mer usikker enn vanlig som indikator for bedriftenes faktiske lånekostnader.

Prisene på de varene og tjenestene som blir levert til industrien er også en viktig kostnads-komponent. Tabell 3.6 viser utviklingen i prisnivået i Norge sammenliknet med prisnivået hos handelspartnerne. Som indikator for prisutviklingen

på innsatsvarer har en i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene benyttet konsumprisindeksen i Norge og hos handelspartnerne. Over tid kan en trolig regne med at det er en viss parallellitet i utviklingen i ulike priser i ulike land. I løpet av de siste ti årene har den gjennomsnittlige årlige veksten i konsumprisene i Norge vært rundt 2 prosent. Dette er på linje med konsumprisveksten hos handelspartnerne. Prisnivået er imidlertid relativt høyt i Norge.

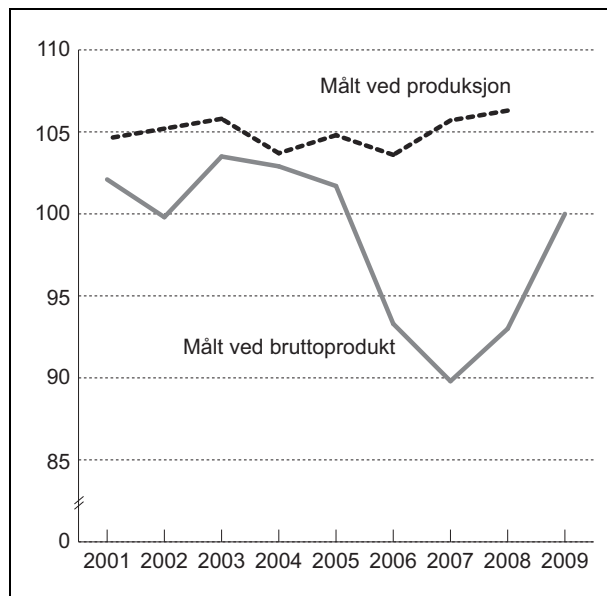
Energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, er av stor betydning for konkurranseevnen for deler av norsk industri. Kostnadene for elektrisitet er vesentlig lavere i Norge enn hos handelspartnerne. I 2009 var gjennomsnittlig pris på elektrisitet til industrien i Norge 41 prosent av gjennomsnittsprisen hos våre viktigste handelspartnere.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å fremskaffe sammenliknbare tall mellom land.

3.3 Produktivitetsutviklingen

Målt ved relative timelønnskostnader har den kostnadmessige konkurranseevnen i industrien svekket seg betydelig i løpet av de siste ti årene, jf. avsnitt 3.1.1. Høy produktivetsvekst innenlands, sammen med eventuell bedring i forholdet mellom prisene på produktene til norsk industri og produktene til industrien hos handelspartnerne, kan motvirke denne svekkelsen.

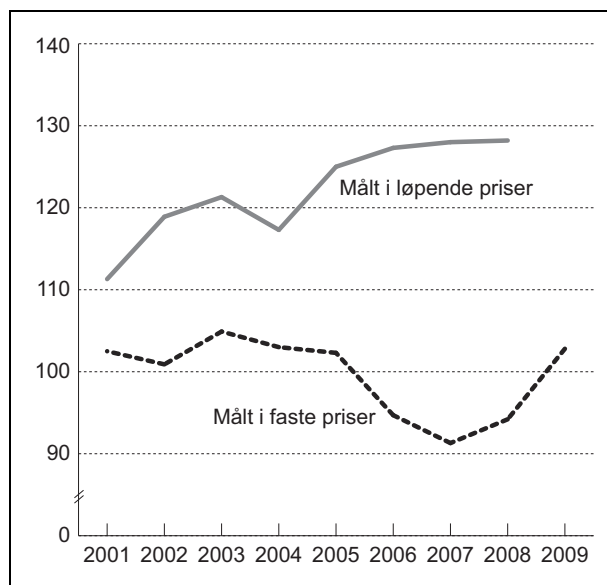
Produktivitet kan måles både ved utviklingen i *bruttoprodukt per timeverk* og *produksjon per timeverk*. Forskjellen på de to målene knytter seg til hvordan bruken av produktinnsats blir hensyntatt. Mens produksjon er et bruttobegrep, er bruttoprodukt et mål for verdiskapningen knyttet til produksjonen, dvs. der produktinnsatsen er trukket fra. Ved beregning av produktivitet målt ved bruttoprodukt per timeverk må således produktinnsatsen trekkes fra produksjonen før man dividerer på antall utførte timeverk. En økning i produktinnsatsen, alt annet like, vil således isolert sett bidra til lavere produktivitet. Ved beregning av produktivitet målt ved produksjon per timeverk, inngår derimot ikke produktinnsats direkte i beregningen.

Figur 3.5 Utviklingen i relativ produktivitet i industrien målt ved produksjon og bruttoprodukt i faste priser. Indeks 2000 = 100.

Kilder: OECD og SSB.

Målt ved *bruttoprodukt per timeverk* har produktivetsveksten i norsk industri de siste ti årene vært på 2,7 prosent, jf. tabell 3.7. Dette er om lag på linje med produktivetsveksten i industrien hos våre handelspartnere. De siste årene har pro-

Figur 3.6 Utviklingen i relativ produktivitet målt ved bruttoprodukt per timeverk i industrien.¹ Faste priser og løpende priser i felles valuta. Indeks 2000 = 100.

1 For handelspartnerne er tallene beregnet ved bruttoprodukt per sysselsetting.

Kilder: OECD og SSB.

Tabell 3.7 Utvikling i arbeidskraftsproduktiviteten. Prosentvis endring fra året før¹

	Gjennomsnitt											
	1991-2000	2001-2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Industri</i>												
Målt ved bruttoprodukt i basisverdi:												
- Norsk industri	0,7	2,7	2,8	2,8	8,7	5,9	3,5	-2,0	-0,5	0,9	0,8	4,6
- Handelspartnerne ²	4,4	2,5	0,7	5,2	4,8	6,5	4,8	6,8	3,4	-2,6	-6,3	
- Relativ produktivitet	-3,5	0,0	2,1	-2,2	3,7	-0,5	-1,2	-8,3	-3,7	3,6	7,6	
Målt ved produksjon:												
- Norsk industri	2,7	3,7	5,6	3,1	4,0	4,6	5,5	4,1	4,9	-1,0	1,5	4,7
- Handelspartnerne ³	4,8	3,0	0,9	2,4	3,4	6,8	4,4	5,3	2,8	-1,6		
- Relativ produktivitet	-2,0	0,8	4,6	0,6	0,6	-2,0	1,0	-1,1	2,0	0,6		
<i>Hele økonomien</i>												
Målt ved bruttoprodukt i basisverdi:												
- Fastlands-Norge	2,3	1,7	3,3	1,8	3,4	1,8	3,1	1,1	0,5	-1,0	0,9	1,5
- Handelspartnerne ⁴	2,3	1,2	1,1	2,4	2,2	2,3	1,7	2,2	1,0	-0,5	-1,5	
- Relativ produktivitet	0,0	0,5	2,2	-0,5	1,2	-0,5	1,4	-1,0	-0,5	-0,5	2,4	
Målt ved produksjon:												
- Fastlands-Norge	3,1	2,3	4,4	2,1	2,5	2,4	3,7	4,1	3,2	-1,1	0,7	1,5

¹ Produktivitet målt ved produksjon for handelspartnerne, fremkommer ved vekst i produksjon per vekst i sysselsetting. Alle de andre produktivetsberegningene fremkommer ved vekst i produksjon/bruttoprodukt per vekst i antall utførte timeverk. Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er som beskrevet i boks 3.2.

² For årene 1992-2009 dekker tallgrunnlaget 57-71 prosent av handelspartneraggregatet, jf. boks 3.2. For 1991 dekker tallgrunnlaget 40 prosent av handelspartneraggregatet.

³ For årene 1994-2008 dekker tallgrunnlaget 70-76 prosent av handelspartneraggregatet. For årene 1991-1993 dekker tallgrunnlaget 39-58 prosent.

⁴ Tallgrunnlaget dekker 91-96 prosent av handelspartneraggregatet.

Kilder: SSB, OECD og Beregningsutvalget.

duktivitetens utviklingen i norsk industri målt ved *produksjon per timeverk* vært gunstigere enn målt ved bruttoprodukt. Som gjennomsnitt for perioden 2001-2010 var produktivetsveksten i norsk industri målt ved produksjon 3,7 prosent. Til sammenlikning var produktivetsveksten målt ved produksjon i industrien hos våre handelspartnere i perioden 2001-2008 på 3,0 prosent.

Figur 3.5 viser utviklingen i relativ produktivitet mellom Norge og handelspartnerne de siste ti årene målt ved bruttoprodukt og ved produksjon. Fram til 2005 var utviklingen i relativ produktivitet om lag den samme ved de to målene. I 2006 viste imidlertid målene klart forskjellig utvikling. Mens

industrien hos våre handelspartnere hadde om lag samme produktivetsvekst målt ved bruttoprodukt som ved produksjon, var produktivetsutviklingen i norsk industri klart sterkere målt ved produksjon enn ved bruttoprodukt. Dette hadde sammenheng med at produktinnsatsen økte markert dette året. Mens veksten i produksjonen i norsk industri dette året var på hele 9,4 prosent, var veksten i bruttoproduktet, dvs. når produktinnsatsen er fratrukket, på 3 prosent. Det var særlig i verkstedsindustrien og innen bygging av skip og oljeplattformer at produktinnsatsen økte i 2006. Også samlet sett over de to neste årene var produktivetsutviklingen i industrien i Norge rela-

tivt sett gunstigere målt ved produksjon enn ved bruttoprodukt, sammenliknet med produktivitetsutviklingen hos handelspartnerne. Målt ved bruttoprodukt økte den relative produktiviteten mellom Norge og handelspartnerne kraftig i 2009. Denne økningen må trolig i noen grad ses i sammenheng med ulik næringsstruktur, og at Norge ble mindre rammet av finanskrisen enn de fleste av våre handelspartnere.

Dersom en ser på utviklingen i *bruttoprodukt per timeverk i løpende priser* regnet i felles valuta, har utviklingen for norsk industri vært gunstigere enn når man ser på utviklingen i faste priser, jf. figur 3.6. Dette gjenspeiler sterkere prisvekst på norske industriprodukter enn på produktene til handelspartnerne. Norsk industri lager i stor grad produkter der prisene i sterkere grad har holdt seg oppe sammenliknet med næringer der produktivitsveksten er høy. For eksempel i årene 2004 – 2006 steg prisene på norsk tradisjonell vareeksport i gjennomsnitt med 8 prosent per år. I tillegg gjør skjerming av enkelte deler av norsk industri det mulig å ha høy prisvekst.

Man skal være oppmerksom på at ulik produktivitsutvikling kan ha sammenheng med ulik industristruktur mellom land. Analyser av produktivitsutviklingen i industrien i Norge og Sverige på et mer disaggregert nivå tyder på at dette kan være en viktig forklaringsfaktor i forhold til den relative utviklingen mellom enkeltland, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17.

3.4 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten

Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i *konkurransesevnen og lønnsomheten i næringslivet*. Høyere lønnskostnader, lavere produsentpriser og svakere produktivitsutvikling er faktorer som isolert sett bidrar til svekket konkurranseevne og lavere lønnsomhet. Motsatt bidrar lavere lønnskostnader, høyere produsentpriser og sterkere produktivitsutvikling isolert til bedret konkurranseevne og lønnsomhet.

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. boks 3.5³. Makromålene tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. De bedriftsøkonomiske målene tar utgangspunkt i nøkkeltall fra ordinære regnskaper. Det er til en viss grad samsvar mellom de to lønnsomhetsmålene, men forskjeller mellom

regnskapsprinsippene i nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil kunne føre til avvik.

Lønnsomheten i *norsk industri*, målt ved brutto driftsresultatandel, falt fra vel 32 prosent i 2001 til i underkant av 30 prosent i 2002, jf. tabell 3.7. Denne nedgangen må trolig ses i sammenheng med høy vekst i timelønnskostnadene i industrien og markert styrking av kronekursen, jf. vedlegg 3. De neste fire årene viste brutto driftsresultatandel sterk utvikling, og nådde i overkant av 36 prosent i 2006. I 2007 og 2008 snudde imidlertid utviklingen og brutto driftsresultatandel gikk ned til 31 prosent, det laveste nivået siden 2002. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall har brutto driftsresultatandel holdt seg relativt stabil de to siste årene. I alle årene i perioden 2001-2009 var brutto driftsresultatandel i norsk industri lavere enn i industrien hos våre handelspartnere. Fra 2008 til 2009 falt brutto driftsresultatandel hos våre handelspartnere med 2½ prosentpoeng. Denne markerte nedgangen må trolig ses i sammenheng med finanskrisen. Som følge av at det foreløpig bare foreligger tall for 22 prosent av handelspartnerne, må imidlertid tallet for 2009 tolkes varsomt. For 2010 foreligger det ikke oppdaterte, sammenliknbare tall for industrien hos handelspartnerne.

Tallene for brutto driftsresultatandel i *hele fastlandsøkonomien i Norge*, kan tyde på at det har vært noe mindre årlige svingninger i lønnsomheten i Fastlands-Norge samlet enn i norsk industri. I 2001 og 2002 var brutto driftsresultatandel på vel 36 prosent. Deretter økte den hvert år, til den nådde nesten 39 prosent i 2005. Brutto driftsresultatandel falt deretter hvert år fram til 2009, da den var nede i vel 35 prosent. Foreløpige nasjonalregnskapstall for 2010 viser at andelen tok seg noe opp igjen i fjor, til 36 prosent. I alle årene i perioden 2001-2009 var brutto driftsresultatandel i Fastlands-Norge lavere enn hos våre handelspartnere. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til slike nivåssammenlikninger, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25.

³ Ved beregning av ulike mål på lønnsomhet knytter det seg en utfordring til behandling av inntekt til eiere som arbeider i egen bedrift. Inntekt til selvstendig næringsdrivende inngår i driftsresultatet. Når man skal beregne avkastningen på kapitalen, burde i prinsippet lønn for eieres eget arbeid trekkes fra driftsresultatet (på samme måte som lønnskostnader til bedriftens øvrige ansatte ikke inngår i driftsresultatet). Det er imidlertid ikke enkelt å korrigere driftsresultatet for dette. I beregningene her er det ikke gjort forsøk på slike korrigeringer. I den grad omfanget av selvstendig næringsvirksomhet varierer mellom land, vil dette kunne bidra til skjevhet ved sammenlikning mellom land.

Tabell 3.8 Brutto driftsresultatandel i industrien. Prosent

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Norge	32,1	29,9	32,9	35,0	35,5	36,4	35,1	31,0	31,4	31,0
Handelspartnerne ¹	34,1	34,6	35,1	36,6	37,1	38,8	38,9	36,2	33,6*	

¹ Tallgrunnlagets andel av Norges handelspartnere (jf. boks 3.2) er 81-83 prosent for årene 1999-2007, 59 prosent for 2008 og 22 prosent for 2009.

* Som følge av at vi foreløpig bare har tall for om lag 22 prosent av handelspartneraggregatet, er tallet meget usikkert.

Kilder: SSB, OECD, Eurostat og Beregningsutvalget.

Tabell 3.9 Brutto driftsresultatandel i hele økonomien. Prosent

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Fastlands-Norge	36,3	36,3	37,6	38,2	38,8	38,3	37,2	35,4	35,2	36,0
Handelspartnerne ¹	40,0	40,3	40,9	41,6	42,1	42,7	42,4	41,7	39,7	

¹ Tallgrunnlagets andel av Norges handelspartnere (jf. boks 3.2) er 89-95 prosent for årene 2001-2008 og 82 prosent for 2009.

Kilder: SSB, OECD, Eurostat og Beregningsutvalget.

Tabell 3.10 Lønnsomhet basert på bedriftsøkonomiske mål i industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.¹

	Gjennomsnitt											
	2000 - 2009	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
<i>Driftsmargin</i>												
Norge ²		5,0	5,0	4,0	3,0	4,6	5,5	5,4	6,1	6,2	5,7	4,2
EUR-8 ³		4,3	4,6	4,1	3,9	3,8	4,6	5,0	4,8	5,4	3,7	2,8*
<i>Totalrentabilitet</i>												
Norge ²		6,7	6,7	6,1	4,6	4,0	5,5	8,8	9,2	12,3	3,5	6,1
EUR-8 ³		6,7	6,7	6,1	5,5	5,5	6,5	8,0	7,9	9,0	6,5	5,0*
<i>Egenkapitalandel</i>												
Norge ²		40,8	35,8	36,2	42,1	43,3	43,5	44,2	43,4	42,2	36,2	40,6
EUR-8 ³		38,9	35,5	37,8	37,4	38,0	38,0	40,6	40,1	41,0	39,9	41,0*

¹ Det er vanskelig å finne sammenliknbare tall for bedriftsøkonomisk lønnsomhet i ulike land. Tallene i tabell 3.10 er hentet fra databasen Bank for the Accounts of Companies Harmonised (BACH) hos Banque de France. For tiden foreligger det tall for alle årene i perioden 2000-2009 for bare fem euroland. Det er usikkert i hvilken grad lønnsomheten til foretakene i landene som er inkludert i tabellen er et godt mål på lønnsomheten i industrien hos Norges handelspartnere. Tabellen er trolig bedre egnet til å analysere utviklingstrender mellom Norge og de andre landene enn til nivå sammenlikninger.

² Tallene for 1999-2006 benytter næringsstandard SN2002. Tallene for 2007-2008 benytter næringsstandard SN2007, som samsvarer med EUs nye standard, NACE Rev.2. Omleggingen fra gammel til ny standard har liten betydning for tallene.

³ Et uveid gjennomsnitt av 8 EU-land (Belgia, Frankrike, Italia, Nederland, Polen, Portugal, Spania og Tyskland). For Tyskland foreligger det ikke tall for 2009. For Nederland foreligger det ikke tall for 2000 og 2009. For Polen foreligger det ikke tall for 2001-2004 og 2009.

* Det foreligger ikke tall for Tyskland, Nederland og Polen for 2009. For å unngå brudd i serien har Beregningsutvalget teknisk lagt til grunn at lønnsomhetsindikatoren i disse landene fra 2008 til 2009 endres prosentvis like mye som gjennomsnittlig endring i de fem andre eurolandene.

Kilder: SSB, Banque de France (BACH-databasen) og Beregningsutvalget.

Boks 3.5 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25:

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

- I) driftsresultatandel = driftsresultat/ totale faktorinntekter
- II) kapitalavkastningsraten = driftsresultat/ verdien av kapitalbeholdningen

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurranseevne. *Kapitalavkastningsraten* er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital).

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

- III) driftsmargin = driftsresultat / driftsinntekter
- IV) totalrentabilitet = (resultat før ekstraordinære poster + finanskostnader) / total kapital
- V) egenkapitalandel = egenkapital pr. 31.12 / sum eiendeler pr. 31.12

Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger. I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivnings-

regler i forskjellige land. Ulik kapitalinnsats og ulik omløpshastighet for kapitalen i ulike bransjer innebærer at identiske driftsmarginer kan gi forskjellig kapitalavkastning. Driftsmargin er dermed mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mellom ulike bransjer.

Totalrentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler. Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til makrolønnsomhetsmålet *kapitalavkastningsraten*. Ulike metoder for å beregne verdsettingen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen*. Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

Tabell 3.10 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 2000-2009. Lønnsomheten i norsk og europeisk industri, målt ved både driftsmarginen og totalrentabiliteten, falt i perioden 2000-2002. Nedgangen i lønnsomheten i denne perioden må trolig ses i sammenheng med markert lavere vekst i verdensøkonomien. Fra 2002 til 2007 tok lønnsomheten seg opp igjen, både i Norge og i de europeiske landene. Oppgangen var imidlertid klart større i Norge. Den internasjonale økonomiske krisen bidro deretter til at lønnsomheten både i Norge og i EU-landene svekket seg klart fra 2007 til 2009.

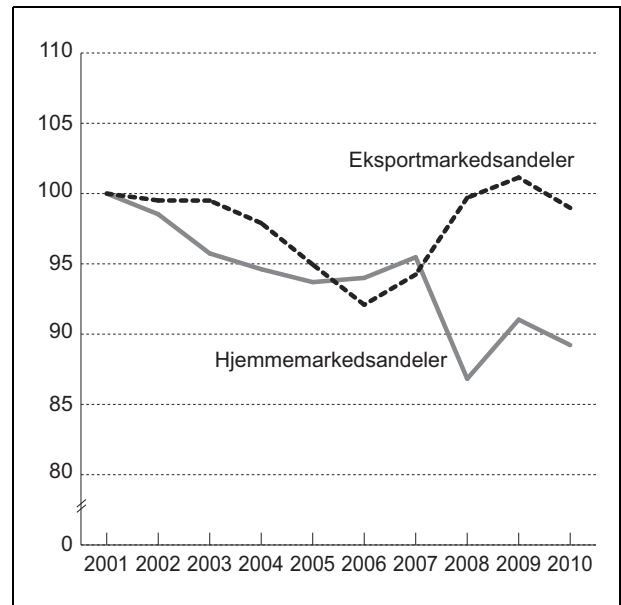
Til tross for svekkelsen av den kostnadsmessige konkurranseevnen, bedret lønnsomheten i norsk industri seg markert i perioden 2000 – 2007. Bedringen av lønnsomheten må trolig ses i sammenheng med at norske industribedrifter opplevde sterkere prisvekst på sine produkter enn på sine innsatsvarer, noe som bidro til en betydelig bytteforholdsgevinst. Over tid har totalrentabiliteten i norsk industri vært på linje med gjennomsnittet av de åtte eurolandene vi sammenlikner med. Egenkapitalandelen i norsk industri er litt høyere enn i de åtte eurolandene.

3.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle varer viser hvor stor andel norske eksportører leverer av den totale anvendelsen av tradisjonelle varer i hjemmemarkedet. Tilsvarende viser *eksportmarkedsandelene for tradisjonelle varer* hvor stor andel norske eksportører leverer av den totale anvendelsen av tradisjonelle varer i eksportmarkedene. Utviklingen i disse størrelsene kan gi informasjon om norsk industris evne til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv.

Utviklingen i markedsandelene må ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes blant annet ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene. Norske hjemmemarkedsandeler burde derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne. Men mangel på tilgjengelig statistikk gjør dette vanskelig. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne.

I perioden 2001 – 2006 viste eksportmarkedsandelene for tradisjonelle norske varer målt i faste priser en fallende trend, jf. figur 3.7. Dette skjedde samtidig som at lønnsomheten i industrien bedret seg, jf. omtale i avsnitt 3.4. Bedringen av lønnsomheten i industrien må i stor grad ses i sammenheng med den sterke veksten i prisene på norske eksportprodukter som var i denne perioden. Utviklingen i markedsandelene i denne perioden kan i slik forstand til en viss grad representere avveininger i industrien mellom å vinne markeds-

Figur 3.7 Hjemmemarkedsandeler og eksportmarkedsandeler for tradisjonelle varer. Volumindeks 2001 = 100.

Kilde: SSB.

andeler eller å øke sine lønnsomhetsmarginer. Fra 2006 til 2009 tok eksportmarkedsandelene seg markert opp igjen, før de igjen gikk noe tilbake i 2010, jf. foreløpige nasjonalregnskapstall. Samlet sett over de siste ti årene har eksportmarkedsandelene holdt seg om lag uendret.

I perioden 2001 – 2005 falt hjemmemarkedsandelene for norske tradisjonelle varer med i overkant av 6 prosent, før de tok seg noe opp igjen de to neste årene. Ifølge nasjonalregnskapstall for 2008 og foreløpige nasjonalregnskapstall for 2009 og 2010 har det vært store svingninger i hjemmemarkedsandelene de siste tre årene. I 2010 var hjemmemarkedsandelene 11 prosent lavere enn i 2001.

Boks 3.6 Om markedsandeler

Markedsandelene på hjemmemarkedet for tradisjonelle varer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av tradisjonelle varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse av de viktigste tradisjonelle varene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldtes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsde-

ling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Den samlede betydningen av internasjonal arbeidsdeling for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydnet over.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle varer med et handelsvektet gjennomsnitt av veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport. Denne forskjellen henger sammen med at en bare ser på norsk eksport i forhold til handelspartnernes import, ikke samlet tilgang som også inkluderer hjemmeproduksjon. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnernes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av tradisjonelle varer.

Kilde: B. E. Naug (1999): «Modelling the Demand for Imports and Domestic Output», Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.

Kapittel 4

Makroøkonomisk utvikling

Internasjonal økonomi

- Den økonomiske veksten i verdensøkonomien fortsetter å ta seg opp etter tilbakeslaget i kjølvannet av finanskrisen. Utviklingen er imidlertid ujevn mellom land og regioner. Veksten er høy i framvoksende økonomier og utviklingsland, men mer moderat i mange industriland.
- Arbeidsledigheten, som økte markert i mange industriland, er fortsatt på et høyt nivå.
- IMF forventer en vekst i verdensøkonomien på 4,5 prosent i 2011, ned fra 5,0 prosent i 2010. Todelingen i oppgangen mellom framvoksende økonomier og industriland forventes å vedvare. Arbeidsledigheten anslås å gå moderat ned i år og neste år i industrilandene.
- Usikkerheten i utviklingen framover er stor, bl.a. knyttet til utviklingen i de offentlige finansene i flere land. For enkelte land i euroområdet har dette ført til uro i finansmarkedene. Vekstutsiktene vil kunne bli svekket dersom økningen i energiprisene som følge av uroen i Nord-Afrika og enkelte land i Midtøsten, blir langvarig.

Norsk økonomi

- *Norsk økonomi* har vært i en lavkonjunktur siden tidlig 2009, med moderat vekst i fastlandsøkonomien fram til og med første halvår 2010. I 3. kvartal slo veksten om til en klar konjunkturoppgang. I 4. kvartal var veksten igjen svak. Noe kan forklares med tilfeldig lav vekst i enkelte næringer. Veksten i 3. og 4. kvartal tyder samlet sett på at norsk fastlandsøkonomi var i en oppgangskonjunktur i andre halvår i fjor. 4. kvartalstallet indikerer likevel en viss usikkerhet om oppgangen hadde befestet seg skikkelig. Svært ekspansiv penge- og finanspolitikk bidro sterkt til å dempe og snu nedgangen i norsk økonomi. Etter en svak konsumutvikling i første halvår i fjor, var det særlig en klar konsumvekst i andre halvår som bidro til omslaget i økonomien. Også økte boliginveste-

ringer bidro til den økte veksten. Næringsinvesteringene falt noe tilbake i andre halvår i fjor, etter å ha økt markert i 2. kvartal. Samlet sett falt næringsinvesteringene også i 2010. Den tradisjonelle vareeksporten holdt seg omtrent uendret gjennom fjoråret, men hentet igjen mye av fallet fra tidligere i andre halvår 2009.

- *Arbeidsmarkedet* opplevde et markert omslag høsten 2008. Sesongjustert sysselsetting falt med nesten 35 000 personer fra 3. kvartal 2008 til 4. kvartal 2009, noe som utgjør 1,3 prosent. I 2. kvartal i fjor var det igjen økning i sysselsettingen. Det svakere arbeidsmarkedet har bidratt til å redusere veksten i arbeidsstyrken og øke ledigheten. Gjennomsnittlig yrkesdeltakelse falt fra 73,9 prosent i 2008 til 71,9 prosent i fjor. Rekordhøy innvandring bidro likevel til vekst i arbeidsstyrken. Sommeren 2008 var den sesongjusterte ledigheten ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) på 2,3 prosent. Økningen i ledigheten fortsatte fram til våren 2010, da den kom opp i 3,7 prosent. Siden da har ledigheten blitt redusert. Januarallet til AKU viser en ledighet på 3,2 prosent.
- *Prognosene* fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker alle i retning av at norsk økonomi vil være i en konjunkturoppgang i 2011. Veksten i BNP Fastlands-Norge antas å bli vel 3 prosent i år, om lag 1 prosentpoeng høyere enn i 2010. Årsaken til at veksten antas å ta seg opp er i hovedsak forventninger om klar vekst i investeringene. Ledigheten antas som årsgjennomsnitt å bli 3½ prosent i 2011, om lag det samme som i 2010.

4.1 Internasjonal økonomi

Oppgang i verdensøkonomien i 2010

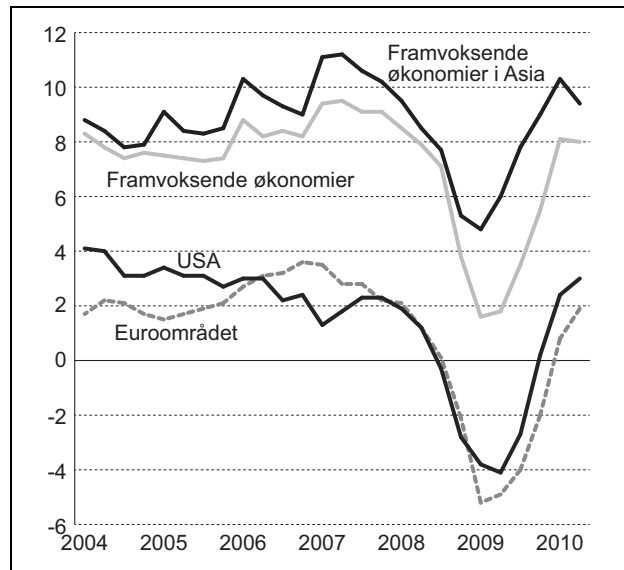
Verdensøkonomien fortsetter å ta seg opp etter det kraftige tilbakeslaget mot slutten av 2008 og tidlig i 2009. Foreløpige tall for veksten i globalt BNP var ifølge IMF 5,0 prosent i 2010, opp fra -0,6

prosent i 2009 (kjøpekraftsjustert). Det var imidlertid store forskjeller mellom land og regioner. Mens oppgangen var på hele 7,2 prosent i framvoksende økonomier og utviklingsland, økte BNP i gjennomsnitt med 3,0 prosent i industrilandene. Veksten i India økte til nær samme nivå som i Kina på rundt 10 prosent, og også i Brasil var den over 7 prosent. Blant industrilandene bidro Tyskland, Japan og Sverige til å trekke veksten opp i fjor, mens aktivitetsveksten i flere av de øvrige landene i Europa var nokså laber. USA hadde en vekst nær gjennomsnittet til industrilandene, etter at veksttakten tok seg opp gjennom året.

Aktiviteten i industrilandene er blitt understøttet av en ekspansiv pengepolitikk. Styringsrentene holdes lave, og både i USA og Europa suppleres dette med såkalte kvantitative lettelser der sentralbanken påvirker de langsiktige rentene ved å kjøpe private og statlige papirer direkte i markedet. I flere land ble også finanspolitiske tiltak videreført i 2010 for å stimulere aktiviteten. Høy gjeld og konsolideringsbehov bidrar til å dempe den private etterspørselen.

Aktivitetsnivået i flere industriland er imidlertid fortsatt lavere enn det var for tre år siden, før krisen inntraff, jf. figur 4.2. Veksten har heller ikke vært sterk nok til å bidra til en vesentlig bedring i arbeidsmarkedene. Arbeidsledigheten i industrilandene økte markert i kjølvannet av finanskrisen, til oppunder 10 prosent i euroområdet og over 8 prosent i OECD-landene samlet sett. I enkelte land i Europa er ledigheten høyere enn dette, og unge arbeidstakere er blitt rammet hardest. I Spania var arbeidsledigheten på nær 20 prosent i 2010, og ungdomsledigheten på 40 prosent.

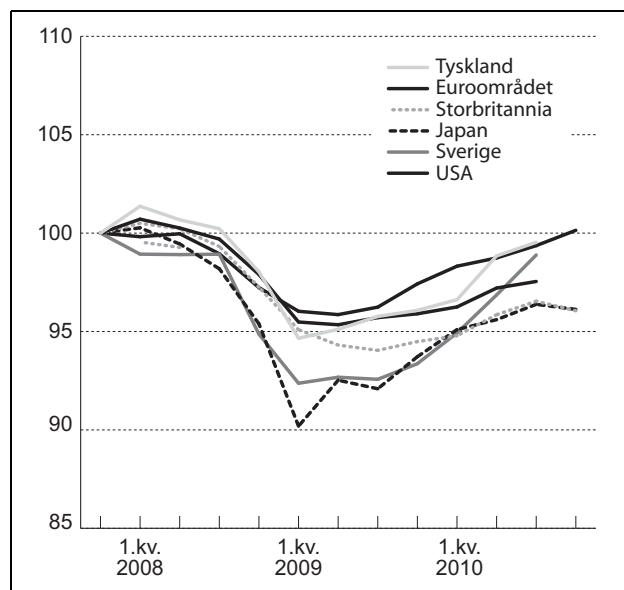
Kombinasjonen av støttetiltak overfor finanssektoren, aktiv motkonjunkturpolitikk for å dempe konsekvensene av finanskrisen samt virkningen av lavere skatteinngang og høyere utgifter til bl.a. arbeidsledighetstrygd (de automatiske stabilisatorene), har bidratt til kraftige budsjettsveksler i de fleste industriland. For OECD-landene sett under ett økte budsjettunderskuddet med 6½ prosentpoeng av BNP fra 2007 til 2009. Ifølge OECD vil underskuddene føre til at bruttogjelden vil fortsette å vokse, og passere 100 prosent av BNP i løpet av 2011. Gjelden var til sammenlikning i gjennomsnitt i overkant av 70 prosent i 2007. OECD har anslått at for å stabilisere offentlig sektors gjeld som andel av BNP, kreves det budsjettinnstramminger tilsvarende over 5 prosent av BNP i OECD-området samlet sett. Japan, USA, Storbritannia og enkelte mindre land må ifølge OECD stramme inn mer enn dette.

Figur 4.1 Vekst i BNP i verdensøkonomien, prosent.

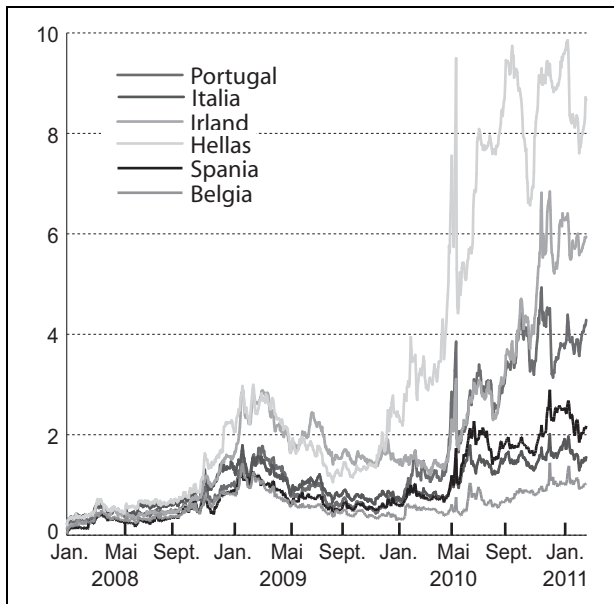
Kilde: IMF.

For enkelte land i euroområdet har bekymringer knyttet til bærekraften i de offentlige finansene ført til uro i finansmarkedene. Dette har i særlig grad vært tilfelle for Hellas og Irland, men oppmerksomheten har også vært stor knyttet til situasjonen i Portugal, Spania og Italia, og i den siste tiden også Belgia. Markedsaktørenes uro kommer til syne gjennom økte risikopåslag på rentene

Figur 4.2 BNP i utvalgte industriland. Nivå 4. kvartal 2007 = 100.

Kilde: Reuters EcoWin.

Figur 4.3 Store påslag i statsobligasjonsrenter til utsatte land i Europa.

Kilder: Reuters EcoWin og Finansdepartementet.

på landenes statsgjeld, jf. figur 4.3. I mai i fjor fikk Hellas kriselån fra EU og IMF for å avhjelpe situasjonen, og i november fikk Irland slik støtte. Den europeiske sentralbanken har også støttet kjøpt statsobligasjoner. For Hellas og Irland er det utarbeidet stabiliseringsprogram som vilkår for redningspakkene med bl.a. krav om kutt i offentlige budsjetter. Alle EU-land har planer om å redusere sine offentlige budsjettunderskudd til under 3 prosent innen 2013 eller 2014.

Uroen knyttet til gjeldssituasjonen i enkelte europeiske land har i liten grad spredt seg til andre markeder og land, der situasjonen i finansmarkedene gjennomgående bedret seg gjennom fjoråret. Aksjemarkedene gikk opp i 2010 og risikopåslagene fortsatte å gå ned i penge- og obligasjonsmarkedene. Bankenes lånetilbøyelighet bedret seg, også til små- og mellomstore foretak. Boligprisene fortsatte imidlertid å falle i flere land.

Utsikter til fortsatt gradvis vekst framover

IMF anslår i sin World Economic Outlook Update fra januar i år en vekst i industrilandene på 2½ prosent i 2011 og 2012. Dette samsvarer i stor grad med OECDs anslag i Economic Outlook fra november i fjor. Dette er ikke en sterk nok oppgang til å gi store bedringer i arbeidsmarkedet. OECD anslår at arbeidsledigheten i medlemslandene vil gå ned fra 8,3 prosent i 2010 til 8,1 prosent

i 2011 og 7,5 prosent i 2012. En fortsatt ekspansiv pengepolitikk og oppgang i bedriftenes investeringer anslås å ville bidra til å trekke veksten opp, mens gjeldskonsolidering blant husholdninger og offentlig sektor vil virke dempende.

Veksten i framvoksende økonomier og utviklingsland ventes å holde seg høy framover, men noe lavere enn i 2010. IMF anslår en gjennomsnittlig vekst for denne gruppen land til rundt 6½ prosent i år og neste år. Veksten i Asia vil fortsatt være høyest, i Kina anslås den til om lag 9½ prosent i år og neste år og i India til 8 – 8½ prosent. I afrikanske land sør for Sahara anslås veksten å bli i området 5½ prosent.

Den høye veksten i framvoksende økonomier har også bidratt til økt etterspørsel etter og oppgang i prisene på *olje, matvarer og andre råvarer* de siste årene. En kald vinter på den nordlige halvkulen har bidratt til økt etterspørsel etter olje også fra industrilandene. Prisen har også vært påvirket av investorer som handler olje som et aktiva i sin investeringsportefølje. Oljeprisutviklingen er den siste tiden i tillegg blitt drevet opp som følge av uroen i Nord-Afrika og enkelte land i Midtøsten. Oljeprisen var mot slutten av mars i år på om lag 115 dollar per fat, opp fra en gjennomsnittlig pris på 80 dollar i 2010. Utviklingen framover vil bl.a. avhenge av den videre utviklingen i Nord-Afrika og Midtøsten, og av OPECs, og særlig Saudi Arabias respons til prisøkningen. I tillegg til at etterspørselen øker, er matvareprisene også økt som følge av avlingssvikt og naturkatastrofer i viktige produsentland.

Lav kapasitetsutnyttelse og høy arbeidsledighet har holdt *prisveksten* i industrilandene lav de siste årene. Økte priser på energi-, mat- og råvarer har imidlertid bidratt til å trekke opp konsumprisveksten i både USA og Europa de siste månedene. Den underliggende prisveksten er imidlertid fremdeles lav. I noen land, som for eksempel Storbritannia, bidrar økte indirekte skatter til høyere konsumprisvekst i 2011. I enkelte framvoksende økonomier har den høye aktivitetsveksten ført til tiltakende prisstigning og økt frykt for bobler og overoppheting.

IMF og OECD understreker at det er usikkerhet til anslagene, med en overvekt av nedsiderisiko:

- Anslagene bygger på at man vil håndtere gjeldsproblemene i de mest utsatte eurolandene og at uroen i finansmarkedene ikke spres til andre land i Europa. Dersom man skulle få en slik spredning, ville det bl.a. kunne føre til generelt økt risikoaversjon i privat sektor, fall i aksjekurser og dårlig kreditttilgang til banker,

husholdninger og bedrifter. Det ville i så fall kunne medføre lavere vekst både i euroområdet og i verdensøkonomien.

- Flere europeiske banker er videre i betydelig grad direkte eksponert mot statsgjeld fra utsatte land. Usikkerheten rundt enkeltstaters evne til å gjøre opp for seg kan derfor også bidra til at påslagene i penge- og kredittmarkedene øker og gjøre det dyrere for bankene å skaffe seg finansiering. Det vil i sin tur føre til strammere utlånspraksis til husholdninger og foretak.
- Anslagene bygger videre på at også andre land, bl.a. USA og Japan, kan legge fram troverdige planer om å redusere budsjettunderskuddene og bygge ned gjelden til nivåer som er bærekraftige over tid. Dette er viktig for at privat sektor skal få den tilliten som skal til for å drive veksten videre. Etter at USA og Japan har utsatt sine innstrammingsplaner er dette enda viktigere enn før. En eventuell mistillit til statsfinansene i USA ville gi store konsekvenser for finansmarkedene også ellers i verden.
- Boligprisene har fortsatt å falle i bl.a. USA, Storbritannia, Spania og Irland. Ytterligere fall i boligprisene kan gi svakere vekst i husholdningenes forbruk og økte tap for bankene.
- Etter hvert som verdenshandelen har tatt seg opp igjen, har også de globale ubalansene i form av store overskudd i driftsregnskapet i noen land og underskudd i andre økt. En justering av valutakursene ville bidra til å korrigere ubalansene. Observatører peker bl.a. på at en styrking av Kinas valuta ville bidra til en slik justering. Andre trekker fram at de kvantitative lettelsene i USA fører til en svekking av dollaren, og at dette bidrar bl.a. til økt kapitalinnstrømming i flere framvoksende økonomier og tilhørende press på disse landenes valutakurser og aksje- og verdipapirpriser. Enkelte land har på denne bakgrunn iverksatt tiltak for å begrense kapitalbevegelsene mot utlandet. Dersom ubalansene skulle utløse proteksjonistiske tiltak, ville det slå ut i uro i valutamarkedene og ha negative konsekvenser for handel og økonomisk vekst globalt.
- Den høye aktiviteten i Kina kan skape problemer i form av bobler i eiendomsmarkedet, svake finanser hos lokale myndigheter, og misligholdte lån i bankene. Kinesiske myndigheter har etter hvert innført ulike tiltak for å bremse bankenes utlånsvekst, og boligprisene har flatet ut. Om Kina skulle måtte stramme betydelig inn, vil det begrense veksten i internasjonal økonomi.

- Oljeprisen har de siste månedene steget markert som følge av uroen i Nord-Afrika og enkelte land i Midtøsten. Hvis oljeprisen holder seg på et høyt nivå framover, vil veksten i verdensøkonomien kunne bli lavere enn anslått.

Den økonomiske utviklingen varierer mellom land og regioner:

BNP i USA økte med 2,8 prosent i 2010. Lageroppbygging ga det største bidraget til veksten i fjor, men det var også positive bidrag fra bedriftsinvesteringene samt privat og offentlig konsum. Nettoeksporten og boliginvesteringene trakk i motsatt retning. Mot slutten av året ble det inngått et skatteforlik som bl.a. innebærer en to-års videreføring av skattelettelser og videreføring av den midlertidige økningen i maksimumsperioden for arbeidsledighetstrygd. Tiltakene vil bidra til økt vekst i 2011. Presidenten la i midten av februar fram forslag om innstramminger i budsjettet fra 2012, med ambisjoner om å redusere underskuddet fra 10,9 prosent av BNP i 2011 til 3,2 prosent ved utgangen av 2015. IMF anslår BNP-veksten i USA i inneværende år til 3,0 prosent, før den avtar til 2,7 prosent i 2012. Arbeidsledigheten i USA var på 9,6 prosent i 2010, mens sysselsettingen økte med om lag 1,2 mill. personer gjennom året. Antall langtidsledige har økt, og 4,1 prosent av arbeidsstyrken har nå vært uten arbeid i 27 uker eller mer. I 2011 anslår OECD at ledigheten faller til 9,3 prosent, og videre til 8,7 prosent til neste år.

BNP-veksten i *eurområdet* var 1,7 prosent i 2010. Veksten har i stor grad blitt drevet av privat konsum, lageroppbygging og nettoeksporten, mens offentlig forbruk og bedrifts- og boliginvesteringene trakk i motsatt retning. Det har imidlertid vært store forskjeller mellom landene, der høy vekst i Tyskland fram til nå har trukket veksten opp. I Spania, Italia og Frankrike var veksten i BNP på mellom -0,1 til 1,6 prosent. De varslede innstramminger i budsjettene vil bidra til å redusere etterspørselen og aktiviteten i mange land. IMF anslår en vekst i euroområdet samlet på 1,5 og 1,7 prosent i hhv. 2011 og 2012. Veksten i Tyskland anslås å falle ned til rundt 2 prosent i disse årene, mens de andre store landene forventes å få en vekst som er bare svakt høyere enn i 2010.

Storbritannia hadde en vekst på 1,4 prosent i fjor. Oppsving i investeringene, industriproduksjonen og eksporten gjennom de tre første kvartalene bidro til veksten. Forbruksveksten har vært noe mer avdempet. Veksten i BNP var negativ i 4. kvartal. Myndighetene har vedtatt kraftige budsjettinnstramminger for å redusere budsjettunder-

Tabell 4.1 Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumprisindeksen				Arbeidsledighet (nivå) ³			
	2009	2010	2011		2009	2010	2011		2009	2010	2011	
			IMF/ OECD ¹	CF ²			OECD ³	CF ²			OECD ³	CF
Euroområdet	-4,1	1,7	1,5	1,7	0,3	1,6	1,3	2,3	9,3	10	9,6	-
USA	-2,6	2,8	3,0	3,1	-0,4	1,6	1,1	2,3	9,3	9,6	9,5	-
Japan	-5,2	3,9	1,6	1,4	-1,4	-0,9	-0,8	0,2	5,1	5,1	4,9	-
Storbritannia	-5,0	1,4	2,0	1,9	2,2	3,1	2,6	3,9	7,6	7,8	7,8	-
Tyskland	-4,7	3,6	2,2	2,6	0,2	1,0	1,2	2,1	7,4	6,9	6,3	-
Frankrike	-2,5	1,6	1,6	1,6	0,1	1,6	1,1	1,9	9,1	9,3	9,1	-
Sverige	-5,1	5,5	3,3	4,1	-0,3	1,3	1,5	2,6	8,3	8,4	8,0	-
Danmark	-4,7	2,1	1,6	1,9	1,3	2,3	1,4	2,0	5,9	7,5	7,2	-
Finland	-8,1	3,1	3,0	2,9	1,6	1,2	1,8	2,0	8,3	8,4	8,2	-
OECD-området	-3,4	2,9	2,3	-	-	-	-	-	8,1	8,3	8,1	-
Kina	9,1	10,3	9,6	9,4	-0,7	3,1	-	-	-	-	-	-
Norges handelspartnere	-3,0	3,7	2,9	3,1	0,7	1,7	1,7	2,6	7,7	8,0	7,8	-

¹ For Euroområdet, USA, Japan, Storbritannia, Tyskland, Frankrike og Kina: World Economic Outlook Update (25. januar 2011), for øvrige land: OECDs Economic Outlook 88 (18. november 2010).

² Consensus Forecasts (mars 2011)

³ OECDs Economic Outlook 88 (18. november 2010).

Kilder: IMF, OECD og Consensus Forecasts.

skuddet i løpet av fem år. Fra årsskiftet ble momsen økt fra 17,5 til 20 prosent og reduksjoner i antallet offentlig ansatte er påbegynt. Det vil innføres frys i offentlige lønninger, trygdeavgiften vil øke og barnetrygden behovsprøves. Den økte momsen har, sammen med et svakere pund og økte energi- og matvarepriser bidratt til at konsumprisveksten har økt til 4 prosent. Underliggende inflasjon er imidlertid fortsatt lav. IMF anslår en vekst i Storbritannia i 2011 og 2012 på 2 og 2,3 prosent henholdsvis.

Etter å ha blitt hardt rammet av finanskrisen, skjøt veksten i Sverige fart i fjor, og i løpet av høsten 2010 kom BNP-nivået tilbake til nivået fra starten av 2008. Husholdningenes forbruk har vært den viktigste driveren bak veksten, og også boliginvesteringene har tatt seg godt opp. Mye av verdiskapingen har gått til å bygge opp lagre igjen, etter en markert nedbygging gjennom krisen. Consensus Forecasts anslår en vekst i Sverige på henholdsvis 4,1 og 2,9 prosent i år og neste år, ned fra 5,5 prosent i 2010.

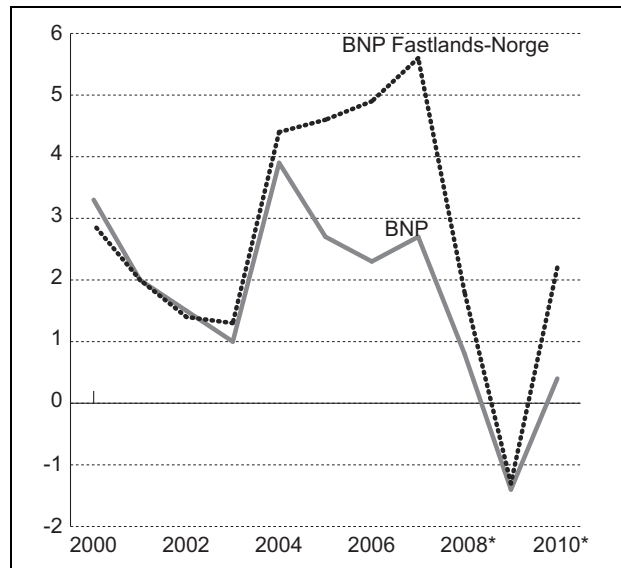
I Japan steg BNP med 3,9 prosent i fjor, og var blant de landene som trakk veksten i verdensøkonomien opp. IMF anslo tidligere i år at BNP-veksten i 2011 ville reduseres til 1,6 prosent. Jordskjelvet og tsunamien som rammet landet i mars i år førte til tap av menneskeliv og store materielle skader. Det er fremdeles uklart hvor stort omfanget av naturkatastrofen er, noe som bl.a. vil avhenge av hva som videre skjer med de skadde atomkraftanleggene. Ifølge japanske myndigheter står den hardest rammede regionen for om lag 4 prosent av Japans BNP. Med mindre det utvikler seg til en alvorlig strålingsulykke som rammer tett befolkede områder lenger sør, eller at problemene med strømforsyningen vil vedvare i lang tid, er det grunn til å tro at skadeomfanget rent økonomisk blir begrenset. Verdensbanken anslår at ulykken vil redusere BNP med 0,25-0,5 prosentpoeng i inneværende år. Japan utgjør om lag 9 prosent av verdens BNP (og i underkant av 6 prosent kjøpekraftsjustert). Virkningen av jordskjelvet på verdensøkonomien vil derfor trolig være moderat.

I flere framvoksende økonomier i Asia har aktiviteten økt videre gjennom 2010. Kina hadde en vekst på 9,1 prosent i 2009 og 10,3 prosent i 2010, og passerte med det Japan som verdens nest største økonomi. Myndighetene kompenserte bortfall av eksporttetterspørselen høsten 2008 og i 2009 bl.a. ved å løse opp på kredittpolitikken og ved å øke de offentlige investeringene betydelig. Investeringene vokser med 25 prosent nominelt på årsbasis, og er den viktigste driveren av veksten. Innenlandsk forbruk utgjør på den annen side en stadig mindre del av økonomien. For å unngå overoppheting i økonomien har sentralbanken hevet styringsrenten tre ganger det siste året, sist gang i februar. I myndighetenes femårsplan som ble lansert i oktober i fjor, ble det varslet ambisjoner om å vri utviklingen fra en vekstmodell basert på investeringer, industri og eksport mot tjenester og innenlandsk konsum. Det vil kreve strukturelle reformer bl.a. knyttet til det sosiale sikkerhetsnettet. I planen er det tilkjennegitt ambisjoner om 7 prosent årlig BNP-vekst, dvs. under veksten de siste årene. IMF anslår en vekst i Kina på 9½ prosent i år og neste år. India er i global målestokk fortsatt en relativt liten økonomi. Den økonomiske veksten er imidlertid sterk, og flere forhold tyder på at den kan fortsette. Det bor 1,2 mrd. mennesker i landet, og demografien er gunstig. Hovedutfordringer knytter seg bl.a. til mangelfull infrastruktur og befolkningens lave utdanningsnivå. Indias vekst er ikke eksportrettet på samme måte som Kinas, men er kommet innen tjeneste- og servicenæringer tilpasset innenlandske behov. IMF anslår en vekst i India på vel 8 prosent i 2011 og 2012, ned fra 8,7 prosent i fjor.

4.2 Norsk økonomi

4.2.1 Konjunktursituasjonen

Norske konjunkturer snudde til nedgang rundt årsskiftet 2007/2008. Virkningene av finanskrisen forsterket nedgangen og BNP falt mot slutten av 2008. I 2009 fortsatte nedgangskonjunktoren, men fallet i *BNP for Fastlands-Norge* stoppet opp i 2. kvartal. På grunn av den markerte nedgangen i 4. kvartal 2008 og 1. kvartal 2009 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at BNP for Fastlands-Norge var 1,3 prosent lavere i 2009 enn i 2008. I 4. kvartal 2009 og første halvår 2010 vokste BNP for Fastlands-Norge med vel 2 prosent regnet som årlig rate, noe som indikerte at økonomien kunne være nær en konjunkturbunn. Dette ble bekreftet av foreløpige nasjonalregnskapstall for 3. kvartal i

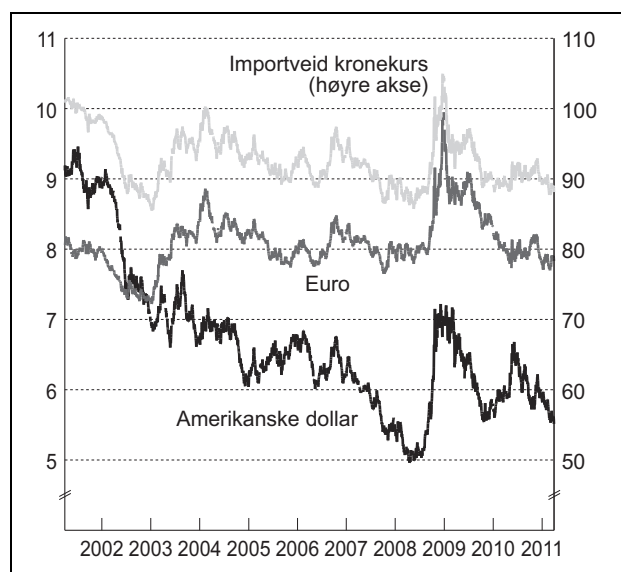

Figur 4.4 BNP – volumvekst fra året før i prosent.

*Tallene for 2008, 2009 og 2010 er foreløpige

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fjor, som viste en klar konjunkturoppgang. I 4. kvartal var veksten igjen svak, men noe kan forklares med tilfeldig lav vekst i enkelte næringer. Sesongjustert økte BNP Fastlands-Norge med nesten 3 prosent fra første til andre halvår i fjor, regnet som årlig rate. Dette tyder på at fastlandsøkonomien var i en oppgangskonjunktur i andre halvår i fjor. 4. kvartalstallet indikerer likevel en viss usikkerhet om oppgangen hadde befestet seg skikkelig. Fra 2009 til 2010 var veksten i BNP Fastlands-Norge 2,2 prosent. En svak utvikling i oljeproduksjonen har bidratt til at veksten i BNP-

Figur 4.5 Utviklingen i kronekursen.

Kilde: Norges Bank.

totalt har vært lavere enn for Fastlands-Norge i flere år. I 2010 var det vekst i BNP-totalt på 0,4 prosent, mot et fall på 1,4 prosent året før.

Konjunkturedgangen gjennom 2008 kom først og fremst som følge av en nedgang i husholdningenes boliginvesteringer og konsum. Nedgangen i husholdningenes etterspørsel skyldtes blant annet en kraftig økning i realrenta. I 2009 var det i første rekke eksporten og næringslivsinvesteringene som bidro til å forsterke konjunkturedgangen. I tillegg fortsatte den negative utviklingen i boliginvesteringene. Den sterke veksten i offentlig etterspørsel bidro sammen med et relativt høyt nivå på petroleumsinvesteringene til å dempe nedgangen i norsk økonomi i denne perioden. Konjunkturuomslaget i andre halvår i fjor kom etter en økning i husholdningenes etterspørsel etter konsumvarer og boliger. Også næringslivsinvesteringene tok seg opp. Etter et sterkt fall i den tradisjonelle vareeksporten i 2009, hentet eksporten seg inn igjen i 2010. Økt eksport av tradisjonelle varer henger sammen med ganske høy vekst internasjonalt i 2010.

I forskriften for *pengepolitikken* heter det at pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske kronens nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Samtidig skal pengepolitikken understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Det operative målet for Norges Banks rentesetting er en vekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Norges Bank skal i sin rentesetting se bort fra de direkte effektene på konsumprisene som skyldes endringer i skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.

Siden høsten 2008 og gjennom store deler av 2009 har *rente- og valutakursutviklingen* bidratt klart ekspansivt til utviklingen i norsk økonomi. Internasjonal finansuro bidro til at pengemarkedsrentene var unormalt høye sett i forhold til styringsrenta i 2007 og 2008. Påslaget på styringsrentene ble ekstra stort etter Lehman Brothers-konkursen 15. september 2008. Det samme var tilfellet i de fleste andre OECD-land. Pengemarkedsrenta nådde en topp i Norge med 7,9 prosent i oktober 2008. Etter dette ble styringsrentene i Norge og internasjonalt satt kraftig ned, og pengemarkedsrentene gikk enda mer ned som følge av at rentepåslaget ble gradvis mindre. I Norge kom den siste reduksjonen i styringsrenten 17. juni 2009. Renten ble da satt ned til 1,25 prosent. Utsikter til ny oppgang i norsk økonomi gjennom 2009 bidro til at Norges Bank økte styringsrenten med 0,25 prosentpoeng i oktober 2009, og ytterligere

0,5 prosentpoeng fram til mai 2010. Siden da har styringsrenten ligget i ro på 2,0 prosent. Norges Bank har imidlertid varslet videre oppgang i styringsrenten i løpet av 2. kvartal 2011. I vel et år har den norske pengemarkedsrenten ligget om lag $\frac{1}{2}$ prosentpoeng over styringsrenten. Påslaget har dermed i denne perioden vært omtrent $\frac{1}{4}$ prosentpoeng høyere enn før den internasjonale finansuroen.

Kronekursen har beveget seg mye i perioden med uro i de internasjonale finansmarkedene. I gjennomsnitt kostet euroen 8,73 kroner i 2009 mot 8,22 kroner i 2008, en økning på 6,2 prosent. Norske kroner svekket seg enda mer mot amerikanske dollar i den samme perioden, men styrket seg mot blant andre britiske pund og svenske kroner. Målt med den importveide kronekursen var krona 3,3 prosent svakere i 2009 sammenliknet med 2008. Fra januar 2008 og fram til og med august 2008 lå kronekursen målt mot euro for det meste mellom 7,9 og 8,0, men etter dette svekket krona seg kraftig, til rundt 10 kroner ved utgangen av 2008. I gjennomsnitt kostet en euro 9,40 kroner i desember 2008, 14,7 prosent svakere enn gjennomsnittlig 2007-nivå. Også mot den amerikanske dollaren svekket krona seg markert høsten 2008. I løpet av første kvartal 2009 styrket imidlertid krona seg kraftig, og styrkingen fortsatte gjennom 2009. I 2010 har krona vært relativt stabil både mot euro og amerikanske dollar. Krona styrket seg imidlertid noe i løpet av desember i fjor. I 1. kvartal 2011 har prisen for en euro for det meste variert mellom 7,7 og 7,9, mot et årsgjennomsnitt på 8,0 i 2010. Den amerikanske dollaren kostet omtrent 5,6 kroner i slutten av mars 2011. Kronen var med dette vel 7 prosent sterkere enn årsgjennomsnittet for dollarkursen i 2010. I vedlegg 3 er det redegjort nærmere for valutakursutviklingen.

Disponibel realinntekt i husholdningene steg med 3,7 prosent i 2010, mot 4,5 prosent året før. Den reduserte inntektsveksten kan i stor grad føres tilbake til renteforløpet. Konsumprisveksten var bare litt høyere i 2010 enn i 2009. Den nominelle lønnsveksten var noe lavere i fjor enn i 2009, mens sysselsettingen var om lag uendret. Inntektsutviklingen i husholdningene er nærmere beskrevet i kapittel 5.

Fra 2003 til 2007 økte *forbruket i husholdninger og ideelle organisasjoner* med 22 prosent, eller i gjennomsnitt $5\frac{1}{2}$ prosent årlig. I 2008 falt forbruksveksten til 1,6 prosent, og var omtrent uendret fra 2008 til 2009. Bak utviklingen med uforandret forbruk fra 2008 til 2009 lå en markert nedgang i forbruket gjennom 2008. Nedgangen hang

blant annet sammen med at fallet i eiendoms- og aksjeprisene i 2008 gjorde at husholdningene ønsket å øke forholdet mellom inntekter og gjeld gjennom å øke sparingen. Dessuten kan mangelen på likviditet ha begrenset forbruksveksten i denne perioden. Først andre halvår 2009 tok forbruket seg opp. Fra 4. kvartal 2008 til 4. kvartal 2009 steg forbruket i husholdningene med 3,2 prosent. I første halvår i fjor falt forbruksveksten igjen, og i 2. kvartal var veksten så vidt negativ. Det lave forbruket i første halvår i fjor skyldtes trolig en kombinasjon av flere forhold, som svært høye strømregninger etter den kalde vinteren, forkuddsbetaling av unormalt mye restskatt etter som de lavere renteutgiftene i 2009 hadde redusert skattefradragene og en nedgang i reiseaktiviteten etter vulkanutbruddet på Island. I andre halvår tok imidlertid forbruket seg opp, og i 2010 som helhet økte forbruket med 3,6 prosent sammenliknet med årsgjennomsnittet for 2009.

Investeringsene i fast kapital økte med rundt 12 prosent årlig i perioden 2003-2007. I 2008 ble veksten redusert til 2 prosent, og i 2009 var det en nedgang på 7,4 prosent. Det var spesielt sterk nedgang i boliginvesteringene i 2008 og 2009, som samlet sett ble redusert med om lag 30 prosent i disse to årene. Også investeringene i næringslivet i fastlandsøkonomien vokste mindre i denne perioden. Veksten var likevel positiv i 2008, men næringslivsinvesteringene falt 15,4 prosent i 2009. Gjennom 2010 har fallet i både bolig- og næringslivsinvesteringene stoppet opp, og snudd til oppgang. Som årsgjennomsnitt ble likevel investeringsveksten negativ med henholdsvis 3,5 og 4,2 prosent for hver av disse to investeringsartene. Samlet sett falt investeringene i fast kapital med 8,9 prosent fra 2009 til 2010. Også i offentlig forvaltning falt investeringene i fjor, med 5,9 prosent, mot en vekst på 7 prosent året før. Hovedårsaken til denne nedgangen er at det ble kjøpt en fregatt mindre enn i 2009.

Internasjonal konjunkturedgang gjorde at den *tradisjonelle vareeksporten* falt markert i 4. kvartal 2008 og 1. kvartal 2009, etter flere år med sterk eksportvekst. På årsbasis ble eksporten av tradisjonelle varer redusert med 8,2 prosent fra 2008 til 2009. Av de store eksportvaregruppene var det særlig eksporten av metaller og treforedlingsprodukter som falt mye i denne perioden. I andre halvår 2009 kom en markert oppgang i den tradisjonelle vareeksporten, etter økt eksport av viktige produkter som metaller, verkstedsprodukter, kjemiske råvarer og kjemiske og mineralske produkter. Det var dessuten sterk vekst i eksporten av oppdrettsfisk og fiskeprodukter gjennom

hele 2009. Samlet sett økte eksporten av tradisjonelle varer med 5,0 prosent fra 2009 til 2010. Det var sterk økning i eksporten av kjemiske- og mineralske produkter og kjemiske råvarer, mens eksporten av verkstedsprodukter utviklet seg svakt. Eksportnedgang for råolje og naturgass medførte at eksporten samlet gikk ned i 2010. I takt med en avdemping i konsumet og i investeringsaktiviteten, viste også *importen* nedgang i 2009, på hele 11,4 prosent. Økt konsum og investeringsaktivitet gjennom 2010 har bidratt til ny fart i importen. I 2010 økte importen med 8,7 prosent.

Høye oljepriser har bidratt til at overskuddet på *driftsbalansen overfor utlandet* har vært meget høyt i flere år. Gjennomsnittsprisen på Brent Blend økte fra 205 kroner per fat i 2003 til 536 kroner per fat i 2008. Gjennom 2008 falt imidlertid oljeprisen betydelig. Fallet stoppet opp tidlig i 2009, og oljeprisen steg gjennom resten av året. En viktig årsak til dette var at OPEC reduserte oljeproduksjonen ved tre anledninger gjennom 2008. Gjennomsnittsprisen i 2009 ble 388 kroner per fat. I 2010 har oljeprisen ligget relativt stabilt. Som gjennomsnitt over fjoråret var prisen 484 kroner per fat. I takt med økende oljepris, kom overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet opp i vel 450 milliarder kroner i 2008. I 2009 falt overskuddet til om lag 310 milliarder kroner, og i 2010 var overskuddet 320 milliarder kroner.

Fra og med statsbudsjettet for 2002 har *finanspolitikken* vært utformet med utgangspunkt i handlingsregelen for finanspolitikken. Ifølge denne skal innretningen av finanspolitikken sikte mot en jevn og opprettholdbar innfasing av petroleumsinntektene, i tillegg til at den skal virke stabiliserende på økonomien. Regelen er konkretisert ved at det strukturelle, oljekorrigerede budsjettunderskuddet over tid skal tilsvare den forventede realavkastningen av Statens pensjonsfond utland (Petroleumsfondet) ved inngangen til budsjettåret, der forventet realavkastning er satt til 4 prosent.

I Nasjonalbudsjettet 2011 ble det strukturelle, oljekorrigerede underskuddet på statsbudsjettet i 2008 anslått til 65,9 milliarder kroner. Målt som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge utgjorde det 3,8 prosent, og målt som andel av pensjonsfondet utgjorde det 3,3 prosent. Fram til 2010 økte underskuddet til 6,4 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge. Målt som andel av pensjonsfondet utgjorde underskuddet 4,7 prosent både i 2009 og 2010. For 2011 anslås det reelt sett uendret budsjettunderskudd. Siden pensjonsfondets verdi steg gjennom 2010, blir avstanden til 4-prosentsre-

gelen dermed redusert i 2011. Budsjettunderskuddet for 2011 ble med dette anslått til å tilsvare 4,2 prosent av pensjonsfondets verdi ved inngangen til 2011. Anslaget for strukturelt, oljekorrigert underskudd i 2010 ble satt ned med vel 5 mrd. kroner i nysaldert budsjett for 2010, som ble lagt fram i desember i fjor. Av dette kan drøyt 3 milliarder kroner knyttes til en økning i anslaget for strukturelle skatter som også kan ha betydning for anslaget for 2011. Finansdepartementet vil som vanlig legge fram oppdaterte anslag for strukturelt, oljekorrigert underskudd i revidert nasjonalbudsjett i mai.

4.2.2 Arbeidsmarkedet

Ifølge nasjonalregnskapet økte *sysselsettingen* sterkt fra begynnelsen av 2006 til og med 3. kvartal 2008. Fra 2006 til 2007 økte sysselsettingen med 100 000 personer, eller 4,1 prosent. Dette er den høyeste årlige sysselsettingsveksten som er registrert på mer enn 40 år. I konjunkturoppgangene på 1970, -80, og -90 tallet var årsveksten på det meste om lag 60 000 personer. Sysselsettingsveksten fra 2007 til 2008 var 3,2 prosent på årsbasis. Konjunkturedgangen bidro til en nedgang i den sesongjusterte sysselsettingen fra 3. til 4.

Boks 4.1 Hvordan fanger statistikken opp arbeidsinnvandringen?

Sysselsettingsstatistikk fanger opp innvandringen på ulike måter:

- *Ordinær registerbasert befolkningsstatistikk:* Dette registeret viser alle personer som er bosatt i Norge ifølge Det sentrale folkeregisteret. De bosatte er personer som forventes å oppholde seg mer enn seks måneder i Norge.
- *Arbeidskraftundersøkelsen (AKU):* Denne statistikken er basert på et utvalg av personer som er bosatt i Norge ifølge Det sentrale folkeregisteret.
- *Sysselsetting i nasjonalregnskapet:* Nasjonalregnskapet viser sysselsettingen i norske bedrifter, uavhengig av om den sysselsatte er bosatt i Norge eller ikke. I nasjonalregnskapet regnes personer på korttidsopphold (ikke-bosatte) med dersom de tar arbeid i en innenlandsk bedrift, det vil si at bedriften forventes å drive produksjon i Norge i minst 12 måneder. Denne gruppen dekker personer bosatt i våre naboland og som pendler daglig eller ukentlig over grensen for å arbeide i Norge, utenlandske bosatte med arbeid på kontinentalsokkelen eller norske skip i utenriksfart og personer på asylmottak i Norge som ikke har fått oppholdstillatelse. Personer som er ansatt i en utenlandsk bedrift på oppdrag i Norge som varer under 12 måneder omtales som tjenesteytere, og inngår ikke i sysselsettingstallene i nasjonalregnskapet. Dette gjelder uavhengig av om personen regnes som bosatt eller ikke-bosatt. Produksjonen som disse bedriftene utfører i Norge regnes som import av tjenester.
- *Registerbasert sysselsettingsstatistikk for innvandrere:* Statistikken gjelder kun dem som er registrert bosatt, det vil si at de ifølge folkerregisteret forventes å oppholde seg her i landet i minst seks måneder.
- *Annen registerbasert sysselsettingsstatistikk:* SSB har laget en spesialstatistikk hvor man forsøker å fange opp alle sysselsatte på korttidsopphold (ikke-bosatte), også tjenesteytere som ikke omfattes av nasjonalregnskapet. Foreløpig omfatter ikke tallene selvstendig næringsdrivende eller sjøfolk fra land utenfor EØS-området.
- *Oppholdstillatelser fra Utlendingsdirektoratet:* Alle borgere fra land utenfor Norden og EØS/EFTA som ønsker å ta arbeid i Norge, må som hovedregel søke om oppholdstillatelse. EØS-borgere som oppholder seg i Norge som arbeidstakere i mer enn tre måneder trenger som hovedregel kun å registrere seg. Familiemedlemmer til en EØS-borger, som selv er borgere fra land utenfor EU/EØS-området, plikter å registrere seg for å få oppholdskort. En EØS-borger som er arbeidssøkende og har egne midler til underhold, har rett til opphold i inntil seks måneder. For Bulgaria og Romania, som ble en del av EØS-samarbeidet 1. august 2007, videreføres overgangsordningene inntil videre fram til 1. januar 2012, men med en årlig vurdering. Tjenesteytere og selvstendig næringsdrivende som selv er EØS-borgere og som skal arbeide i Norge i mindre enn tre måneder, trenger ikke å registrere seg hos utlendingsmyndighetene, men de skal i likhet med andre som kommer hit for å jobbe registrere seg hos skattemyndighetene. Ved arbeid over tre måneder gjelder samme regler som for øvrige EØS-borgere.

kvartal 2008. Sysselsettingen var 0,4 prosent lavere i 2009 sammenliknet med 2008. Som følge av økt sykefravær, redusert overtid og flere permitteringer var nedgangen i timeverkene i 2009 1,1 prosentpoeng større enn nedgangen i antall sysselsatte personer. Nedgangen fortsatte i 1. kvartal 2010, men deretter var det en moderat økning. På årsbasis ble det likevel et fall på 0,2 prosent i 2010. Nedgangen i arbeidstid per sysselsatt i 2009 ble reversert i fjor, blant annet gjennom en markert nedgang i sykefraværet. Antall utførte timeverk steg med 0,6 prosent i fjor.

Økningen i sysselsettingen fra 2005 fram til utgangen av 2008 kom på bred basis med betydelig vekst så vel i industri som tjenesteytende næringer, både privat og offentlig. Også bygge- og anleggsvirksomheten hadde sterk sysselsettingsvekst fram til og med 2007. Etter en vekst på vel 2 prosent i 2008, falt sysselsettingen innen bygge- og anleggsvirksomheten med vel 4 prosent i 2009. I 2010 har det vært klart nedgang i sysselsettin-

gen innen industrien. Også varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet, post og telekommunikasjon og forretningsmessig tjenesteyting opplevde også en klar sysselsettingsnedgang i fjor. Sysselsettingen i offentlig sektor økte i fjor.

Utvidelsen av EU med nye medlemsland fra Øst-Europa 1. mai 2004 har ført til økt arbeidsinnvandring til Norge. Arbeidsinnvandringen ble redusert i 2009, men har tatt seg opp igjen i 2010. Det er imidlertid vanskelig å måle omfanget av arbeidsinnvandringen, blant annet som følge av et økt omfang av kortvarig arbeidsinnvandring. I nasjonalregnskapet blir deler av denne arbeidsinnsatsen registrert som import av tjenester. Dette omfatter personer fra utlandet som jobber i utenlandske bedrifter på oppdrag i Norge under ett år. Etter å ha falt med 5,5 prosent i 2009, økte importen av tjenester med 6,3 prosent i fjor. Se boks 4.1 for en oversikt over hvordan arbeidsinnvandringen fanges opp i ulike statistikker.

Tabell 4.2 Arbeidsmarkedet ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU), 1000 personer^{1,3}

	Nivå		Endring fra året før ^{1,3}					Des. 10 – feb. 11 ⁴	
	2010	2005	2006	2007	2008	2009	2010	feb. 11 ⁴	
Arbeidsstyrke (15-74 år) ¹	2602	18	39	61	84	-1	12	-2	
Sysselsatte	2508	13	65	81	81	-16	0	8	
15-24 år ¹	330	-3	12	19	25	-22	0		
25-54 år	1705	3	28	38	39	-1	-10		
55-74 år	473	12	24	24	16	7	10		
Kvinner	1187	4	30	43	38	-1	-4		
Menn	1321	10	35	38	43	-15	5		
Deltidssysselsatte	667	-7	34	8	21	-1	-6		
Undersysselsatte ²	67	0	-22	-10	-7	1	7		
Midlertidig ansatte	192	-9	14	-3	-4	-24	6		
Arbeidsledige	94	4	-27	-21	4	14	12	-10	
Kvinner	37	5	-10	-10	1	3	5		
Menn	57	-1	-15	-11	4	12	7		

¹ Med virkning fra 2006 ble det gjort en større omlegging av AKU. Endringene bestod i noen mindre definisjonsendringer, justeringer og utvidelser av spørreskjemaet, samt en endret aldersdefinisjon (alder på referansetidspunktet istedenfor ved utgangen av året). Samtidig ble nedre aldersgrense for å være med i AKU senket fra 16 til 15 år. Endringstallene er etter gammel definisjon fram til og med 2006, og ny definisjon i 2007.

² Deltidssysselsatte som ønsker lengre arbeidstid.

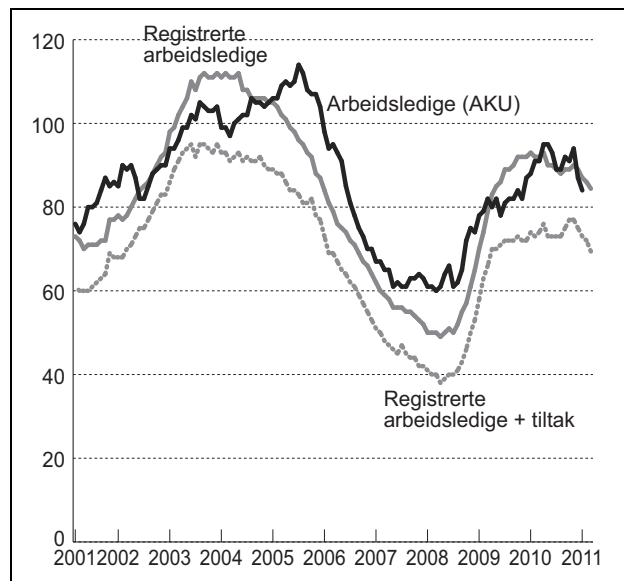
³ Pga. feil i datafangsten er sysselsettingstallet blitt om lag 6 000 for høyt i 1. kvartal 2008 og 12 000 for høyt i 2. kvartal 2008. Dette slår ut i nivåtallene i tabellen for aldersgruppen 15-19 år og dermed også totalen 15-74 år.

⁴ Gjennomsnittet av sesongjusterte månedstall for perioden desember 2010-februar 2011 i forhold til årsgjennomsnittet for 2010.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Som følge av den sterke veksten i arbeidsinnvandringen og familiegjenforeninger, har det de siste årene vært en rekordhøy vekst i antall innvandrere som har bosatt seg i Norge. Ifølge befolkningsstatistikken til SSB bodde det noe i overkant av 4 920 000 personer i Norge 1. januar 2011. Befolkningsveksten i 2010 på vel 62 000 personer, eller 1,3 prosent, var det samme som i toppåret 2008. En rekordhøy nettoinnvandring fra utlandet på 42 346 personer forklarer om lag to tredjedeler av samlet befolkningstilvekst. Antallet utenlandske statsborgere i Norge utgjorde 7,5 prosent av folkemengden ved årsskiftet. Det var antallet polske statsborgere som økte mest i 2010, slik tilfellet har vært i alle år siden 2004.

Arbeidsstyrken defineres som summen av sysselsatte og arbeidsledige. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold, som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning (inkludert innvandring), men også av atferdsendringer (endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper). Gitt konstante yrkesfrekvenser etter kjønn, alder, utdanningsnivå og utdannings- og pensjonsmottakerstatus, er befolkningsutviklingen med null nettoinnvandring beregnet å bidra til å øke arbeidsstyrken med om lag 3 000 i 2010 og 2011. Tilsvarende beregninger viser en samlet bidrag til vekst i arbeidsstyrken fra 2004 til 2008 på 30 000 personer. Ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) økte arbeidsstyrken med nær 200 000 personer i denne perioden. Selv om det er usikkert hvor mye av dette som skyldes økt innvandring, tyder tallene på at det også har vært en klar økning i yrkesfrekvensene gjennom disse årene. Det svakere arbeidsmarkedet fra og med 2. halvår 2008 har bidratt til å redusere veksten i arbeidsstyrken. Fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009 ble arbeidsstyrken ifølge AKU redusert med 20 000 personer, mot en vekst på hele 86 000 personer i samme tidsrom året før. Fram til 4. kvartal 2010 har arbeidsstyrken igjen økt, og var da sesongjustert 20 000 personer høyere enn i 3. kvartal 2008. Fra 3. kvartal 2008 til 3. kvartal 2009 var nedgangen særlig stor blant menn mellom 15-24 år, mens kvinner i samme aldersgruppe opplevde en mindre nedgang. Nedgangen i arbeidsstyrken denne perioden har spesielt kommet ved økt tilstrømming til høyere utdanning og at flere eldre har gått over i pensjon. Det er usikkert i hvilken grad mindre arbeidsinnvandring kan ha bidratt. Økningen det siste året har kommet både blant menn og kvinner. Økningen har imidlertid vært sterkest blant eldre menn. Arbeidsstyrken blant kvinner i alderen 15-24 år har blitt redusert. Andelen av befolkningen i

Figur 4.6 Antall arbeidsledige i 1000. Sesongjustert.

Kilder: SSB og Arbeids- og velferdsetaten.

aldersgruppen 15-74 år i arbeidsstyrken, har økt fra 72,0 prosent i 2006 til 73,9 prosent i 2008. I 2009 og 2010 falt andelen til henholdsvis 72,8 og 71,9 prosent.

Ifølge AKU lå *arbeidsledighetsraten* relativt stabilt rundt 2,5 prosent gjennom hele 2007 og fram til høsten 2008. Etter dette tok ledigheten til å øke. AKU publiserer sesongjusterte tall som tre måneders glidende gjennomsnitt, og i perioden februar-april 2009 var den sesongjusterte ledigheten kommet opp i 3,2 prosent. Ledighetsraten var om lag uforandret på dette nivået ut 2009, men tok da til å øke noe igjen fram til våren 2010. Ledigheten lå stabilt på om lag 3,5 prosent fram mot slutten av 2010. Deretter har ledigheten falt. I perioden desember 2010-februar 2011 var den sesongjusterte ledighetsraten 3,2 prosent. Antall deltidssysselsatte som ønsker lengre arbeidstid (undersysselsatte) økte med 7 000 personer fra 2009 til 2010. Totalt var det 67 000 undersysselsatte personer i 4. kvartal i fjor, det samme som årsgjennomsnittet. Summen av alle arbeidstimene arbeidsledige og de undersysselsatte ønsket å arbeide i 4. kvartal 2010, svarer til 98 000 heltidsjobber. Dette er en økning på 15 000 heltidsjobber fra samme kvartal året før.

Personer på tiltak og registrerte ledige hos Arbeids- og velferdsetaten har hatt en noe sterkere økning enn AKU-ledigheten fram til høsten 2009. Ved utgangen av oktober 2009 var den sesongjusterte summen av personer på tiltak og registrerte ledige økt til vel 92 000 personer, en

Tabell 4.3 Arbeidsstyrken i prosent av alle personer i hver gruppe. Ifølge arbeidskraftundersøkelsen (AKU)¹

	Nivå		Endring fra året før i prosentpoeng ¹				
	2010	2005	2006	2007	2008	2008	2010
I alt	71,9	-0,2	0,4	0,8	1,1	-1,1	-0,9
Kvinner, 15-24 ¹	57,1	-1,8	0,0	2,2	2,2	-3,3	-2,1
Menn, 15-24 ¹	57,6	-0,8	-1,8	0,4	4,3	-4,9	-0,4
Kvinner, 25-54	84,4	0,3	0,3	0,6	1,6	-0,4	-0,8
Menn, 25-54	90,2	0,1	0,5	0,3	0,5	-0,5	-0,7
Kvinner, 55-74	44,6	0,3	1,3	2,2	0,5	-0,2	-0,2
Menn, 55-74	54,4	0,5	1,8	0,8	0,5	-0,7	0,0

¹ Med virkning fra 2006 ble det gjort en større omlegging av AKU. Endringene bestod i noen mindre definisjonsendringer, justeringer og utvidelser av spørreskjemaet, samt en endret aldersdefinisjon (alder på referansetidspunktet istedenfor ved utgangen av året). Samtidig ble nedre aldersgrense for å være med i AKU senket fra 16 til 15 år. Endringstallene er etter gammel definisjon fram til og med 2006, og ny definisjon fra og med 2007.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

økning på 42 000 personer siden juli året før. Ledigheten holdt seg om lag på dette nivået fram til våren 2010. Siden da har antallet ledige blitt redusert. Ved utgangen av mars 2011 var 84 400 personer enten på tiltak eller registrerte ledige. Dette er en sesongjustert nedgang på nesten 5 000 personer siden utgangen av 2010. Antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har blitt redusert fra vel 21 400 i mars 2010 til 18 000 personer i mars 2011. Den svakt positive utviklingen i arbeidsmarkedet det siste året illustreres også ved at antall ledige stillinger annonsert i media eller meldt til Arbeids- og velferdsetaten har økt noe i samme periode.

Arbeids- og velferdsetaten regner arbeidsledige med en varighet på 26 uker eller lenger som *langtidsledige*. I 2010 falt den registrerte korttidsledigheten, mens langtidsledigheten økte. I 2009 steg både korttidsledigheten og langtidsledigheten. Ved utgangen av mars 2011 utgjorde de langtidsledige 44,8 prosent av de ledige, mot 40,7 prosent et år tidligere.

Fra utgangen av mars 2010 til utgangen av mars 2011 opplevde nesten alle *fylkene* redusert ledighet. Det var en liten økning i ledigheten i Nordland, og nær uendret ledighet i Oppland og Østfold. I Rogaland, Nord-Trøndelag og Finnmark gikk ledigheten mest ned. Ledighetsraten var ved

Tabell 4.4 Arbeidsmarkedstall fra Arbeids- og velferdsetaten, tall i 1000 personer.

	Nivå		Endring fra året før					Mars 2011 ¹
	2010	2004	2005	2006	2007	2008	2010	
Registrert helt ledige	74,6	-8,1	-20,6	-16,7	-3,5	26,8	5,4	-5,2
Helt permitterte	6,8	-1,7	-1,5	-0,6	0,4	6,3	-1,0	
Ordinære tiltaksdeltakere	16,1	-3,8	-3,0	0,0	0,7	5,0	0,2	-1,1
Delvis sysselsatte	30,3	-1,1	-9,3	-8,9	-5,0	9,0	1,3	
Tilgang ledige stillinger	236,2	35,6	94,2	66,6	-41,4	-97,8	-24,1	
Beholdning ledige stillinger	24,4	2,6	5,6	5,4	2,4	-2,8	0,5	

¹ Sesongjusterte tall ved utgangen av mars 2011 i forhold til årsgjennomsnittet for 2010.

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten.

Tabell 4.5 Sysselsatte ifølge nasjonalregnskapet¹, 1000 personer.

	Nivå		Endring fra året før				
	2010*	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
I alt	2601,5	28,4	85,4	99,3	81,4	-11,8	-4,6
Olje og utenriks sjøfart	94,6	3,5	3	5,4	4,4	0,4	0,9
Fastlands-Norge	2506,9	25	82,4	93,9	77	-12,1	-5,6
Industri og bergverksdrift	273,8	0,2	13,6	9,2	5,4	-12,5	-9,7
Annen vareproduksjon	264,9	2,6	11,3	12,8	5,6	-8,9	-1,1
Primærnæringer	70,4	-3,7	-1,7	-2,1	-0,9	-1,4	-1,4
Elektrisitetsforsyning	11,3	-0,6	-0,1	-0,6	-0,2	0,2	0,3
Bygge- og anleggsvirksomhet	183,2	7,1	13	15,6	6,6	-7,7	0
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	1171,8	20,4	40,6	55,3	47,4	-14,5	-10,5
Varehandel	338,5	3,5	1,2	12,1	14,6	-8,2	-6,7
Samferdsel	149,9	1,5	-1,4	5	3,6	-4,9	-1,1
Annen tjenesteyting	683,4	15,4	40,7	38,2	29,3	-1,4	-2,7
Offentlig forvaltning	796,4	1,7	16,9	16,6	18,6	23,7	15,8
Statsforvaltningen	277,3	0,2	3,7	4,4	1,9	7	3
Kommuneforvaltningen	519,1	1,5	13,2	12,2	16,6	16,8	12,8

¹ Nasjonalregnskapstallene (NR) avviker noe fra AKU, bl.a. ved at NR inkluderer utenlandske sjøfolk på norske skip og arbeidsinnvandrere på korttidsopphold (ikke-bosatte).

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

utgangen av mars i år lavest i Sogn og Fjordane og Rogaland med 2,2 prosent. Den høyeste ledigheten hadde Oslo og Østfold med henholdsvis 3,5 og 3,7 prosent.

Fra mars 2010 til mars 2011 har det blant *yrkesgruppene* vært størst prosentvis økning i ledigheten innen undervisning, helse, pleie og omsorg med en økning på 16 prosent. Størst nedgang har det vært innen industri-, bygg- og anleggsarbeid og ingeniør- og ikt-fag der nedgangen har vært på 15-18 prosent. Nivået på ledigheten var ved utgangen av mars 2011 høyest i yrker innen bygg og anlegg med 5,9 prosent, industri med 4,3 prosent og reiseliv og transport på 4,2 prosent. Med bare 0,8 prosent ledige var det færrest ledige blant undervisningsarbeidere. Blant ingeniør- og iktarbeidere, ledere og helse, pleie- og omsorgsarbeidere var ledigheten 1,2 prosent.

4.2.3 Utsiktene for 2011

Det ligger an til at lavkonjunkturen i den norske økonomien fortsetter i 2011, men med vekstrater som indikerer at lavkonjunkturen avdempes. Veksten i *BNP Fastlands-Norge* antas å bli noe over 3 prosent i år, om lag 1 prosentpoeng høyere enn i fjor. Årsaken til at veksten antas å ta seg opp er i hovedsak forventninger om klar vekst i investeringene.

Nedenfor følger en kort gjennomgang av de siste publiserte *prognosene* for utviklingen i norsk økonomi framover fra Finansdepartementet (oktober 2010), Norges Bank (mars 2011) og Statistisk sentralbyrå (SSB) (februar 2011). Prognosene til SSB og Norges Bank er basert på en pengemarkedsrente på 2¾ prosent i 2011. Finansdepartementet legger til grunn en pengemarkedsrente på 3¼ prosent. Finansdepartementet antok i sin analyse, som er nesten et halvt år eldre enn de andre, at krona som årsgjennomsnitt svekkes

med 2 prosent i 2011. SSB og Norges Bank antok en svak styrking av kronekursen.

SSB, Norges Bank og Finansdepartementet antar at *husholdningenes forbruk* øker med om lag 3,5 prosent fra 2010 til 2011. Høyere rentekostnader bidrar til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt i 2011. Økt sysselsetting og lavere konsumprisvekst trekker i motsatt retning. SSB anslår at inntektsveksten blir 3,1 prosent i 2011, mot 3,8 prosent året før. Alle prognosemakerne forventer lavere konsumprisvekst i 2011 enn i 2010. Anslagene på *prisveksten* målt ved KPI i 2011 er 1,8 prosent hos SSB og Finansdepartementet, og 1½ prosent hos Norges Bank. Konsumet i offentlig forvaltning ventes å øke med vel 2 prosent i år.

Endringer i *bruttoinvesteringer i fast kapital* har tradisjonelt vært viktige for konjunkturutviklingen, og det er ofte knyttet spesielt stor usikkerhet til investeringsutviklingen. Alle de tre institusjonene forventer en klar økning i investeringsaktiviteten i 2011. Finansdepartementet legger til grunn en økning i *petroleumsinvesteringene* på 6 prosent i år. SSB og Norges Bank antar at petroleumsinvesteringene øker med henholdsvis 10,5 og 12½ prosent i 2011. Investeringene i Fastlands-Norge er av disse to institusjonene samtidig antatt å øke med henholdsvis 6,8 og 9¾ prosent. Finansdepartementet gir ikke anslag på de samlede fastlandsinvesteringene, men investeringene i offentlig sektor, boliger og næringslivet er i dets prognoser antatt å øke klart i år. Investeringsveksten kommer etter en klar nedgang i fjor, og er en viktig faktor bak den antatte konjunkturoppgangen.

Som årsgjennomsnitt ventes den økonomiske veksten hos våre handelspartnere å avdempes noe i 2011 etter gjeninnhenting i 2010. Varslede innstramminger i finanspolitikken i enkelte land bidrar til det. Dette innebærer at økningen i *tradisjonell vareeksport* kan bli noe mindre i år enn i fjor. I 2010 økte den tradisjonelle vareeksporten med 5,0 prosent. SSB venter at veksten i år blir 3,6 prosent, og Finansdepartementet har et anslag på 4,9 prosent. Norges Banks anslag er på 6¼ prosent, men det inkluderer eksport av tjenester fra Fastlands-Norge.

Alle prognosemakerne venter redusert oljeproduksjon i 2011, som i tidligere år på 2000-tallet. SSB og Finansdepartementet anslår at oljeprisene som årsgjennomsnitt blir nær 500 kroner per fat i 2011. I 2010 var gjennomsnittlig oljepris 484 kroner per fat. *Overskuddet på driftsbalansen* ventes av SSB å holde seg uendret på vel 320 milliarder kroner i 2011.

Prognosene peker mot en klar økning i antall *sysselsatte* i 2011. SSB har det høyeste anslaget, med en vekst på 1,5 prosent. Norges Bank og Finansdepartementet venter en vekst på henholdsvis 1¼ og 0,6 prosent. Ifølge prognosene vil arbeidsledigheten målt ved AKU som årsgjennomsnitt holde seg noenlunde uendret på om lag 3,5 prosent i 2011.

SSBs anslag for *lønnsveksten* i 2011 er 3,6 prosent. Norges Banks tror lønnsveksten blir noe høyere (4 prosent) og Finansdepartementet antar at den blir noe lavere (3¼ prosent).

Tabell 4.6 Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår. Regnskapstallene for 2009 og 2010 er foreløpige.

	2009	2010	2011		
	Regnskap	Regnskap	SSB ¹	NB ²	FIN ³
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,2	3,6	3,7	3½	3,5
Konsum i offentlig forvaltning	4,7	2,2	2,3	2½	2,1
Bruttoinvesteringer i fast kapital	-7,4	-8,9	7,7	.	4,6
– Fastlands-Norge	-11,7	-4,4	6,8	9¾	.
– Utvinning og rørtransport	5,8	-12,6	10,5	12½	6,0
Eksport	-4,0	-1,3	0,4	.	1,8
– Tradisjonelle varer	-8,2	5,0	3,6	6¼ ⁴	4,9
Import	-11,4	8,7	5,0	6¼	5,6
– Tradisjonelle varer	-13,1	8,4	6,2	.	5,1
Bruttonasjonalprodukt	-1,4	0,4	2,1	2½	2,1
– Fastlands-Norge	-1,3	2,2	3,3	3¼	3,1
Sysselsatte personer	-0,4	-0,2	1,5	1¼	0,6
Utførte timeverk, Fastlands-Norge	-1,9	0,6	1,5	.	0,7
Arbeidsledighetsrate -AKU (nivå)	3,2	3,6	3,6	3½	3,6
Årslønn	4,2	3,6	3,6	4	3¼
Konsumprisindeksen	2,1	2,5	1,8	1½	1,8
Driftsbalansen, mrd. kroner	311,8	323,0	325,5	.	.
Husholdningenes disponible realinntekt	4,5	3,8	3,1	.	.
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	2,5	2,5	2,8	2¼ ⁸	3¼
Importveid kronekurs ⁵	3,3	-3,8	-0,2	-0,2	2
Gjennomsnittlig lånerente ⁶ (nivå)	4,9	4,5	4,8	.	.
Råoljepris ⁷ i kroner (nivå)	388	484	529	.	485

¹ Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 1/2011, februar 2011.

² Anslag ifølge Norges Bank. Pengepolitisk rapport 1/2011, mars 2011.

³ Anslag ifølge Finansdepartementet, Meld.St. 1 (2010-2011), oktober 2010.

⁴ Inkludert reisetrafikk og andre tjenester fra Fastlands-Norge.

⁵ Positivt tall innebærer svekket krone.

⁶ Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

⁷ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend

⁸ Styringsrente

Kapittel 5

Inntektsutviklingen for husholdningene

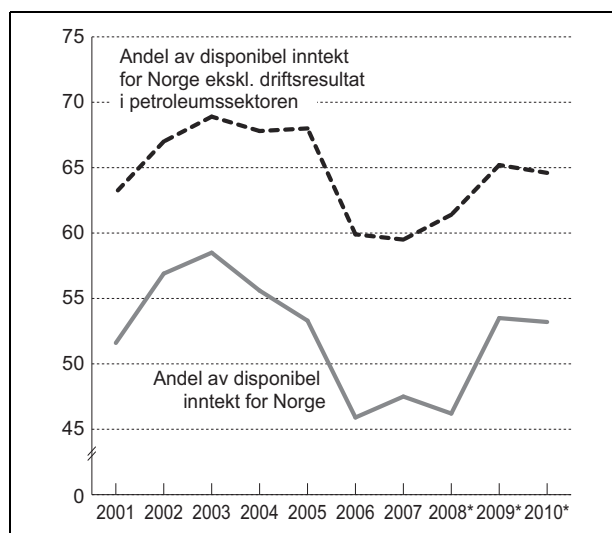
- Husholdningenes disponible realinntekt økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 3,8 prosent i 2010. Regnet per person var økningen på 2,5 prosent. Lønnsinntektene var den største bidragsyteren til veksten, sammen med offentlige stønader.
- Reallønn etter skatt for lønnstakere i alt økte med 1¼ prosent fra 2009 til 2010, mot 2,1 prosent året før. Lavere lønnsvekst og høyere prisvekst i 2010 enn i 2009 trakk veksten i reallønn etter skatt ned. I forhandlingsområdene var reallønnsveksten om lag på gjennomsnittet for industriarbeidere i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel og for kommuneansatte. I de andre områdene var veksten høyere.
- *Inntektsulikheten* i yrkesbefolkningen ble redusert fra 2008 til 2009. Det skyldes i hovedsak at alle kapitalinntekter unntatt utbytte falt fra 2008 til 2009. Dette må ses i sammenheng med finanskrisen.

5.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

Dette kapitlet fokuserer på husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på foreløpige tall fra nasjonalregnskapet.

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap gir en samlet oversikt over husholdningssektorens inntekter og utgifter, det vil si etter at en har summert alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse av hva som inngår i husholdningssektoren, se boks 5.1)

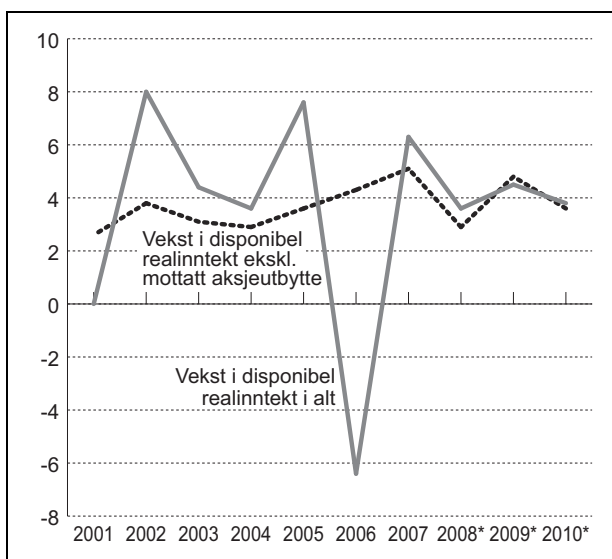
Figur 5.1 viser husholdningenes disponible inntekt i prosent av disponible inntekt for Norge, og i prosent av disponible inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumsnæringene. Husholdningenes andel av disponible inntekt utenom petroleumsnæringene var på 65 prosent i 2010, tilsvarende som året før. Etter å ha falt fra 69 prosent i 2005 til 60 prosent i 2006, holdt hushold-

Figur 5.1 Disponibel inntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Andel av disponible inntekt for Norge i prosent.

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.2 Vekst i disponible realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 5.1 Husholdninger og ideelle organisasjoner. Bidrag til vekst i disponibel realinntekt i 2007- priser. Prosentpoeng.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*	Gj.snitt 2000-10
Vekst i disponibel real- inntekt i prosent	0,0	8,0	4,4	3,6	7,6	-6,4	6,3	3,6	4,5	3,8	3,4
Vekst i disp. realinntekt ekskl. aksjeutbytte	2,6	3,8	3,1	2,9	3,6	4,3	5,1	2,9	4,8	3,6	3,7
Bidrag fra:											
<i>Inntekter:</i>											
- Lønnsinntekter	2,4	3,6	-0,8	3,0	3,3	5,0	7,4	4,5	0,5	1,7	3,1
- Blandet inntekt ¹ /drifts- resultat	0,0	0,6	0,2	-0,9	0,0	0,4	0,4	-0,2	-0,1	0,6	0,1
- Formuesinntekter	-1,2	4,6	0,5	-0,5	4,4	-9,8	3,3	1,4	-2,6	0,4	0,0
<i>herav: mottatt aksjeutbytte</i>	-2,5	4,3	1,4	0,9	4,3	-10,2	1,2	0,8	-0,2	0,2	0,0
- Offentlige stønader	1,5	1,9	1,9	0,7	0,2	0,4	1,0	1,1	2,0	1,1	1,2
- Andre inntekter, netto	-0,1	-1,6	0,6	0,1	1,0	-0,1	1,0	0,0	0,3	0,3	0,2
<i>Utgifter:</i>											
- Skatt av inntekt og formue	-1,2	-0,7	0,1	-1,6	-1,3	-1,0	-3,4	-0,8	-0,8	-0,6	-1,1
- Formuesutgifter	-1,6	-0,7	1,3	2,2	-0,1	-1,0	-3,3	-3,1	4,5	0,3	-0,2
Korreksjon for indirekte målte banktjenester	0,2	0,3	0,5	0,6	0,1	-0,3	0,0	0,7	0,7	0,1	0,3

* Foreløpige tall.

¹ Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Dette inkluderer også beregnet avkastning av boligkapitalen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ningenes andel av disponibel inntekt seg stabil rundt 60 prosent inntil den økte i 2009.

Husholdningenes andel av disponibel inntekt totalt for Norge var på 53 prosent i 2010, om lag

som i 2009, og noe høyere enn i 2008, da andelen var på 45 prosent.

Disponibel realinntekt økte med 3,8 prosent i 2010, mot 4,5 prosent året før. Tabell 5. 1 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponen-

Tabell 5.2 Vekst i disponibel realinntekt per person¹. Vekst fra året før i prosent.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*	Gj.snitt 2000-2010
Disponibel realinntekt per person	-0,5	7,5	3,8	3,0	6,8	-7,2	5,2	2,3	3,2	2,5	2,6
Disponibel realinntekt utenom aksjeutbytte per person	2,1	3,2	2,5	2,3	2,8	3,4	4,0	1,6	3,5	2,3	2,8

* Foreløpige tall.

¹ Disponibel realinntekt per person over 18 år er ikke tatt med da aldersfordelt middelfolkemengde for 2010 ikke foreligger ennå.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 5.1 Noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

En personhusholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, utenom lønnsinntekt. *Blandet inntekt* er driftsresultatet fra næringsvirksomhet og som tilfaller husholdningssektoren. Den inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Blandet inntekt inkluderer også en beregnet avkastning av boligkapitalen (ofte omtalt som driftsresultatet fra egen bolig). Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og trygder.

Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder utenom bolig som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for bolig tjenester, og mottar den beregnede avkastningen på boligkapitalen som en del av sin inntekt.

Tallene i dette kapitlet inneholder også inntektene og utgiftene til ideelle organisasjoner. Ideelle organisasjoner er enheter som tilbyr sine tjenester til husholdningene, og som hovedsakelig er engasjert i ikke-markedsrettet virksomhet. Deres hovedinntektskilder er overføringer fra offentlig forvaltning, medlemskontingenter og frivillige bidrag fra husholdninger og foretak.

Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med

en felles prisindeks – enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i kapittel 6 er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes *forsikringskrav som føres som inntekt og deretter inngår i husholdningenes finansinvesteringer*. Husholdningenes forsikringskrav er i hovedsak verdien av beholdningene i livsforsikring og pensjonsfond.

Omvurdering av aktiva og lignende ikke realiserte aksjegevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen og lignende, inngår ikke i begrepet disponibel inntekt. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene.

Indirekte målte bank- og finanstjenester defineres som tjenester produsert av finansielle foretak som de ikke tar betalt for ved hjelp av gebyrer, men gjennom rentemarginer. Med det menes at finansinstitusjonene har lavere rente på innskudd/innlån enn på utlån. Siden det er knyttet administrasjon og ressursbruk til disse indirekte betalte bank- og finanstjenestene, betraktes de som produksjon i finansinstitusjonene og kalles indirekte målte bank- og finanstjenester. Husholdningenes del av rentemarginene defineres som en del av deres konsum. Tilsvarende beløp tillegges disponibel inntekt. Samme beløp blir konsumert av husholdningene slik at rentemarginene påvirker ikke husholdningenes sparing

tene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 2001-2010. Bidraget fra *reallønn*, som er den største inntektskomponenten, var på 1,7 prosentpoeng i 2010, som er høyere enn i 2009, da vekstbidraget var 0,5 prosentpoeng. I de foregående årene var vekstbidragene fra lønnsinntektene jevnt over store, med unntak av i 2003, da bidraget var negativt, som følge av lavkonjunkturen.

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i hele perioden 2001-2010 gitt positive bidrag til

veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Utviklingen i offentlige stønader bidro til å øke veksten i disponibel realinntekt med 1,1 prosentpoeng i 2010. Dette er en nedgang i forhold til det tilsvarende vekstbidraget fra 2009, som var 2,0 prosentpoeng. Store deler av økningen i stønadene skyldtes økte alderspensjoner og økning i utbetalt arbeidsledighetstrygd. Utbetalinger i form av uførepensjon og sykepenges gikk noe ned.

Vekst i bidraget fra *skatt av inntekt og formue* vil, med denne type dekomponering, være negative så lenge realinntektene øker og det ikke er

lettelser i beskatningen. Skatt av inntekt og formue bidro til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 0,6 prosentpoeng i 2010. Til sammenligning reduserte skatt av inntekt og formue veksten i disponibel realinntekt med i gjennomsnitt 1,1 prosentpoeng i 10-årsperioden 2001-2010.

Husholdningenes *formuesinntekter* består i hovedsak av renter på bankinnskudd og aksjeutbytte, mens *formuesutgiftene* stort sett omfatter gjeldsrenter. Husholdningene har langt høyere rentebærende gjeld enn rentebærende fordringer, når vi holder husholdningenes forsikringskrav utenom (se boks 5.1). Både høyere formuesinntekter og lavere renteutgifter bidro i 2010 til å trekke veksten i disponibel realinntekt opp, til sammen bidro disse postene med 0,7 prosentpoeng til veksten.

Tall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren gjelder for husholdningssektoren samlet og gjenspeiler ikke endringer i husholdningenes antall og sammensetning. *Disponibel inntekt regnet per person* kan for 2010 anslås til om lag 212 700 kroner.

I tabell 5.2 vises vekst i disponibel realinntekt per person fra 2001 til 2010, både med og uten aksjeutbytte. I 10-årsperioden fra 2001 til 2010 var den gjennomsnittlige årlige veksten per person 2,6 prosent, mens veksten utenom aksjeutbytte var 2,8 prosent. I 2010 økte disponibel realinntekt per person med 2,5 prosent, mot 3,5 prosent året før.

5.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

I forrige avsnitt ble husholdningenes samlede disponible realinntekt, hvor alle typer inntekter inn-

går (jf. boks 5.1), omtalt. I dette avsnittet er det utviklingen i reallønn etter skatt for ulike grupper som studeres. Utviklingen i reallønn etter skatt bestemmes av forløpene til lønn, skatt og prisstigning.

5.2.1 Reallønn etter skatt fra 2008 til 2010

Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent siden 1992. Maksimal marginalskatt på lønn i denne perioden er gjengitt i tabell 5.3. Inntektsgrenser mv. for inntektsårene fra 2005 til 2011 framgår i tabell 4.1 i vedlegg 4.

I tabell 5.4 legger utvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for de viktigste forhandlingsområdene fra 2008 til 2010. Det er tatt utgangspunkt i gjennomsnittlig nivå og vekst i årslønn som vist i tabellene 1.1 og 1.2. Det er videre sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt utover standardfradrag.

Tabell 5.4 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarende gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt på 1¼ prosent fra 2009 til 2010. Dette er om lag 0,9 prosentpoeng lavere enn veksten i reallønn etter skatt fra 2008 til 2009. Dette skyldes at lønnsveksten fra 2009 til 2010 var om lag 0,5 prosentpoeng lavere og at prisveksten var noe høyere. Reallønnsveksten var høyere enn gjennomsnittet for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring hvor veksten var knapt 3 prosent. For dette forhandlingsområdet trakk bonuser reallønnsveksten opp i 2010, men ned i 2009. For statsansatte og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var reallønnsveksten også noe over gjennomsnittet i 2010. For ansatte i de andre forhandlingsområdene lå reallønnsveksten om lag på gjennomsnittet.

Tabell 5.3 Maksimal skatt på alminnelig inntekt og lønn. 1992-2011.

År	Maksimal skatt på alminnelig inntekt.	Maksimal marginalskatt på lønnsinntekt.
	Prosent	Prosent
1992	28	48,8
1993-1998	28	49,5
1999	28	49,3
2000-2004	28	55,3
2005	28	51,3
2006-2011	28	47,8

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 5.4 Gjennomsnittlig årslønn, lønnsvekst, og reallønnsvekst etter skatt for utvalgte forhandlingsområder. Lønnstakere i klasse 1 med gjennomsnittlig årslønn og med standardfradrag. Vekst i prosent.

Grupper	Årslønn i 2010, kr	2009 ¹		2010 ¹	
		Lønnsvekst	Vekst i real-lønn etter skatt	Lønnsvekst	Vekst i real-lønn etter skatt
Industriarbeidere ²	378 600	3,9	1,9	3,6	1,1
Industrifunksjonærer ³	580 000	4,5	2,4	4,3	1,6
HSH-bedrifter i varehandel ⁴	397 200	1,8 ⁸	0	3,6	1,1
Forretnings- og sparebanker og forsikring ⁵	556 000	0,4 ⁹	-0,8	5,9 ⁹	2,8
Statsansatte	450 300	4,4	2,3	4,5 ¹⁰	1,8
Kommuneansatte ⁶	398 500	4,6	2,5	3,7	1,1
Veid snitt av alle grupper ⁷	434 900	4,2	2,1	3 ³ / ₄	1 ¹ / ₄ ¹¹

¹ Lønnsveksten for 2009 og 2010 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien.

² Gjelder for industriarbeidere i NHO-bedrifter med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

³ Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

⁴ Tall for HSH-bedrifter i varehandel er for heltidsansatte.

⁵ Dekker noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Tall for heltidsansatte.

⁶ Inklusive skoleverket.

⁷ Gjennomsnittet gjelder alle grupper, også de som ikke inngår i tabellen.

⁸ Strukturendringer i området og lavere bonusutbetalinger trakk lønnsveksten ned.

⁹ Bonusutbetalinger trakk lønnsveksten ned i 2009 og opp i 2010.

¹⁰ Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng og omlegging av beregningsmetode som bidro med 0,3 prosentpoeng.

¹¹ Legger en til grunn årslønnsberegningen til SSB på 3,5 prosent, blir reallønnsveksten ¹/₄ prosentpoeng lavere.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Beregningsutvalget har også sett på kjøpekraftsutviklingen for ulike husholdningstyper. I tabell 5.5 har en beregnet utvikling i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 2010 på henholdsvis 300 000 kroner, 550 000 kroner og 750 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere hhv. uten barn og med ett barn, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar med to barn der begge ektefeller er sysselsatt.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 5.2. Utvalget har i beregningene i tabell 5.5 lagt til grunn en lønnsvekst på 4,2 prosent fra 2008 til 2009 og SSBs årslønnsberegning på 3,5 prosent fra 2009 til 2010.

Tabell 5.5 illustrerer hvordan kjøpekraften for noen utvalgte husholdningstyper, med og uten barn, påvirkes av skatteendringene de to siste årene. Med de forutsetningene som er valgt varierer økningen i reallønnen etter skatt fra 2009 til 2010 for de utvalgte husholdningstyper fra 0,7 prosent til 1,0 prosent. Veksten i reallønn etter skatt er

gjennomgående minst for husholdningstyper med barn. Det skyldes at barnetrygden ble videreført nominelt fra 2009 til 2010.

5.2.2 Endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2010 til 2011

Lønnsbeskatningen blir langt på vei videreført på 2010-nivå i 2011, dvs. innslagspunktene for toppskatt, minstefradraget og personfradraget er oppjustert i tråd med anslått lønnsvekst fra 2010 til 2011. Enkelte beløpsgrenser holdes nominelt uendret. Det gjelder blant annet innslagspunktene i formuesskatten, det særskilte fradraget i lønnsinntekt, nedre grense for å betale trygdeavgift, fradrag for fagforeningskontingent mv. I fradraget for reiser mellom hjem og arbeid videreføres kilometersatsene nominelt, mens nedre grense i fradraget prisjusteres fra 13 700 kroner til 13 950 kroner. Også barnetrygden holdes nominelt uendret fra 2010 til 2011.

Boks 5.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere. Det vil bl.a. si at det kun gis standardfradrag i inntekt (personfradrag og minstefradrag).
- Barnetrygd er regnet som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1. august 1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 2,1 prosent fra 2008 til 2009 og med 2,5 prosent fra 2009 til 2010.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det bare forhandles om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnsinntekten være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved å trekke inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tas også hensyn til barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. Reallønn etter skatt beregnes ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen. Endringen i reallønn etter skatt blir da den prosentvise forskjellen mellom årets og fjorårets reallønn etter skatt.

5.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden for personer som tok ut pensjon før 1. januar 2011 er grunnpensjon, særtillegg og tilleggspensjon. For de som tar ut alderspensjon fra og med 1. januar 2011 erstattes særtillegget med pensjonstillegg. Fra 2016 vil den nye alderspensjonen bestående av inntektspensjon og garantipensjon bli faset gradvis inn for personer født fra og med 1954.

5.3.1 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2008

Minstepensjonen for uførepensjonister, etterlattepensjonister og alderspensjonister som tok ut pensjon fra folketrygden før 1. januar 2011 består av grunnpensjon og særtillegg. Grunnpensjonen utgjør 1 G for enslige og 0,85 G for gifte/samboende. Særtillegg gis til pensjonister som ikke har opptjent tilleggspensjon, eller som har tilleggspensjon lavere enn særtillegget. Fra 1. mai 2010 er særtilleggets ordinære sats 1 G. Dersom ektefellen har tilleggspensjon, kan særtillegget bli redusert og ligger mellom 0,74 og 1 G.

Som et ledd i pensjonsreformen erstatter et pensjonstillegg særtillegget for nye alderspensjonister fra 2011. Folketrygdens minstepensjoner videreføres på dagens nivå, men fastsettes i kronebeløp istedenfor som andel av grunnbeløpet. Dette gjelder både for eksisterende og nye mottakere av alderspensjon fra folketrygden. Satsene fastsettes i forskrift og er fra 1. januar fastsatt til 120 276 kroner for lav sats, til 139 932 kroner for ordinær sats og til 151 272 kroner for høy sats.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir regulert 1. mai hvert år. Til og med 2010 ble pensjonene fra folketrygden endret i takt med grunnbeløpet (G), dersom det ikke ble vedtatt endringer i satsene for grunnpensjon eller særtillegg. Fra 1. januar 2011 skal alderspensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten og deretter fratrekkes 0,75 prosent, mens satsene for minstenivåene blir regulert med lønnsveksten justert for forventet levealder ved 67 år. Uførepensjon og etterlattepensjon skal fortsatt reguleres i takt med grunnbeløpet (lønnsveksten).

Tabell 5.6 viser beregnet vekst i utbetalt pensjon og realvekst i minstepensjon for enslige og ektepar de siste tre årene. For 2010 sett under ett økte minstepensjonsnivået til 148 704 kroner for enslige og 275 000 kroner for minstepensjonistek-

Tabell 5.5 Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte husholdningstyper. Vekst i prosent.

Lønnsinntekt i 2009	2009		2010	
	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
<i>300 000 kroner</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹	4,2	2,2	3,5	1,0
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2,3}	4,2	1,8	3,5	0,7
<i>550 000 kroner</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹	4,2	2,2	3,5	1,0
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2,3}	4,2	2,2	3,5	0,8
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 350 000 kroner og den andre 200 000 kroner ⁴	4,2	1,9	3,5	0,8
<i>750 000 kroner</i>				
Enslig lønnstaker uten barn ¹	4,2	2,2	3,5	1,0
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn ^{2,3}	4,2	2,0	3,5	0,8
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 500 000 kroner og den andre 250 000 kroner ⁴	4,2	2,0	3,5	0,8

¹ Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

² Ektepar med én inntekt og enslige med forsørgeransvar blir liknet i klasse 2.

³ Enslige forsørgere får barnetrygd for ett barn mer enn de forsørger.

⁴ Ektefellene i denne husholdningstypen blir liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget.

tepar. Tabellen viser også at trygdeoppgjøret i 2008 har gitt en stor økning i minstepensjonen gjennom at regjeringen og partene ble enig om en gradvis økning i særtilleggene. Minstepensjon er skattefri under forutsetning av at det ikke påløper skatt som følge av kapitalinntekter eller nettoformue utover 200 000 kroner (se 5.3.2.).

Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av tilleggspensjon (inntektspensjon i ny alderspensjon) fra folketrygden, andre pensjonsordninger og andre inntekts- og formuesforhold. I dagens regelverk for alderspensjon frem til 2010 avkortes særtillegget/pensjonstillegget krone for krone mot opptjent tilleggspensjon, slik at perso-

Tabell 5.6 Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring fra året før.

	2008		2009		2010	
	Minstepensjon i 2010, kr	Vekst i utbetalt-pensjon	Realvekst i pensjon	Vekst i utbetalt-pensjon	Realvekst i pensjon	Vekst i utbetalt-pensjon
Enslig	148 704	11,3	7,3	7,9	5,7	5,4
Ektepar, begge har minstepensjon	275 000	11,9	7,8	8,2	6,0	5,5

Kilder: Arbeids- og velferdsetaten og Beregningsutvalget.

Tabell 5.7 Utvikling i overføringer¹ for pensjonister fra 1993 til 2008 målt som andel av samlet inntekt før skatt og i prosentvise årlige og samlede vekstrater. Prosent.

	Andel av samlet inntekt før skatt	Årlig vekst i overføringer	Samlet vekst i overføringer fra 1993
1993	86,0		
1999	86,7		20,3
2000	85,4	2,2	23,0
2001	86,4	2,6	26,2
2002	86,1	5,2	32,8
2003	87,1	2,7	36,3
2004	88,6	5,5	43,9
2005	85,7	2,7	47,7
2006	88,9	2,1	50,9
2007	86,4	5,5	59,3
2008	86,8	2,5	63,3

¹ Inkluderer både offentlige- og private tjenstepensjon.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget.

ner med forholdsvis lav tilleggspensjon ofte blir minstepensjonister. Dermed får disse pensjonistene liten eller ingen uttelling av opptjente pensjonsrettigheter. I den nye alderspensjonen, som helt eller delvis gjelder for personer født etter 1953, vil alle som har pensjonsopptjening få noe igjen utover det garanterte minstenivået. Det skyldes at garantipensjonen kun avkortes med 80 prosent av inntektpensjonen. Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og i pensjonene til enslige som er født uføre eller blir uføre i ung alder, i perioden 1.5 1993 til 30.4 2011 framgår av tabell 4.2 i vedlegg 4.

Tabell 5.7 viser veksten i overføringer fra 1993 til 2008 for pensjonistene som samlet gruppe. Det har vært en reell vekst i overføringene fra 1993 til 2008 på 63,3 prosent. Overføringer utgjør 86,8 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 2008. Overføringenes andel av samlet inntekt har ikke endret seg vesentlig siden 1993.

5.3.2 Endringer i skattereglene for pensjonister fra 2008 til 2011

Fram til 2011 har uførepensjonister og alderspensjonister med pensjon fra folketrygden hatt rett på særfradrag for alder og uførhet mv. Trygdeavgiften er også lavere for pensjonsinntekt enn for lønnsinntekt. I tillegg sikrer en særskilt skattereduksjonsregel at pensjonister uten særlig formue eller inntekter utover minstepensjonsnivå ikke

betaler skatt. Denne fordelten avkortes gradvis med økende inntekt. Som en oppfølging av trygdeoppgjøret 2008 ble grensen for skattefri nettoinntekt i skattebegrensningsregelen for ektepar økt i årene 2008-2010, for å sikre fortsatt skattefri minstepensjon.

For å tilpasse pensjonsskattereglene til pensjonsreformen er det vedtatt nye skatteregler for AFP- og alderspensjonister fra 2011. Disse skattyterne får et nytt skattefradrag i pensjonsinntekt til erstatning for skattebegrensningsregelen. Det nye skattefradraget utgjør maksimalt 28 150 kroner, og vil sikre at minstepensjonen forblir skattefri. I motsetning til i skattebegrensningsregelen vil ikke det nye skattefradraget nedtrappes mot andre inntekter enn pensjon, og det beregnes ikke lenger et formuestillegg til inntekten. Første innslagspunkt for nedrapping er ved pensjonsinntekt lik 158 650 kroner. Skattefradraget nedtrappes med en sats på 15,3 prosent av pensjonsinntekt over dette nivået og opp til 242 000 kroner. For inntekt over dette nivået, nedtrappes skattefradraget med en sats på 6,0 prosent. Endringen innebærer at mange pensjonister med lave og midlere inntekter får reduserte marginalsatter og høyere arbeidsinsentiver. Om lag 60 prosent av AFP- og alderspensjonistene får en skattelette med de nye skattereglene, om lag 10 prosent får uendret skatt, og om lag 30 prosent får en skatteskjerpelse. Se en nærmere omtale av fordelingsvirkningene i Prop. 1 LS (2010-2011). Skattefradraget fastsettes

uavhengig av ektefellens inntekt. Særfradraget for alder er også fjernet, og trygdeavgiften på pensjon er økt til 4,7 prosent.

Endringene i skattereglene for pensjonister innebærer at en enslig pensjonist i 2011 vil begynne å betale skatt når pensjonsinntekten overstiger om lag 158 650 kroner. Tilsvarende vil et pensjonistektepar med lik pensjon begynne å betale skatt på en samlet inntekt over om lag 317 300 kroner. I disse beregningene er det lagt til grunn at pensjonistene kun har pensjonsinntekt og standardfradrag.

Uførepensjonister som får uførepensjonen beregnet etter dagens regler i folketrygdeloven, samt mottakere av behovsprøvde pensjonsytelser fra folketrygden, beholder gjeldende skattebegrensingsregel med visse justeringer. Det skjer først og fremst ved at regelen individbaseres, slik at kun den enkelte skattyters inntekt og formue inngår i beregningen. Særfradraget for uførhet har økt til 32 000 kroner, mens trygdeavgiften har økt til 4,7 prosent.

5.4 Fordeling av inntekt

Beregningsutvalget legger i dette avsnittet fram en del statistikk som kaster lys over fordelingen av inntekt for individer. Det er spesielt lagt vekt på å redegjøre for enkelte trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter. Det er gjort nærmere rede for inntektsbegrepet som er lagt til grunn i boks 5.4.

5.4.1 Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede

I dette avsnittet ses det på sammensetningen og fordelingen av samlet inntekt for individer som er yrkestilknyttet. For å få en best mulig oversikt over utviklingen og sammensetningen av samlet inntekt for de personene som antas å være yrkestilknyttet på «fulltid», er det nødvendig skille ut de personene som har reduserte stillingsbrøker (blant annet jobber mange studenter ved siden av studiene). Utvalget har valgt å definere yrkestilknyttede som de personene som har en sum av lønnsinntekt og næringsinntekt som minst utgjør 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Samlet sett utgjør denne gruppen vel 1,95 mill. personer i 2009. Til sammenligning var det samlet sett vel 2,6 mill. sysselsatte personer i 2009.

Tabell 5.8 viser sammensetningen av de ulike inntektskomponentene for yrkestilknyttede i 1999

og 2009 etter at individene er sortert etter stigende inntekt etter skatt (desiler), jf. boks 5.3. Tabellen viser at lønnsinntekt er den viktigste inntektskilden i alle desiler, og at lønnsandelen har økt for alle desiler fra 1999 til 2009. Andelen som næringsinntekt utgjorde for gruppene samlet falt fra 7,7 prosent i 1999 til 6,4 prosent i 2009. Andelen er relativt høy for desil 1 og faller så til og med desil 6 i 1999 og til og med desil 4 i 2009. Deretter stiger næringsinntektsandelen.

For desil 10 betyr kapital- og næringsinntekt mye mer enn i de øvrige innteksgruppene og det reduserer betydningen av lønn kraftig. Det har vært store svingninger i både lønnsandelen og andelen kapitalinntekter for desil 10 i de senere år. En sammenligning av vedleggstabell 4.15 med tilsvarende tabell for 2008 viser at alle kapitalinntekter unntatt utbytte falt fra 2008 til 2009. Dette må ses i sammenheng med finanskrisen. Det har også vært svingninger i kapitalinntekter det siste tiåret som følge av tilpasninger til endringer av beskatning av utbytte. Innføringen av utbytteskatt på avkastning ut over en normalavkastning i 2006 (skjermingsmetoden for aksjonærer), var kjent i god tid før den ble iverksatt. Aksjeutbytte ble tatt ut for deretter å bli skutt inn igjen som ny egenkapital fordi dette økte aksjonærens skjermingsgrunnlag, samt at innskutt kapital senere kan tas ut fra selskapene uten ekstra beskatning.¹ Nivået på aksjeutbytte i 2005, samt reduksjonen i aksjeutbytte i 2006 – 2009, viser da også at en slik tilpasning har foregått i stor stil. Økningen i utbytterne etter 2006 kan imidlertid gi en indikasjon på at utbyttene er i ferd med å komme opp på et mer normalt nivå.²

Tabell 5.8 viser også at andelen av samlet inntekt som betales i skatt i alle desiler med unntak av desil 1 og 10 var lavere i 2009 enn i 1999. Redusert toppskatt og økte bunnfradrag i beskatningen av lønn i denne perioden er medvirkende årsaker til at skatteandelene er redusert for de fleste desiler. Også endringer i renter og dermed rentefradrag vil kunne påvirke skatteandelene i tabellen.

Tabell 5.9 viser hvordan de samlede inntektene fra de ulike inntektskomponenter fordeler seg på de ulike inntektsdesiler (etter skatt) i 1999

¹ Dette har sammenheng med at innskutt kapital i skattemessig forstand allerede er skattlagt kapital.

² I 2003 og 2004 var aksjeutbytte til husholdninger og ideelle organisasjoner hhv. 55,5 mrd. kroner og 63,2 mrd. kroner. Reinvestert utbytte var disse to årene på hhv. 36,8 mrd. kroner og 39,4 mrd. kroner. I 2005 utgjorde utbytte 99,8 mrd. kroner, mens reinvestert utbytte var på 75,1 mrd. kroner. I 2006 – 2009 var utbytte redusert til hhv. 7,5, 18,5, 26,5 og 24,8 mrd. kroner.

Tabell 5.8 Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede.¹ Andel i prosent av gruppens samlede inntekt før skatt der ikke annet framgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Nivå i 2009-priser. 1999 og 2009.

1999 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²	Over- føringer	Samlet gj.sn. inntekt før skatt		Skatt mm.	Inntekt etter skatt
					Andel	Nivå		
1	89,3	10,2	-1,3	1,8	100	214 600	27,6	72,4
2	90,2	5,8	1,0	3,0	100	256 600	26,4	73,6
3	90,9	4,7	1,1	3,2	100	283 400	26,6	73,4
4	91,1	4,4	1,2	3,3	100	306 400	26,7	73,3
5	91,0	4,3	1,3	3,4	100	329 900	27,1	72,9
6	90,7	4,4	1,4	3,5	100	354 700	27,6	72,4
7	89,7	5,0	1,6	3,7	100	384 700	28,3	71,7
8	88,2	6,0	1,9	3,9	100	426 700	29,3	70,7
9	85,5	8,2	2,8	3,6	100	503 600	31,2	68,8
10	64,8	13,5	20,0	1,7	100	934 900	32,8	67,2
Alle	83,6	7,7	5,8	3,0	100	399 500	29,3	70,7
2009								
Desil								
1	94,9	8,3	-5,1	1,9	100,0	260 300	27,7	72,3
2	92,5	4,1	0,6	2,8	100,0	314 500	24,0	76,0
3	92,7	3,6	0,7	3,1	100,0	348 900	24,5	75,5
4	92,4	3,5	0,8	3,3	100,0	379 100	24,9	75,1
5	92,2	3,6	0,9	3,3	100,0	410 200	25,4	74,6
6	92,3	3,6	1,0	3,1	100,0	444 300	26,0	74,0
7	91,7	4,2	1,1	3,0	100,0	484 700	26,8	73,2
8	90,6	5,1	1,5	2,8	100,0	544 500	28,2	71,8
9	88,7	6,7	2,3	2,3	100,0	657 300	30,7	69,3
10	74,0	11,8	12,5	1,7	100,0	1 177 700	35,3	64,7
Alle	87,5	6,4	3,5	2,6	100,0	502 200	28,8	71,2

¹ Yrkestilknyttede er definert som lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Disse utgjorde 1 740 751 personer i 1999 og 1 957 439 personer i 2009.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

og 2009. Desilenes andeler av lønnsinntekt, næringsinntekt og overføringer endret seg relativt lite fra 1999 til 2009. Det er en svak tendens til at de med høyest samlet inntekt mottar en økende andel av den samlede lønnsinntekten. I 2005

utgjorde desil 10 sin andel av samlede inntekter etter skatt hele 30,5 prosent, jf. NOU 2009:7 Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 2009. Som nevnt må dette høye nivået ses i sammenheng med innføringen av utbytteskatten fra 2006. Fra

Tabell 5.9 Fordelingen av ulike inntektskomponenter for yrkestilknyttede¹. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2009-priser. 1999 og 2009.

1999 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²	Over- føringer	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		
						Andel	Nivå	Vekst 99-09
1	5,7	7,2	-1,2	3,2	5,1	5,5	155 400	
2	6,9	4,8	1,2	6,4	5,8	6,7	189 000	
3	7,7	4,4	1,4	7,7	6,4	7,4	208 100	
4	8,4	4,4	1,6	8,6	7,0	7,9	224 500	
5	9,0	4,7	1,9	9,3	7,7	8,5	240 400	
6	9,6	5,2	2,2	10,3	8,4	9,1	256 700	
7	10,3	6,3	2,7	11,9	9,3	9,8	275 800	
8	11,3	8,4	3,6	13,9	10,7	10,7	301 700	
9	12,9	13,4	6,0	15,4	13,4	12,3	346 400	
10	18,2	41,3	80,7	13,1	26,2	22,2	628 100	
Alle	100	100	100	100	100	100	282 600	

2009
Desil

1	5,6	6,7	-7,5	3,9	5,0	5,3	188 300	21,2
2	6,6	4,0	1,0	6,9	5,2	6,7	239 000	26,5
3	7,4	3,8	1,3	8,3	5,9	7,4	263 300	26,5
4	8,0	4,1	1,7	9,6	6,5	8,0	284 700	26,8
5	8,6	4,6	2,0	10,5	7,2	8,6	306 200	27,4
6	9,3	5,0	2,4	10,7	8,0	9,2	328 700	28,0
7	10,1	6,3	3,1	11,2	9,0	9,9	354 700	28,6
8	11,2	8,6	4,5	11,8	10,6	10,9	390 900	29,6
9	13,3	13,7	8,5	11,7	13,9	12,8	455 800	31,6
10	19,8	43,1	83,0	15,4	28,7	21,3	762 500	21,4
Alle	100	100	100	100	100,0	100,0	357 400	26,5

¹ Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 740 751 personer i 1999 og 1 957 439 personer i 2009.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2005 til 2006 ble desil 10 sin andel av samlede inntekt etter skatt redusert til 21,4 prosent og har vært om lag uendret etter dette og er i 2009 lik 21,3 prosent.

I vedleggstabell 4.15 er det gitt en nærmere oversikt over fordelingen av de ulike kategorier kapitalinntekter for yrkestilknyttede.

5.4.2 Fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede

Tabell 5.10 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene for pensjonister og trygdede.

Samlet inntekt etter skatt har økt mer enn gjennomsnittet for desil 1 til 7 fra 1999 til 2009, mens de øvrige desilene har hatt en noe lavere vekst. Dette er hovedsakelig på grunn av en utjevning i overføringene hvor desil 1 til 6 har fått økt andel

Tabell 5.10 Fordelingen av ulike inntektskomponenter for pensjonister¹. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2009-priser. 1999 og 2009.

1999 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²	Over- føringer ³	Skatt mm.	Inntekt etter skatt		
						Andel	Nivå	Vekst 99-09
1	3,1	-4,6	-1,1	4,8	3,0	4,4	68 200	
2	3,3	1,4	3,2	6,2	3,2	6,3	97 500	
3	2,9	2,9	4,6	7,0	3,4	7,2	110 600	
4	4,0	4,5	4,6	7,9	4,9	7,9	121 600	
5	5,0	5,7	4,8	8,8	6,4	8,6	133 000	
6	6,8	7,1	5,5	9,8	8,3	9,5	145 700	
7	9,2	8,5	6,4	10,9	10,4	10,4	160 800	
8	12,1	10,3	7,9	12,2	12,7	11,7	179 600	
9	18,2	16,2	10,6	14,0	16,0	13,5	207 100	
10	35,3	48,1	53,4	18,4	31,7	20,5	315 500	
Alle	100	100	100	100	100,0	100,0	154 000	
2009 Desil								
1	3,3	-13,6	-6,3	5,0	3,6	4,4	91 900	34,8
2	3,2	0,4	4,1	6,5	3,5	6,7	138 400	41,9
3	3,9	2,1	4,6	7,3	4,2	7,6	156 600	41,6
4	4,4	2,5	4,3	8,2	5,0	8,3	172 200	41,6
5	5,8	3,4	4,8	9,0	6,5	9,0	186 600	40,3
6	7,0	4,4	5,4	9,9	8,3	9,7	201 900	38,6
7	8,6	6,0	6,5	10,8	10,2	10,6	218 800	36,1
8	11,5	9,5	8,1	12,0	12,5	11,6	240 200	33,7
9	17,2	17,3	11,2	13,5	15,7	13,1	272 500	31,6
10	35,0	68,1	57,2	17,9	30,6	19,0	393 600	24,8
Alle	100	100	100	100	100,0	100,0	207 300	34,6

¹ Omfatter trygdede og pensjonister hvor trygdeytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjon. Dette var en gruppe på 968 017 personer i 1999 og 1 092 135 personer i 2009.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

³ Inkluderer både offentlig- og privat tjenestepensjon.

Tabell 5.11 Utvikling i overføringer¹ for pensjonister fra 1999 til 2009 i målt i 2009- kroner og som prosentandel av samlet inntekt. Desilfordelt etter inntekt etter skatt.

Desil	I 2009- kroner					Andel av samlet inntekt før skatt					Vekst 99-09. Prosent
	1999	2006	2007	2008	2009	1999	2006	2007	2008	2009	
1	77 000	99 100	104 400	109 600	111 100	99,9	101,3	98,7	124,2	104,4	44,3
2	99 000	123 400	129 900	136 800	143 500	92,7	94,6	93,2	92,5	94,1	44,9
3	110 600	142 500	150 400	156 500	162 900	91,8	94,4	92,9	91,9	93,9	47,3
4	125 100	161 300	170 200	175 400	181 400	92,0	94,8	93,6	92,5	94,4	45,0
5	139 600	179 000	188 900	194 100	199 700	92,1	94,6	93,1	91,9	93,8	43,1
6	155 300	197 800	209 100	214 100	219 800	91,4	94,0	92,8	91,4	93,4	41,5
7	173 400	218 900	230 500	235 400	241 100	90,6	93,4	91,9	90,5	92,7	39,0
8	194 300	242 200	254 600	259 500	265 900	89,6	92,0	90,2	88,9	91,4	36,9
9	221 700	272 800	287 300	292 200	299 500	87,3	89,5	87,6	86,1	89,2	35,1
10	292 000	355 400	377 400	381 800	399 000	71,5	72,5	67,9	69,5	77,1	36,6
Alle	158 900	199 200	210 300	215 500	222 400	86,7	88,9	86,4	86,8	89,8	40,0

¹ Inkluderer både offentlig- og privat tjenstepensjon.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget.

overføringer. Dette må ses i sammenheng med at samordningsfradraget for ektefeller er redusert for alle pensjonister i perioden og at endringen utgjør en større andel av overføringene i de laveste desilene. Veksten i overføringene i de laveste desilene må også ses i sammenheng med trygdeoppgjøret i 2008 som gav en gradvis økning i særtilleggene for minstepensjonister. Et betydelig fall i nærings- og kapitalinntekt i 2009 reduserer inntektsveksten for desil 1. Den viktigste forklaringen er at en god del personer med tap på aksjer har havnet i desil 1 i 2009, noe som illustrerer at desil 1 er en svært sammensatt gruppe. Sammensetningen av inntekten innfor de ulike inntektsgruppene for pensjonister framgår av vedleggstabell 4.16.

I gjennomsnitt utgjør overføringer 89,8 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 2009, jf. tabell 5.11. Tabell 5.11 viser utviklingen i overføringer for pensjonister fra 1999 til 2009 for de ulike inntektsdesilene. Det har vært en reell vekst i overføringene for alle desilene i gjennomsnitt. For desil 3 har veksten vært størst (47,3 prosent), mens desil 9 har hatt den laveste veksten (35,1 prosent). Veksten i overføringer skyldes først og fremst økningen i grunnbeløpet og at nye pensjonister har opptjent høyere tilleggspensjon. I tillegg har særtillegget blitt økt flere ganger i perioden, spesielt ble særtillegget økt mye i 2008. Det

har også vært en opptrapping av grunnpensjonen til ektefeller i denne perioden.

Overføringenes andel av samlet inntekt har økt siden 1999 for alle desilene. For årene 2006, 2008 og 2009 har desil 1 i gjennomsnitt en overføringsandel som overstiger 100 prosent, noe som skyldes negative kapital- og/eller næringsinntekter.

5.4.3 Utviklingen i inntektsfordelingen

Den vanligste metoden for å sammenlikne inntektsfordelingen over tid, og mellom land, er å benytte Gini-koeffisienter, se boks 5.3 for definisjon. En Gini-koeffisient på 0 innebærer at inntekten er helt likt fordelt, mens en Gini-koeffisient lik 1 betyr at én person mottar all inntekt.

Figur 5.3 viser utviklingen i Gini-koeffisienten, i perioden 1993 – 2009 for personer med yrkesinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn og for pensjonister. I tillegg viser figuren fordelingen av lønnsinntekt, jf. vedleggstabell 4.17. For de to individgruppene ser vi på inntektene etter skatt, mens fordelingen av lønnsinntekt er før skatt. Figuren viser at fordelingen av samlet inntekt i disse to gruppene er sterkt preget av de store svingningene i utbytteinntektene de senere år, jf. tabell 5.12. Figuren viser også at fordelingen av lønnsinntekt før

Tabell 5.12 Utvikling i fordeling av samlet inntekt etter skatt hhv. med og uten utbytte og med og uten barnetrygd i perioden 1999 til 2009 for yrkestilknyttede¹ målt ved Gini-koeffisienter.

År	Inntektsulikhet med utbytte og barnetrygd i inntektsbegrepet	Inntektsulikhet uten utbytte i inntektsbegrepet ²	Inntektsulikhet uten barnetrygd i inntektsbegrepet ³
1999	0,220	0,197	0,227
2000	0,241	0,208	0,249
2001	0,215	0,205	0,222
2002	0,244	0,202	0,249
2003	0,248	0,195	0,253
2004	0,255	0,199	0,262
2005	0,305	0,223	0,311
2006	0,216	0,212	0,221
2007	0,227	0,219	0,233
2008	0,228	0,218	0,233
2009	0,218	0,208	0,224

¹ Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn det enkelte år.

² Barnetrygd er med i inntektsbegrepet.

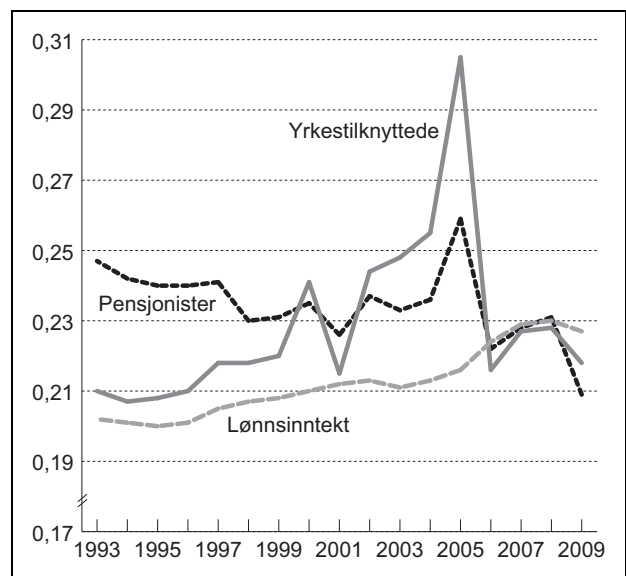
³ Utbytte er med i inntektsbegrepet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for husholdninger.

skatt har blitt noe skjevere siden midten av 1990-tallet.

Tabell 5.12 viser hhv. utviklingen i Gini-koeffisienten med og uten utbytte i inntektsbegrepet. Når utbytte holdes utenfor, var inntektsulikhetene om lag uendret i perioden 1999 til 2004. Men selv når utbytte holdes utenfor inntektsbegrepet, var det likevel en viss økning i Gini-koeffisienten fra 2004 til 2005. En viktig forklaring på dette er at det fra 2004 til 2005 også var en betydelig økning i aksjegevinster, som er inkludert i inntektsbegrepet. Gevinstene var også betydelige i 2006 og 2007 og bidro til en noe større ulikhet enn i årene før 2005. Gevinstene falt deretter betydelig i 2008, noe som reduserte ulikheten når en ser bort fra utbytte, og ulikheten er nå på samme nivå som i 2000. Med utbytte har ulikheten også falt fra 2008 til 2009, og er nå på samme nivå som i 1999.

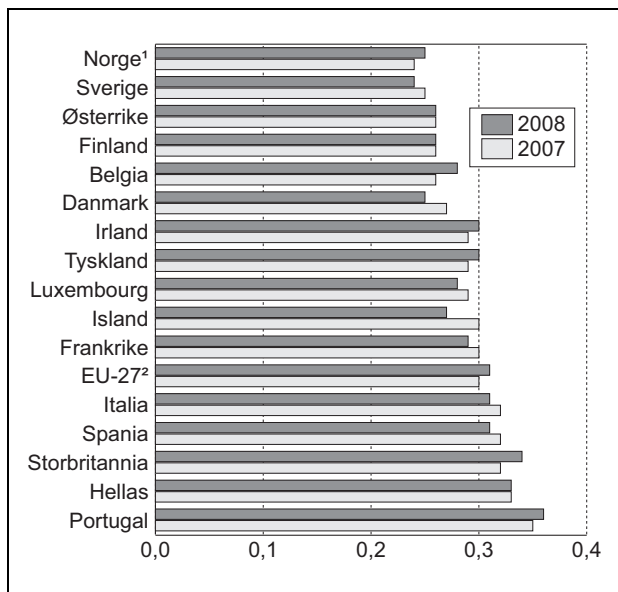
Tabell 5.12 viser også hvilket bidrag barnetrygden har hatt på utviklingen i fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede. Hvis en tar ut barnetrygden i beregningen av Gini-koeffisienten, viser tabellen at fordelingen blir mer ulik. Denne differansen i Gini-koeffisienten ligger mellom 0,005 og 0,007 etter 1999, dvs. at den utjevneende effekten av barnetrygden har blitt opprettholdt i perioden for yrkestilknyttede. Dette

Figur 5.3 Utviklingen i fordelingen av samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede og pensjonister og utvikling i lønnsinntekt¹ før skatt i perioden 1993 til 2009. Målt ved Gini-koeffisienten per person.

¹ Lønn er definert som i selvangivelsen, dvs. kontant lønn, naturalytelser og sykepenger.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdningene (1993 – 2009). Statistisk sentralbyrå.

Figur 5.4 Fordelingen av husholdningenes disponible inntekt i 2007 og 2008 per forbruksenhet i EU-27¹ og for enkelte land i Europa i 2007 og 2008. Målt ved Gini-koeffisienten.

¹ Inntektsbegrepet til Eurostat er forsøkt harmonisert så langt det lar seg gjøre for å kunne foreta direkte sammenligninger mellom land. Blant annet utelater Eurostat realisasjonsgevinster/-tap i sitt inntektsbegrep, mens dette er inkludert i den norske nasjonale inntektsstatistikken. Personer i studenthusholdninger inngår i tallene fra Eurostat.

² Gini-koeffisienten for EU-27 er beregnet av Eurostat.

Kilde: Eurostat.

er i kontrast til tall for hele populasjonen (regnet ut fra inntekt etter skatt pr. forbruksenhet) som viser at barnetrygden over tid har hatt et fallende bidrag til utjevning. I 1999 bidro barnetrygden til å redusere Gini-koeffisienten med 0,007. I 2009 er bidraget 0,006. Forklaringen på at bidraget er relativt konstant over tid for yrkestilknyttede kan i stor grad tilskrives at andelen kvinner med barn blant de yrkestilknyttede har økt gjennom perioden, og at dette derfor har økt barnetrygdens betydning for denne gruppen.

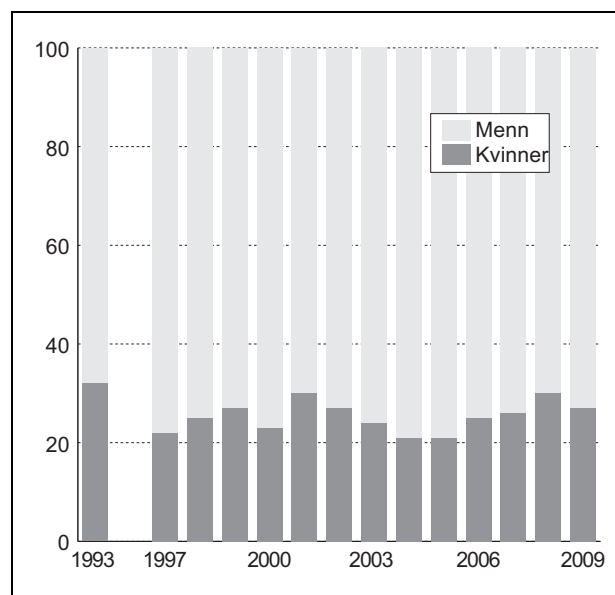
Ulikheter i fordelingen av inntekt målt ved Gini-koeffisienter varierer mellom europeiske land. Figur 5.4 viser Gini-koeffisienten i EU-27 og for enkelte land i Europa for årene 2007 og 2008. Telleenheten i utregningene av Gini-koeffisientene i figuren er den enkelte person, og hver person (også barn) har blitt tilordnet sin husholdnings disponible inntekt per forbruksenhet. Gini-koeffisientene for yrkestilknyttede og pensjonister mv. som presenteres i tabellene og figurene for øvrig i avsnitt 5.4, er derimot kun basert på inntekt per person.

Figur 5.4 viser at inntektsfordelingen er relativt jevn i Norge og de andre skandinaviske lan-

dene sammenlignet med øvrige land i Europa. Figuren viser at Gini-koeffisient for Norge var 0,24 i 2008, noe som er litt lavere enn nivået i 2007. Gini-koeffisienten i 2008 er på samme nivå som i 2003, men lavere enn i 2004 og 2005. Det høyere nivået i disse årene skyldes særlig tilpasninger til nye utbytteskatteregler i 2006. Eurostat har estimert Gini-koeffisienten for EU-27 til om lag 0,30 for 2008.

5.4.4 Fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn

Som vist i tabell 5.9 er kapitalinntekter relativt skjevt fordelt mellom de ulike innteksgruppene, men fordelingen av kapitalinntekter er også skjevt fordelt mellom kvinner og menn. Figur 5.5 viser at denne forskjellen økte betydelig mellom 1993 og 1999, ble redusert fram til 2001, men økte igjen fra 2001 til 2004.³ Fra 2004 til 2005 var det ingen nevneverdig endring i fordelingen av kapitalinntekter

Figur 5.5 Prosentvis fordeling av brutto kapitalinntekter¹ mellom kvinner og menn, 1999-2009. Populasjonen er definert som bosatte kvinner og menn 17 år og over.

¹ Kapitalinntekter er her definert som brutto renteinntekter, utbytter og netto gevinster ved salg av aksjer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

³ Kapitalinntekter er her definert som brutto renteinntekter, aksjeutbytte og netto gevinster fra realisasjon av aksjer. Renteutgifter er ikke tatt med. Det siste må ses i sammenheng med at heller ikke verdien av boligkonsum er tatt med. I den grad det er vesentlige forskjeller mellom kjønnene i hvem som eier bolig og har renteutgifter vil dette ikke vises i figur 5.5.

Boks 5.3 Begreper i fordelingsanalyser

Desil- og persentiltabeller:

I fordelingsanalyser rangeres ofte individene etter inntekt etter skatt og grupperes deretter i like store grupper. En vanlig type gruppering er å dele antallet individer i 10 like store deler. Disse gruppene kalles ofte for desiler, hvor de 10 prosent med lavest inntekt kalles desil 1, de neste 10 prosent for desil 2 osv. til de 10 prosent med høyest inntekt, som kalles desil 10.

Individene kan også grupperes i mindre grupper. En inndeling i 100 like store grupper kalles ofte for persentiler. Den prosenten med lavest inntekt kalles persentil 1, og prosenten med høyest inntekt kalles persentil 100. I tabell 4.15 i vedlegg 4 er desil 10 oppdelt i fem like store deler. Dvs. at hver gruppe inneholder to persentiler.

Gini-koeffisienten:

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom $G=0$ er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens $G=1$ betyr at det er en person som mottar all inntekt. Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkest endringer som skjer i den sentrale delen av fordelingen og i mindre grad endringer som skjer i toppen og bunnen av fordelingen.

mellom kvinner og menn. Fra 2005 til 2008 har kvinners andel av kapitalinntektene økt igjen med om lag 11 prosentpoeng. En betydelig økning i tap ved salg av aksjer i 2008 bidrar til en noe jevnere

fordeling av kapitalinntektene i 2008. Kvinners andel av kapitalinntektene økte fra 28 prosent i 2007 til 32 prosent i 2008, men falt noe igjen fra 2008 til 2009.

Boks 5.4 Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som blir lagt til grunn i hoveddelen av avsnitt 5.4, er inntekt etter skatt. Dette begrepet kommer fram på følgende måte:

Yrkesinntekt

- Lønn (inkl. sykepenger)
- Netto næringsinntekt

+ *Kapitalinntekter*

- Renteinntekter
- Aksjeutbytte
- Netto realisasjonsgevinster
- Andre kapitalgevinster

+ *Skattepliktige overføringer*

- Pensjoner fra folketrygden
- Tjenestepensjon mv.
- Dagpenger ved arbeidsledighet

+ *Skattefrie overføringer*

- Barnetrygd
- Bostøtte
- Stipend
- Sosialhjelp
- Kontantstøtte
- Barnebidrag

= *Samlet inntekt*

- *Utlignet skatt og negative overføringer*
- Utlignet skatt
- Negative overføringer (tvungen pensjonspremie i arbeidsforhold og betalt barnebidrag administrert av det offentlige)

= *Inntekt etter skatt*

Nærmere om begrepet inntekt etter skatt i forhold til velferd

Inntektsstatistikken omfatter alle kontante inntekter som husholdningene mottar. Det er likevel andre forhold som også påvirker den enkeltes forbruksmuligheter og som ikke inngår i statistikken. Dette gjelder for eksempel for noen typer av naturalytelse og ikke-realiserede gevinster, verdien av alle offentlige tjenester, familieoverføringer (arv og gaver), verdien av bolig-tjenester og andre varige forbruks-goder mv. Flere av disse komponentene er beheftet med betydelige måleproblemer og er derfor ikke inkludert i statistikken. Heller ikke renteutgifter er inkludert i inntektsbegrepet som er lagt til grunn i denne analysen.

Kapittel 6

Den samlede inntektsutviklingen

- Disponibel realinntekt for Norge økte i 2010 med 4,2 prosent. Produksjonsvekst i Fastlands-Norge og positiv endring i bytteforholdet overfor utlandet bidro mest til veksten.
- Lønnskostnadsandelen – lønnskostnader i prosent av faktorinntekt – i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge viste en nedgang på nærmere 2 prosentpoeng i 2010. For industrien var lønnskostnadsandelen i 2010 på nivå med 2009.

ste gang på tre år var nettobidraget fra formuesinntekter og lønn til utlandet positivt. Disponibel inntekt for Norge anslås til vel 2115,6 milliarder kroner, som svarte til 432 700 kroner per innbygger.

I 2010 økte *disponibel realinntekt* for Norge med 4,2 prosent mot en nedgang på 10,8 prosent året før. Sett over en lengre periode har det vært en betydelig samlet realinntektsvekst. Fra konjunkturbunnen i 2002 har disponibel realinntekt økt med 30 prosent.

Endringen i disponibel realinntekt kan splittes i *bidrag* fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Vekstbidragene er vist i tabell 6.2, og bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i vekst i henholdsvis petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

6.1 Disponibel inntekt for Norge

Foreløpige nasjonalregnskapstall viser at *disponibel inntekt* for Norge var vel 6,4 prosent høyere i 2010 enn i 2009. Det meste av dette kom fra økt lønnsomhet både i produksjonsvirksomhet på sokkelen og på fastlandet. I tillegg bidro en klar økning i formuesinntekter fra utlandet. For før-

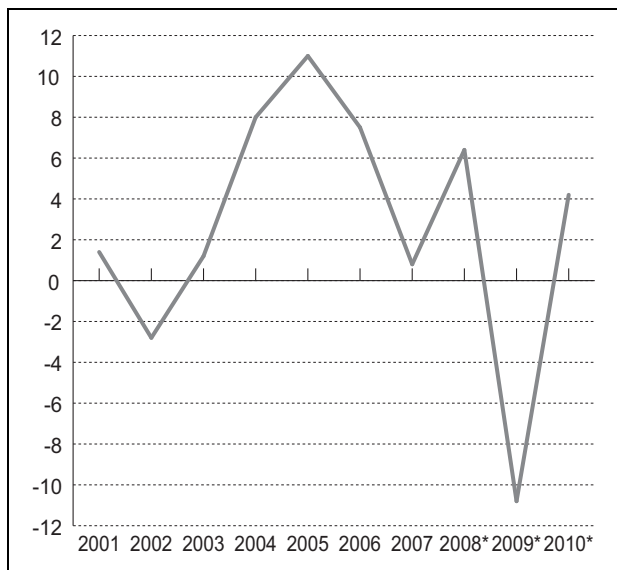
Tabell 6.1 Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)¹.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
Bruttonasjonalprodukt	1536,9	1532,3	1593,8	1743,0	1945,7	2159,6	2271,6	2516,8	2380,9	2 505,1
- Kapitalslit	213,7	217,8	222,8	235,1	247,9	265,1	291,9	335,0	352,5	370,5
= Nettonasjonalprodukt	1323,2	1314,5	1371,0	1507,9	1697,8	1894,5	1979,7	2181,8	2028,4	2 134,6
+ Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	1,4	4,7	9,9	3,4	13,5	1,6	-7,3	-11,1	-14,0	10,3
= Nasjonalinntekt	1324,6	1319,2	1380,9	1511,3	1711,3	1896,1	1972,5	2170,7	2014,3	2 144,8
+ Stønader og løpende overføringer til utlandet, netto	-14,2	-17,4	-20,6	-17,6	-17,2	-19,1	-20,5	-20,9	-26,7	-29,3
= Disponibel inntekt for Norge	1310,3	1301,8	1360,3	1493,7	1694,1	1876,9	1952,0	2149,8	1987,7	2 115,6

* Foreløpige tall.

¹ Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før.

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Produksjonsnedgang i petroleumsvirksomheten i 2010 trakk disponibel realinntekt ned med 1,7 prosentpoeng. I 2009 var bidraget fra produksjonen i petroleumsvirksomheten -0,4 prosentpoeng. Produksjonsutviklingen i øvrige næringer trakk opp disponibel realinntekt med 2,0 prosentpoeng i 2010 mot et negativt bidrag på 1,6 prosentpoeng i 2009.

Prisutviklingen på olje og gass er særlig viktig for utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet. Sett under ett var prisen på olje og gass høyere i 2010 enn i 2009. Denne prisutviklingen trakk veksten i disponibel realinntekt opp med 2,0 prosentpoeng mot et negativt bidrag på 7,8 prosentpoeng i 2009.

I 2010 var bidraget fra prisutviklingen på varer og tjenester utenom olje og gass på 0,8 prosentpoeng. Bidraget på prisutviklingen på varer og tjenester utenom olje og gass var svakt positivt i 2008, mens bidraget var - 0,8 prosentpoeng i 2009. Samlet sett bidro endringen i bytteforholdet med 2,8 prosentpoeng til veksten i i disponibel realinntekt i 2010.

Tabell 6.2 Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹. Prosent.

	Gj.snitt 2001-2010	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
Disponibel realinntekt for Norge,											
Vekst i prosent:	2,5	1,4	-2,8	1,2	8,0	11,0	7,5	0,8	6,4	-10,8	4,2
Vekstbidrag fra ² :											
Produksjonsvekst i oljevirkosomhet ³ :	-0,5	1,7	0,4	0,1	0,1	-1,0	-1,6	-1,5	-1,0	-0,4	-1,7
Produksjonsvekst ellers ³ :	1,8	0,1	0,9	0,8	4,0	3,8	3,8	4,0	0,6	-1,6	2,0
Endring i bytteforholdet:	1,1	-1,9	-4,1	0,2	4,2	7,6	6,1	-1,2	6,9	-8,5	2,8
Herav: prisutviklingen på råolje og naturgass	0,7	-2,9	-4,1	0,0	3,8	6,5	4,9	-1,1	6,7	-7,8	2,0
Endring i rente- og stønadbalansen:	0,1	1,5	0,0	0,2	-0,2	0,7	-0,8	-0,5	-0,2	-0,3	1,1

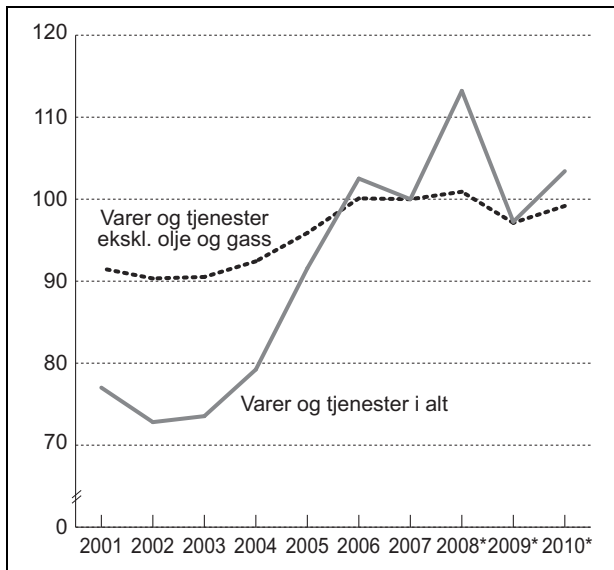
* Foreløpige tall.

¹ Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.

² Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

³ Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 2007=100.

* Foreløpige tall
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Utviklingen i internasjonale finans- og valuta-markeder er viktig for de samlede formuesinntektene for Norge, blant annet gjennom plasseringen av midlene til Statens pensjonsfond – utland. *Endringen i rente- og stønadsbalansen* trakk disponibel realinntekt ned med 0,3 prosentpoeng i 2009 og opp med 1,1 prosentpoeng i 2010.

6.2 Faktorinntekt og funksjonell inntektsfordeling

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten for økonomien som helhet gikk opp med 5 prosent i 2010 mot en nedgang på 7,7 prosent året før ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall. De samlede *lønnskostnadene* i Norge økte med 3,0 prosent i 2009 og 3,7 prosent i 2010. *Driftsresultatet* for økonomien som helhet gikk i 2010 opp med 7,3 prosent, mens det var en nedgang på vel 21 prosent i 2009. Forløpet i denne størrelsen er sterkt påvirket av utviklingen i petroleumsvirksomheten. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport gikk ned med 33 prosent fra 2008 til 2009, og opp med 5 prosent fra 2009 til 2010. Driftsresultatet i de øvrige næringene gikk ned både i 2008 og 2009, mens det økte med 9,7 prosent i 2010.

For å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen vises tall for driftsresultat i tabell 6.4 og lønnskostnader i vedleggstabell 4.10 og figur 6.3. Det understrekes at tallene for årene 2008, 2009 og 2010 er foreløpige.

Driftsresultat påvirkes av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og kan derfor vise betydelige svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til

Tabell 6.3 Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent.

	2001 ¹	2002 ¹	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
Nettonasjonalprodukt	3,3	-0,7	4,3	10,0	12,6	11,6	4,5	10,2	-7,0	5,2
Faktorinntekt	3,7	-0,6	5,0	10,1	13,3	11,4	3,9	12,1	-7,7	5,0
- Lønnskostnader	6,2	4,7	2,6	4,9	6,1	9,3	11,0	9,7	3,0	3,7
= Driftsresultat	0,4	-8,2	9,1	18,1	23,1	13,8	-4,2	15,2	-21,1	7,3
- Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	-8,7	-18,1	4,9	30,9	36,2	20,2	-9,9	34,8	-33,0	5,0
= Driftsresultat i øvrige næringer	11,7	1,8	12,6	8,3	11,1	6,5	3,1	-6,7	-1,9	9,7

* Foreløpige tall

¹ De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.4 Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
Alle næringer	473,3	434,3	473,9	559,5	689,0	783,8	751,1	865,0	682,4	732,0
Offentlig forvaltning ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner og eget bruk	47,5	50,3	49,2	45,2	44,6	49,3	49,4	46,7	47,3	49,4
Markedsrettet virksomhet ²	425,8	383,9	424,7	514,3	644,4	734,5	701,7	818,3	635,2	682,6
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	238,3	195,2	204,7	267,9	365,0	438,9	395,5	533,1	357,0	374,9
Markedsrettet virksomhet ² ellers	187,5	188,8	220,0	246,3	279,3	295,6	306,2	285,1	278,1	307,7
Markedsrettet virksomhet ² Fastlands-Norge	179,2	187,7	218,1	243,2	274,3	290,8	303,2	281,8	281,4	318,2
Industri	28,1	24,5	30,1	35,3	39,5	48,3	49,1	37,2	38,0	38,6
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	5,4	7,5	8,7	8,2	10,8	14,5	17,5	23,6	32,1	33,2
Råvarebasert industri	10,6	4,7	7,5	9,9	11,5	15,0	17,2	2,7	-4,9	-4,9
Øvrige industrinæringer	12,0	12,3	14,0	17,2	17,3	18,8	14,4	10,9	10,8	10,3

* Foreløpige tall.

¹ Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

² Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonseenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

store fluktasjoner i driftsresultatet for enkelte næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirkosomheten i de 10 siste årene har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge. I 2010 var petroleumsvirkosomhetens andel av det samlede driftsresultatet vel 51 prosent i følge foreløpige tall, som er om lag 1 prosentpoeng lavere enn i 2009 og i overkant av 10 prosentpoeng lavere enn i 2008.

Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* gikk ifølge de foreløpige tallene ned med i overkant av 400 millioner kroner fra 2008 til i 2009, og opp med nærmer 37 milliarder fra 2009 til 2010. Industriens driftsresultat var 38,6 milliarder kroner i 2010, om lag som i 2009.

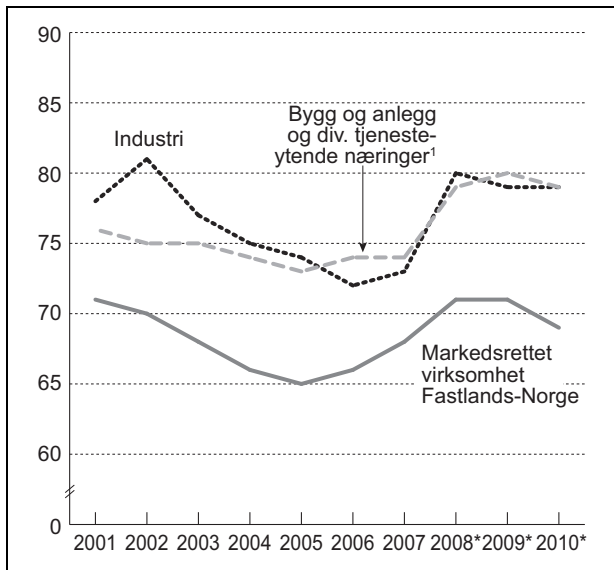
Industriens andel av det samlede driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge utgjorde rundt 13,5 prosent både i 2008 og 2009. I 2010 falt denne andelen til 12,1 prosent.

De foreløpige tallene for lønnskostnadene i 2010 viser at *de samlede lønnskostnadene* var på nærmere 1153 milliarder kroner mot om lag 1112

milliarder kroner i 2009. I markedsrettet virksomhet var lønnskostnadene om lag 786 milliarder kroner mot vel 760 milliarder kroner året før. Forskjellen mellom totale lønnskostnader og lønnskostnader i markedsrettet virksomhet utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning¹ og ideelle organisasjoner. Lønnskostnadene i markedsrettet virksomhet som andel av totale lønnskostnader økte gradvis fra 2003 til 2008, men falt fra vel 69 prosent i 2008 til i overkant av 68 prosent i 2009. For 2010 er denne andelen om lag uendret.

Figur 6.3 viser utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekten for markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge, industrien og et aggregat som omfatter bygg og anlegg og div.tjenesteytende næringer. I dette aggregatet inngår ikke tjenestenæringer som har et stort innslag av selvstendig næringsdrivende og heller ikke finan-

¹ Eksklusive vannforsyning, kloakk og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen.

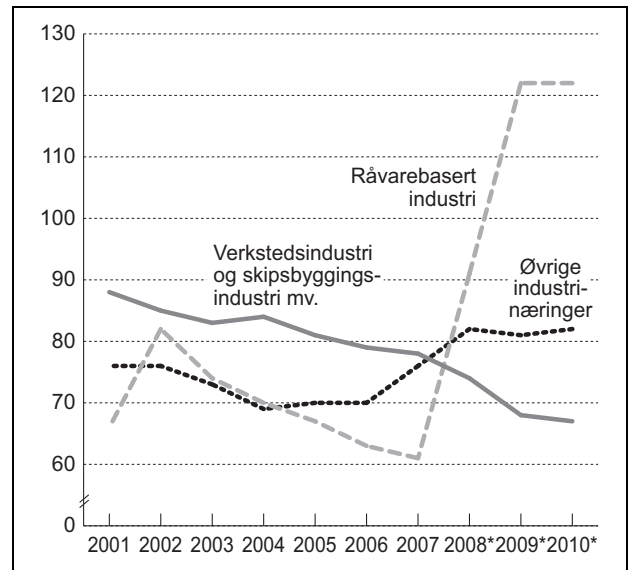
Figur 6.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

* Foreløpige tall.

¹ Bygg og anlegg og div. tjenesteytende næringer omfatter markedsrettet virksomhet i næringene: bygg- og anleggsvirksomhet, varehandel og reparasjon av kjøretøyer mv., hotell og restaurantvirksomhet, transport ellers (omfatter all transportvirksomhet med unntak av utenriks sjøfart og transport av petroleum i rørledninger), post og telekommunikasjon og forretningsmessig tjenesteyting.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

siell tjenesteyting. I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* falt lønnskostnadsandelen fra i overkant av 70 prosent i 2001 til underkant av 65 prosent i 2005. Etter dette har lønnskostnadsandelen økt og utgjorde 71 prosent igjen i 2008 og 2009. 2010 viste en nedgang til i overkant av 69 prosent. Ifølge nasjonalregnskapet falt lønnskostnadsandelen i industrien gradvis fram til 2006, da den var på 72 prosent. I 2010 var lønnskostnadsandelen på 79 prosent som er om lag uendret fra 2009 og i overkant av et halvt prosentpoeng lavere

Figur 6.4 Industriens lønnskostnader i prosent av faktorinntekt.

* Foreløpige tall.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn i 2008. Bak denne utviklingen ligger fall i lønnskostnadsandelen for verkstedindustri og skipsbygging, mens andelen i råvarebasert industri har økt kraftig siden 2007. For øvrige industri-næringer har andelen flatet ut de siste tre årene, se figur 6.4.

I aggregatet bygg og anlegg og diverse tjenesteytende næringer var det også en reduksjon i lønnskostnadsandelen fram til og med 2005. Andelen var i 2005 på 73 prosent. De foreløpige nasjonalregnskapstallene viser at lønnskostnadsandelen for disse næringene samlet har vært rundt 79 prosent de tre siste årene, opp fra 74 prosent i 2007.

Boks 6.1 Inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet*.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem, vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekt som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. *Faktorinntekt for Norge*, eller for en enkelt næring, er således lik summen av lønnskostnader og driftsresultat. Faktorinntekt for Norge er videre lik nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter. *Lønnskostnadene* omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. *Driftsresultatet* utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

Vedlegg 1

Lønnsoppgjør i 2010

I 2010 var det etter vanlig mønster hovedoppgjør for de fleste tariffområder. Både i LO-NHO-området, LO-HSH-området, YS-NHO-området og YS-HSH-området ble oppgjørene gjennomført ved forbundsvise forhandlinger. I hovedoppgjørene i staten og kommunene er det alltid sentrale forhandlinger. I Spekter-området foregår forhandlingene på to nivåer, først sentralt mellom Spekter og hovedorganisasjonene og deretter mellom de enkelte virksomheter og lokale arbeidstakerorganisasjoner.

I dette vedlegget gis en oversikt over avtalte lønnstillegg i 2010 i en del store forhandlingsområder. For oversikt over lønnsoppgjørene i 2009 vises det til vedlegg 1 i NOU 2010:4.

1 Vedtak foran lønnsoppgjørene i 2010

Representantskapet i LO behandlet kravene foran hovedoppgjøret 23. februar 2010. I vedtaket het det bl.a.:

«Frontfagsmodellen er den viktigste mekanismen for sysselsetting og økonomisk bærekraft. Næringer utsatt for internasjonal konkurranse må bestemme rammene for lønnsutviklingen. Men for å være bærekraftig må den også bidra til en rimelig fordeling. Den skal gi rammer for hele arbeidslivet, men ikke være til hinder for at det kan gis kompensasjon til grupper som systematisk over tid er blitt hengende etter i lønnsutviklingen.

Over tid må fordelingsutfordringen løses innenfor den parallellitet som historisk har preget lønnsutviklingen mellom hovedområdene. Det krever at forbundene i de enkelte avtaleområder må ta ansvar for en rettferdig fordeling av de rammer som gis. Det må gjøres grep på flere plan for utjevning mellom høylønte og lavlønte og mellom kvinner og menn der det er urettferdige forskjeller.

.....

På bakgrunn av den foranstående beskrivelse av utfordringer og muligheter vil fagbevegelsen reise krav om:

- Sikring av kjøpekraften for alle.
- En kombinasjon av egne sentrale tillegg, bedring av minstelønnssatser og garantiordninger som fremmer likelønn og bekjemper lavlønn.
- Strukturelle tiltak rettet mot å fremme like lønn, seriøsitet og lønnsevne i utsatte bransjer.
- Prioritering av kvinnedominerte grupper i offentlig sektor innenfor sentralt avtalte rammer.
- Treparts prosjekt i offentlig sektor for nedbygging av ufrivillig deltid.

I arbeidet for en samfunnsmessig fornuftig lønnsdannelse er det avgjørende at alle grupper omfattes. Dette må også gjelde innsatsen for likelønn. All lønnsdannelse, også de utenfor de brede avtaleområder må avkreves ansvar her på begge sider av forhandlingsbordet.

Fokuset på topplederlønn i næringslivet bør forsterkes både fra partenes og eiernes side.»

Representantskapet ga sekretariatet fullmakt til å utforme de endelige kravene, herunder justeringsklausul for annet avtaleår.

Hovedstyret i NHO vedtok 1. mars 2010 følgende retningslinjer for hovedoppgjøret i 2010:

«Tariffoppgjøret 2010 er et hovedoppgjør. Dette innebærer at samtlige overenskomster (ca 230, hvorav ca 130 med LO) med utløpsdato før 1. juli blir sagt opp av de respektive forbund med krav om forhandlinger.

Styret vil med bakgrunn i den økonomiske situasjonen for norsk næringsliv foreslå at følgende legges til grunn for tariffoppgjøret 2010:

- Norsk næringsliv opplever stor, og økende, forskjell i den økonomiske utvikling mellom bedrifter som konkurrerer internasjonalt og virksomheter som har sitt marked i skjermet sektor.

- Den konkurranseutsatte delen av næringslivet må sette rammen for oppgjørene i øvrige sektorer.
- I en situasjon med overkapasitet og lav internasjonal etterspørsel må de kostnadsmessige og produktivitetsfremmende sider av konkurranseevnen til norske bedrifter forbedres.
- Særskilte tiltak for likelønn må skje innenfor den økonomiske rammen for oppgjøret.
- Den vanskelige konkurransesituasjonen tilsier at det ikke bør innføres sosiale reformer eller andre kostnadsdrivende endringer i tariffavtalene.

Tariffoppgjøret må derfor gjennomføres på en slik måte at norsk næringslivs konkurransevne styrkes gjennom forbedret produktivitet og en lønnsvekst som ikke blir høyere enn den gjennomsnittlige lønnsveksten i våre viktigste konkurrentland.»

Unio vedtok 17. mars 2010 en inntektspolitisk uttalelse foran hovedoppgjøret i 2010 der det ble lagt vekt på følgende:

- at den samlede lønnsveksten for arbeidere og funksjonærer i konkurranseutsatt industri og andre sammenlignbare tariffområder legges til grunn når det forhandles om økonomisk ramme
- et likelønnsloft for kvinnedominerte utdanningsgrupper i offentlig sektor
- at dokumentert mindrelønnsutvikling kompenseres, bl.a. i skoleverket. Grupper som har blitt hengende etter i lønnsutviklingen over tid innen offentlig sektor gis en større ramme/tillegg.
- at utdanning, kompetanse, ansvar og risiko verdsettes høyere
- at offentlig sektor er attraktiv og konkurransekydig i kampen om å rekruttere og beholde kompetent arbeidskraft
- å synliggjøre og styrke offentlig sektors viktige rolle for den samlede verdiskapningen og næringslivets konkurransevne
- at bruken av deltid reduseres, og at retten til heltid styrkes
- at oppfølgingen av pensjonsavtalen er i tråd med det partene ble enig om ved tariffrevisjonen i 2009.

I *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbunds* (YS) retningslinjer/krav for hovedoppgjøret 2010 het det bl.a.:

- Lønnsveksten i Norge må sees i sammenheng med lønnsveksten hos våre viktigste handelspartnere. En vesentlig høyere lønnsvekst enn handelspartnerne over tid vil skade norsk konkurranseutsatt næringsliv.
- Den utvidede frontfagsmodellen har lenge hatt bred tilslutning i norsk fagbevegelse. Denne modellen tilsier at konkurranseutsatt næringsliv, representert ved industrien, skal forhandle først og danne normen for alle andre lønnsoppgjør i både privat og offentlig sektor.
- Forhandlingene i privat sektor gjennomføres som forbundsvise oppgjør ved hovedtariffoppgjøret 2010, inklusive en justeringsklausul ved mellomoppgjøret 2011.
- YS vil ved hovedtariffoppgjøret 2010 sette fokus på likelønn, arbeidstid og fastholdelse av arbeid til andre tider enn «normalarbeidsdagen», skal kompenseres. Økte krav, i form av innstramminger, nedbemanning, konkurranse osv., har ført til en negativ utvikling for mange. Bemanning kuttes til et minimum og arbeidstakere må finne seg i stadig mer ubehagelige arbeidstidsordninger.
- YS vil ta utgangspunkt i likelønn slik det kommer til uttrykk i Soria Moria II. YS er fornøyd med at Regjeringspartiene vil medvirke til økt likelønn, og det understrekes at det er partene som skal avklare hvilke grupper som skal prioriteres. Det må være enighet om at nye relative lønnsforhold som likelønns tiltak skaper, ikke skal utløse kompensasjonskrav fra andre grupper. Dette er helt avgjørende for at likelønnsprofilen skal få varig virkning for likelønn og ikke bare bli en forbigående heving av enkelte grupper.
- For YS er det viktig at prinsippene for lønnsdannelsen ikke røkkes ved og at innpassningen av likelønns tiltakene må skje gjennom lønnsdannelsens ordinære mekanismer.

Vedtakene i representantskapsmøtene i LO og YS foran hovedoppgjøret 2010 gjaldt også for offentlig sektor.

Akademikerne la til grunn:

- Inntektspolitikken skal være et fleksibelt virkemiddel som kan styrke konkurranseutsatt sektor og omstillingsevnen i norsk økonomi. I tillegg skal inntektspolitikken legge til rette for at den enkeltes kunnskap, kompetanse og ansvar lønnes på en riktig måte.
- Akademikerne vil arbeide for en inntektspolitikk som sikrer nødvendig fleksibilitet og omstilling. I tillegg skal politikken bidra til at verdiskapningen blir høy og arbeidskraften

utnyttes godt. Samtidig må politikken ivareta det offentliges evne til å rekruttere nødvendig arbeidskraft.

- Akademikerne mener det inntektspolitiske samarbeidet skal bidra til at partene gjennom lønnsoppgjørene etablerer lønns- og forhandlingssystemer tilpasset en samfunnsutvikling som setter store krav til omstillinger og kompetanseoppbygging under skiftende rammebetingelser. Det inntektspolitiske samarbeidet må ikke kunne ut i avtalemessige forpliktelser. Dette vil ikke være forenlig med en lang tradisjon om avtalefrihet og vil vanskeliggjøre nødvendige lokale tilpasninger.

Hovedstyret i KS vedtok 10. mars 2010 følgende hovedretningslinjer:

- Hovedtariffoppgjøret 2010 gjennomføres innenfor en økonomisk ramme som tar hensyn til kommuneøkonomien, situasjonen i konkurranseutsatt næringsliv og kommunesektorens store utfordringer. Oppgjøret må ta hensyn til kommunenes konkurranseevne i arbeidsmarkedet.
- Den økonomiske rammen i tariffoppgjøret disponeres slik at den ivaretar balansen mellom sentrale justeringer av lønnsnivåer og tilstrekkelig lokale midler som sikrer det enkelte medlems behov for å drive en aktiv lønns- og arbeidsgiverpolitikk. Oppgjøret skal ha en like-lønnsprofil. Målet er et oppgjør som stimulerer kvalitet, innovasjon og innsats og bidrar til å gjøre kommunesektoren mer attraktiv å arbeide i.

Sentralstyret i HSH vedtar retningslinjer for tariffrevisjonene. Forhandlingsutvalget som i HSH-området har forhandlingsfullmakten, la bl.a. følgende til grunn for oppgjørene i 2010:

- HSH går fortsatt inn for et inntektspolitisk samarbeid bygget på frontfagsmodellen som må fungere som en retningslinje for den samlede økonomiske rammen for andre grupper, men profil og gjennomføring av eventuelle sosiale reformer forhandles og tilpasses det enkelte tariffområdet.
- Lønnsveksten må tilpasses den enkelte virksomhets økonomiske/konkurransmessige forutsetninger.
- Tariffavtaler er en av flere faktorer som påvirker virksomhetenes konkurransevilkår. Avtaler som åpner for lokale og individuelle løsninger, vil gi arbeidsgivere større mulighet for tilrettelegging for en kostnadseffektiv drift og dermed sikre arbeidsplasser; det må fremtre

som en konkurransefordel og ikke en ulempe for virksomheten å være tariffbundet.

2 Oppgjørene i privat sektor

2.1 LO-NHO-området

Forhandlingene for frontfaget startet opp 12. mars mellom Fellesforbundet og Norsk Industri. Frontfaget omfattet Verkstedoverenskomsten, Nexansoverenskomsten (kabelmontører), Teknologi- og dataoverenskomsten, Kartonasjeoverenskomsten og Tekooverenskomsten. Det ble brudd i forhandlingene og oppgjørene gikk til meklingsrett som ble innledet 24. mars. Den 11. april ble det satt fram et meklingsforslag som partene anbefalte. Meklingsforslaget er senere vedtatt i uravstemming.

Hovedpunkter i det vedtatte meklingsforslaget var:

- På overenskomster som har lokal forhandlingsrett, fikk alle et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,- per time.
- For de bedrifter på Tekooverenskomsten som ikke har eller praktiserer lokal forhandlingsrett, ble det generelle tillegget på kr 1,50 per time.
- Det ble gitt et lav- og likelønnstillegg på kr 0,50 per time fra 1. juli til fordeling på den enkelte bedrift.

I tillegg ble bl.a. minstelønnsatser og skifttillegg regulert. Velferdspermisjon ble utvidet. Det ble også inngått en felleserklæring om likestilling mellom kjønnene.

Partene sendte 10. april et felles brev til Regjeringen, hvor de ba myndighetene om å ta initiativ ovenfor partene i arbeidslivet for å utforme treparts bransjeprogrammer som fremmer et seriøst og velfungerende arbeidsliv i særlig utsatte bransjer. I svarbrev av 10. april bekreftet Regjeringen v/arbeidsminister Hanne Bjurstrøm at Regjeringen ville ta et slikt initiativ.

Likelønnstillegget skulle partene lokalt gjennom forhandlinger benytte til å rette opp skjevheter som måtte være på bedriften, og som skyldtes forskjellsbehandling på grunn av kjønn. Dersom partene etter gjennomgangen konstaterte at det forelå forskjellsbehandling på grunn av kjønn, skulle forskjellsbehandlingen rettes opp ved hel eller delvis bruk av likelønnsputten. De deler av lav- og likelønnsputten som ikke ble benyttet til å rette opp eventuelle skjevheter, skulle fordeles med like store beløp per time per ansatt.

I forhandlingene om likelønnsputten skulle de lokale parter bl.a. gjøre dette:

- Fremskaffe oversikt over lønn for de ulike grupper, fordelt på kvinner og menn, for å klarlegge om eventuelle forskjeller skyldtes kjønn.
- Klarlegge hvilke kriterier som benyttes for ansiennitetstillegg, herunder skulle partene vurdere om lønnsystemet har tatt tilstrekkelig hensyn til at kvinner i sterkere grad enn menn har ulønnet permisjon for å påta seg omsorgsoppgaver.
- Gjennomgå kriteriene for lønnsfastsettelse med sikte på å sørge for at kriteriene blir kjønnsnøytrale.
- Sjekke at arbeidstakere som har permisjon med rett til fødselspenger eller adopsjonspenger etter Folketryktdloven § 14-4 og § 14-14 har blitt vurdert på samme måte som andre arbeidstakere ved lokale forhandlinger. Dersom dette ikke er gjort, kunne likelønnsputten brukes i denne sammenheng.

De påfølgende forhandlings- og meklingsresultatene i industrien fulgte i stor grad hovedmønsteret fra frontfaget.

I *hotell- og restaurantoppgjøret* mellom Fellesforbundet og NHO Reiseliv ble det 13. april satt fram et meklingsforslag til avtale for Riksavtalen som partene anbefalte. Den er senere vedtatt i uravstemming. Hovedpunkter var:

- Et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,50 per time.
- Et lavlønnsstillegg fra 1. april på kr. 1,- per time.
- En lav- og likelønnsputt på 0,50 pr. time fra 1. juli.

I tillegg ble det etter garantiordningen for Riksavtalen gitt et garantitillegg på kr 1,02 per time fra 1. april.

Formuleringene om tiltak for å rette opp lønnsforskjeller mellom kvinner og menn var identiske med formuleringene i frontfaget. Det samme var felleserklæringen om likestilling mellom kjønnene.

Meklingen mellom Fellesforbundet og Byggenæringens Landsforening om *Fellesoverenskomsten for byggfag* førte ikke fram, og det ble streik fra 13. april 2010. Meklingen ble gjenopptatt 17. april og partene anbefalte samme dag et forslag til løsning fra meklingsmannen. Det ble senere vedtatt i uravstemming. Hovedpunkter var:

- Alle fikk et generelt tillegg på kr 1,- per time
- Det ble gitt et likelønnsstillegg på kr 0,50 per time fra 1. juli til fordeling på den enkelte bedrift.

I tillegg ble minstelønnsputtene økt med 8,2 prosent i 2010. Det ble også avtalt økning av minstelønnsputtene i mellomoppgjøret 2011. I tillegg ble partene enige om å gjennomføre drøftinger med sikte på utforme en bestemmelse som sikrer at minstelønnsputtene reguleres mer i takt med den alminnelige lønnsutviklingen i bransjen.

Tilleggene som normalt ville hatt virkning fra 1. april, ble gjort gjeldende fra 17. april, dagen for avslutning av streiken.

Formuleringene om tiltak for å rette opp lønnsforskjeller mellom kvinner og menn var identiske med formuleringene i frontfaget. Det samme var felleserklæringen om likestilling mellom kjønnene.

Mellom Norsk Transportarbeiderforbund (LO) og Transportbedriftenes Landsforening (NHO) ble det på *overenskomst for transportselskaper* i Norge enighet om et meklingsforslag som ga følgende tillegg for buss, gods og miljø:

- Et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,50 per time på alle overenskomstområdene.
- Ekstra sjåførtillegg fra 1. april på kr 1,- per time på alle overenskomstområdene.
- Lavlønns/likelønnsstillegg fra 1. juli på kr 0,50 per time på alle overenskomstområdene.

Det ble inngått tilsvarende avtaler mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Transportbedriftenes Landsforening og Norges Lastebileierforbund, se punkt 2.2.

I februar 2007 ble Transportbedriftenes Landsforening og Norsk Transportarbeiderforbund enige om en ny bussbransjeavtale. I bussbransjeavtalen skal lønnsnivået heves til et nivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. En andel av lønnen skulle kobles til dokumentert kompetanseheving. Bussbransjeavtalen blir gjort gjeldende for ansatte som omfattes av nye kontrakter med oppstart fra og med 1.1.2008 og senest innen 1.4.2012. Dette gjelder både anbudskontrakter og reforhandlede kontrakter.

Ett av elementene i bussbransjeavtalen er kompetanseutvikling for bussjåfører. Det er med bakgrunn i dette utviklet et opplæringstilbud basert på fire kompetansemoduler. Tilegnelsen av denne kompetansen gir et lønnsstillegg på kr 1,50 per time per modul for sjåfører med fagbrev og kr 2,- per time per modul for sjåfører uten fagbrev. Som et resultat av lønnsforhandlingene våren 2010, fikk sjåfører uten fagbrev kr 1,- ekstra per time for hver modul som gjennomføres. Økningen for sjåfører med fagbrev var kr 1,50 per time. Det vil si at sjåfører som gjennomfører alle fire kompetansemodulene til sammen kan få kr 12,- ekstra per time.

Det ble inngått tilsvarende avtaler mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Transportbedriftenes Landsforening og mellom YS Spekter og Spekter samt LO Stat og Spekter for overenskomstområdet Nettbuss og Borg Buss.

I meklingen mellom Norsk Sjømannsforbund og Rederienes Landsforbund om overenskomstene for skip i *innenriksfart* ble det den 9. mai lagt fram et meklingsforslag som ble anbefalt av begge parter. Fra 1. april ble det gitt et lønnstillegg på kr 1,- per time på satsene. Fra 1. juli ble det gitt et ytterligere lønnstillegg på kr 0,50 per time i forbindelse med de lokale forhandlingene. Tillegget skulle inngå i det som måtte bli avtalt i de lokale forhandlingene. I overenskomst for besetning på passasjerskip i kystfart ble i tillegg minstelønnsatsene hevet med kr 1,- per time fra 1. januar 2011.

I tillegg var partene enige om å gjennomføre drøftinger med sikte på utforme en bestemmelse som sikrer at minstelønnsatsene reguleres mer i takt med lønnsutviklingen ved mellomoppgjør og ved samordnede oppgjør.

For innenriks sjøfart ble det også enighet om et meklingsforslag mellom Det norske maskinistforbund (YS) og Rederienes Landsforening, jf. pkt 2.2. Det ble også enighet i meklingen mellom Norsk Sjøoffisersforbund og Rederienes Landsforening.

2.2 Oppgjørene i privat sektor utenom LO-NHO-området

Mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Transportbedriftenes Landsforening og Norges Lastebileierforbund ble det enighet om et meklingsforslag som ga følgende tillegg for overenskomstområdene *buss, gods og miljø*:

- Et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,50 per time på alle overenskomstområdene.
- Ekstra sjåførtillegg fra 1. april på kr 1,- per time på alle overenskomstområdene.
- Lavlønns/likelønnsstillegg fra 1. juli på kr 0,50 per time på alle overenskomstområdene.

Det ble inngått tilsvarende avtaler mellom Norsk Transportarbeiderforbund (LO) og Transportbedriftenes Landsforening (NHO), se punkt 2.1.

I februar 2007 ble Transportbedriftenes Landsforening og Yrkestrafikkforbundet (YS) enige om en ny bussbransjeavtale. I bussbransjeavtalen skal lønnsnivået heves til et nivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. En andel av lønnen skulle kobles til dokumentert kompetanseheving. Bussbransjeavtalen blir gjort

gjeldende for ansatte som omfattes av nye kontrakter med oppstart fra og med 1.1.2008 og senest innen 1.4.2012. Dette gjelder både anbuds-kontrakter og reforhandlede kontrakter.

Ett av elementene i bussbransjeavtalen var kompetanseutvikling for bussjåfører. Det er med bakgrunn i dette utviklet et opplæringstilbud basert på fire kompetansemoduler. Tilegnelsen av denne kompetansen gir et lønnstillegg på kr 1,50 per time per modul for sjåfører med fagbrev og kr 2,- per time per modul for sjåfører uten fagbrev. Som et resultat av lønnsforhandlingene våren 2010, fikk sjåfører uten fagbrev kr 1,- ekstra per time for hver modul som gjennomføres. Økningen for sjåfører med fagbrev var kr 1,50 per time. Det vil si at sjåfører som gjennomfører alle fire kompetansemodulene til sammen kan få kr 12,- ekstra per time.

Det ble inngått en tilsvarende avtale mellom Norsk Transportforbund (LO) og Transportbedriftenes Landsforening, se punkt 2.1.

For *innenriks sjøfart* ble det enighet om et forhandlingsresultat mellom Det norske maskinistforbund og Rederienes Landsforening. Hovedelementene i oppjøret var et generelt tillegg på grunnhyresatsene på kr. 1,- per time. I tillegg ble det gitt kr. 0,50 per time som skulle tas inn i de lokale forhandlingene. Videre ble det fremforhandlet en del forbedringer på andre områder.

For *innenriks sjøfart* ble det også enighet mellom Norsk Sjømannsforbund og Rederienes Landsforening, se punkt 2.1.

I *varehandelen* ble det mellom Handel og Kontor (HK) og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH) enighet om følgende tillegg på Landsoverenskomsten og tilhørende bransjeavtaler:

- Et generelt tillegg fra 1. april på kr 1,- per time.
- Et ytterligere tillegg fra 1. april på kr 3,- per time på de laveste satsene, dvs. trinn 1-5 og satsen for ungdom under 18 år.
- Et lav- og likelønnsstillegg fra 1. april på 0,50 per time til alle. Trinn 6 ble økt tilsvarende.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom HK og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2010 på kr 3,77 per time.

HK og Samfo (kooperasjonen) kom fram til et forhandlingsresultat for Landsoverenskomsten som ga samme tillegg som i HK-HSH-området. Tillegget etter garantiordningen fra 1. februar var også det samme.

I oppjøret for *grossistbedriftene* mellom Norsk Transportarbeiderforbund (LO) og HSH ble det enighet om et generelt tillegg på kr 1,- per time fra

1. april. I tillegg ble det gitt et lav- og likelønnstillegg på kr 2,- per time. Partene ble også enige om å gjøre endringer i de tekniske beregninger av lønnsgarantien. Endringene skulle implementeres over fire år. Det nye beregningsgrunnlaget gjorde at tariffavtalens minstelønn ble hevet med kr 2,54 per time fra 1. februar 2010, og kom i tillegg til det generelle lønnstillegget. Minstelønnsatsen ble hevet med til sammen kr 5,54 per time. Videre ble fagarbeidertillegget økt med kr 1,50 per time fra 1. januar 2011.

For grossistbedriftene ble det mellom Yrkestrafikkforbundet (YS) og Parat (YS) og HSH enighet en avtale som ga samme tillegg som i avtalen mellom Norsk Transportarbeiderforbund og HSH

I HSH-området ble det også enighet mellom HSH og Parat om *reiselivsavtalen*, og mellom HSH og Parat og Negotia (YS) om *funksjonæravtalen*.

Forhandlingene om hovedtariffoppgjør for HSH – HUK- området i 2010 startet 16. juni. Partene ble enige om et anbefalt forslag 18. juni. Oppgjøret ble sendt til uravstemning og ble senere godkjent.

Oppgjøret omfattet syv landsomfattende overenskomster inngått som parallelle avtaler med til sammen 33 arbeidstakerorganisasjoner for 1400 virksomheter med om lag 31 000 arbeidstakere.

Forhandlingsresultatet innebar økonomiske tillegg i form av generelle tillegg, justering av minstelønn og avtale om lokale forhandlinger. I tillegg ble det gjort noen materielle endringer i de ulike avtalene. Tilleggene på de ulike overenskomstene fulgte resultater i korresponderende områder (staten, KS-området og helseforetakene).

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* foreligger det vedtatte forhandlingsresultat mellom Finansforbundet og Finansnæringen Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK og Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringen Arbeidsgiverforening. Med virkning fra 1. mai 2010 ble det på lønnsregulativet gitt et generelt tillegg på 1,4 prosent.

Det ble tilføyd en ny setning om likelønn i felleserklæringen til Sentralavtalen kapittel III om at dersom partene lokalt konstaterer konkrete tilfeller av forskjellsbehandling i lønn på grunn av kjønn, skal dette rettes opp.

I en ensidig protokolltilførsel beklager LO at det ikke var mulig å få gjennomslag for likelønn og kvinneprofil på linje med de øvrige tariffområder.

3 Oppgjørene i offentlig sektor

I det *statlige tariffområdet* startet forhandlingene 8. april. Den 30. april ble det brudd i forhandlingene mellom staten v/Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet og LO Stat, YS Stat, Unio Stat og Akademikerne. Oppgjørene gikk så til mekling. Den 27. mai la riksmeklingsmannen fram et meklingsforslag. Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet og hovedsammenslutningene LO Stat, YS Stat og Unio Stat anbefalte forslaget. Akademikerne godtok forslaget. Det er senere vedtatt av partene. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønstabellen med virkning fra 1. mai 2010. Tillegget var kr 7 100 per år i lønns-tinn (ltr) 1 stigende til kr 9 600 i ltr 29. I ltr 30 til ltr 59 var tillegget kr 9 700. Fra ltr 60 til ltr 95 ble det gitt et prosentvis tillegg på 2,1 prosent. I tillegg ble lønnsregulativet utvidet med tre lønns-tinn, fra lønnstrinn 95 til lønnstrinn 98.
- Sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent med virkning fra 1. juli 2010. Partene ble under forhandlingene enige om å fordele midlene slik: 300 millioner fordeles slik at kvinner skal ha minst 66 prosent av beløpet. Dette ble gjort gjennom særskilte likelønnsstiltak som i hovedsak tilgodeså stillingskoder med minst 60 prosent kvinner og hvor flertallet med tre års utdanning eller mer ble prioritert. 285 millioner skulle fordeles slik at minst 60 prosent gikk til kvinner.
- Det ble avsatt 0,8 prosent av lønnsrammen til lokale forhandlinger med virkning fra 1. september 2010. I tillegg kom midler som blir ledige ved lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere (resirkulerte midler) på 0,1 prosentpoeng. Kvinner skulle ha en større andel enn fordelingen av antall årsverk mellom kvinner og menn tilsa.
- I tillegg ble enkelte ulempe tillegg økt.

Alle elementene i oppgjøret inklusive det generelle tillegget, hadde en likelønns- og lavlønnsprofil.

I det *kommunale tariffområdet* startet forhandlingene i KS-området 8. april. Den 30. april ble det brudd i forhandlingene mellom KS og LO Kommune, Unio Kommune, YS Kommune og Akademikerne Kommune. Oppgjørene gikk så til mekling. Den 27. mai ble det brudd i meklingen og det ble iverksatt streik. Den 9. juni møttes partene til ny mekling og meklingsmannen la fra et forslag

Tabell 1.1 Minstelønnsatser i KS-området med hovedsakelig sentral lønnsdannelse. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år eller 16 år).

Stillingsgrupper	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. mai 2009	1. august 2010	Endring	1. mai 2009	1. august 2010	Endring
Stillinger uten særskilt krav om utdanning ¹	232 700	239 800	7 100	289 000	306 000	17 000
Fagarbeiderstillinger/ tilsvarende fagarbeiderstillinger	272 100	279 200	7 100	316 500	335 300	18 800
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	310 700	321 800	11 100	353 700	374 500	20 800
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med ytterligere spesialutdanning	330 300	340 400	10 100	375 400	398 000	22 600
Stillinger med krav om mastergrad	351 100	365 000	13 900	414 500	440 000	25 500

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 16 år		
	1. mai 2009	1. august 2010	Endring	1. mai 2009	1. august 2010	Endring
Lærer	316 400	328 300	11 900	391 800	414 000	22 200
Adjunkt	349 000	361 400	12 400	414 700	439 000	24 300
Adjunkt (med tilleggsutdanning)	364 100	377 900	13 800	437 400	462 000	24 600
Lektor	381 400	395 700	14 300	468 900	495 000	26 100
Lektor (med tilleggsutdanning)	395 000	409 700	14 700	492 200	518 000	25 800

¹ Per 1. mai 2010 skal arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet ikke ha lavere grunnlønn enn kr 311 200 i 100 prosent stilling.

som partene anbefalte. Det er senere vedtatt av partene. Forslaget hadde følgende økonomiske hovedpunkter:

- Det ble gitt et generelt tillegg på 2,1 prosent eller minst kr 7 100,- fra 1. juli 2010. Tillegget ble gitt til alle ansatte på hovedtariffavtalens kapittel 4.
- Det ble gitt et generelt tillegg på kr 2 000 til ansatte i stillinger med krav om høyskoleutdanning, og et generelt tillegg på 1,15 prosent til undervisningsstillinger i hovedtariffavtalens kapittel 4C. Tilleggene ble gitt med virkning fra 10. juni.
- Det ble avsatt 1,1 prosent av lønsmassen til lokale forhandlinger i henhold til hovedtariffavtalens kapittel 4, pkt. 4.A.1. Forhandlingene skulle føres samlet, og slik at 0,85 prosent av lønsmidlene ble gitt med virkning fra 1. august 2010 og 0,25 prosent av lønsmidlene med virkning fra 1. januar 2011.

- Minstelønnsattsene i kapittel 4 ble regulert med de generelle tilleggene. Enkelte minstelønnsatser ble ytterligere hevet, mest for de med 10 års ansiennitet og mer, jf. tabell 1.1.
- Per 1. mai 2010 skulle arbeidstakere med minimum 20 års lønnsansiennitet¹ ikke ha lavere grunnlønn enn kr 311 200. Beløpet skulle deretter reguleres med den prosentvise endringen per 1,5 av folketrygdens grunnbeløp basert på foregående års G-regulering.

Partene i de lokale forhandlingene skulle gi kvinner en andel av den avsatte potten som var større enn fordelingen av antall årsverk mellom kvinner og menn tilsa. Lokale lønns tillegg kunne avtales individuelt, fordeles til grupper med høy kvinneandel eller brukes til andre lønnsmessige tiltak

¹ Arbeidsretten skal behandle en tvist mellom tariffpartene om virkningstidspunkt i 2010.

som fremmet likestilling i virksomheten. Kvinner i lederstillinger skulle prioriteres. Lønnsrelasjoner mellom ledere og dem de er satt til å lede skulle hensyntas. I tillegg skulle ansatte som har gjennomført relevant og dokumentert spesial-, tilleggs- og videreutdanning prioriteres.

Lovendringen om en ny regnemetode for forkortelse av arbeidstiden for arbeidstakere med tredelt skift- og turnusarbeid med et visst innslag av søndagsarbeid (minst hver tredje søndag) trådte i kraft fra 1. januar 2010. Partene ble enige om å innføre regnemetoden med virkning fra 1. januar 2011.

I *Oslo kommune* gikk også oppgjøret til mekling. Den 28. mai ble partene enige om et meklingsforslag som ga følgende tillegg:

- Et generelt tillegg på kr 6 000 til og med lønnstrinn 32. Fra lønnstrinn 33 til og med lønnstrinn 53 var tillegget på kr 8 500. På lønnstrinn over dette ble det gitt et generelt tillegg på 1,8 prosent. Disse tilleggene ble gitt med virkning fra 1. mai 2010.
- Det ble avsatt 0,3 prosent av lønsmassen på årsbasis til sentrale lønsmessige tiltak med virkning fra 1. juni.
- Det ble avsatt en pott på 0,6 prosent av lønsmassen på årsbasis til lokale forhandlinger med virkning fra 1. august.

Fordelingen av midlene både i de lokale forhandlingene og i de sentrale justeringene, skulle ha en likelønnsprofil.

Lovendringen om en ny regnemetode for forkortelse av arbeidstiden for arbeidstakere med tredelt skift- og turnusarbeid med et visst innslag av søndagsarbeid (minst hver tredje søndag) trådte i kraft fra 1. januar 2010. Partene ble enige om å innføre regnemetoden med virkning fra 1. desember 2010.

4 Oppgjørene i Spekter-området

Forhandlingsordningen er hjemlet i fem hovedavtaler som er inngått mellom Spekter og hhv. hovedorganisasjonene LO, YS, Unio, Akademikerne og mellom Spekter og Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i Spekter, SAN.

I tråd med forhandlingsmodellen i Spekter forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom Spekter og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Der-

etter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

På A-nivå ble det mellom Spekter og LO Stat og mellom Spekter og YS Spekter enighet om et generelt tillegg fra 1. april 2010 på kr 1 950 per år. Det ble videre gitt en lav- og likelønnsrett på kr 0,50 per time per ansatt fra 1. juli. Partene kunne i de lokale forhandlingene avsette ytterligere midler til potten. Partene lokalt skulle gjennom forhandlinger benytte denne potten til å rette opp skjevheter som måtte være på bedriften, og som skyldtes forskjellsbehandling på grunn av kjønn.

Det ble ført forhandlinger i de enkelte virksomhetene (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene ble det gitt noe varierende tillegg.

For akademikergruppene i Spekter (ekskl. Legeforeningen) gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

I *helseforetakene* ble det den 6. mai brudd i forhandlingene mellom Unio og Spekter i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2). Meklingen førte ikke fram, og Unio gikk ut i streik fredag 28. mai. Den 1. juni møtte partene til ny mekling og de godtok samme dag et forslag fra meklingsmannen, og streiken ble avsluttet. Meklingsforslaget ga følgende generelle tillegg per år fra 1. august 2010:

- Sykepleiere, fysioterapeuter, ergoterapeuter og førskolelærere fikk kr 11 000
- Spesialsykepleiere, jordmødre, pedagoger med spesialkompetanse, spesialfysioterapeuter og spesialergoterapeuter fikk kr 14 000
- Ledere som omfattes av overenskomsten fikk kr 16 000
- Andre stillinger fikk kr 11 000

Minstelønnsatsene ble hevet tilsvarende det generelle tillegget, jf. tabell 1.2. I tillegg ble det gitt kr 2 000 ekstra på 10-årstrinnet. For medlemmer av Unio som ikke er omfattet av sentrale forbundsvise forhandlinger, ble det gjennomført lokale forhandlinger.

Det ble enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2) mellom Spekter og forbundene i LO i oppgjøret for helseforetakene og Lovisenberg Diakonale Sykehus. Det ble enighet om et generelt tillegg på kr 11 000 per år. Arbeidstakere med høyskoleutdanning med spesialkompetanse fikk et tillegg på kr 14 000 og ledere som leder virksomheter hvor flertallet av arbeidstakerne har

Tabell 1.2 Minstelønnsatser for stillingsgrupper i Spekter-området for Unios medlemsforbund. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år).

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. november	1. august	Endring	1. november	1. august	Endring
	2009	2010		2009	2010	
Grunnstillinger	310 000	321 000	11 000	354 000	367 000	13 000
Stillinger med spesialkompetanse	330 000	344 000	14 000	385 000	401 000	16 000

høyskoleutdanning, fikk et tillegg på kr 16 000. Tilleggene ble gitt fra 1. oktober 2010. Minstelønnsatsene blir hevet tilsvarende det generelle tillegget. I tillegg ble det gitt kr 2 000 ekstra på 10-årstrinnet. YS-forbundene brøt forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Mekling ble gjennomført uten resultat. YS-forbundene iverksatte streik fra 29. juni. Regjeringen besluttet 13. juli å foreslå tvungen lønnsnemnd og streiken ble avsluttet.

Ved kjennelse av 21. oktober 2010 fra Rikslønnsnemnda ble YS-forbundene gitt de samme tilleggene som LO-forbundene. Spekter og YS kom til enighet etter mekling for forbund uten sentral overenskomst (A 2).

Lovendringen om en ny regnemetode for forkortelse av arbeidstiden for arbeidstakere med tredelt skift- og turnusarbeid med et visst innslag av søndagsarbeid (minst hver tredje søndag) trådte i kraft fra 1. januar 2010. Partene i helseforetakene ble enige om å innføre regnemetoden med virkning fra 1. desember 2010.

I oppgjøret mellom Spekter-Helse og Den norske legeforening kom partene til enighet i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2). Turnusleger fikk et tillegg på kr 11 500 per år og leger i spesialisering fikk tillegg fra kr 13 000 til kr 16 000. Tilleggene til overleger ble fastsatt i lokale forhandlinger på de enkelte helseforetak.

5 Konflikter i 2010-oppgjøret

Meklingen mellom Fellesforbundet og Byggenæringens Landsforening om *Fellesoverenskomsten for byggfagene* førte ikke til enighet. Det ble streik i byggfagene fra 13. april. Partene møttes til ny mekling 17. april. Det ble samme dag lagt fram et meklingsforslag som senere ble godtatt av partene.

Meklingen mellom Norsk Transportarbeiderforbund og Logistikk- og Transportindustriens Landsforening om *Speditørtariffen og Schenkerav-*

Tabell 1.3 Minstelønnsatser for stillingsgrupper i Spekter-området for LO- og YS-forbundene. Ingen ansiennitet (0 år) og maksimal ansiennitet (10 år).

	Ansiennitet 0 år			Ansiennitet 10 år		
	1. september	1. oktober	Endring	1. september	1. oktober	Endring
	2009	2010		2009	2010	
Stillinger hvor det ikke kreves særskilt utdanning ¹	239 000	250 000	11 000	289 000	300 000	11 000
Fagarbeiderstillinger/ 3 års videregående utdanning m.m.	274 000	285 000	11 000	317 000	330 000	13 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning	310 000	321 000	11 000	354 000	367 000	13 000
Stillinger med krav om høyskoleutdanning med spesialutdanning	330 000	344 000	14 000	385 000	401 000	16 000

¹ Etter 20 års ansiennitet var mistelønnsatsen fra 1. september 2009 kr 300 000 og fra 1. oktober 2010 kr 311 000.

talen ble avsluttet uten resultat 15. mai og det ble iverksatt streik. Den 4. juni kom partene sammen til ny mekling og det ble samme dag, med Riksmeklingsmannens mellomkomst, enighet om en forhandlingsløsning. Tillegg ble gitt med virkning fra 1. juli 2010.

Det ble brudd i meklingen om revisjon av *Overenskomst for renholdsbedrifter* mellom Norsk Arbeidsmandsforbund og NHO Service den 20. mai og det ble iverksatt streik fra samme dag. Partene kom 27. mai til enighet uten bistand fra Riksmeklingsmannen.

Den 27. mai ble det brudd i meklingen i *KS-området* mellom KS og LO Kommune, Unio Kommune, YS Kommune og Akademikerne Kommune og om lag 17 000 ansatte gikk ut i streik fra samme dag. Fra 2. juni ble streiken utvidet. Den 9. juni møttes partene til ny mekling og meklingsmannen la fra et forslag som partene anbefalte. Det ble senere god tatt av partene.

I *helseforetakene* ble det den 6. mai brudd i forhandlingene mellom Unio og Spekter. Meklingen førte ikke fram, og Unio gikk ut i streik fredag 28.

mai. Den 1. juni møtte partene til ny mekling og kom til enighet.

Meklingen mellom LO Stat og Spekter om overenskomstområde 1, *Orkestre og teater* førte ikke fram, og Musikernes Fellesorganisasjon iverksatt streik fra 7. juni innenfor Den Norske Opera & Ballett. Under nytt meklingsmøte 13. juni, la Riksmeklingsmannen fram et forslag som senere ble godkjent av partene.

Meklingen mellom Norsk Arbeidsmandsforbund og NHO Service om *Vekteroverenskomsten* førte ikke til enighet. Streik ble iverksatt fra 12. juni. Den 19. juni 2010 møttes partene til frivillig mekling hos Riksmeklingsmannen. Samme dag ble det lagt fram et forslag og streiken ble avsluttet. Forslaget ble senere godtatt av partene.

Det ble brudd i de sentrale forbundsvise forhandlingene (A 2) mellom Spekter og forbundene i YS i oppgjøret for *helseforetakene*, og oppgjøret gikk til mekling. Mekling ble gjennomført uten resultat. Arbeidstakersiden iverksatte streik fra 29. juni. Regjeringen besluttet 13. juli å foreslå tvungen lønnsnemnd og streiken ble avsluttet.

Vedlegg 2

Definisjoner av en del lønnsbegreper m.m.

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedslønnen eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, og per beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mm.

Grunnlaget for utvalgets beregning av årslønn er lønnsstatistikken. I lønnsstatistikken måles gjennomsnittlig lønn for lønnstakere som er i arbeid på tellingstidspunktet. Dette betyr at endringer i sykefraværet ikke vil påvirke årslønnsveksten slik den beregnes av utvalget.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsjobber (arbeidsforhold) og deltidsjobber omregnet til heltidsjobber (med andel av fulltidsjobb som vekt). Andelen fulltidsjobb for deltidsansatte vurderes ut fra avtalt arbeidstid i forhold til avtalt arbeidstid for heltidsansatte. Personer som er permitterte av arbeidsgiver, regnes ikke for å ha jobb. Gjennomsnittlig antall utførte timeverk i et normalårsverk, vil avhenge av antall virkedager, mengde overtid og alle typer fravær, og vil variere mellom næringer og over tid.

Lønn i nasjonalregnskapet er definert som lønnskostnader fratrukket arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier, og skal omfatte ordinære

lønnsutgifter som påløper under produksjonsprosessen, bonusutbetalinger knyttet til arbeidsforhold, samt naturallønn som fordel ved fri bil (eller bruk av bil til redusert pris), gratis telefon og aviser mv. Lønn i nasjonalregnskapet inkluderer også avlønning for overtidarbeid og lønn utbetalt til arbeidstakere under sykdom i arbeidsgiverperioden, det vil si de første 16 dager av sykefraværsforløp etter dagens regelverk. For sykefravær utover arbeidsgiverperioden, har arbeidstakeren krav på sykepenger fra Arbeids- og velferdsetaten. Sykepenger regnes i nasjonalregnskapet som trygd, og inngår dermed ikke i lønnsbegrepet. For eksempel vil en nedgang i langtidssykefraværet isolert sett øke arbeidsgivernes samlede lønnsutbetalinger (til fast ansatte lønnstakere), mens trygdeutbetalingene reduseres.

Lønn per normalårsverk, definert som forholdet mellom lønn og antall normalårsverk, er et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Veksten i lønn per normalårsverk i nasjonalregnskapet kan tolkes som utviklingen i virksomhetenes samlede lønnsutgifter per beregnet heltidsstilling.

Lønn per utførte timeverk

Lønn per utførte timeverk er definert som forholdet mellom de samlede lønnsutgifter ekskl. arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier og antall utførte timeverk for lønnstakere. I utførte timeverk inngår overtidstimer, mens fravær på grunn av ferie, sykdom eller permisjon ikke inngår. Mer overtidarbeid bidrar til å øke antall utførte timeverk, mens høyere fravær trekker utførte timeverk ned. Antall utførte timeverk er også påvirket av kalendermessige forhold (bevegelige helligdager og skuddår). Antall arbeidsdager kan variere med inntil 3 dager fra ett år til et annet.

Timelønnskostnader og årslønn

Utviklingen i nasjonalregnskapsbegrepet lønn per normalårsverk kan utvikle seg annerledes enn

timelønnskostnadene bl.a. som følge av endringer i overtid, antall virkedager og sykefravær. Mens endringer i antall virkedager jevnes ut over tid, og således ikke har betydning for den underliggende utviklingen i relative lønnskostnader vis-à-vis utlandet, vil endringer i sykefravær, overtid, ferie mv. kunne gi uttrykk for reelle bidrag til utviklingen i lønnskostnadene.

Timelønnskostnadene som omtales i kapittel 3.1 utgjør i hovedsak samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver, samt naturallønn). Antall utførte timeverk regnes eksklusive fravær, som for eksempel ferie, permisjon og sykefravær, men inklusive overtid.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. pga. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepengene

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor, vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

I nasjonalregnskapet opereres det med de to lønnsbegrepene lønn per normalårsverk og lønn per utførte timeverk, jf. omtale i dette vedlegget. Tabell 2.1 gir en illustrasjon på hvordan ulike faktorer har bidratt til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i Norge.

I 2009 var veksten i timelønnskostnadene i Fastlands-Norge 1,2 prosentpoeng høyere enn veksten i lønn per normalårsverk. Dette kan særlig tilskrives høyere sykefravær og en reduksjon i bruken av overtid samt færre virkedager i 2009 enn i 2008. I 2010 økte timelønnskostnadene med 1 prosentpoeng mindre enn lønn per normalårsverk. Utviklingen må særlig ses i sammenheng

med et fall i sykefraværet samt flere virkedager i 2010 enn året før. Tallene for 2009 og 2010 er beheftet med usikkerhet som følge av at anslagene for utvikling i overtid, skiftarbeid og trygde- og pensjonspremier (dvs. «Andre arbeidskraftkostnader» i tabell 2.1) bygger på et svært foreløpig kildemateriale.

Lønnsoverheng

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen mellom to år for ulike lønnstakergrupper.

I praksis vil størrelsen på overhenget ofte være et tolkingsspørsmål, bl.a. knyttet til tidspunktene for når lønnsøkningen skjer. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Lønnsstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år, og som ikke kommer igjen til neste år. Motargumenter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang, og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det forutsatt en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Bonus utbetalt i ett år får dermed virkning for lønnsveksten i beregningsåret, men får ikke virkning for lønnsveksten året etter. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

For de fleste hovednæringsområdene i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng definisjonen av overheng gitt ovenfor. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken (lønnsstatistikken) per september/oktober

Tabell 2.1 Ulike faktorerers bidrag til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i Fastlands-Norge. Bidrag i prosentpoeng.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009*	2010*
Lønnskostnader pr. time, prosent	5,7	4,9	2,8	4,1	5,7	5,7	5,7	4,5	3,0
Lønn per normalårsverk, prosent	5,4	3,7	4,7	3,8	4,7	5,5	6,0	3,3	4,0
Avvik i prosentpoeng ¹	0,3	1,2	-1,9	0,3	1,0	0,2	-0,3	1,2	-1,0
Anslag på bidrag til avvik i prosentpoeng. Endring i ² :									
- Fravær	0,2	0,4	-1,0	-0,3	0,2	-0,1	0,1	0,4	-0,5
- Overtid	0,2	0	0	0	-0,3	0	0,2	0,3	0
- Ferie	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- Antall virkedager	0	-0,3	-0,1	0,4	0,8	0	-0,8	0,4	-0,4
- Andre arbeidskraftskostnader (inkl. strukturendringer)	0	0,1	0,1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	-0,1

* Foreløpige tall.

¹ Positivt avvik innebærer at timelønnskostnadene øker mer enn lønn per normalårsverk.² Økt fravær og ferieutdelelser vil bidra til høyere timelønnskostnader sammenliknet med lønn per normalårsverk. Økt overtid og flere virkedager vil trekke i motsatt retning.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

og fra den kvartalsvise lønnsindeksen (som måler lønnsendring gjennom året, se omtale av kvartalsindeksen senere i vedlegget).

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for tariffområder er derimot ikke fullt ut i samsvar med den prinsipielle definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg på slutten av året, eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, legger utvalget til grunn at lønnsnivået på tellingspunktet for lønnsstatistikken (september/oktober¹) holder seg på samme nivå ut året. Det betyr at overhengen for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået på tellingspunktet i forhold til gjennomsnittet for året. Dette er en praktisk tilpasning fordi vi har lite informasjon om lønnsveksten mot slutten av året og at overhengsberegningene for forhandlingsområder må være ferdige i god tid før forhandlingene starter opp. Denne beregningsmetoden gjelder bl.a. for funksjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank- og forsikring, staten, kommunene, undervisningssektoren og Spekter-bedrif-

ter. Denne metoden påvirker ikke størrelsen på samlet lønnsvekst sett over flere år, men påvirker fordelingen av lønnsveksten mellom år og kan gi en annen fordeling mellom overheng og bidrag fra lønnsglidning i det enkelte år enn om en hadde lagt til grunn et beregnet lønnsnivå ved utløpet av året i forhold til gjennomsnittsnivået for året.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønns-tillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en

¹ For kommuneansatte er tellingspunktet 1. desember.

restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. kan omfatte lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene regnes som lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at partene også regner de lokale forhandlingene som en del av den avtalte lønnsøkningen. For ansatte i staten og i kommunene med sentral lønnsdannelse, er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre grense. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene overføre penger fra driftsbudsjettet til lønnsmidler. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag.

I utvalgets rapporter presenteres tall for bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten i de store tariffområdene, jf. tabell 1.3 i kapittel 1. Denne tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten i bidrag fra overheng fra året før og bidrag fra tariff tillegg og lønnsglidning i beregningsåret. Normalt betyr lønnsglidningen mer for årslønnsveksten enn det som framgår av tabell 1.3 for alle forhandlingsområdene. Dette skyldes at lønnsglidningen i beregningsåret påvirker størrelsen på overhenget til neste år. Samme betraktning gjelder også for tariff tilleggene.

Lønnsstatistikk i privat sektor

Statistisk sentralbyrå etablerte i 1997 ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av primærnæringene². Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i de fleste næringshovedområder³ i privat sektor med unntak av primærnæringene.

² For fiskeoppdrett ble det for første gang utarbeidet lønnsstatistikk i 2002. Fiskeoppdrett har vært med i NHO-tallene siden 1999.

³ I følge Standard for næringsgruppering (SN2007).

Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent av alle ansatte i næringshovedområdene med i gjennomsnitt om lag 67 prosent, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav om forhandlingsstatistikk. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. I stat og kommune og helseforetakene er det fulltelling. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønnsbegrepet, gjennomsnittlig månedslønn. I månedslønnen inngår avtalt lønn, uregelmessige tillegg⁴ og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturallytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og det gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene utenom bonus er et gjennomsnitt per måned for perioden «hittil i år», dvs. fra 1. januar til tellingstidspunktet for statistikken. Bonuser og provisjoner med videre er et beregnet gjennomsnitt per måned for perioden 1. oktober året før og til tellingstidspunktet. Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Arbeidstid

Den lovbestemte alminnelige arbeidstid er 40 t/uke. Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid per uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe ifølge tariffavtaler. Den er vanligvis 37,5 t/uke. Ved arbeidstidsordninger som skift, turnus- og nattarbeid, er både lovfestet og avtalt arbeidstid lavere enn dette. Mellom LO og NHO er for eksempel avtalefestet arbeidstid på 36,5 t/uke for vanlig 2-skiftarbeid, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid.

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. I en del bransjer/tariff

⁴ Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skift tillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

områder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnsatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten per uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. For å kunne sammenlikne lønnsstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer. Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

I lønnsstatistikken innhentes opplysninger om avtalt arbeidstid og overtidstimer. Avtalt arbeidstid blir benyttet som basis for å definere om en arbeidstaker er heltidsansatt eller deltidsansatt. I den offisielle lønnsstatistikken blir heltid definert som arbeidstid på 33 timer eller mer per uke. SSB kan sette andre grenser etter ønske fra oppdragsgivere, f. eks. i forbindelse med utarbeiding av tariffstatistikk. I offisiell lønnsstatistikk skilles det ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid, noe NHO kan gjøre for sine medlemsbedrifter. Videre benyttes avtalt arbeidstid for å beregne månedslønnen for arbeidstakere som har timelønn. Avtalt arbeidstid er eksklusiv spisepauser. Det gjøres ingen fradrag for fravær grunnet ferie, sykdom, permisjon e.l. For arbeidstakere som har en varierende arbeidstid fra uke til uke, blir det innrapportert gjennomsnittlig arbeidstid per uke for året eller for siste måned.

Heltid og deltid

I lønnsstatistikken regnes som nevnt alle ansatte med en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer per uke som heltidsansatte. For ansatte i stat, skoleverk, kommune og de statlige eide helseforetakene er heltid definert som alle med dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. Deltidsansatte er definert som alle ansatte som har avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke eller en stillingsandel på mindre enn 100 prosent⁵.

Heltidsekvivalenter

For å kunne sammenlikne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Der det ikke foreligger opplysninger om normalarbeidstid (norm i bransjen) gjøres dette ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige

arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte, slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedslønn for alle ansatte.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkodning til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. I den nye lønnsstatistikken nyttes i størst mulig grad standard for yrkesklassifisering (Standard for yrkeskodning C 521 STYRK) som er den norske versjonen av den internasjonale yrkesstandarden ISCO-88. Kompetansenivå og spesialisering er de to hovedprinsippene standarden bygger på for å klassifisere yrkesutøvere etter yrke. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra utdannelsesregisteret. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskodning som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Kvartalsstatistikk

SSB utarbeider en kvartalsvis lønnsindeks i privat sektor. Et hovedformål med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen. Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget trekkes blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken, og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. Siden 1. kvartal 2009 har SSB publisert endringstall etter den kvartalsvise lønnsindeksen for de samme næringsområder som i strukturstatistikken med unntak av fiskeopprett.

Den kvartalsvise lønnsindeksen er nært knyttet til den årlige strukturstatistikken for lønn (lønnsstatistikken). Lønnsbegrepene (utbetalt avtalt lønn og månedslønn i alt) er identiske med lønnsbegrepene som benyttes i strukturstatistikken for lønn. Utviklingen i utbetalt avtalt lønn, som er hovedkomponenten i månedslønnen i alt, er direkte sammenliknbar mellom den kvartalsvise lønnsindeksen og strukturstatistikken. Utviklingen i månedslønnen er derimot ikke direkte sammenliknbar mellom de to statistikkene. Årsa-

⁵ Enkelte yrker (f. eks. piloter) hvor det arbeides mindre enn 33 timer per uke, regnes likevel som heltidsansatte.

ken til dette er at uregelmessige tillegg og bonuser mv. beregnes som et snitt over året i strukturstatistikken, mens i den kvartalsvise lønnsindeksen beregnes gjennomsnittet for størrelsene kun for det gjeldende kvartalet.

De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag to måneder etter statistikkkvartalets utløp.

Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst, jf. også boks 1.1 i kapittel 1

Beregningene som utvalget legger fram i tabell 1.1 i kapittel 1, bygger på Statistisk sentralbyrås strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Videre bygger beregningene i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. SSBs lønnsstatistikk er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

I privat sektor bygger SSBs lønnsstatistikk på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder⁶ med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent, med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav om forhandlingsstatistikk. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid. Foretakene som omfattes av det årlige utvalget, leverer data på elektroniske media og i økende grad via Altinn-portalen⁷.

I offentlig sektor bygger lønnsstatistikken for ansatte i staten på opplysninger fra Statens Sentrale Tjenestemannsregister (SST) hos Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet, mens den for ansatte i kommunal- og fylkeskommunal virksomhet bygger på opplysninger fra Personal administrativt informasjonssystem (PAI) hos KS. Både for ansatte i staten, i kommunal- og fylkeskommunal virksomhet og i helseforetakene er det totaltelling. SSB står for innhentingene av lønnsopplysningene for statsansatte og for ansatte i de statlige helseforetakene. SSB offentliggjør

offisiell lønnsstatistikk for ansatte både i staten, de statlige helseforetakene, kommunene og for undervisningssektoren.

I beregningene forutsettes det at det ikke skjer noen glidning fra tellingstidspunktet for lønnsstatistikken og ut året. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB kan indikere en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn og årslønnsvekst, men kan i noe større grad påvirke størrelsen på overhenget til neste år.

I beregningene av årslønn for heltidsansatte i privat sektor etter næringshovedområde inngår som hovedregel de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med definisjonen av heltid i offisiell lønnsstatistikk. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. I forbindelse med utarbeidning av tariffstatistikk kan SSB sette andre grenser. For ansatte i staten og kommunene inkl. undervisningssektoren er heltid definert som dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. For de statlige eide helseforetakene har en også mulighet for å sette grenser mellom heltid og deltid som i privat sektor.

Deltidsansatte er alle som har avtalt arbeidstid lavere enn 33 timer i uken eller dellønnsprosent/stillingsandel lavere enn 100 prosent. For å kunne sammenlikne lønn mellom heltids- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn for alle ansatte.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet arbeider om lag 60 prosent av de ansatte deltid (utfører om lag 40 prosent av årsverkene), mens andelen er om lag 44 prosent i varehandelen (utfører om lag ¼ av årsverkene) og om lag 34 prosent blant undervisningspersonale (utfører om lag ¼ av årsverkene). For de andre gruppene/næringene i tabell 1.1 i kapittel 1 ligger deltidsandelen rundt 20 prosent eller lavere unntatt for helseforetakene hvor andelen ligger rundt 48 prosent.

⁶ Ifølge Standard for næringsgruppering (SN2007).

⁷ Internettportal for offentlig innrapportering.

Vedlegg 3

Kursutviklingen for norske kroner

Dette vedlegget gir en omtale av utviklingen i kronkursen de siste årene. En omtale av valutakursutviklingen lenger tilbake i tid gis i NOU-rapport 2003:10.

Kronekursindekser

Industriens effektive valutakurs er en nominell effektiv kronkurs beregnet på grunnlag av kursene på den norske kronen mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurransevekter, beregnet som en kjedet indeks). Indeksen er satt lik 100 i 1990. Fallende indeksverdi betyr en styrking av kronkursen.

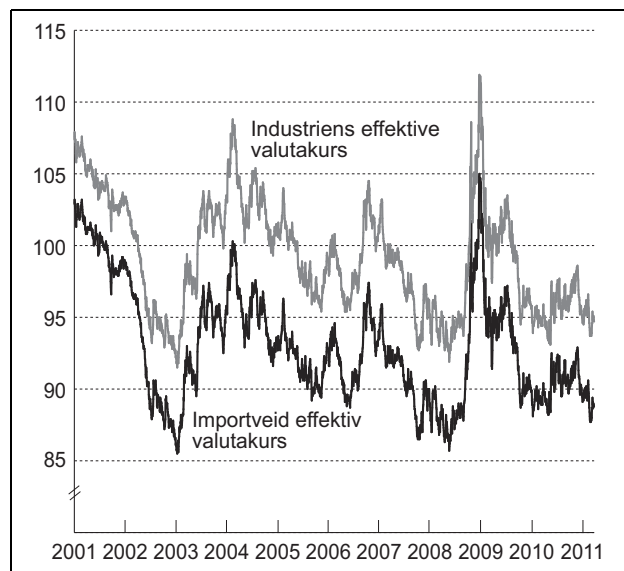
Den importveide valutakursindeksen (I44) er et geometrisk gjennomsnitt av 44 valutakurser. Vektene er beregnet på grunnlag av Norges import fra 44 land, som dekket 99,6 prosent av total import i 2009. Indeksen er satt lik 100 i 1995. Stigende indeksverdi betyr depresierende kronkurs. Indeksen er beregnet etter samme prinsipp som konkurransekursindeksen.

Utviklingen i de to valutakursindeksene de siste ti årene er illustrert i figur 3.1 og tabell 3.1 nedenfor.

Utviklingen i kronkursen de siste årene

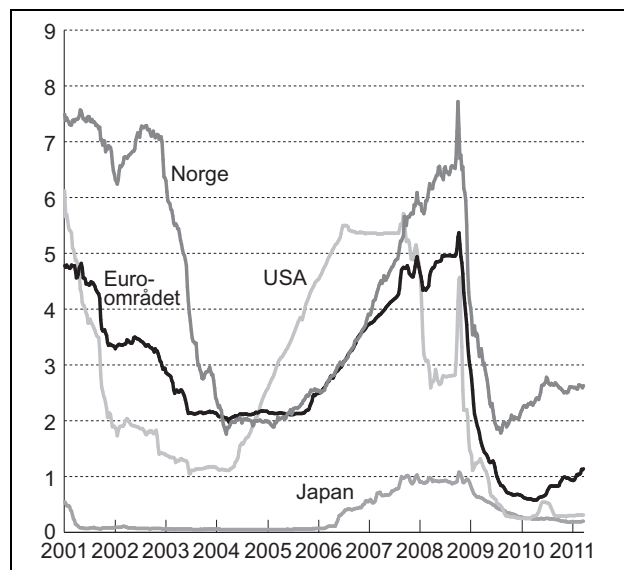
Målt ved industriens effektive kronkurs styrket kronen seg markert fram mot vinteren 2002/2003, jf. figur 3.1. På sitt sterkeste i januar 2003 var kronen hele 15 prosent sterkere enn ved starten av 2001. Den markerte kronestyrkingen i denne perioden må trolig ses i sammenheng med den betydelige positive rentedifferansen mellom Norge og handelspartnerne, jf. figur 3.2.

Gjennom 2003 falt rentedifferansen mellom Norge og handelspartnerne betydelig, noe som bidro til at kronkursen svekket seg markert. I februar 2004 var nivået på pengemarkedsrentene i Norge lavere enn nivået i euroområdet. Samtidig var kronkursen på sitt svakeste nivå på over tre år.

Figur 3.1 Industriens effektive valutakurs og importveid kronkurs. Fallende kurve angir sterkere kronkurs.

Kilde: Reuters EcoWin.

Figur 3.2 Tremåneders pengemarkedsrente i Norge og hos noen av handelspartnerne. Prosent.

Kilde: Reuters EcoWin.

Tabell 3.1 Kronekursen. Prosentvis endring fra året før¹

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Industriens effektive valutakurs (KKI)	3,1	7,4	-3,0	-3,8	4,4	-0,5	1,7	0,5	-2,9	4,2
Importveid valutakurs (I-44)	3,1	8,5	-1,3	-3,0	3,9	-0,7	1,8	0,0	-3,3	3,7

¹ Et positivt endringstall innebærer en effektiv styrking av norske kroner målt ved hhv. industriens effektive valutakurs og den importveide valutakursen.

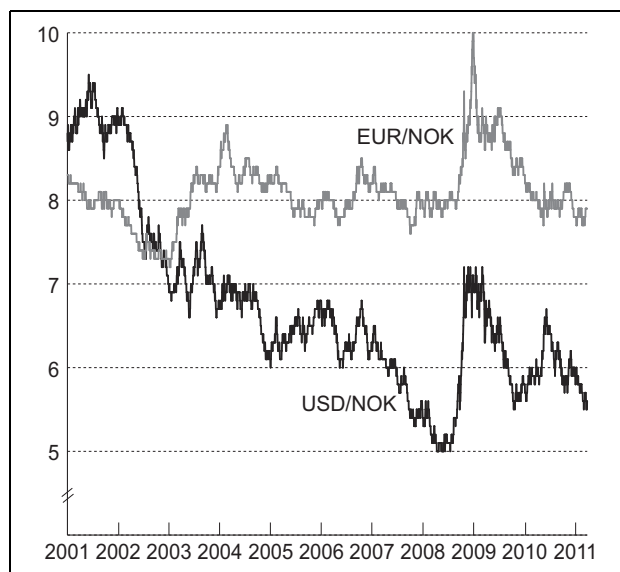
Kronen styrket seg klart fra starten av 2004 til sommeren 2008, perioden sett under ett. Målt ved industriens effektive valutakurs styrket kronen seg med 12 prosent fra februar 2004 til august 2008. I samme periode økte rentedifferansen mellom Norge og euroområdet, målt ved differansen mellom tremåneders pengemarkedsrenter, med om lag -1½ prosentpoeng.

Høsten 2008 bidro den internasjonale finanskrisen til store svingninger i både rente- og valutamarkedene. I andre halvår av 2008 svekket kronen seg med drøyt 18 prosent. Gjennom 2009 ble imidlertid mye av denne svekkelsen reversert, og ved utgangen av 2009 var kronen i overkant av

13 prosent sterkere enn ved starten av året. Siden begynnelsen av 2010 har kronen vist en mer stabil utvikling.

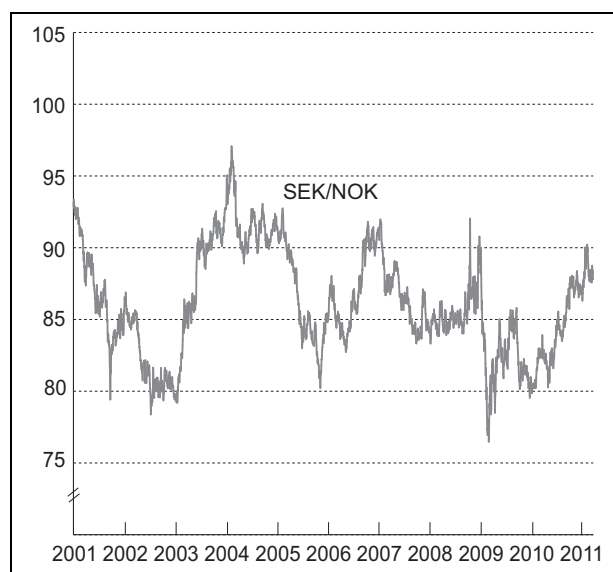
Ved starten av 2011 var kronen 5¾ prosent sterkere mot euro og hele 33½ prosent sterkere mot dollar enn for ti år siden, jf. figur 3.3. Det har vært betydelige svingninger i perioden.

Også målt mot den svenske kronen har den norske kronen styrket seg de siste ti årene, jf. figur 3.4. Ved begynnelsen av året var den norske kronen 6¾ prosent sterkere enn for ti år siden. Det har imidlertid vært store svingninger gjennom perioden.

Figur 3.3 Utviklingen i norske kroner per euro og amerikansk dollar. Fallende kurve angir sterkere kronekurs.

Kilde: Reuters EcoWin.

Figur 3.4 Utviklingen i norske kroner per svenske kroner. Fallende kurve angir sterkere kronekurs.

Kilde: Reuters EcoWin.

Tabell 3.2 Vekter i industriens effektive valutakurs og I44

		Import- vekter ¹	Vekter i indus- triens effektive valutakurs ²
1	Euroområdet	345,1	41,2
2	Sverige	142,0	20,2
3	Kina	79,9	4,2
4	Danmark	69,5	7,4
5	USA	63,3	5,6
6	Storbritannia	61,6	7,6
7	Polen	28,1	3,5
8	Japan	25,5	2,4
9	Canada	22,8	0,7
10	Sør Korea	19,5	1,5
11	Russland	16,9	0,8
12	Brasil	12,6	
13	Sveits	11,4	1,1
14	Tsjekkia	10,1	1,0
15	Tyrkia	8,3	0,7
16	Taiwan	8,1	
17	Romania	7,6	
18	Litauen	7,4	
19	Ungarn	5,3	
20	India	5,1	0,5
21	Estland	5,0	
22	Thailand	4,7	
23	Botswana	4,3	
24	Malaysia	4,3	
25	Peru	4,0	
26	Singapore	3,9	0,8
27	Sør Afrika	3,8	
28	Island	3,4	
29	Latvia	3,3	
30	Hong Kong	3,1	0,8
31	CFA franc ³	2,9	
32	Ukraina	2,5	
33	Vietnam	2,5	
34	Chile	2,1	
	SUM	1000	100

¹ Vekter benytter fra og med 1. februar 2010.² Importvekter fra 2009.

Kilder: Norges Bank og Beregningsutvalget.

Tabell 4.1 Skattesatser og beløpsgrenser for inntektsårene 2005 – 2011

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
<i>g. Minstefradrag for pensjonsinntekt</i>							
Sats, pst,	24,0	24,0	26,0	26,0	26,0	26,0	26,0
Øvre grense, kr	49 400	51 100	53 400	56 100	58 900	60 950	62 950
Nedre grense, kr	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
<i>h. Lønnsfradrag³, kr</i>							
	31 800	31 800	31 800	31 800	31 800	31 800	31 800
<i>i. Særfradrag for alder, kr</i>							
	19 368	19 368	19 368	19 368	19 368	19 368	Utgått
<i>j. Særfradrag for uførhet, kr</i>							
	19 368	19 368	19 368	19 368	19 368	19 368	32 000
<i>k. Særskilt skattefradrag for pensjonister⁴</i>							
Maksimalt beløp, kr							28 150
Innslagspunkt trinn 1, kr							158 650
Nedtrappingssats trinn 1, pst.							15,3
Innslagspunkt trinn 2, kr							242 000
Nedtrappingssats trinn 2, pst.							6,0
<i>j. Skattebegrensingsregelen for uføre mv.⁵</i>							
Avtrappingssats, pst.	55,0	55,0	55,0	55,0	55,0	55,0	55,0
Skattefri nettoinntekt							
Enslige, kr	92 100	95 300	99 600	104 600	109 850	113 700	113 700
Ektepar, kr	151 000	156 300	163 300	171 500	198 150	206 700	Utgått
Gifte ⁶ , kr							106 700
<i>l. Foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>							
Øvre grense, ett barn, kr	25 000	25 000	25 000	25 000	25 000	25 000	25 000
Øvre grense, to barn, kr	30 000	30 000	30 000	40 000	40 000	40 000	40 000
Øvre grense, tre barn, kr	35 000	35 000	35 000	55 000	55 000	55 000	55 000
Øvre grense, fire barn, kr	40 000	40 000	40 000	70 000	70 000	70 000	70 000
Osv.							
<i>n. Barnetrygd⁷</i>							
Generell sats per barn, kr	11 640	11 640	11 640	11 640	11 640	11 640	11 640
Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms, kr							
	3 840	3 840	3 840	3 840	3 840	3 840	3 840

¹ For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 7 pst.

² Skattytere med forsørgeransvar for ektefelle samt enslige forsørgere skattlegges i klasse 2.

³ Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.

⁴ Erstatte blant annet skattebegrensingsregelen for pensjonister.

⁵ Fra 2011 gjelder skattebegrensingsregelen kun uføre, samt enslige forsørgere som mottar overgangsstonad.

⁶ Skattebegrensingsregelen holdes reelt uendret fra 2010 til 2011 for gifte uføre som mottar ektefelletillegg, Ekteparet får en felles skattefri nettoinntekt på 213 400 kroner.

⁷ Enslige forsørgere får barnetrygd for et barn mer enn det de har. Enslige forsørgere med full overgangsstonad får dessuten 7 920 kroner ekstra for barn 0-3 år.

Tabell 4.2 Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-30.4.2011. kroner

	Grunnbeløpet	Årlig minstepensjon for enslig	Årlig minstepensjon for ektepar	Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre ¹	
				Pensjon før 1.1.92 ²	Pensjon tidligst fra 1.1.92 ³
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088 ⁴	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-0.04.95 ⁵	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-0.04.98 ⁶	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
1.05.98-0.04.99 ⁷	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00-30.04.01	49 090	88 032	151 512	121 992	117 132
1.05.01-30.04.02	51 360	92 100	158 532	127 632	122 544
1.05.02-30.04.03	54 170	97 140	167 208	134 616	129 252
1.05.03-30.04.04	56 861	101 964	181 200 ⁸	141 300	135 660
1.05.04-30.04.05	58 778	105 408	190 240 ⁹	146 064	140 244
1.05.05-30.04.06	60 699	108 852	199 512 ¹⁰	150 840	144 828
1.05.06-30.04.07	62 892	112 788	206 712	156 288	150 060
1.05.07-30.04.08	66 812	119 820	219 600	166 032	159 420
1.05.08-30.04.09 ¹¹	70 256	136 296	251 496	180 912 ¹²	173 532 ¹²
1.05.09-30.04.10 ¹³	72 881	143 568	265 272	187 668	180 012
1.05.10-30.04.11 ¹⁴	75 641	151 272	279 864	194 772	186 828

¹ Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstetilleggspensjon fra folketrygden.

² Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.

³ Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.

⁴ Hevingen av særtilleggssats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.

⁵ Heving av særtilleggssatsen fra 1.1.95. Ordinær sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.

⁶ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.97. Ordinær sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.

⁷ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.98. Ordinær sats utgjør 79,33 pst. av grunnbeløpet.

⁸ Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2003. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,8 G.

⁹ Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2004. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,825 G.

¹⁰ Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2005. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,85 G.

¹¹ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.2008. Ordinær sats utgjør 94 pst. av grunnbeløpet.

¹² Antatt framtidig pensjonspoeng hevet fra 3,3 til 3,5 fra 1.5.2008.

¹³ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.09. Ordinær sats utgjør 97 pst. av grunnbeløpet.

¹⁴ Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.10. Ordinær sats utgjør 100 pst. av grunnbeløpet.

Kilde: Arbeidsdepartementet..

Tabell 4.3 Timelønnskostnader i industrien hos Norges handelspartnere. Prosentvis vekst fra året før.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sverige	5,7	5,5	4,9	1,8	3,2	1,5	6,1	1,6	5,1	2,0
Tyskland	2,7	3,4	2,8	0,9	0,9	3,0	1,3	2,3	1,9	0,4
Storbritannia	6,6	1,2	5,0	8,6	4,4	3,2	3,3	4,3	1,9	2,4
Danmark	5,8	3,9	3,2	1,8	4,1	2,8	6,4	2,6	4,2	2,3
Nederland	8,2	4,0	5,1	1,9	2,0	1,9	1,7	4,8	2,8	1,0
USA	5,2	4,3	4,3	2,7	2,8	0,8	5,1	2,3	4,0	
Kina										
Finland	6,1	4,8	3,8	5,1	3,7	3,6	2,5	5,4	3,5	
Frankrike	2,1	2,1	2,0	2,0	3,4	3,2	3,2	3,0	0,3	3,8
Polen	7,8	3,5	2,9	2,6	3,2	5,7	10,1	9,8	3,5	1,3
Italia	3,7	5,1	5,1	5,5	2,8	2,5	2,8	3,4	3,3	-3,1
Belgia	1,9	2,2	5,6	4,1	1,4	1,6	1,3	4,6	2,7	1,5
Spania	3,8	5,0	5,0	3,6	4,5	4,1	4,2	4,1	6,1	0,5
Japan	1,0	-1,3	0,9	0,7	1,7	0,5	-0,2	1,8	-1,0	
Sør-Korea	6,3	10,1	5,2	6,8	6,2	8,2	7,7	-0,9	1,3	
Østerrike	2,0	2,6	1,7	0,5	3,7	2,9	3,9	4,6	6,2	-1,4
Sveits	2,7	1,8	0,3	-0,2	2,3	2,0	1,5	1,9	1,7	
Tsjekkia	8,6	5,8	5,6	6,1	3,5	5,4	8,1	4,8	4,3	1,9
Irland	11,8	5,6	4,8	5,3	3,5	3,4	5,5	4,9	4,7	
Russland										
Singapore	8,3	-0,6	2,2	0,5	-1,2	-0,8	8,2	12,6	-4,5	
Hong Kong										
Tyrkia										
Canada	1,3	2,8	4,2	4,4	3,3	2,0	3,4	1,7	-3,1	
India										
Norges handelspartnere	4,9	3,8	4,0	2,8	2,9	2,6	4,0	3,2	3,2	1,3
<i>Memo:</i>										
Norge	6,0	6,0	4,1	3,3	4,7	6,1	4,7	5,6	5,5	3,8

Kilder: Bureau of Labor Statistics (BLS), Eurostat, SSB og Beregningsutvalget.

Tabell 4.4 Lønnskostnader per ansatt i privat sektor hos Norges handelspartnere. Prosentvis vekst fra året før.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sverige	4,0	2,6	2,5	4,6	3,2	2,0	5,2	0,4	0,9	1,0
Tyskland	1,6	1,3	1,6	0,1	-0,1	1,3	1,1	2,1	-0,3	2,0
Storbritannia	4,8	2,9	4,6	3,3	3,0	4,1	5,4	0,8	1,6	3,8
Danmark	4,1	3,7	3,5	3,2	4,5	3,4	4,2	2,7	1,6	2,1
Nederland	4,8	4,4	3,2	3,4	0,9	2,6	3,1	3,4	1,9	1,4
USA	3,2	3,0	4,0	4,1	3,3	4,0	4,0	2,9	0,5	2,2
Kina										
Finland	4,7	1,2	2,5	3,7	3,3	3,1	3,4	4,6	1,6	1,2
Frankrike	2,4	3,4	3,0	3,9	3,0	3,7	2,4	2,5	1,2	2,8
Polen	9,5	0,6	0,3	1,3	0,6	1,0	4,3	8,5	4,9	6,5
Italia	2,4	1,8	1,8	3,2	2,7	1,8	2,9	2,5	0,2	0,8
Belgia	3,8	3,4	1,5	2,0	1,3	3,5	3,5	3,2	1,7	0,9
Spania	4,1	3,5	2,7	1,8	2,8	2,4	3,9	5,6	3,4	1,1
Japan	-1,2	-2,1	-1,2	-0,9	0,0	0,4	-1,8	0,1	-3,2	1,4
Korea	7,5	6,1	7,2	4,8	5,3	3,5	4,4	4,1	1,4	4,3
Østerrike	1,9	2,1	2,3	0,6	2,2	3,0	3,1	3,5	1,2	0,7
Sveits	3,8	1,4	-0,5	-0,9	3,3	2,4	3,5	2,2	2,1	0,1
Tsjekkia	7,2	7,0	8,7	6,1	4,8	6,2	6,4	6,8	-0,3	2,3
Irland	6,4	3,5	5,3	4,5	4,7	4,6	5,1	2,6	-0,3	-2,1
Russland										
Singapore										
Hong Kong										
Tyrkia										
Canada	2,2	0,8	1,8	5,1	5,0	4,5	3,9	3,1	1,6	2,0
India										
Norges handelspartnere	3,5	2,5	2,7	2,8	2,3	2,5	3,5	2,4	1,0	1,9
<i>Memo:</i>										
Norge	7,0	3,9	2,5	4,4	5,5	8,2	6,3	5,1	4,6	3,1

Kilder: OECD og Beregningsutvalget.

Tabell 4.5 Timelønnskostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i EU i 2010 i industrien. Handelspartnerne i tabellen = 100.

Norge	151
Belgia	127
Danmark	122
Sverige	118
Frankrike	110
Tyskland	109
Finland	104
Nederland	101
Østerrike	98
Irland	95
Italia	80
Spania	66
Storbritannia	64
Tsjekia	29
Polen	20

Kilder: SSB, Eurostat og Beregningsutvalget.

Tabell 4.6 Brutto driftsresultatandel for utvalgte land. Prosent.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
<i>Industrien</i>										
Norge	32,1	29,9	32,9	35,0	35,5	36,4	35,1	31,0	31,4	31,0
Sverige	33,2	34,5	35,0	36,8	38,1	40,7	39,8			
Tyskland	25,8	26,0	27,0	29,2	31,0	33,5	34,9	33,0		
Danmark	30,7	31,4	29,7	30,2	29,9	31,1	28,9	27,1		
Nederland	38,8	37,5	38,0	40,1	43,0	43,0	43,7	42,6	36,9	
USA	32,0	35,0	34,5	39,3	41,4	42,0	42,4			
Finland	47,8	47,9	46,5	46,3	45,3	47,1	50,1	45,7	34,4	
Frankrike	33,1	31,0	30,2	29,5	29,3	28,1	28,7	26,3		
Polen	36,7	41,1	46,7	52,3	51,5	51,9	51,5	49,5	54,4	
Italia	44,1	43,0	41,1	40,9	39,5	39,6	41,0	39,2	32,4	
<i>Hele økonomien</i>										
Fastlands-Norge	36,3	36,3	37,6	38,2	38,8	38,3	37,2	35,4	35,2	36,0
Sverige	33,6	34,1	34,7	35,7	36,1	37,5	36,6	35,7	33,3	
Tyskland	40,7	41,2	41,5	42,5	43,6	44,5	45,1	44,6	42,3	
Storbritannia	36,7	37,5	38,2	38,7	38,6	39,0	39,2	39,9	37,8	
Danmark	37,3	36,7	36,4	37,2	37,2	36,9	35,0	33,5	31,8	
Nederland	42,8	42,4	42,1	42,4	44,0	44,5	44,2	44,2	41,7	
USA	37,4	38,0	38,2	39,1	39,6	39,7	39,7	39,9		
Finland	46,1	46,0	44,8	45,2	44,1	44,6	46,2	44,1	40,6	
Frankrike	39,9	39,5	39,6	39,7	39,7	40,0	40,7	40,6	39,4	
Polen	53,3	55,1	56,2	58,9	58,9	59,0	59,0	57,2	58,3	
Italia	54,6	54,2	53,9	54,2	53,1	52,4	52,6	52,2	51,0	

Kilder: SSB, OECD, Eurostat og Beregningsutvalget.

Tabell 4.7 Bedriftsøkonomiske mål i industrien. Prosent.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Driftsmargin</i>										
Norge	5,0	4,0	3,0	4,6	5,5	5,4	6,1	6,2	5,7	4,2
Belgia	4,6	3,1	3,6	4,4	5,2	5,2	5,2	4,9	3,5	3,6
Frankrike	4,1	3,2	3,2	2,9	3,4	3,6	3,5	4,1	2,8	2,1
Italia	4,4	4,0	3,5	3,2	3,8	3,9	4,3	4,7	3,6	2,7
Nederland		6,4	5,6	4,7	6,5	6,8	6,0	7,5	5,2	
Polen						7,4	7,6	8,0	6,6	
Portugal	5,6	4,3	4,4	4,8	5,1	5,1	4,1	4,7	3,1	2,5
Spania	5,9	4,9	4,4	4,6	5,2	4,8	4,7	5,2	2,5	1,0
Tyskland	2,9	2,6	2,3	2,1	2,7	3,2	3,4	4,1	2,7	
<i>Totalrentabilitet</i>										
Norge	6,7	6,1	4,6	4,0	5,5	8,8	9,2	12,3	3,5	6,1
Belgia	6,4	4,6	5,2	5,5	6,4	6,3	7,1	7,2	6,6	6,6
Frankrike	7,1	5,9	5,5	5,9	6,5	6,7	6,5	7,7	5,7	4,3
Italia	5,9	5,5	5,1	4,6	4,7	5,0	5,9	6,7	5,3	3,7
Nederland		9,0	7,8	8,0	10,5	15,7	14,8	17,9	13,2	
Polen						11,6	11,6	12,7	7,9	
Portugal	6,2	4,9	5,0	5,1	5,8	5,8	4,4	5,3	3,7	2,6
Spania	7,6	6,3	5,2	5,3	6,8	6,8	6,1	6,7	4,3	2,6
Tyskland	7,0	6,1	4,9	4,4	5,0	5,9	6,8	7,8	5,6	
<i>Egenkapitalandel</i>										
Norge	35,8	36,2	42,1	43,3	43,5	44,2	43,4	42,2	36,2	40,6
Belgia	36,9	37,0	36,3	38,5	37,0	40,5	43,1	46,6	45,5	48,9
Frankrike	34,4	33,4	33,4	34,2	34,9	36,6	37,1	36,0	33,5	35,3
Italia	29,4	29,3	30,0	29,9	31,1	31,5	31,7	31,6	33,8	34,9
Nederland		52,1	48,0	48,5	48,8	53,2	54,4	59,3	55,5	
Polen						49,8	49,5	50,2	46,6	
Portugal	41,7	41,9	42,8	43,8	43,6	44,2	36,8	36,2	35,5	35,0
Spania	42,4	41,8	40,9	41,1	40,5	39,1	38,0	37,3	39,0	38,2
Tyskland	28,2	29,1	30,1	29,7	30,0	29,9	30,3	31,0	30,0	

Kilder: SSB og Banque de France (BACH-databasen).

Tabell 4.8 Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter. 2001-2010. Milliarder kroner.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009 *	2010*
<i>Inntekter</i>	956,7	1032,7	1082,4	1109,9	1195,9	1179,7	1307,3	1419,1	1456,0	1528,2
Lønn	548,2	580,6	591,9	620,2	654,2	712,5	785,8	857,0	884,0	919,6
Blandet inntekt ¹ / driftsresultat	93,4	99,2	103,9	97,6	98,7	104,0	108,4	110,9	112,5	121,0
<i>Herav: Tjenester fra egen bolig</i>	42,3	45,3	44,5	41,5	40,9	45,5	45,0	42,0	42,9	44,7
Formuesinntekter	64,9	97,0	103,5	100,3	138,2	50,6	80,3	96,7	72,1	77,7
<i>Herav: avkastning på forsikringskrav</i>	23,5	23,5	25,1	25,7	25,5	26,3	31,1	27,6	26,6	28,3
<i>Herav: Mottatt aksje- utbytte</i>	13,6	43,4	55,5	63,2	99,8	7,6	18,5	26,5	24,8	27,9
Offentlige stønader	209,7	225,8	247,3	254,6	258,8	266,9	278,3	298,3	326,5	344,4
Andre inntekter (netto)	40,5	30,1	35,9	37,1	46,0	45,6	54,5	56,2	60,9	65,5
<i>Utgifter</i>	301,8	315,5	314,3	312,2	326,9	351,3	413,7	466,7	441,1	453,6
Skatt av inntekt og formue	229,7	237,7	243,9	258,4	271,8	285,7	318,4	337,8	354,9	368,8
Formuesutgifter	72,0	77,8	70,5	53,7	55,0	65,6	95,3	128,9	86,1	84,8
<i>Korreksjon for indirekte målte banktjenester</i>	21,6	23,8	28,2	33,2	34,3	32,6	32,7	41,0	48,9	50,6
Disponibel inntekt	676,5	740,9	796,2	830,9	903,3	861,0	926,3	993,4	1063,9	1125,2

* Foreløpige tall.

¹ Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Dette inkluderer også beregnet avkastning av boligkapitalen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.9 Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner.

	2001 ¹	2002 ¹	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
Nettonasjonalprodukt	1323,2	1314,5	1371,0	1507,9	1697,8	1894,5	1979,7	2181,8	2028,4	2134,6
– Netto produksjonskatter	171,7	170,1	168,8	184,6	198,1	224,5	244,8	238,4	233,8	249,6
= Faktorinntekt	1151,5	1144,4	1202,2	1323,4	1499,7	1670,0	1734,9	1944,4	1794,6	1885,0
– Lønnskostnader	678,2	710,2	728,3	763,9	810,7	886,2	983,8	1079,4	1112,1	1153,0
= Driftsresultat	473,3	434,3	473,9	559,5	689,0	783,8	751,1	865,0	682,4	732,0
– Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	238,3	195,2	204,7	267,9	365,0	438,9	395,5	533,1	357,0	374,9
= Driftsresultat i øvrige næringer	235,0	239,1	269,2	291,6	324,0	344,9	355,6	331,9	325,4	357,1

* Foreløpige tall.

¹ De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.10 Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	2001 ¹	2002 ¹	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
<i>Alle næringer</i>	678,2	710,2	728,3	763,9	810,7	886,2	983,8	1079,4	1112,1	1153,0
Offentlig forvaltning ²	198,4	210,0	219,7	229,2	240,0	255,5	277,3	303,3	325,0	338,6
Ideelle organisasjoner, boligjenester, eget bruk	16,3	17,4	18,1	19,4	20,7	21,9	23,8	25,5	27,0	28,5
Markedsrettet virksomhet ³	463,5	482,9	490,5	515,3	550,0	608,8	682,7	750,6	760,1	785,9
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	20,5	23,1	23,9	25,1	28,2	31,3	36,0	40,2	45,8	47,8
Markedsrettet virksomhet ³ ellers	443,0	459,8	466,6	490,2	521,8	577,5	646,7	710,5	714,3	738,1
Markedsrettet virksomhet ³ Fastlands-Norge	430,9	447,8	454,7	476,8	507,8	562,4	630,0	692,3	696,3	719,8
Industri	99,5	102,4	101,1	104,1	110,1	122,9	133,8	144,2	142,3	143,9
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	41,0	43,0	40,9	41,8	45,7	54,2	61,1	67,8	68,2	68,4
Råvarebasert industri	21,1	21,1	21,8	23,0	23,8	25,7	26,5	28,0	26,8	27,5
Øvrige industrinæringer	37,5	38,3	38,4	39,2	40,6	42,9	46,2	48,3	47,3	48,0
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	331,4	345,5	353,7	372,7	397,7	439,6	496,2	548,2	554,0	575,9

* Foreløpige tall.

¹ De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002, ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.² Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.³ Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.11 Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2009*	2010*
<i>Alle næringer</i>	473,3	434,3	473,9	559,5	689,0	783,8	751,1	865,0	682,4	732,0
Offentlig forvaltning ¹	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner og eget bruk	47,5	50,3	49,2	45,2	44,6	49,3	49,4	46,7	47,3	49,4
Markedsrettet virksomhet ²	425,8	383,9	424,7	514,3	644,4	734,5	701,7	818,3	635,2	682,6
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	238,3	195,2	204,7	267,9	365,0	438,9	395,5	533,1	357,0	374,9
Markedsrettet virksomhet ² ellers	187,5	188,8	220,0	246,3	279,3	295,6	306,2	285,1	278,1	307,7
Markedsrettet virksomhet ² Fastlands-Norge	179,2	187,7	218,1	243,2	274,3	290,8	303,2	281,8	281,4	318,2
Industri	28,1	24,5	30,1	35,3	39,5	48,3	49,1	37,2	38,0	38,6
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	5,4	7,5	8,7	8,2	10,8	14,5	17,5	23,6	32,1	33,2
Råvarebasert industri	10,6	4,7	7,5	9,9	11,5	15,0	17,2	2,7	-4,9	-4,9
Øvrige industrinæringer	12,0	12,3	14,0	17,2	17,3	18,8	14,4	10,9	10,8	10,3
Øvrig markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge	151,1	163,2	188,0	207,9	234,7	242,5	254,1	244,6	243,4	279,7

* Foreløpige tall.

¹ Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

² Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.12 Beregnet årslønnsvekst¹ fra året før for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 1.1.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ^{2,1,1} :										
	Arbeidere i alt	Industriarbeidere	Nærings- og nytelse	Treindustri	Kjemisk prosessindustri ^{1,2}	Verksted- og metallindustri	Bygg- og anleggsvirksomhet				
							I alt	Byggevirke			
2001	4,9	4,9	4,2	4,3	-	5,0	4,9	5,2			
2002	5,6	5,0	6,1	6,1	-	5,5	5,3	5,3			
2003	4,0	3,5	4,0	3,0	-	2,5	3,7	3,9			
2004	3,6	3,6	4,0	3,1	-	4,0	3,6	3,6			
2005	3,2	3,4	3,6	3,1	-	3,6	2,7	2,9			
2006	4,2	3,6	3,3	3,9	-	3,8	3,9	4,1			
2007	5,4	5,5	5,4	5,8	-	6,4	5,4	5,5			
2008	5,7	5,7	5,7	5,8	-	5,9	5,4	5,5			
2009	4,3	3,9	3,4	3,0	4,2	4,4 ^{1,4}	3,9	3,9			
2010	3,7	3,6	3,8	4,2	3,0	3,6	3,8	4,0			
2000-10	54,7	51,9	53,0	45,1	-	49,4	46,3	47,7			
Gj. sn. per år	4,5	4,3	4,3	4,2	-	4,5	4,3	4,4			
Årslønn 2010	kr 386 900	kr 378 600	kr 344 600	kr 347 900	kr 401 000	kr 396 000	kr 413 300	kr 409 300			
Arbeidere i NHO-bedrifter ^{2,1,1} :											
År	Funksjonærer i NHO-bedrifter ^{1,1}			Forretnings- og sparebanker ^{4,1,1}			Varehandel ^{1,1}				
	Transportsektoren i alt	Landtransport	Hotell- og rest. ³	I alt	Industrifunk. ^{1,3}	sparebanker ^{4,1,1}	I alt	Engroshandel	Detailhandel		
2001	5,3	-	3,6	7,1	5,3	4,7	5,2	5,3	4,6		
2002	5,4	-	5,6	5,6	6,1	6,2	4,4	4,2	5,5		
2003	5,2	-	3,1	5,1	4,6	4,5	4,6	4,2	5,0		
2004	4,0	-	1,5	4,1	3,8	4,0	3,9	3,3	4,3		
2005	3,8	-	2,5	4,1	4,3	7,7	3,7	4,0	3,9		
2006	3,9	-	3,3	5,1	4,6	5,6	3,4	3,4	4,6		
2007	4,4	-	4,2	6,3	5,7	5,2	5,9	5,5	5,0		
2008	6,6	-	4,6	5,8	6,3	9,2	4,3	4,5	4,5		
2009	4,5	4,7	3,1	4,7	4,5	0,4	3,0	3,7	2,1		
2010	3,4	3,6	3,1	4,4	4,3	5,9	2,9	-	-		
2000-10	57,5	-	40,4	66,4	61,9	67,9	49,8	-	-		
Gj. sn. per år	4,6	-	3,5	5,2	4,9	5,3	4,1	-	-		
Årslønn 2010	kr 356 100	kr 337 300	kr 299 200	kr 570 800	kr 580 000	kr 556 000	kr 392 000	-	-		

Tabell 4.12 Beregnet årslønnsvekst¹ fra året før for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 1.1.

År	Forretningsm. tjenesteyting ¹¹	Staten	Kommunene			Spekter-bedrifter		
			I alt	Undervisnings-sektoren	Helseforetakene (Spekter)	Helseforetakene (SSB) ⁸	Øvrige bedrifter	
2001	4,1	4,2	3,5	7,8	-	-	-	-
2002	4,6	5,9	6,0	8,2	5,3	5,3	5,5	5,5
2003	4,8	4,3	4,4	5,4	7 ⁵	7 ⁵	3,8	3,8
2004	3,5	3,7	3,8	3,2	3 ⁶	3 ⁶	3,4	3,4
2005	2,4	3,4	3,4	3,0	3,3 ⁶	3,3 ⁶	3,6	3,6
2006	3,2	4,5	3,9	2,6	3,7 ⁷	3,7 ⁷	4,8 ⁹	4,8 ⁹
2007	5,0	5,1	4,8	3,6	4,9 ⁷	4,9 ⁷	5,3	5,3
2008	4,8	6,7	6,7 ¹⁰	5,7	6,5 ⁷	6,5 ⁷	6,2	6,2
2009	2,7	4,4	4,6	4,4	5,1 ⁷	5,1 ⁷	4,0	4,0
2010	3,3	4,5 ¹⁵	3,7	3,6	3,7 ⁷	3,7 ⁷	3,1	3,5
2000-10	45,7	57,8	54,9	58,8	-	-	-	-
Gj. sn. per år	3,8	4,7	4,5	4,7	-	-	-	-
Årslønn 2010	kr 370 900	kr 450 300	kr 398 500	kr 445 700	kr 445 700	kr 458 800	kr 424 000	kr 424 000

1 Vekstallene er per årsværk for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene og Spekter-bedrifter. For de andre er de for heltidsansatte med unntak av varehandelen og foretningmessigtjenesteyting i 2010.

2 Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

3 Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte.

4 Forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet under ett som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring. Forsikring er inkludert fra 2003.

5 Legene trakk opp lønnsveksten med om lag 2 prosentpoeng

6 Heltidsansatte

7 Lønnsveksten i årene 2006 til 2010 er per årsværk og er beregnet av Spekter på grunnlag av et datamateriale de har innhentet per oktober i årene 2005 – 2009 supplert med innhenting også på andre tidspunkter. Spekter beregnet også lønnsveksten for årene 2002 og 2003. For årene 2004 og 2005 er lønnsveksten for heltidsansatte og er beregnet av SSB.

8 SSB har på grunnlag av innhentet lønnsstatistikk i per oktober i årene 2006-2010 beregnet lønnsveksten for heltidsansatte i denne perioden.

9 Ekskl. flygeledere var lønnsveksten 4,4 prosent.

10 En oppjustering av minstelønnsatsene for høyskolegruppene pr 1.1.2008 bidro med 0,2 prosentpoeng til lønnsveksten i 2008.

11 Lønnsveksten fra 2008 til 2009 er etter ny næringsstandard. Sammenlignet med veksten fra 2007 til 2008 og tidligere år, vil det være et brudd i tidsserien. Omtale av ny næringsstandard og metoden for beregning av årslønnsveksten fra 2008 til 2009 er beskrevet i boks 1.2.

12 Gruppen samsvarer om lag med summen av tidligere elektrisk/kjemisk industri, kjemisk industri og treforedling (se tabell 4.9 i NOU:2009:7) og en del mindre grupper innenfor kjemisk prosessindustri.

13 Antall årsværk i industrifunksjonærgruppen er redusert med i overkant av 10 prosent fra 2008 til 2009, i hovedsak fordi forlag nå er klassifisert utenfor industri, mens de fram til 2008 var innenfor industri.

14 Som følge av ny næringsgruppering er montasje og reparasjon av heiser flyttet til bygg- og anleggsvirksomhet.

15 Årslønnsveksten for det statlige tariffområdet inkluderer virkninger ny arbeidstidsavtale for politi- og lensmannsetaten med et bidrag på 0,6 prosentpoeng og 0,3 prosentpoeng som skyldes omlegging av beregningsmetode.

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 4.13 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning, herunder fagutdanning og næring. Heltidsansatte. 2001-2010.

	2001	2002	2003	2004	2005 ¹	2006	2007	2008	2008 ³	2009	2010	Månedslønn*12 1.9/1.10/ 1.12.2010 ³	
												Menn	Kvinner
<i>Utdanning på grunnskolenivå</i>	86,7	87,0	86,9	87,7	90,8	90,3	90,4	90,7	90,1	89,7	90,6	370 800	336 000
Industri i alt	88,9	89,1	88,3	89,6	92,8	92,5	92,2	91,7	90,9	91,5	92,4	363 600	336 000
Bygge- og anleggsvirksom- het i alt	92,9	85,9	87,4	92,3	100,8	102,8	100,4	102,1	103,6	102,1	101,0	349 200	352 800
Varehandel i alt	84,6	85,4	85,4	86,0	87,6	86,4	86,3	89,3	88,2	87,2	88,9	368 400	327 600
Finanstjenester i alt	81,7	79,4	77,4	77,4	79,3	77,1	74,9	75,4	74,4	80,0	76,4	534 000	408 000
Skoleverket i alt	98,3	92,4	93,3	96,6	96,5	101,1 ³	103,4	102,5	102,7	102,3	100,3	393 600	394 800
Staten i alt	91,6	92,6	91,7	93,6	92,8	92,6	94,4	93,8	93,7	93,0	92,8	399 600	370 800
Kommuner og fylkeskommu- ner i alt ²	92,7	92,7	92,5	92,1	94,5	94,1 ³	94,0	93,4	93,5	91,5	93,6	356 400	333 600
Helseforetak	92,3	92,1	93,1	91,4	95,7	95,9	94,6	93,8	93,9	93,9	94,7	342 000	324 000
<i>Utdanning på videregående skolenivå</i>	85,9	86,1	86,4	86,9	85,6	85,2	84,1	84,3	83,1	83,1	83,6	454 800	380 400
Industri i alt	89,4	89,6	89,2	89,4	90,3	90,4	88,8	88,9	87,7	88,0	89,0	435 600	387 600
Bygge- og anleggsvirksom- het i alt	93,6	93,4	94,2	95,5	94,6	93,6	91,5	92,6	90,7	92,4	92,9	438 000	406 800
Varehandel i alt	84,0	84,2	85,3	85,6	83,8	83,5	82,5	83,5	82,9	82,3	83,3	438 000	364 800
Finanstjenester i alt	79,2	78,6	78,7	78,8	78,5	76,4	75,5	75,2	74,4	76,7	76,8	574 800	441 600
Skoleverket i alt	91,0	91,4	93,1	92,1	91,4	93,5 ³	95,8	95,5	95,8	95,0	95,0	432 000	410 400
Staten i alt	89,0	88,5	87,9	89,9	90,4	90,3	91,1	91,0	91,1	88,9	89,9	429 600	386 400
Kommuner og fylkeskommu- ner i alt ²	93,3	92,9	93,5	93,0	92,3	92,8	92,6	92,5	92,6	92,3	92,6	391 200	362 400
Helseforetak	90,8	92,0	91,2	90,1	89,1	88,8	87,8	87,0	86,8	88,5	87,7	391 200	343 200

Tabell 4.13 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning, herunder fagutdanning og næring. Heltidsansatte. 2001-2010.

	2001	2002	2003	2004	2005 ¹	2006	2007	2008	2008 ³	2009	2010	Månedslønn*12		
												1.9/1.10/ 1.12.2010 ³	Menn	Kvinner
<i>Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning</i>														
Industri i alt	92,1	92,3	90,5	89,8	91,0	90,8	88,0	88,3	86,8	86,9	87,3	434 400	379 200	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	92,4	90,7	89,4	90,9	90,7	88,2	88,3	90,7	89,5	89,2	89,0	435 600	387 600	
Varehandel i alt	86,0	85,3	86,2	87,2	85,5	85,1	84,0	84,3	84,0	84,7	86,2	416 400	358 800	
Finanstjenester i alt	78,5	79,9	80,5	81,6	83,7	83,7	77,7	77,5	76,9	79,7	80,4	519 600	417 600	
Skoleverket i alt	89,1	87,9	88,6	86,5	86,2	86,3 ³	91,6	91,6	91,7	91,1	90,4	438 000	396 000	
Staten i alt	89,0	89,0	88,0	90,2	90,7	90,0	90,3	89,1	89,0	87,7	88,3	418 800	369 600	
Kommuner og fylkeskommuner i alt ²	92,2	92,2	92,3	91,5	91,2	91,5	90,9	90,6	90,5	90,5	90,7	386 400	350 400	
Helseforetak		89,9	89,5	87,8	87,7	87,1	85,7	85,2	85,1	86,9	86,1	397 200	342 000	
<i>Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år</i>														
Industri i alt	79,5	80,4	80,2	81,3	80,7	79,9	79,5	79,1	78,7	79,5	79,8	565 200	451 200	
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	83,2	83,8	83,3	82,5	82,7	82,0	81,9	83,4	83,1	82,4	83,2	608 400	506 400	
Varehandel i alt	84,3	78,5	84,6	84,6	83,2	83,8	86,2	84,5	81,8	82,3	84,5	597 600	505 200	
Finanstjenester i alt	75,8	77,8	78,0	78,4	79,8	79,9	77,0	78,4	77,3	79,5	78,0	588 000	458 400	
Skoleverket i alt	75,2	76,0	74,9	75,6	73,7	71,0	69,5	66,5	65,3	69,8	70,0	768 000	537 600	
Staten i alt	95,5	96,4	96,6	97,3	97,9	97,7 ³	97,9	97,9	97,7	98,1	98,2	459 600	451 200	
Kommuner og fylkeskommuner i alt ²	91,3	91,2	91,9	94,2	94,8	94,1	94,0	93,8	93,9	92,6	92,3	480 000	442 800	
Helseforetak	92,3	91,7	91,8	91,5	90,6	91,3 ³	90,4	90,4	90,5	90,3	90,8	469 200	426 000	
Helseforetak	95,3	95,4	94,5	93,3	93,6	93,8	94,3	93,7	93,5	94,2	94,7	448 800	424 800	

Tabell 4.13 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning, herunder fagutdanning og næring. Heltidsansatte. 2001-2010.

	2001	2002	2003	2004	2005 ¹	2006	2007	2008	2008 ³	2009	2010	Månedslønn*12	
												1.9/1.10/ 1.12.2010 ³	Menn Kvinner
<i>Universitets- eller høskoleutdanning, lengre enn 4 år</i>	82,6	82,1	82,8	82,9	82,9	82,5	81,6	80,9	80,8	81,4	81,6	678 000	553 200
Industri i alt	82,9	81,4	81,4	81,3	82,0	81,5	81,6	81,0	83,9	83,4	83,7	771 600	645 600
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	79,4	81,0	87,1	87,2	81,8	92,3	83,1	85,5	86,1	85,3	82,8	766 800	634 800
Varehandel i alt	81,1	81,0	86,2	87,3	91,2	87,3	81,5	82,0	81,3	80,2	83,0	693 600	576 000
Finanstjenester i alt	78,5	78,2	80,3	78,9	76,6	74,7	73,9	69,1	68,0	73,5	73,9	877 200	648 000
Skoleverket i alt	95,7	95,9	96,3	96,6	96,6	96,6	96,5	97,0	97,0	97,1	97,2	513 600	499 200
Staten i alt	90,1	90,2	90,4	90,8	91,1	90,9	90,4	90,3	90,2	89,5	90,0	554 400	499 200
Kommuner og fylkeskommuner ialt ²	85,4	92,1	91,1	91,3	90,3	90,9	90,7	90,4	90,5	90,2	90,3	555 600	501 600
Helseforetak	82,8	81,6	80,1	78,6	78,4	78,6	78,5	79,4	79,4	78,8	79,0	756 000	597 600

¹ Endrede definisjoner på utdanningsnivåene fra og med 2005. I forhold til tidligere statistikk er det noen flere som har grunnskole og noen færre som har videregående skole som høyeste utdanning.

² Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget.

³ Tallene er beregnet etter ny næringsstandard fra og med 2008. Se boks 1.2.

Kilder: SSB og Beregningsutvalget.

Tabell 4.14 Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring per 1.9/1.10/1.12. Heltids- og deltidsansatte hvor deltid er omgjort til heltidsekvivalenter.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 ²	2009	2010	Månedslønn*12 1.9/1.10/1.12	
												Menn	Kvinner
Olje- og gass- utvinning og berg- verksdrift	80,5	85,3	87,6	85,3	86,7	88,3	90,4	88,8	89,7	91,0	90,1	704 400	634 800
Industri	87,3	87,5	87,0	87,5	88,5	88,9	87,9	88,9	87,1	87,6	88,3	450 000	397 200
Kraftforsyning	87,4	89,3	87,2	87,6	89,8	88,7	89,2	89,0	90,3	89,4	90,6	535 200	484 800
Bygge- og anleggsvirksomhet	92,6	92,4	94,9	95,8	96,5	97,6	97,0	98,0	97,9	96,8	99,1	418 800	415 200
Varehandel	79,4	79,7	80,6	81,0	79,9	79,8	78,8	80,5	79,7	80,3	81,5	427 200	348 000
Hotell- og restau- rantvirksomhet	89,5	90,4	88,4	89,8	89,0	89,4	88,9	90,2	90,1	90,0	89,6	334 800	300 000
Samferdsel	86,2	87,6	88,0	88,3	89,5	89,2	89,2	88,3	88,8	89,1	88,5	447 600	396 000
Finanstjenester	71,6	71,9	71,9	72,4	70,6	68,1	67,6	65,3	64,2	68,0	68,1	704 400	480 000
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	76,3	76,4	77,6	78,5	78,9	79,3	79,6	80,9	-	-	-	-	-
Forretningsmes- sig tjenesteyting									90,2	89,8	89,6	393 600	352 800
Omsetning og drift av fast eiendom									80,2	81,1	80,3	549 600	441 600
Staten	88,0	88,2	87,7	89,2	89,7	89,7	90,2	90,4	90,2	89,8	90,5	481 200	435 600
Undervisnings- personale i skoleverket	93,9	94,8	95,1	96,0	96,7	96,4	96,7	96,7	94,3	94,4	94,7	452 400	428 400
Kommuner og fylkeskommuner ^{1,3}	90,2	91,4	91,7	91,4	91,2	91,9	91,4	91,7	91,4	91,7	91,8	438 000	402 000
Privat undervisning	83,8	85,5	87,1	87,3	87,0	87,3	86,9	86,6	86,4	87,4	88,3	460 800	406 800
Private helse- og sosialtjenester	87,3	85,9	86,3	84,7	85,2	84,6	85,2	85,5	84,4	84,7	85,5	429 600	367 200
Helseforetak	76,7	78,6	76,0	76,1	78,2	78,2	79,5	81,0	80,8	81,7	81,5	525 600	428 400
Sosiale og person- lige tjenester	85,6	84,6	86,6	86,6	87,4	87,0	85,4	86,4	-	-	-	-	-
Personlige tjenester									77,9	77,0	76,3	475 200	362 400
Gjennomsnitt (heltids- og deltidsansatte)	83,3	83,9	84,3	84,7	84,7	84,6	84,3	85,0	83,9	84,7	85,0	471 600	400 800

¹ Ansatte i kraftforsyning og undervisning i skoleverket er med i statistikkgrunnlaget fra og med 2008.

² Tallene er beregnet etter ny næringsstandard fra og med 2008. Se boks 1.2

³ Fra og med 2008 vil også personale utover rent undervisningspersonale være inkludert.

Tabell 4.15 Gjennomsnittlig kapitalinntekt¹ for yrkestilknyttede². Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2009-priser. 1999 og 2009.

1999 Desil	Renteinntekt	Utbytte ³	Realisasjons- gevinst/tap	Andre kapital- inntekter	Kapitalinntekter i alt	
					Nivå	Andel
1	2 200	600	-6 100	500	-2 800	-1,2
2	2 300	100	-200	400	2 700	1,2
3	2 700	100	-100	500	3 200	1,4
4	3 100	200	-100	600	3 800	1,6
5	3 300	200	0	700	4 300	1,9
6	3 700	400	100	1 000	5 000	2,2
7	4 200	600	200	1 200	6 300	2,7
8	4 900	1 100	400	1 800	8 400	3,6
9	6 400	2 900	1 100	3 400	13 900	6,0
10	20 500	95 600	43 900	26 500	186 500	80,7
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	8 400	6 300	2 100	5 900	22 600	2,4
93/94	9 600	9 200	3 700	7 100	29 600	3,2
95/96	11 600	15 100	5 900	10 200	42 900	4,6
97/98	15 700	34 000	10 400	18 600	78 800	8,4
99	25 200	93 900	26 700	35 500	181 200	9,7
100	89 700	733 200	367 300	146 500	1 336 500	71,6
Alle	20 500	95 600	43 900	26 500	186 500	100,0
2009						
Desil						
1	3 600	1 500	-19 200	700	-13 400	-7,5
2	2 200	200	-1 000	400	1 700	1,0
3	2 500	200	-800	500	2 400	1,3
4	2 800	300	-800	600	3 000	1,7
5	3 000	400	-700	800	3 500	2,0
6	3 400	600	-700	1 000	4 200	2,4
7	3 900	900	-600	1 300	5 500	3,1
8	4 700	1 900	-700	2 200	8 000	4,5
9	6 300	5 100	-300	4 000	15 100	8,5
10	16 100	92 200	25 000	14 300	147 500	83,0
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	8 300	10 600	1 000	5 600	25 500	3,5
93/94	9 300	15 000	1 800	6 900	32 900	4,5
95/96	11 000	22 800	3 600	9 200	46 700	6,3
97/98	14 600	45 700	9 300	13 300	82 900	11,2
99	21 400	103 800	25 800	20 700	171 700	11,6
100	53 100	629 800	192 200	52 500	927 600	62,9
Alle	4 800	10 300	0	2 600	17 800	100,0

¹ Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter. Realisasjonsgevinst er lagt til og realisasjonstap er trekt ut.² Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60% av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1740 751 personer i 1999 og 1 957 439 personer i 2009.³ Omfatter skattepliktig utbytte samt skattefritt utbytte og gevinst.

Tabell 4.16 Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for pensjonister¹. Andel i prosent av samlet inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Nivå i 2009-priser. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1999 og 2009.

1999 Desil	Lønns- inntekt	Nærings- inntekt	Kapital- inntekt ²	Over- føringer	Samlet gj.sn inn- tekt før skatt, nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
1	3,0	-0,6	-2,3	99,9	77 000	11,5	88,5
2	2,3	0,1	4,8	92,7	106 800	8,7	91,3
3	1,8	0,2	6,1	91,8	120 500	8,3	91,7
4	2,2	0,3	5,4	92,0	136 000	10,5	89,5
5	2,5	0,4	5,0	92,1	151 600	12,3	87,7
6	3,0	0,4	5,1	91,4	169 900	14,3	85,7
7	3,6	0,5	5,3	90,6	191 400	16,0	84,0
8	4,2	0,5	5,8	89,6	216 800	17,2	82,8
9	5,4	0,7	6,6	87,3	254 000	18,4	81,6
10	6,5	1,2	20,7	71,5	408 300	22,7	77,3
Alle	4,1	0,6	8,7	86,7	183 200	16,0	84,0
2009							
Desil							
1	3,9	-1,3	-7,0	104,4	106 400	13,7	86,3
2	2,7	0,0	3,2	94,1	152 400	9,2	90,8
3	2,8	0,1	3,2	93,9	173 400	9,7	90,3
4	2,8	0,1	2,7	94,4	192 200	10,4	89,6
5	3,4	0,2	2,7	93,8	213 000	12,4	87,6
6	3,7	0,2	2,7	93,4	235 400	14,2	85,8
7	4,1	0,2	3,0	92,7	260 200	15,9	84,1
8	4,9	0,3	3,3	91,4	290 800	17,4	82,6
9	6,4	0,5	4,0	89,2	335 900	18,9	81,1
10	8,4	1,3	13,1	77,1	517 200	23,9	76,1
Alle	5,0	0,4	4,8	89,8	247 700	16,3	83,7

¹ Trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene er minst lik minstepensjon og overstiger eventuell yrkesinntekt. Dette var en gruppe på 968 017 personer i 1999 og 1 092 135 personer i 2009.

² Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.17 Fordelingen av total lønnsinntekt før skatt¹ for personer med lønn over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn². 1986, 1999 og 2009.

Desil	1986		1999		2009		Reell endring ³ 1986-2009. Prosent
	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	
1	88 700	5,6	161 400	5,6	247 100	5,3	46,9
2	104 100	6,6	190 100	6,6	293 200	6,3	48,6
3	117 800	7,4	213 000	7,3	328 200	7,1	47,0
4	128 700	8,1	232 400	8,0	359 400	7,8	47,3
5	138 400	8,7	250 600	8,6	390 000	8,4	48,6
6	150 200	9,5	270 200	9,3	423 800	9,1	48,8
7	164 300	10,4	293 500	10,1	462 900	10,0	48,6
8	181 700	11,5	325 100	11,2	518 400	11,2	50,5
9	209 200	13,2	379 200	13,1	616 700	13,3	55,5
10	301 700	19,0	583 600	20,1	989 500	21,4	73,0
Alle	158 500	100,0	289 900	100,0	462 900	100,0	54,0
Gini-koeffisient		0,199		0,208		0,227	
Antall personer		1 346 000		1 604 027		1 831 873	

¹ Lønnsdefinisjonen er hentet fra selvangivelsesregisteret. Dette innebærer at bl.a. overtid, arbeidsledighetstrygd og enkelte naturalytelser er inkludert.

² Alle personer med lønnsinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn er med. Dette tilsvarer en grense på 80 640 kroner i 1986, 145 440 kroner i 1999 og 220 400 kroner i 2009.

³ Endring i realverdien (målt i 2009-kroner) av gjennomsnittlig lønnsinntekt for den enkelte desil.

Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1999, 2009), Inntekts- og Formuesundersøkelsen (1986). Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg 5

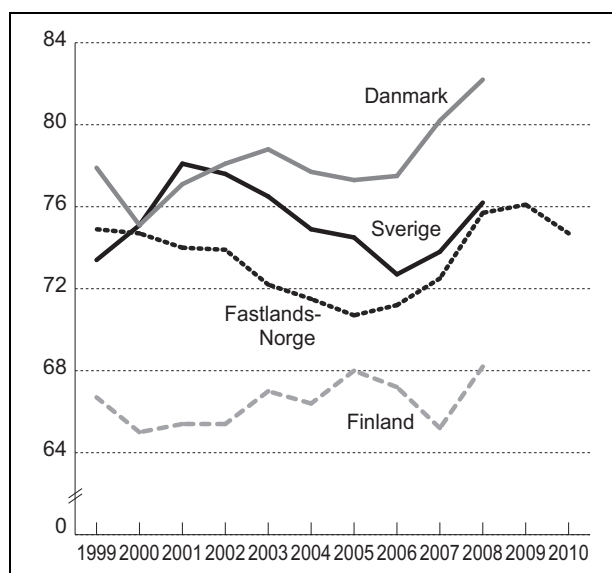
Lønnskostnadsandeler i Norge og andre land

I kapittel 6 omtales utviklingen i lønnskostnader som andel av faktorinntekt for markedsrettet virksomhet i Norge. Som bakgrunn og supplement for de norske tallene, er det i dette vedlegget gjort en sammenligning av lønnskostnadsandeler i Norge og noen andre land. Mangel på tall fra andre land gjør at sammenligningene kun er gjort fram til 2008. Det gjøres oppmerksom at i sammenligninger mellom land, må man ta høyde for at landene har ulik næringsstruktur og at dette til en viss grad kan forklare forskjellene.

Figur 5.1 viser totale lønnskostnader som andel av faktorinntekten i de nordiske landene. Samlet lønnskostnadsandel i Norge blir sterkt påvirket av lav lønnskostnadsandel i petroleumsvirksomheten. Derfor er lønnskostnadsandelen for Fastlands-Norge brukt i sammenligningen med de andre landene. På 2000-tallet har lønnskostnadsandelen i Fastlands-Norge vært lavere enn både i Sverige og Danmark, men høyere enn i Finland. I Fastlands-Norge falt lønnskostnadsandelen gradvis fra et nivå på 75 prosent i 2000 til i underkant av 71 prosent i 2005. Fram til 2009 økte igjen andelen og er foreløpig beregnet til 76 prosent for 2009. Til sammenligning kan nevnes at den totale lønnskostnadsandelen i Norge (inklusive petroleumsvirksomheten) var på 55 prosent i 2008 og 62 prosent i 2009. I Danmark økte lønnskostnadsandelen til 79 prosent i 2003, falt deretter svakt før den igjen økte og er beregnet til nærmere 82 prosent i 2008. I Sverige økte lønnskostnadsandelen til 68 prosent i 2001, men falt deretter til om lag 73 prosent i 2006. I 2008 var andelen 76 prosent. I Finland som hadde om lag samme lønnskostnadsandel som Norge ved inngangen til 1990-tallet, gikk andelen gradvis ned fram til 2000. På 2000-tallet har finske lønnskostnader utgjort rundt 65-68 prosent av faktorinntekten.

I tabell 5.1 vises lønnskostnader i industrien som andel av faktorinntekt for 10-årsperioden 1999-2008.

I 1999 var industriens lønnskostnadsandel i Norge nærmere 82 prosent og om lag på samme nivå som i Danmark. Av landene det er sammenlignet med, var det bare Tyskland som hadde høyere andel. Etter 1999 falt norsk industris

Figur 5.1 Totale lønnskostnader i prosent av faktorinntekt. Sverige*, Danmark*, Finland* og Fastlands-Norge. 1999-2010.

* Tall for 2009 og 2010 er ikke tilgjengelige.

Kilder: OECD og Statistisk sentralbyrå.

lønnskostnadsandel gradvis fram til 2006 da den var i underkant av 72 prosent. I 2007 og 2008 økte igjen industriens lønnskostnadsandel og er foreløpig beregnet til vel 79 prosent i 2008. I Danmark holdt industriens lønnskostnadsandel seg relativt stabil i 10-årsperioden, men økte noe på slutten. Lønnskostnadsandelen var nærmere 87 prosent i 2008 mot 81 prosent 10 år tidligere. Tyskland hadde en stabil lønnskostnadsandel i første halvpart av 10-årsperioden, mens den falt noe fram mot 2008 da den er beregnet til om lag 77 prosent. I mange av de andre landene var lønnskostnadsandelen relativt stabil i hele 10-årsperioden 1999-2008, men for de fleste landene økte andelen fra 2007 til 2008. Svensk industris lønnskostnadsandel var 75 prosent i 1999, økte til 81 prosent i 2001 og falt deretter til i underkant av 71 prosent i 2008. Norsk industris lønnskostnadsandel var i 2008 lavere enn både Danmark, Belgia og Italia, men fortsatt klart høyere enn i land som Finland, Sverige, Østerrike, Nederland, Polen og Tsjekkia.

Tabell 5.1 Lønnskostnader i industrien som andel av faktorinntekt¹. Norge og utvalgte land. Prosent.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Norge	81,6	80,1	78,0	80,7	77,0	74,7	73,6	71,8	73,2	79,5
Danmark	81,3	78,4	81,5	81,2	84,0	83,6	83,8	82,0	84,4	86,5
Sverige	74,8	73,6	73,0	80,7	79,2	78,1	75,2	73,3	69,8	70,5
Belgia	80,0	77,5	81,8	81,2	83,3	79,7	78,5	79,8	79,1	80,8
Østerrike	72,8	69,1	70,2	71,0	71,4	68,9	67,2	64,3	63,5	64,0
Finland	61,8	57,8	59,5	59,7	61,4	61,7	62,8	60,2	56,4	62,2
Nederland	71,0	68,7	71,2	72,9	72,1	69,3	65,6	65,5	64,5	65,9
Tyskland	87,6	86,9	86,8	86,7	85,3	82,1	80,1	76,5	74,6	76,7
Italia	71,8	70,4	71,6	73,7	76,8	77,2	79,7	79,4	76,9	80,6
Tsjekkia	59,3	58,9	61,1	64,1	65,3	59,3	60,7	59,9	59,1	65,2
Polen	78,7	76,1	79,5	75,4	66,8	58,0	59,3	58,9	58,3	60,0
USA	75,7	77,5	82,2
Australia	67,0	69,2	68,9	66,6	61,9	65,4	66,8	68,9	67,9	70,9
Japan	79,0	76,7	82,2	80,4	74,9	72,2	70,2	72,4	71,8	.

¹ For definisjon av faktorinntekt se boks 6.1.

Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

Norges offentlige utredninger

2010 og 2011

Statsministeren:

Arbeidsdepartementet:

Medvirkning og medbestemmelse i arbeidslivet.

NOU 2010: 1.

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2010.

NOU 2010: 4.

Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering.

NOU 2010: 5.

Grunnlaget for inntektsoppgjørene 2011.

NOU 2011: 5.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet:

Nemndsbehandling av forbrukertvister. NOU 2010: 11.

Finansdepartementet:

Pensjonslovene og folketrygdreformen I.

NOU 2010: 6.

Bedre rustet mot finanskriser. NOU 2011: 1.

Fiskeri- og kystdepartementet:

Fornyings-, administrasjons- og kirke-

Håndhevelse av offentlige anskaffelser. NOU 2010: 2.

Forsvarsdepartementet:

Helse- og omsorgsdepartementet:

Drap i Norge i perioden 2004–2009. NOU 2010: 3.

Arbeid for helse. NOU 2010: 13.

Justis- og politidepartementet:

Ny klageordning for utlendingssaker. NOU 2010: 12.

Kommunal- og regionaldepartementet:

Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet. NOU 2011: 3.

Kulturdepartementet:

Lett å komme til orde, vanskelig å bli hørt – om moderne mediestøtte. NOU 2010: 14.

Kunnskapsdepartementet:

Mangfold og mestring. NOU 2010: 7.

Med forskertrang og lekelyst. NOU 2010: 8.

Landbruks- og matdepartementet:

Mat, makt og avmakt. NOU 2011: 4.

Miljøverndepartementet:

Et Norge uten miljøgifter. NOU 2010: 9.

Tilpassing til eit klima i endring. NOU 2010: 10.

Nærings- og handelsdepartementet:

Mellomlagerløsning for brukt reaktorbrensel og langlivet mellomaktivt avfall. NOU 2011: 2.

Olje- og energidepartementet:

Samferdselsdepartementet:

Utenriksdepartementet:

Bestilling av publikasjoner

Offentlige institusjoner:

Departementenes servicesenter

Internett: www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefon: 22 24 20 00

Privat sektor:

Internett: www.fagbokforlaget.no/offpub

E-post: offpub@fagbokforlaget.no

Telefon: 55 38 66 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Xpress 05/2011